

T.C
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE
İNSAN, İNANÇ VE KENT İLİŞKİLERİ

Bekir HERGÜNER
121101003

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Fatih ANDI

İSTANBUL 2017

T.C
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE
İNSAN, İNANÇ VE KENT İLİŞKİLERİ

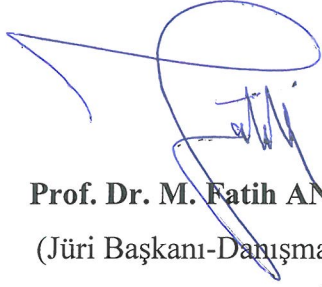
Bekir HERGÜNER
121101003

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Fatih ANDI

İSTANBUL 2017

TEZ ONAY SAYFASI

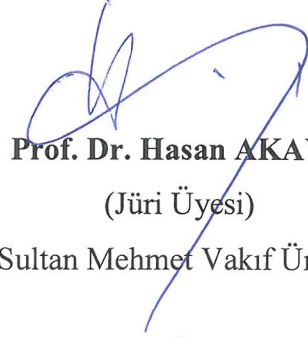
FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programı 121101003 numaralı öğrencisi Bekir HERGÜNER'in ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE İNSAN, İNANÇ VE KENT İLİŞKİLERİ”** başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 05/07/2017 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Fatih ANDI

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan AKAY

(Jüri Üyesi)

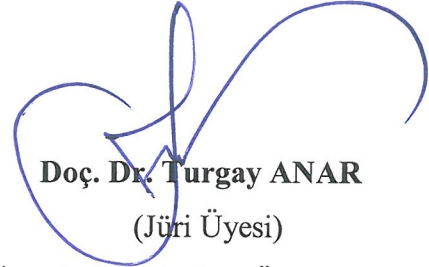
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Turgay ANAR

(Jüri Üyesi)

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet SAMSAKÇI

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bekir HERGÜNER

Cemile & Ahmet Arda'ya

2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE İNSAN, İNANÇ VE KENT İLİŞKİLERİ

ÖZET

Bu çalışmada 2000 sonrası Türk öykücülüğünde insan, inanç ve kent ilişkilerinin niteliği, önceki dönemlerle olan benzerlik ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Geçmişten bugüne Türk edebiyatında önemli bir yer işgal eden öykü türünün 2000 sonrasındaki durumu ve Türk edebiyatına katkıları tartışılmıştır.

Çalışmada 2000 sonrası Türk öykücülüğünde insan, inanç ve kent kavramlarının önceki dönemlere göre oldukça farklılaştığı ve öykülere bu farklılaşmanın yansıdığı görülmüştür. Bu üç kavramı ve bunlarla ilişkili sorunları temel izlek olarak odağına alan öykülerin 2000 sonrasında niceliksel olarak arttığı, öykülerin 2000 sonrasında yeni bir kimlik kazanan insanın, nitelik değiştiren inanç ve kent ilişkilerinin dünyasından izler taşıdığı anlaşılmıştır.

2000 sonrasında bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndüren gelişmelerin insanı, inancı ve kent ilişkilerini etkilediği, yazılan öykülere de bu gelişmelerle değişen dönüşen insanın, inancın ve ilişkilerin yansıdığı tespit edilmiştir. Öyküler üzerinden yapılan değerlendirmelerde insan, inanç ve kent ilişkilerinin küresel ve yerel ölçekteki gelişmelerden olumsuz yönde etkilendiği, geleneğin yön verdiği karakter ve kimlik kazandırdığı insan, inanç ve kent ilişkileri anlayışından uzaklaşılmasına tanık olunmuştur.

İnsan, inanç ve kent arasında ilişkileri gözeten bu çalışmada sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinlerin açıklamalarından yararlanılarak, genelde edebiyatın özelde öykünün bireysel ve toplumsal değişim ve dönüşümlere etkili ve verimli bir yansıtma mekanizması olup olmadığı, 2000 sonrasında öyküleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

RELATIONSHIPS AMONG HUMAN, BELIEF AND CITY IN TURKISH STORYTELLING AS OF 2000

ABSTRACT

This study aims to identify the quality of relationships among human, belief and city in Turkish storytelling as of 2000 as well as its similarity to and difference from the previous terms. This paper also discusses the state of story as a genre with a considerable weight in Turkish Literature in addition to its contributions to Turkish literature since 2000.

In this thesis, it has been understood that the terms ‘human’, ‘belief’ and ‘city’ have been employed in different contexts as of the 2000s from those in the previous terms. These three concepts and related problems are seen to have been frequently used in Turkish stories starting from 2000, and the number of stories focusing on these terms them as a main theme has been on the increase. In the stories after 2000, people/characters adopting new identities have been observed to bear traces from the changing world of belief and city relationships.

The breath taking developments in the information and communication technologies as of 2000 have been understood to have affected human beings, their faith, city and relationships and all these changes have been manifest in the stories of the time. Reviews of these stories have observed that human beings, their believes and city are adversely influenced by advancements on global and local scales and also that traditional understanding of humans, belief and city which has shaped character and developed identity of individuals has gradually been abandoned in time.

Studying relationship among humans, belief and city as well as benefiting from revelations of the two disciplines, sociology and psychology, this thesis paper attempts to determine whether literature in general and story in particular are effective and efficient means to reveal individual and social changes and transformations.

ÖNSÖZ

Zaman ve mekân insanın varlık zeminidir. İnsan kendisine ait gerçekliği mekânla tanır, bilir, duyumsar. Bir oda, bir ev, bir mahalle, bir şehir, bir ülke insanın var olduğu düzlemlerdir. İnsan mekân sayesinde yaşadığı zamanı ve var oluşu kavrayabilir. İnsanın doğumu bir mekânda var olma ifadesidir. Yaşamı boyunca çeşitli mekânlarda -somut, soyut, kapalı, açık- zamanını geçirir.

İnsanın mekânla olan ilişkisi karşılıklıdır. İnsan mekânı biçimlendirirken mekân da insanı biçimlendirmekte, ona hayat tarzı oluşturmaktadır. Mekân insanın eylemlerinden etkilendiği gibi insan da mekânın yaşadıklarından, biriktirdiklerinden, dönüşümünden etkilenir.

Mekân, aynı zamanda insanın kendisiyle ve çevresiyle kurduğu ilişkilerin merkezidir. Bu ilişkiler yumağı toplumsal olanı ortaya çıkarır. Bu durum, insanın sosyal ve kültürel olarak varlığına işaret eder. Sosyal ve kültürel varlığıyla sanat etkinliklere yol bulan insan bu etkinlikleri mekândan faydalanarak anlatır.

Sanat ve edebiyat etkinlikleri insanın varlığını anlama ve anlamlandırma çabasına bir göndermedir. Bir sanat etkinliğinde veya bir edebiyat eserinde hayatın kendisine yani yaşananlara, hayal kırıklıklarına, sevinçlere, hüznülere mekânla yaklaşılır. Dile dökülemez, tarif edilemez bir duygu mekân üzerinden kolaylıkla anlatılır.

Bir edebi tür olarak öykü, anlatıya dayalı türler arasında romanla birlikte mekândan en çok beslenen türdür. Zamana ait birçok unsuru, öykü gerçekliğinde mekânla var etmek ve geleceğe aktarmak mümkündür. İnsan ve yaşadıkları belki bir oda, belki de bir kent üzerinden aktarılarak somutlanmış olur.

Tanzimat dönemi, neredeyse hayatın bütün alanlarına etki eden yenilikler, değişimler, dönüşümler, kırılmalar dönemidir. Edebiyat da yenilikler, değişimler,

dönüşümler, kırılmalar dönemine bigâne kalmamıştır. Hatta bu yeniliklerin topluma anlatılmasında lokomotif görevi görmüştür. Köklü değişimler, Batı dünyasından alınan yeni ifade vasıtalarıyla halka anlatılmıştır. Gazete, öykü, roman, tiyatro, deneme, makale gibi türler edebiyatımızın yeni ifade vasıtalarıdır. Hemen hepsi dönemin siyasetçisi, bürokrati, sanatçısı, yazarı, çizeri olan aydınlar, yenilikleri bir öğretmen edasıyla ve yeni türleri kullanarak halka anlatmayı bir vazife bilmişlerdir.

Bireysel ve toplumsal birçok alana yansıyan yenilik hareketleri, yüzyıllardır geleneğe yaslanan, gelenekten beslenen bir millet için olumlu sonuçlar doğurmaktan öte zihniyet dünyasında bir ikiliğe neden olur. Bir yanda çağdaşlık imgesinin temsilcisi Batıdan getirilen yenilikler, diğer yanda eski, köhne *-turfa-* olduğu gerekçesiyle değiştirilip dönüştürülmeye çalışılan değerler, kurumlar, yapılar bulunmaktadır.

İkilik, Türk edebiyatına yeni giren türler için de geçerlidir. İsim ve teknik yönünden Batılı olan türler, kahramanlar, olaylar yönünden eskiyi, geleneği temsil eder. Bir edebi tür olarak öykünün Türk edebiyatındaki serencamına bakıldığında, türün -hikâye olarak- anlatımdaki tahkiyeye dayanan üslup nedeniyle destan, masal, efsane, kıssa gibi türlerle birlikte en eski türlerden birisi olduğu görülür. Ancak daha Tanzimat ilan edilmeden yazılan *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* (1796-97) hikâyesinde bile yer yer geleneksel tahkiyenin dışına taşan noktalar vardır. Ardından gelen *Müsameretname* (1871), *Letaif-i Rivayat* (1870) örneklerinde de aynı durum söz konusudur.

Yazılan öykülerde mekân olarak kentlerin seçilmesi, henüz ilk örnekleri verilen tür için de bir yeniliktir. Bu ilk örneklerde kent, öyküler için seçilmiş mekân olmanın ötesinde bir dekordan fazlası değildir. Kente ait özellikler ve kahramanlara etkileri öykülerde çok yer bulmaz.

Cumhuriyet dönemi edebiyatında uygulanan halka doğru politikasının da bir yansıması olarak köye, köylüye doğru bir eğilme dikkatlerden kaçmaz. Bu etkilerle kimi öykülere köy, köylü eşlik eder.

1950'ler tarihi, siyasi, sosyal değişimlerin kesişme noktasında yer alır. Dünya ikinci büyük savaşın kentler, insanlar ve toplum üzerindeki izlerini silmeye

çalışmaktadır. Türkiye’de ise tek parti döneminin ve uyguladığı politikaların sona ermesi, memlekette demokrasi havasının esmesine neden olur. Böyle bir ortamda Demokrat Parti politikaları ve başkaca birkaç nedene bağlı olarak köyden kente doğru hareket eden hızlı bir göç dalgasına tanık olunur.

Hızla kalabalıklaşan ve doğru çözümler üretilmeyen kentler, kentleşme ve kentlileşme sorunlarıyla baş başa kalır. 1950 sonrasında öyküsünde kent, kentleşme, kentlileşme olguları ile insanın bu olgular karşısındaki acıklı durumu da bir sorunsal olarak dikkatlere sunulur. Kentleşme, kentlileşme sorunları insana ait olan her alana yayılmıştır. İnsanın inancı, ilişkileri, değerleri kentleşme ve kentlileşme süreçlerinden yara alarak çıkmıştır.

Geleneğin form kazandırdığı insan, geleneksel kenti inşa etmiştir. Bu kent varlık ve hakikatle bağını koparmamış kenttir. Rönesans sonrası aydınlanma ile Batı’da ortaya çıkan ve bir hayalet gibi her yeri dolaşan modernizm, önce Batı kentlerini, ardından da küreselleşme yoluyla bütün dünya kentlerini tek bir form üzerinden değiştirip dönüştürmüştür.

Modernizmle birlikte geleneğin yüzyıllar boyu şekillendirdiği, ruh üflediği mekânlar olan kentler değişmiştir. Kentlerin değişim sürecinde, 1950’lerde başlayan köyden kente göç furyası, birinci önemli değişime işaret ederken, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki dönüşümle gündeme gelen milenyum ve sonrası ikinci önemli değişime işaret eder.

Kentler etki alanı olarak çok boyutlu bir yapı özelliği gösterdiği için etki alanındaki değişenlerle birlikte değerlendirilirler. İnsan, inanç ve ilişkiler kentin etki alanı yüksek olan değişkenleridir. Kent mekânlarında yapılan her değişiklik, bırakılan her iz bu değişkenler üzerinde de gücü nispetinde iz bırakır.

Öykü için en temel mekân olan kentlerin yaşadığı değişim dönüşüm, öyküye elbette yansıtılacaktır. Bununla birlikte kentte adeta kaybolan insan, sekülerleşen inanç ve unutulmaya yüz tutan ilişkiler de öykü üzerinden anlatılır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir hıza ulaştığı 2000 sonrasında insan, inanç ve kent ilişkilerini öykü üzerinden değerlendirmenin daha önce üzerinde çalışma yapılmayan bir konu olması yönüyle uygun olacağı

düşünüldü. Çünkü insan yaşadığı kentlerle, inancıyla ve ilişkileriyle insandı. 2000 sonrasında yaşanan değişimlerin bu unsurlar üzerinde de etkilerini göstermemesi, dolayısıyla bu unsurların değişmemesi düşünülemezdi.

2000 sonrasında Türk öykücülüğüne insan, inanç ve kent ilişkileri üzerinden bakmanın daha önceki dönemlerle mukayesesinin yapılabilmesi açısından önemli olduğu görülmüştür. İnsan her haliyle -inancı, inançsızlığı, bunalımı, yabancılaşması, üretimi, tüketimi, gelenek veya modernite ile kurduğu ilişki biçimiyle- dönemin öyküsüne yansımıştır. Dönemin öyküleri, 2000 sonrasında değerlendirme adına net bir fikir vermektedir. Bu sebeple yapılan çalışmanın Türk öykücülüğüne ve Türk edebiyatına katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

Çalışmanın birinci bölümünde mekân öykü ilişkisi, mekânın öykü için taşıdığı önem ve öykü türü, öykü türünün Türk edebiyatındaki serüveni ile öykünün mekânları üzerinde duruldu.

Çalışmanın ikinci bölümü kavramsal çerçeveye ayrıldı. İkinci bölümde insan, inanç ve kent ilişkileri kavramlarına yer verildi. Özellikle kent, kentleşme ve kentlileşme kavramlarının insanı biçimlendiren yapılar olması dolayısıyla ele alındı.

Üçüncü bölümde, 2000 sonrasındaki öykülerden hareketle Gelenekselden Moderne, Şehirden Kente başlığı altında geleneksel anlayıştan uzaklaşıp modern anlayışla biçimlenen ve şehir, kent imgelerinde karşılığını bulan kentleşme sorunsalı farklı başlıklar altında değerlendirildi.

Dördüncü bölümde ise 2000 sonrasındaki öyküler, Değişen Toplum, Dönüşen İnsan başlığı üzerinden kentlileşmenin insan, inanç ve kent ilişkilerine yansımaları çerçevesinde alt başlıklarıyla birlikte incelendi.

İnsanın ve insan ürünü her eylemin bir öyküsü mutlaka vardır. Benim çalışmamın öyküsünde de adlarını anmadan, teşekkür etmeden geçemeyeceğim insanlar var. Başta babam Ahmet HERGÜNER'e, kendisinden okuma yazma okuma aşkını ve şevkini aldığım annem Nezahat HERGÜNER'e, bu süreçte her daim en büyük destekçim, sabrına ve affına sığındığım biricik eşim Cemile HERGÜNER'e, sıklıkla vaktinden çaldığım ve çok fazla ilgilenemediğim sevgili oğlum Ahmet Arda HERGÜNER'e, varlıklarıyla mutlu olduğum ağabeyim Emre'ye, kardeşlerim Erkan

ve Fatma'ya, doktora ders aşamasından bu yana tanıdığım yardımlarını, dostluklarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mesut KOÇAK ve Ramazan Enser'e, değerli bilgileriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Hasan AKAY'a teşekkür ederim. Tezin başlangıcından bitimine kadar bütün süreçlerde ilgisini, yapıcı yönlendirmelerini eksik etmeyen, sıkıntıya girdiğim her zaman diliminde bana moral veren danışman hocam Prof. Dr. M. Fatih ANDI'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÖYKÜDE MEKÂN VE MODERN TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE ANA YÖNELİŞLER	10
1.1 ÖYKÜDE MEKÂN	10
1.2 MODERN TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE ANA YÖNELİŞLER.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN, İNANÇ, KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME.....	44
2.1 KENT, MODERN KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME BAĞLAMINDA İNSAN VE İNANÇ İLİŞKİLERİ.....	44
2.2 KENT	55
2.2.1 Antik Dönemde Kent	61
2.2.2 Orta Çağda Kent.....	62
2.2.3 Sanayileşme Döneminde Kent	64
2.2.4 Metropolleşme Döneminde Kent	66
2.3 KENTLEŞME	69
2.3.1 Kentleşme Nedenleri.....	71
2.3.2 Kentleşme Sorunları	72

2.4 KENTLİLEŞME	73
-----------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.GELENEKSELDEN MODERNE, ŞEHİRDEN KENTE: 2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE KENTLEŞME	75
3.1 GELENEKSEL ŞEHRİN YİTİMİ.....	83
3.2 MODERN KENTTE İNANCIN KONUMU	91
3.3 MODERN KENTİN SOĞUK YÜZÜ.....	100
3.4 MODERNLEŞME SÜRECİNDE KENTLEŞME SANCISI	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.DEĞİŞEN TOPLUM, DÖNÜŞEN İNSAN: 2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE KENTLİLEŞME	158
4.1 DEĞİŞEN TOPLUM	158
4.2 DÖNÜŞEN İNSAN	161
4.3 KENTLİ BİREYİN HALLERİ.....	179
4.3.1 Anomi, Yabancılaşma, Yalnızlık ve Bunalm.....	180
4.3.2 Yeni Bir İnsan: Tekno-İnsan	199
4.3.3 Kentli Birey ve İnançProblemleri.....	213
4.3.4 Tüketen Bireyden Tüklenen Bireye: Tüketim Kültürü.....	233
4.4 KOPUK MEKÂNLAR, İLİŞKİSİZ İNSANLAR	242
SONUÇ.....	261
KAYNAKÇA	270
ÖZGEÇMİŞ.....	305

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
A.y.	: Aynı yayın
Bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı veya basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
E.T	: Erişim tarihi
Haz.	: Hazırlayan
nr.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa/sayfalar
ty.	: Yayın tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

- (Yüzbaşı) *Gel benimle. Şehir güzel ve rahattır.*
- (Dersu Uzala) *Hayır. Teşekkür ederim. Ben gelemem.*
- (Dersu Uzala) *Şehirde ne yaparım sonra. Orda avlanamam ki. Hem kapan da kuramam.*
- (Dersu Uzala) *İnsan nasıl bir kutuda oturabilir ki?*

Yukarıdaki diyaloglar Japon yönetmen Akira Kurosawa'nın çektiği 1975 yılına ait bir film olan *Dersu Uzala*'dan alınmıştır. Filmin öyküsü, Rus kâşif Vladimir Arseniev'in 1923 yılında yazdığı, 1902-1910 yılları arasında Sibirya'nın Sikhote-Alin bölgesindeki keşiflerini anlattığı aynı adlı anılarına dayanmaktadır.

Filmin ağır basan teması insan, doğa ve evren arasında kurulan, iyi niyet ve uyum çerçevesinde ilerleyen ilişkidir. Kır ve kent yaşamlarının karşıtlığı üzerinde gidip gelen –ki bu durum, gelenek ve modernite bağlamına oturtulabilir- ve en nihayetinde kırdaki sabitlenen bir yaşamın öyküsü anlatılır. Dersu, kıra yakın yani geleneğe yakın, modernleşmeye, paranın, tekniğin ve kuralların esir aldığı kente uzak bir anlayışın sembol figürüdür. Film ve filmin kahramanının kurulmuş veya kurulmakta olan yapay yaşam/kent hayatı yerine doğal yaşamı, insanı ve insanın eşya tabiatla kurduğu ilişkilerini incelemesi, kırdaki de kentteki de kır referans göstermesi açısından önemlidir.

Çok boyutlu bir varlık olan insan zaman ve mekâna bağlı olarak hayatını devam ettirir. O, yaşadığı zamandan, dış dünyadan, dış dünyanın içindeki eşyadan etkilenmekte aynı zamanda yapıp ettikleriyle bütün bunları etkilemektedir. Bu sebeple fiziksel dünyanın, yaşanan zamanın anlaşılması insanın anlaşılması, davranış sebeplerinin çözümlenmesidir. Çünkü davranışlar, belirli bir mekânda gerçekleşmekte, insanın yerleştiği o mekâna göre şekillenmektedir. Dolayısıyla insan, fiziksel dünyasıyla, yaşadığı mekânlarla anlam kazanır. Bir yere yerleşme anlamına gelen ve bir inşa, kurma girişimi olan yerleşikliği Heidegger, mekânları ve

mekânın içindeki şeyleri kendimize göre düzenleme etkinliği diye tarif eder. Böylelikle önce insan mekânları düzenler, ardından mekânlar ve şeyler birbirleriyle ilişkiler kurar, en sonunda da yerleşenler mekânlarla, şeylerle ilişkilendirirler. Bir mekân, “bir orman, ancak içine yapılan kulübeden sonra “anamlı” bir yer olur; artık ormanda [insan için] bir referans noktası vardır.”¹

Hareket ve yerleşme insan yaşamının gidip geldiği iki kutuptur.² Yeryüzündeki ilk yerleşimlerden itibaren insanlar için hareket ve yerleşme esas eylemler olmuş ve yerleşmenin ilk aşaması sayılan toplumsal yaşama eğilimi ön plana çıkmıştır. Kent, hareket ve yerleşme sarkacında yerleşmeyi temsil eden, toplumsal yaşama eğiliminin derli toplu mekânsal ifadesidir. Bireysel ve toplumsal yaşamlar arasındaki ağırlığın değişerek bireysel yaşama doğru kaymasının öncülleri, kapitalist, seküler bir yaşamı öngören modern toplumsal yaşamın ilk kez kesiştiği mekânda yani kentte aranmalıdır. Kent doğası gereği yabancıları, farklılıkları bir araya getirir. Böyle bir kent ortamında yaşamlar, diller, dinler, renkler, tecrübeler birbirine dokunur. Farklılıkların bir araya geldiği noktada toplumsal alan var olur. Toplumsal alan çeşitli yönlerden sanat faaliyetleri için uygun koşulların bir araya gelişidir.

Geniş ve en temel anlamda sanat, insan eliyle gerçekleştirilen tüm etkinlik alanlarını kapsar. Sanat için, hayatın kendi koşullarını anlayarak bu koşulları en ilginç ya da kusursuz anlatıya dönüştürdüğü zekâ süreci³ değerlendirmesi yapılmıştır. İlk insandan günümüze kadar sıkıntı sürecinde olgunlaşan, düşünceyle yoğunlaşan, emekle hazırlanan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan faaliyetin adıdır sanat.⁴ Sanatçının yapıp etmeleri sonucu ortaya koyduğu sanatsal etkinlik ise, bazı düşüncelerin, amaçların, duyguların, durumların ya da olayların, deneyimlerden

¹ Aksu Bora’dan Akt. Gülben Kocabaşak, Tomris Uyar’ın “*Gülümsemeyi Unutma*” Öyküsünde Cinsiyetlenmiş Kentsel Mekânlar, **TÜCAUM VIII**, Coğrafya Kongresi Bildirisi, Ankara, 2014, s. 372.

² Lewis Mumford, **Tarih Boyunca Kent**, çev.: Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 2013, s. 16.

³ Akt. William L. Randall, **Bizi ‘Biz’ Yapan Hikâyeler** çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 78.

⁴ Lev Nikolayeviç Tolstoy, **Sanat Nedir?**, çev.: Buradan Dural, Şule Yayınları, İstanbul, 1992, s. 59

yararlanarak, beceri ve düş gücü kullanılarak ifade edilmesine ya da başkalarına iletilmesine yönelik yaratıcı bir insan etkinliği⁵ olarak tanımlanabilir.

Sanat, insan yaratılışında var olan güzel olma ve güzel olanı yapma gücünün dış dünyaya bakan yüzüdür. Tabiatı, kendisini, herhangi bir eşyayı veya hayali kendi ifade yollarıyla yeniden üretme, onu güzelliğe büründürme hedefi insan için varoluşsal öneme sahiptir. Sanat toplumsal değişimleri kolaylaştıran bir etkinlik alanıdır. İnsanın anlama, düşünme, algılama becerilerini açık tutar, duygusal taraflarına harekete kazandırır. Sanat aynı zamanda bütün evreni boydan boya kuşatan bir iletişim biçimidir. Günümüz dünyası alabildiğine sınırsız ve hızlı bir biçimde değişmektedir. İnsan, sonsuz istek ve beklentileri olan bir varlıktır. Hızlı değişime ayak uydurabilmek, yeri geldiğinde direnç gösterebilmek için çok yönlü, çok boyutlu düşünmek gereklidir. Dünyayı açıklama biçimimizle, tabiat olayları karşısında korkularımızla, ölüm karşısında çaresizliğimizle de ilgilidir sanat. Sanat, gerçekliğin bilim ve teknolojiyle değiştirilen, yeniden biçimlendirilen boyutlarının ötesini de görmeyi gerektirir. Evren ve içindekiler, tabiat ve eşya yalnızca bilimlerin anlattığı gibi değildir. Evrenin, eşya ve tabiatın insanın farkına varamadığı, saklı kalmış, gizemli nice yönleri vardır. Sanat saklı kalmış, anlamlandırılmamış olana ışık tutacak, insan, bütün boyutları ile sanat eserinde kendini görecektir ve sanatla anlamlandırdığı dünyasında yeni kapılar açacaktır.

Edebiyat, insanı merkezine alan sanat dalı olmanın ötesinde, yaşamı gerçeklik boyutundan kurmaca boyutuna taşıyarak anlamlandırma çabasının da adıdır. Bunu yaparken dilin zengin imkânlar dünyasından yararlanır. “Dilin, sözcüklerin objeler olmadan, zihinde kalacak resimler, ifadeler, öyküler yaratabilmesi”⁶ edebiyatı diğer sanat etkinliklerinden farklı bir noktaya taşır. Sözcüklerle yeni bir dünya oluşturan edebiyat bir yönüyle yaşamı yansıtan bir aynadır. Edebiyatın aynasından yansıyan ise insan ve insana ait olan gerçekliklerdir. “Edebiyat insanın görmediği, bilmediği dünyalar hakkında öyküler dinleme isteğine cevap verir.”⁷ İnsanın kendi iç dünyası ile ilişkisi, yaşadığı çevreyle etkileşimi hep bu aynadan görünür. Kendisini,

⁵ Nejat Bozkurt, **Sanat ve Estetik Kuramları**, 2. Bsk., Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 15.

⁶ Miller'dan Akt. Oya Batum Menteşe, “Edebiyat Nedir?”, **Littera Edebiyat Yazıları**, cilt 22, Yıl: Mayıs 2008, s. 53.

⁷ **A.g.m.**, s. 53.

çevresini, dış dünyayı anlama ve anlatma çabası insanın varoluşuyla ortaya çıkan bir istektir. Dolayısıyla anlatı, hemen her yerde vardır ve insanlık tarihinin kendisi kadar eskidir.⁸

Öykünün geçmişine bakıldığında, insanlık tarihi kadar eski ve evrensel bir tür olduğu ortaya çıkar. Çünkü ilk edebi verimler olarak kabul edilen destanlar ve kimi destan parçaları geniş bir perspektifle değerlendirildiğinde öyküye dair izler taşıdığı görülecektir. İnsanın kendini gerçekleştirme, yaşamını anlama ve anlamlandırma çabasının bir sonucudur öykü. An gelir anlatmak, aktarmak birincil ihtiyaç olur. Öykü düzlemi adeta hayatın düzlemidir. Bu düzlemde hayatı, olayları birinci elden deneyimleyen insan öykünün hem yaşayıcısı hem de anlatıcısıdır. Micheal Connelly ve Jean Clandinin'e göre "insanlar, bireysel ya da toplumsal olarak hikâyeleştirilmiş yaşamlar süren hikâye anlatıcı organizmalardır."⁹

Yaşanan çeşitli süreçlerle birlikte öykü kendi çizgisinde var olmaya, insana ve yaşama en çok yaslanan, insandan ve yaşamdan en çok beslenen tür olmaya devam etmiştir. Öykü, tecrübelerden, birikimlerden yola çıkarak, hayatın ve yaşanan gerçekliğin sorgulanmasını sağlamak ister. Bunu yaparken de insanın varoluş serüvenindeki keskin dönemeçlerini, derin kırılmalarını kayıt altına alır ve hayatın bu önemli zaman dilimleriyle ilgili kafalarda soru işaretleri bırakarak, kuytuda kalmış noktaları aydınlatmaya çalışır. Öyküde amaç, hayatın temel sorularına karşı anlam arayışıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için insanların karşısına yeni bir dil, yeni bir söylem koyar ve yeni bir gerçekliğin aracı olur.¹⁰

Öykü, değişik bir formda geçmişte vardı, günümüzde de var, gelecekte de var olmaya devam edecektir. Çünkü insan varsa, insan gerçeğinden yola çıkan bir öykü mutlaka vardır. Öykü, hayatın her döneminde, hayatın seyri, anlamı ve yoğunluğu üzerine konuşur. Çıktığı yere ait dil, gerçeklik ve diğer şartlar çerçevesinde var olan

⁸ Roland Barthes, **Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş**, çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 7.

⁹ Akt. William L. Randall, **Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler**, çev.: Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 96.

¹⁰ Necip Tosun, **Modern Öykü Kuramı**, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s.10-11.

duygu ve düşünceleri, o çağa, o anlayışa göre uyarlayarak, yeniden üretme yoluna gider.¹¹

En başından itibaren öykülerin ana merkezi kısalık, yoğunluk, süreklilik gibi nedenlerle dergiler ve gazeteler olmuştur. Ancak yaşanan süreçlerde “basılı yayın organlarından olan dergilerin gazeteye göre daha kalıcı olması, bir fikir birlikteliğini ifade etmesi; dergilerin öneminin hiçbir sekteye uğramadan günümüzde de aynı oranda devam etmesini sağlamıştır.”¹² Dergilerin edebiyat dünyasında yer almaya başlamasından itibaren, edebiyatın, dergilerle hayat bulduğu, dergilerin etrafında ortaya çıkan toplanmaların edebiyat dünyasını şekillendirdiği ve böylelikle dergilerin edebiyatın vazgeçilmez unsurlarından olma vasfını pekiştirdiği gerçeği görmezden gelinemez.¹³

Dergiler, bir dönemin duygu ve düşünce dünyasının anlaşılmasında en önemli kaynaklardan birisini oluşturur. “Kitaplar, çoğu kez bir kişinin bireysel tutumunu yansıtıırken, dergiler ortak ilkeler etrafında toplanmış insanların topluma iletmek istedikleri mesajları içerdiğinden dolayı bir edebiyat ortamında ortaya çıkan değişimleri incelemek için dergiler kitaplardan daha işlevseldir.”¹⁴ 90’lardan 2000’li yıllara doğru öykünün aktığı mecra da daha çok dergilerdir. Milenyumun eşiğinde, geneli 1970’li ve 1980’li yıllarda doğmuş, yazma heveslisi birçok genç öykücüye sayfalarını açan dergilerin sayısında hızlı bir artış görülür. Bu dergilerde kendilerine yer bulan genç öykücüler kuşağı, kendilerine verilen fırsatları iyi değerlendirerek, birbiri ardına yayımladıkları öyküleri daha sonra kitaplaştırma yoluna gitmişlerdir.

90’ların ilk yılları, dergiciliğin yeni yeni kıpırdanmaya başladığı dönemdir. Daha önce yayın hayatı sonlanmış dergilerin yeniden yayın hayatına atılması ve ilk defa merhaba diyen dergilerle birlikte Türkiye’de yoğun bir dergicilik faaliyeti başlar. 90’ların ikinci yarısında art arda yayımlanan öykü dergileri kısa sayılabilecek bir sürede, canlı öykü edebiyatı ortamını oluştururlar. Hiç kuşkusuz, öykü dergileri ‘yeni’lere, ‘genç’lere yer açar, okuru öykü yazmaya özendirir, öykü edebiyatımıza

¹¹ A.g.e., s. 10.

¹² Mustafa Uçurum, “Türkiye Edebiyat Dergileri Atlası”, *İtibar*, Sayı: 55, Yıl: Nisan 2016, s. 78.

¹³ A.g.y., s. 78.

¹⁴ Fatih Altuğ, “A”: “1950 Kuşağı” Öyküsünün İlk Harfi, *Adam Öykü*, Sayı:42, Yıl: Eylül-Ekim 2002, s. 100. (100-113)

bir canlılık kazandırır. Dergiler ‘yeni’, ‘genç’ öykücüler tarafından öykü bombardımanına tutulur. Öykü kabına, öykü dergilere sığmaz olur.¹⁵

2000'lere gelindiğinde dergi, dergicilik faaliyetlerinin yaşanan maddi manevi sorunlara rağmen önceki dönemlerle karşılaştırıldığında gözle görülür bir artış söz konusudur. İnternetin yavaş yavaş hayatın akışına dahil olması, iletişim vasıtalarının çeşitlenmesi anlamına gelir. Dergiler, bu iletişim vasıtalarından da yararlanarak okura daha kolay seslenebilme imkânına kavuşurlar.

Mekânın insanla, insanın mekânla biçimlenip yönlendiği fikri, çalışmanın temel dayanağıdır. İnsanın “*zoon politikon*”¹⁶ oluşunun bir gereği olarak inanç boyutunda yaşadıkları ve kentle kurduğu ilişkiler de mekâna dairdir ve mekân bağlamında değerlendirilecektir. Dolayısıyla çalışmanın insan, inanç ve kent ilişkilerine odaklanma nedeni, zamanın ve mekânın ruhunun öncelikle bu kavramlar üzerinde kolay ve hızlı etkide bulunduğu düşüncesidir.

90'lı yıllardan 2000'li yıllara geçiş pek çok alanda teknoloji merkezli radikal bir dönüşümü içermektedir. Bu bağlamda 2000 sonrasının seçilmiş olması, tamamen 2000'lerdeki gelişmeler ve bu gelişmeler ışığında yeni bir döneme girilmiş olması gerçeği ile ilgilidir.

2000'li yıllar, modernleşmede teknolojinin başat rolde olduğu, bireysel ve toplumsal yaşayışa yön verdiği, değişime zorladığı yıllardır. Bu açıdan, önceki on veya yirmi yıla kıyaslandığında değişimin hem niceliksel hem de niteliksel olarak derinlik ve yoğunluk taşıdığı görülecektir. Bu değerlendirme ışığında 2000'li yılların, insan, inanç ve kent ilişkileri açısından radikal kopuşların dönemi olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma, bahsi geçen radikal kopuşların öykü düzlemine yansıyor yansımadağına, yansadıysa ne ölçüde yansdığına ve yansıma biçimlerine odaklanır. Bunun arka planında, teknolojiyle iç içe geçmiş modern kent yaşamının, birey yaşamını ve toplu yaşamı derinden etkilemesi ve bu etkilemenin öykü bağlamında kendini dışa vurma yatmaktadır. Bu sebeple, öykücülerin duygu ve

¹⁵ Özcan Karabulut, “Öykü Dergilerinden Öykü Günlerine Öykünün Yaşamımızdaki Yeri”, **Adam Öykü**, Sayı: 46, Yıl: Mayıs Haziran 2003, s. 100.

¹⁶ “*zoon politikon*”, Aristoteles'in, insanın doğası gereği politik bir canlı olduğunu ve bu yönüyle polis/devletin yönetimine katıldığını belirttiği bir terimdir. Bkz.: Aristoteles, **Politika**, çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 2. Bsk., İstanbul, 1983, s. 9.

düşüncelerine aracı kıldıkları öykülerde değişimin izlerine, kimi zaman öykü kişilerinin eylem ve söylemlerini, kimi zaman öykü mekânlarını, kimi zaman da öykücülerini takip ederek ulaşmak hedeflenmektedir. Bu çalışmanın amacı 2000 sonrasında insan, inanç ve kent ilişkilerine öyküler üzerinden bakmak; öyküye yansıyan insan, inanç ve kent ilişkilerinin önceki dönemlere göre farklılaşmasına ışık tutmaktır. Ayrıca, bu çalışma, her biri geleneğin yapıcısı konumunda bulunan insan, inanç ve kent kavramları üzerine düşünmeyi merkeze alırken, bu kavramlar üzerinden yürüyen öyküleri kullanarak bir perspektif sunmayı da gözetmektedir.

2000'lerdeki radikal dönüşümün en dikkat çekici kısmı, eskiden geleneksel ailelerin birlikte yaşadığı evlerin, zamanla çekirdek ailelerin, hatta giderek sadece bireyin ikametına tahsis edilmiş mekânlar olma özelliği gösteren, güvenlik, temizlik, kalabalık, trafik gibi sorunların görece giderildiği siteler, rezidanslar, gökdelenler ve cam binalarla yer değiştirmesidir. Öte yandan bu radikal dönüşüm, sadece mekânsal süreçlerle kalmamış insanın değerler alanını temsil eden inanca, toplumsal yönüne işaret eden ilişkilere sirayet etmiştir.

2000'lerden günümüze kadar geçen neredeyse yirmi yıllık süreçte olup bitenleri, değişimleri ve etki alanlarını öykü düzleminde anlama çabasında olan bu çalışmanın önemli bir yerde durduğu düşünülmektedir. Böylelikle, 2000 sonrasında ortaya çıkan ve öyküye yansıyan yaşamın oluşumu, etkisi, sorunları ve sonuçlarını öykü ekseninde değerlendirme olanağı elde edilmiş olur.

Çalışmanın temel sorusu, giderek silikleşen, şekil ve anlam değiştiren insan, inanç ve kent ilişkilerinin toplumsal yaşamda daha fazla görünür hale gelen belirtileriyle ilgilidir. Çalışmayla odaklanılan, modern, postmodern örüntülerle düzenlenen, kapitalizmin yön verdiği kentli kültürün ortaya çıkardığı problem alanlarının, insanı ve hayatı değiştirip dönüştürmesi sürecidir.

2000 sonrası Türk öykücülüğünde insan, inanç ve kent ilişkilerinin ele alınıp değerlendirilmesi gündelik hayatta yaşananların edebi esere nasıl ve ne kadar etki ettiği hakkında bilgi vermesinin yanı sıra öykücülerin dünyaya bakışlarıyla ilgili ipuçlarını da verir. Öykücülerin insan, inanç ve kent ilişkilerine yer vermeleri, bu kavramlardaki değişime dikkat çekmeleri edebiyatın bireysel ve toplumsal yanına

işaret eder. Bu noktada edebiyatın insan bağlamında psikoloji ile inanç ve kent ilişkileri bağlamında sosyoloji ile olan yakınlığı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Edebiyat, psikoloji ve sosyolojinin kesişim kümesinde, 2000 sonrası insan, inanç ve kent ilişkilerine yer veren öykülere öykücülerin bakış açısıyla bakmak yararlı olacaktır.

İnsan, inanç ve kent ilişkileri kavramlarına yer veren öyküler, 2000 sonrası döneme ait pek çok psikolojik ve sosyolojik veriye de kaynaklık eder. 2000 sonrası dönemin öyküleri insan, inanç ve kent kavramlarındaki nicelik ve nitelik değişimine vurgu yapar. Bu açıdan değerlendirildiğinde dönem öykülerinin değerlendirilmesi 2000 sonrası anlam ve anlamlandırma çalışmalarına katkıda bulunur. Zira bir dönemi anlamada, bilimsel verilerin yanında edebi eserlerden de yararlanmak, farklı disiplinlerle karşılaştırmak daha anlaşılır, daha izah edilebilir sonuçların ortaya konmasını mümkün kılacaktır.

Bugüne kadar Türk edebiyatında insan, inanç ve kent izlekleri çerçevesinde akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların ciddi anlamda bir birikim oluşturduğu söylenebilir. Mehmet Narlı'nın *Şiir ve Mekân: Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi* adlı çalışması mekâna bakışta geniş bir perspektif sunması açısından önemlidir.

Servet Tiken'in *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)*¹⁷ adlı çalışması ile M. Halil Sağlam'ın *Türk Romanında İslami Ögeler (1872-1896)*¹⁸ adlı çalışması dikkat çekmektedir. Ancak bu iki çalışmada roman türü etrafında şekillenmektedir.

Özellikle son yıllarda zengin bir literatür oluşturan öykü ile akademik çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında Jale Özata Dirlikyapan'ın *Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*¹⁹ adlı

¹⁷ Servet Tiken, **Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.

¹⁸ M. Halil Sağlam, **Türk Romanında İslami Ögeler (1872-1896)**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 20016.

¹⁹ Jale Özata Dirlikyapan, **Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.

çalışması ve Ayşe Demir'in *Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922 Dönemi)*²⁰ adlı çalışması öykü merkezli ve dönemsel çalışmalardır. Bunların yanında insana, inanca ve kent ilişkilerine ayrı ayrı veya bir yazar ekseninde odaklanan birçok yüksek lisans ve doktora çalışması da bulunmaktadır. Oysa insanı, inancı ve yaşadığı mekânla bir bütün olarak değerlendirmek gerektiği gerçeğinden hareketle yapılan incelemenin bir şekilde eksik olacağı görülecektir. Bahsi geçen bu çalışmalar içerisinde öyküyü insan, inanç ve kent ilişkileri bağlamında ele alan ve değerlendiren herhangi bir esere rastlanmamıştır.

Seçilen konunun hem hâlihazırda yaşanan insan ve hayat gerçekliğine öyküler bağlamında vurgu yapması hem de 2000 sonrasında Türk öykücülüğünün daha çok dergiler üzerinden hareketlilik kazanması dolayısıyla dergilerde yer alan öyküler merkez alınmıştır. Çünkü özellikle doksanların ikinci yarısından sonra dergicilik aktif bir faaliyet alanıdır. Dergiler, genç öykücülere kapısını açan, onların yazma serüvenine eşlik eden bir okul misyonu üstlenirler. Dergiler hem dünya hem de Türk edebiyatında edebi faaliyetlerin vazgeçilmezlerindedir. Kitapların durağanlığına karşın belirli periyotlarla çıkarılan dergiler dinamizmin yansımasıdır. Bu, onların sosyal ve edebi hayatla kurdukları sahici ilişkilerin de referans noktasını oluşturur. Hayata ve edebiyata dair yaşananların nabzı bir anlamda dergilerde atmaktadır.

Bu düşünceyle tezin kapsamı ve sınırlılıkları göz önüne alınarak, sözü edilen değişimlere ışık tutmak için oldukça kapsamlı tutulan çerçeve içinde 2000 sonrası Türk edebiyatında öyküye ayırdıkları yer ve/ya daha çok öykü ile ön plana çıkmaları nedeniyle **Dergâh, Hece Öykü, İtibar, Karabatak, Post Öykü, Türk Dili, Varlık, Notos Öykü, Adam Öykü** dergilerindeki öyküler ele alınıp değerlendirilecektir.

²⁰ Ayşe Demir, **Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922 Dönemi)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2009.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÖYKÜDE MEKÂN VE MODERN TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE ANA YÖNELİŞLER

1.1 ÖYKÜDE MEKÂN

Hayat zaman ve mekân algısıyla sınırlıdır. İnsanın bütün eylemleri mekân düzleminde gerçekleşir. Zaman ve mekân, insanın kendini ve toplumsal olanı inşa etmesi açısından temel kategorilerdir.²¹ Çok boyutlu bir varlık olan insanı, zaman ve mekândan bağımsız, boşlukta bir varlıkmiş gibi düşünmek olanaksızdır. “İnsan ve toplum, mekânı kullanarak kendini görür ve inşa eder. Mekân, hayatın şekillendiği, insanın “zaman içindeki” konumunun tespit edildiği yerdir.²² Ruh için beden ne ifade ediyorsa, mekân da insan için onu ifade eder.

İnsan bir mekânda doğmakta, bu mekânda ayakları üzerinde durup bir kimlik ve kişilik oluşturmaktadır. En nihayetinde ise algılarımızla sınırlı bu mekândan ayrılıp gitmektedir. Dolayısıyla mekân, varlık iddiasındaki insan için bir zemini, olmazsa olmaz bir düzlemi teşkil eder.

Felsefe sözlüğünde “varolanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı birliktelikleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük”²³ olarak karşılanan mekânın, Arapça’da varlık, olma, oluş, anlamındaki “kevn” kökünden türediği bilinmektedir.

İnsan, yaşadığı zamandan, dış dünyadan, dış dünyanın içindekilerden etkilenmektedir. Diğer yandan yapıp ettikleriyle dış dünyayı etkilemekte, ona bir

²¹ Köksal Alver, “Öyküde Mekân, Mekânda Öykü”, **Hece Öykü**, Sayı: 17, Yıl: Ekim-Kasım 2006 (37-42), s. 37.

²² **A.g.m.**, s. 37.

²³ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 583.

şekil, ruh ve anlam kazandırmaktadır. Bu durum insanı mekân karşısında hem özne hem de nesne haline getirir. Bir diğer ifadeyle “mekân insanı yapmıştır, insan da kendi zihinsel ve estetik düzeyi muvacehesinde mekânları belirlemiştir”²⁴ denilebilir. İnsanın ister az ister çok üzerinde yaşadığı veya farklı nedenlerle ilişkiye geçtiği tüm mekân unsurlarıyla arasında, “korunma, barınma, üretme, dinlenme, eğlenme gibi “pratik ilişkiler” olarak adlandırılabilir yoğun anlamlar vardır.”²⁵ Mekân üzerindeki tasarruf, insanın varlığı ne şekilde algıladığının da göstergesidir.²⁶ Mekânsal vurgularıyla da öne çıkan *Dönüşüm*’ün yazarı Franz Kafka eviyle ilgili şunları belirtir:

“Bu hassas yuvanın sahibi olarak, şu noktanın iyice anlaşılmasını isterim ki, yuvanın hassaslığı beni de hassas yaptı. Onun bir yeri incinecek olsa sanki benim de bir yanım incinmiş gibi acı duyuyorum.”²⁷

Fiziksel dünyanın, yaşanılan zamanın anlaşılması insanın anlaşılması ve davranış sebeplerinin çözümlenmesidir. Çünkü davranışlar, belirli bir zamanda ve mekânda gerçekleşmekte, insanın yerleştiği o mekâna göre şekillenmektedir. Mekânların eşya ile donatılması salt bir donatım olmayıp ardındaki düşünce dünyasını dair ipuçları da verir. “Ne kadar özen göstermesek, sadece kullanımlık olarak algılasak da mekân oluşumu, onu tasarlayanın psikolojik ve düşünsel yanına işaret eder.”²⁸ Dolayısıyla insan, fiziksel dünyasıyla, yaşadığı mekânlarla anlam kazanır. Sanatın sözcüklere dökülmüş formu olan “edebiyatta tercih edilen uzaklık, devingenlik, sıkıntı, buhran, bunalım mekânlar üzerinden işletilir.”²⁹ Birçok şair ve yazar tarafından sıkıntı, bunalım, sevginin mekânlar aracılığıyla dile getirilmiştir. Türk şiirinde ölüm şairi olarak tanınan Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Odamda Sükût*

²⁴ Ercan Yıldırım, **Modern Türk’ün Hikâyesi: Türk Modernleşmesi Bağlamında Türk Hikâyesi**, Elips Yayınları, İstanbul, 2011, s. 65.

²⁵ Şenol Göka, **İnsan ve Mekân**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, s. 8.

²⁶ Ercan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 63.

²⁷ Mehmet Narlı, **a.g.e.**, s. 8.

²⁸ Ercan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 63.

²⁹ **A.g.e.**, s. 64-65.

şiiirinde de mekânın insanla şekillendiği, insanın ona yüklediği anlamlarla adeta yaşayan bir varlık haline geldiği görülür:

Tavan bir anne gibi eğilmiş üzerime
Duvarlar etrafımda kardeşim gibidir
Sır dolu gözlerini vermişler gözlerime

Söylemek istiyoruz çıkmıyor ki sesimiz
Benim mi onların mı atan kimin kalbidir.
Birbirine karışıp gidiyor nefesimiz.³⁰

Dizeleriyle şiirinde ev, evin unsurları ve kendi ailesini oluşturan fertler arasında derin benzerliklerden dem vuran Cahit Sıtkı'dan başkası değildir. Sezai Karakoç, “Çağırış” öyküsünde, yıkılan, kaybolan bir şehir üzerinden; mekânları insanın yıkılışıyla; baştanbaşa dolaşılan İslam coğrafyası ve seçkin eserleri de “diriliş”in vasıflarıyla öne çıkar.³¹

İnsan çok yönlü bir varlıktır ve Maslow'un *ihtiyaçlar hiyerarşisine* göre kendini gerçekleştirme, bu yönlerden birisidir. Sanatı kendini gerçekleştirmenin ifade vasıtalarından birisi kılan insan dış dünyaya ben buradayım mesajını iletir. Dünyanın herhangi bir noktasında, herhangi bir zamanda varlığıyla mekâna bağlanan “insanın sosyal, politik, kültürel ve edebî varlığı, mekânın anlam ve işlevlerini belirleyip biçimlendirdiği gibi; mekân da insanın sosyal, politik, kültürel ve edebî varlığının niteliklerini etkilemektedir.”³² Sanatın sözcüklerle oluşturulmuş formu olan edebiyatın kaynağı hayatın kendisidir. Dolayısıyla hayatın mekânları sanat ve edebiyatın da mekânlarıdır Edebiyatın neredeyse bütün türlerinde mekân çeşitli yönleriyle göz önündedir. Çünkü mekân, eskiden olduğu gibi sadece yaşama alanı olma özelliğini çoktan kaybetmiştir. Genel anlamıyla mekân, olayın gerçekleşme yeri, şahıs kadrosunun yaşadığı ve kendi kendilerinin farkına vardıkları mecradır. “Bununla birlikte şahısların içinde buldukları çevreyi algılayış biçimlerini, ruhsal

³⁰ Şenol Göka, **a.g.e.**, s. 18.

³¹ Ercan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 65.

³² Mehmet Narlı, **a.g.e.**, s. 9.

ekonomik durumlarını, karakterlerini açıklama yolunda imkânlar sunabil[mektedir.]”³³

Tarih boyunca şehirler insanın var olduğunu hissettiği, havasının özgür kıldığına inanıldığı³⁴ medeniyet kurduğu, cazibe merkezi mekânlar olma özelliği göstermiştir. Roland Barthes’a göre şehirler ve içerisindeki yapılar *Göstergeler İmparatorluğu*’nda birer göstergedir. Anlayalım anlamayalım ama şehir mekânsal oluşumlarıyla içinde yaşayanlara bir şey anlatır. Şehrin sakinleri de yaşadıkları, kendilerini var eden şehirlerden, mekânlardan anlamlar çıkarırlar. Özellikle anlatmaya bağlı, kurgunun hâkim olduğu türlerde mekân olmazsa olmaz yapı unsurlarındandır. Yazar mekânla, kendisine belirli bir çerçeveye çizerek, anlattıklarına kurmacanın gerçekliğini vermiş olur. “Kurgusal bir eserde mekân, birçok sorunun yanıtıdır. Olay nerede başladı, nerede sona erdi; şahıslar nerede bulunuyor gibi sorular mekânla yakından ilgilidir.”³⁵ Bu türlerde olayı/durumu, kişiler kadrosunu ve zamanı bir mekâna bağlama gerekliliği mekânın önemini gözler önüne serer.

Edebi eserlerde işlenen mekânların da bir şekilde tasnif edildiği mekân seçimlerinin bu doğrultuda yapıldığı görülür. Ayşe Ertuş’un tasnifine göre mekânlar somut ve soyut mekânlar şeklinde ikiye ayrılmakta, somut mekânlar, açık ve kapalı mekânlar olarak sınıflandırılmakta, mekân tercihi ise çoğunlukla kişilerin iç dünyalarına, yaşam tarzlarına ya da öyküde oluşturulmak istenen atmosfere göre yapılmaktadır. Bu mekânlardan açık mekânlar; çoğu zaman huzuru, mutluluğu, dışa dönüklüğün sembolüken; kapalı mekânlar genellikle bunalımı, içe dönüklüğü ve huzursuzluğu sembolize ederler.³⁶

Fantastik, ütöpik, metafizik ve duyusal mekânlar ise soyut mekânlar olarak değerlendirilir. Roman ya da öykü için gerçeklik ifade etmeyen mekânlar, fantastik mekânlardır. Yazarın düş gücü bu mekânları ortaya çıkarır. Ütöpik mekânlar, olumsuz koşullardan yalıtılmış güzel ve idealize edilen mekânlardır. Ütöpik

³³ Mehmet Narlı, “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5 Sayı: 7, Mayıs 2002, s. 98-99.

³⁴ Hansa kentlerinin girişine yazılan kural “*stadtluft macht frei*”, “kent havası insanı özgür kılar.” şeklindedir.

³⁵ Ayşe Demir, **Mekânın Hikâyesi-Hikâyenin Mekânı**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s. 13.

³⁶ Ayşe Ertuş, “Ayla Kutlu’nun Öykülerinde Mekân”, **Turkish Studies**, Volume 9/3 Winter 2014 (695-714), s. 696.

mekânlar da hayalin ürettiği mekânlardır. Metafizik mekânlar, fiziksel âlemin kapsamı dışında olduğu varsayılan (cennet, cehennem gibi) mekânlardır. Öykü ve roman kişilerinin ruh ve duygu durumlarına göre oluşturulan mekânlar duygusal mekânlardır.³⁷

Mekân, zamanın bir anlamda dökülüp şekil aldığı kap hükmündedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, öykü içerisinde mekân ve mekânla ilgili diğer unsurlar çoğu zaman sadece sahne ya da dekor olarak kullanılmazlar. Ancak öykülerde kapladığı yere koşut biçimde mekânın birden fazla işlevi de yerine getirdiği söylenebilir.³⁸

Türk edebiyatında mekân algısı veya mekânın esere yansıtılması dönemden döneme ya da yazardan yazara hatta metinden metine değişen bir çeşitlilik gösterir. Sözelimi, modernleşme sürecinde önemli bir dönemeç olan Tanzimat dönemine gelinceye kadar destan, masal, halk hikâyesi, mesnevi gibi anlatmaya dayalı, içerisinde bir tahkiyenin olduğu türler edebi birer form olarak kullanılmıştır. Tanzimat dönemiyle ilk işaretleri verilen batıya yöneliş, akılcılık ve gerçekçilik zemini üzerinde yükselen modernleşmeyle birlikte batılı gibi düşünme, batılı gibi davranmayı da getirir. Bu noktadan sonra “çoğu masal unsurlarıyla örtülü, muhayyel mekân ve zaman tasavvuruna sahip doğu hikâyeleri yavaş yavaş yerini daha gerçekçi hikâyelere bırakır.”³⁹ Tanzimat sonrası verilen örneklerde dekor görevinde kullanılan mekân, türe ve tekniklere alışmayla birlikte farklı amaçlar için de kullanılır. Bu sebeple alışma döneminin ardından “mekân öykü/ roman kişilerinin sosyal statülerini, kültürlerini ya da psikolojilerini de yansıtan bir rol üstlenir.”⁴⁰

Anlatıya dayalı metinlerde mekânın işlevsel bir rol üstlenmesi 17. ve 18. yüzyılda değil 19. Yüzyıl romanlarıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türk edebiyatında da gelişmelerin gecikmeli de olsa bu doğrultuda olduğu söylenebilir. Rasim Özdenören'e göre klâsik romanda, eşyâ olsun, mekân olsun, sadece insanın yaşama ortamını belirleyen bir çevre olarak ortaya konur, hatta denilebilir ki, insanın

³⁷ A.g.m., s.696-697.

³⁸ Ayşe Demir, a.g.e., s. 14-15.

³⁹ Ramazan Korkmaz, **Romanda Mekânın Poetiği**, Edebiyat ve Dil Yazıları, (der. S. Eker, A. Külahlıoğlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 2002, s. 55.

⁴⁰ Ayşe Ertuş, a.g.m., s. 696.

fizik olarak bir mekânda bulunması söz konusu olmasa klâsik roman mekâna ve eşyâya gerek duymaz.⁴¹ Hem klasik romanda hem de Tanzimat'ın ilk yıllarında birebir taklitleriyle karşılaştığımız bize ait örneklerde mekân ve mekânın unsurları birer dekor işlevindedir.

Zamanın, mekânın ve içindekilerin gerçekçi bir yapıya bürünmesi için öykü ve roman türünün gelişmesini, Batıdaki başarılı örneklerine benzemeye ve yaklaşmaya başlamasını beklemek gerekecektir. Türk hikâyecileri, henüz tanımaya başladıkları ve “romana göre çok yeni bir tür olan modern hikâyenin genel yapısını olduğu kadar, mekân unsurunu da anlatının olanakları çerçevesinde her geçen gün geliştirmeye çalışmışlardır.”⁴²

Bireysel ve toplumsal değişimlerin yoğun yaşandığı bir dönemde, Türk edebiyatına giren edebi türler, bilhassa da roman ve hikâye, bizzat yazarlar eliyle yeni hayatın propagandasının yapıldığı araçlara dönüşürler. Ayşe Demir, buna gerekçe olarak Osmanlı toplumsal yaşamında Batılı olmanın uzun bir süre derinliği olmayan, yüzeysel/gözle görülen değişimlerden ibaret şeklinde algılanması olduğu için eserlerde mekânın öne çıkarıldığını, özellikle ilk dönem hikâye ve romanlarında Batılı yaşamın, mekân ve mekâna ait unsurlarla sembolize edildiğini söyler.⁴³ Özellikle Beyoğlu ve çevresini batılı hayat tarzının merkezi olarak gösterildiğini, kendisi batılı bir tür olan (kısa) hikâyelerde ve romanlarda da burada yaşanan batılı hayat tarzının aktarıldığını söylemekte yarar vardır.

Tanzimat'la beraber hayatın değişmesi, dönüşmesi edebiyatı ve ürünlerini de değiştirmiş, dönüştürmüştür. O güne dek Türk edebiyatında olmayan Batı edebiyatı orjinli roman, hikâye -kastedilen geleneksel hikâyemiz değil şeklen de olsa Batı tekniğine uygun yazılan kısa hikâyelerdir- gibi bazı türlerle de bu vesileyle tanışılır. İlk örnekleri Tanzimat döneminde verilen romanların ve hikâyelerin mekânları birkaç istisna hariç tutulursa genelde aynı yere işaret eder. Türk romanı ve hikâyesi Batıdaki ortaya çıkış nedenlerinden tamamen bağımsız nedenlerle ortaya çıkmasına rağmen anlatılan mekânlar itibariyle kentlidir. Pek çok alanda ilk yeniliklerin tarihsel

⁴¹ Rasim Özdenören, **Ruhun Malzemeleri**, İz Yayınları, İstanbul, 1997, s. 97.

⁴² Ayşe Demir, **a.g.e.**, s. 12.

⁴³ **A.g.e.**, s. 12-13.

dönemeci olan Tanzimat'tan itibaren hikâye ve “romanın ana mekânı, bir arada barındırdığı farklı toplumsal katmanlarla Türkiye’de kentli yaşantısının en gelişmiş örneğini sunan İstanbul olur.⁴⁴ Orhan Okay, 1870’li yıllardan itibaren İstanbul’un Türk roman ve hikâyesinde görülmeye başlandığını, dönemin ilk romanı Şemseddin Sâmî’nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*’ı (1872) ile Emin Nihad’ın *Müsâmeretnâme*’sinde (1872–1875) yer alan hikâyelerde olayların çok defa İstanbul’da geçtiğini belirtir.⁴⁵

20. yüzyıl başında roman ve hikâyelerde yaşanan tarihi ve sosyal gerçekliğin de etkisiyle İstanbul merkezli mekân algısının kırıldığı, taşranın çeşitli mekânlarla roman ve hikâyelerde yer aldığı görülür. Anadolu artık roman ve hikâyeler için yeni mekândır. İlerleyen dönemde mekânın etkisi roman ve hikâyelerde daha hissedilir hale gelir. Yakup Kadri’nin *Yaban*’ı kentsel mekândan kaçıp kırsal mekâna sığınışın da romanıdır aynı zamanda. Refik Halit Karay’ın *Memleket Hikâyeleri* bu yönelişin diğer bir örneği durumundadır. Kısmen de olsa Anadolu’ya yönelmede “yazarların artık sadece İstanbul’da değil Anadolu’da da yaşamalarının ve yetişmelerinin etkisi büyüktür.”⁴⁶ Anadolu kökenli yazarlar böylelikle edebi eserlerin mekânlarını genişletmiş olurlar.

Mekân, mekâna bakış, mekândan yararlanma anlatıya dayalı metinlerle sınırlı değildir. Birçok edebi formda mekânı ve etkilediği insanı veya insanın etkilediği mekânı bulmak söz konusudur. Tanzimat ve sonrasında değişen sosyal yapı, dönüşen insanı konu edinen şiirde de görülür. Mehmet Narlı, Abdülhak Hamit’in Sahra’sında şikâyet ettiği “belde halkı”nın, şehrin hayatı olduğunu, Hamit’ininki gibi bir şehirden kaçışın, ne Halk Şiirinde ne de Divan Şiirinde olmadığını söyler.⁴⁷ Abdülhak Hamit’in tabiata, dolayısıyla mekâna bakışının değiştiği aşikârdır. Türk edebiyatında bu durum sadece onunla sınırlı kalmaz. Recaizâde Mahmut Ekrem, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Halit Ziya ve dönemin diğer sanatçı/aydınlarının eserlerinde benzer bakış açılarını yakalamak mümkündür. Servet-i Fünun dönemi sanatçılarının muhayyel bir ülke olarak anlattıkları bir mekân vardır. Bu mekân, sanatçıların pek çoğunda içinde

⁴⁴ Servet Tiken, “Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi**, Erzurum, 2011, s. 7.

⁴⁵ Orhan Okay, **Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 137.

⁴⁶ Ayşe Demir, **a.g.e.**, s. 13.

⁴⁷ Mehmet Narlı, **a.g.e.**, s. 39-40.

buldukları mekândan kaçıp gitme ve orada yaşama isteği uyandırmaktadır. Hayal edilen, yaşamak istenilen mekânın adı yemyeşil, rüya gibi atmosferiyle Yeni Zelanda'dır. Ancak hayaller ve hakikatler çatışacak ve hayat onları Manisa'daki çiftlik evine mecbur bırakacaktır.

Şehir, insanı biçimlendiren, ona şekil veren mekânların başında gelir. Birçok insanın yaptığı gibi sanatçı da kendini çoğu kez belirgin bir şehirden yola çıkarak tanımlar. Yahya Kemal'i İstanbulsuz, Abdülhak Şinasi Hisar'ı Boğaziçisiz, James Joyce'u Dublinsiz düşünmek olanaksız bir hal alır. Joyce, "Dublin'in görüntüsü bir gün yeryüzünden silindiğinde, bir rehber kitap gibi Ulysses'e bakarak yeniden eksiksiz bir biçimde kurulsun istiyorum"⁴⁸ der. Şair, İstanbul'un elinde şair olur ve *Aziz İstanbul*'u kaleme alır. Aynı şekilde şehir veya kent de sanatçının elin de bambaşka bir kimliğe bürünür. Adalet Ağaoğlu bu durumu şöyle tarif eder:

"Şehir: Bir kentin biçimlediği insan, davranışlarıyla, oturup kalkmasıyla da hemen seçilebilir; ama o kentin insan ruhundaki izleri sanat eserlerinde gizlidir. Bir müzik parçasının uğultulu bölümlerinde, bir romanın filigramlı sayfalarında gizlidir. Gerçekten o sayfaların arkasına yazarın kent ışığını tuttuğumuzda; kentin insan kılığına bürünmüş filigramı da görünmüş olur. İnsanın ve yazarın içsel haritasının çizilişinde, üstünde yaşadığı coğrafyanın şehrin payı çok büyük."⁴⁹

Kadim medeniyetlerin şehirlerinde, modern zamanların kentlerinde insana bakan bir yön mutlaka vardır. Çünkü buraları şekillendiren, buralara kendisinden bir parça koyan insandan başkası değildir. Her şehir sürekliliğin izlerini yansıtan vitrinler gibidir. "İnsanlar şehirleri kurarlar ve ruhlarını mekâna üflerler ve fakat yapıp etmelerinde, görüp gözetmelerinde de mekânın zamanlaşarak ruhlarına üflediği devamlılık vardır."⁵⁰

Yaşadığımız çağ, kimilerince görüntü, kimilerince gösterge çağı olarak adlandırılmaktadır. Görüntü ve gösterge çağında her yer, her şey gözün gördüğüne,

⁴⁸ James Joyce'dan akt. Mehmet Narlı, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁹ **A.g.e.**, s. 42.

⁵⁰ **A.g.e.**, s. 43.

teknolojik imkânların da gösterdiğine göre değer kazanmaktadır. “Görüntü çağının başlamasından sonra ise mekân algısı, neredeyse tüketilebilecek malları sergileyen simgesel binalarda kilitlenip kalmıştır.”⁵¹ Baudrillard, görüntülerle anılan bugünün dünyasında “gerçeğin artık minyatürleştirilmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından üretildiğini, böylelikle gerçeğin sonsuz sayıda yeniden üretiminin mümkün olduğunu söylemektedir.”⁵² Kent mekânlar, görüntüler, gösteriler arasında artık sonsuz sayıda gerçeklik algısıyla doludur. Buralarda yaşayan insanın çevresinde eskisi gibi onu sarıp sarmalayan bir düşsellik yoktur.⁵³

Düşselliğin olmadığı bir dünyada da olsa sanatçı üretmelidir. Düşsellikten sıyrılmış bir dünya, sanatçı için hem bir sorun hem de bir çıkış noktasıdır. Baudelaire’i bunca şikâyetine rağmen üretken kılanın Paris’teki modernlik sıkıntısından başkası olmadığı da unutulmamalıdır. Mehmet Narlı, bu durumun şair ve yazarlar için bir gönüllülük veya mecburiyet hali olmadığını, şair ve yazarların modern şehrin içinde olduklarını bildiklerini söyler.⁵⁴

Mekân algısının geçmişten günümüze mağaradan sap-saman-ot evlere, ağaçtan evlerden taş toprak evlere, tek katlı evlerden çok katlı apartman evlere ve rezidanslara şeklinde değişim gösterdiğine tanıklık eder insan. Mekânla birlikte insan da değişmektedir. Kableden, klandan büyük, geniş aileye ardından anne baba çocuklardan oluşan çekirdek aileye ve tekil kimliklere ve bireysel yaşamlara doğru görülen evrim insan kadar mekânın da serüvenidir. Aslında her ikisi de insanın serüvenidir. Birisinde insan özne, diğerinde insan nesnedir.

Romanın ve hikâyenin doğduğu yer olan Batı edebiyatlarında, sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte ilerleyen sosyo ekonomik gerçeklikler bu iki türe zemin hazırlamıştır. Kentleşme ve kentlileşmenin ortaya koyduğu yeni yaşam formu, yeni kent insanı romanın üzerinde yükseleceği bir platform olur. Dünya edebiyatında “Dostoyevski’nin Petersburg’u, Balzac’ın Paris’i ve Joyce’un Dublin’i ele alması,

⁵¹ A.g.e., s. 43.

⁵² Jean Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, çev.: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 14-15.

⁵³ A.g.e., s. 15.

⁵⁴ Mehmet Narlı, a.g.e., s. 47.

aynı zamanda kent tarihini romanlar eşliğinde okuma imkânı sağlar.”⁵⁵ Türk edebiyatında ise hikâye ve romanın ortaya çıkışında, ilk örneklerinin verilisinde kent/li/leşme sürecinden daha çok toplumu değiştirme/dönüştürme isteğinin yönetim merkezli oluşu ağır basmaktadır. Bu durum hikâye ve roman türünün ilk örneklerinde geleneksel tahkiyedeki zaman ve mekân algısından kurtulamama şeklinde kendini göstermiştir. İlerleyen zamanlarda hikâye ve romanda geleneksel tahkiye izleri giderek azalmış, zaman ve mekân belirginleşmeye başlamış ve bu iki unsura dair ayrıntılara yer verilmiştir. Bu iki türün gerçek anlamda başarılı örnekleri verilmeye başlandığında insanın da, toplumun da, yaşanan mekânların da değiştiği/dönüştüğü görülür.

1.2 MODERN TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE ANA YÖNELİŞLER

Türk edebiyatında Tanzimat dönemiyle ortaya çıkan, Milli edebiyat ve Cumhuriyet dönemi edebiyatında büyük aşama kaydederek 1950’lerle birlikte bağımsız bir tür olarak görülen öykünün gelinen noktada büyük bir mirasa sahip olduğu açıktır. Çünkü “bir ülkenin edebiyatı, şiiri, öyküsü kendi birikiminden, o ülkenin var olma biçiminden ve insanının yaratıcı macerasından ayrı olamaz.”⁵⁶ Yaşananların, olup bitenlerin hayatın her katmanını etkilediği gerçeği, edebi bir tür olan öyküyü ve o öykülerin yaratıcılarını da etkilemiştir. Hayatın bu rutin serüveni gibi “öykücülüğümüz de aynı serüveni yaşamış, bazen kırılmalar, sürçmeler, bazen de canlanma ve yeniliklerle gelişim çizgisini sürdürmüştür.”⁵⁷ Bu başlıkta Türk öykücülüğünün ana yönelişleri irdelenecek, belli başlı hareket noktaları, isimleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Arapça’daki “hkv” kökünden türeyen hikâye kelimesi, anlatmak, nakletmek, benzetmek, taklit etmek anlamlarında kullanılmaktadır. Yine aynı kökten türemiş olan “muhki” kelimesi de taklit yapan, taklitçi (mukallit) anlamındadır. Türkçe Sözlükte

⁵⁵ Servet Tiken, **a.g.e.**, s. 4.

⁵⁶ İnci Aral, **Anlar İzler Tutkular**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004, s. 77.

⁵⁷ Necip Tosun, “Türk Öykücülüğünün Serüveni-1”, <http://tosunnecip.blogcu.com/turk-oykuculugunun-seruveni-1/2519836>, Erişim Tarihi: 01.07.2015.

hikâye için “Bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması”; “Aslı olmayan söz, olay”; “*edebiyat* Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü” açıklamaları yapılır ve “uzun hikâye”, “yılan hikâyesi” gibi ifadeler ayrıca belirtilirken, öyküyle ilgili yalnızca “Ayrıntılarıyla anlatılan olay”, “Hikâye” açıklamaları yer almaktadır.⁵⁸

TDV İslam ansiklopedisinde ise hikâye, “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarına gelen bir mastardır ve Türkçe’de son zamanlarda yaygın hale gelen öykü sözcüğü, hikâyenin Arapça’daki karşılıklarından birisi olan “taklit etmek” anlamındaki öykünmekten fiilinden türetilmiştir.⁵⁹

Görüldüğü üzere hikâye sözcüğü, edebiyatın dışında pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu durum da hikâye ile ilgili bir kafa karışıklığına yol açmaktadır. Gerek Doğu’da gerekse Batı’da hikâye sözcüğü masal, fabl, kıssa, menkıbe gibi pek çok türle birlikte değerlendirilmiştir. Karışıklık türlerin kendi özelliklerini kazanmaya başlamasına kadar devam etmiştir. Öykü ve hikâye ile ilgili bu karmaşayı gidermek amacıyla çeşitli tanımlama girişimleri olmuştur. Bu bağlamda öykünün edebi bir tür, hikâyenin ise öyküde anlatılan şey olduğunu söyleyenler olduğu gibi hikâye, öykü ayırımında modernleşme sürecine atıfta bulunanlar ile isimler üzerinden yola çıkarak bir tasnife girişenler de vardır.

Kayahan Özgül de, “Hikâyenin Romanı” başlıklı yazısında bu karışıklığa dikkati çekerek şu tespitleri yapar:

“Hikâye adı sanki bir formun adı imiş gibi gösterilse de aslında ‘narration’ ve ‘fiction’ özelliği taşıdığı için ‘tahkiyeli’ diye anılan metinlerin müşterek adı hikâyedir. Hikâye genel adını, bir formun nâmı olan ‘hikâye’ özel adından ayrı düşünmemizin tarihi çok yenilerdedir. O kadar ki, ‘halk hikâyesi’ derken dahi hikâye formunu değil, tahkiye edilen’i kastederiz”.⁶⁰

⁵⁸ T.D.K. **Türkçe Sözlük**, “Hikâye”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 994.

⁵⁹ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, s. 479.

⁶⁰ M. Kayahan Özgül, “Hikâyenin Romanı”, **Hece Dergisi**, Sayı: 46-47, Yıl: Ekim-Kasım 2000(31-39), s. 33.

Ömer Lekesiz, *Hece* dergisinin Türk Öykücülüğü Özel sayısında destan, esâtîr, efsane, kıssa, mesel, masal, menkıbe, mesnevi, aşık hikâyesi karşılığı kullanılan hikâyeden, yaşanan hayata ait, gerçek, olmuş veya olabilecek olayların “yazılı” kısa anlatımlarına geçilişini, hikayeden öyküye geçiş süreci olarak değerlendirir ve öykünün *Karabibik* ile başlayan edebi ürünlerin adı olduğunu belirterek yine öykü türünün Türk edebiyatına girişinde, yeni olana, daha iyi görülene karşı artan baskın talep, batılılar gibi eserler meydana getirme isteği, batının iyi şeylerini aktarma isteği ve batı edebiyatının kavranması gibi etkenlerin rol oynadığını söylemektedir.⁶¹

Sevda Çalışkan ise “Kısa Öykü Tekniği” adlı makalesinde kısa öykünün Türk edebiyatına girişi için Tanzimat Fermanı ile başlayan Batılılaşma sürecine işaret eder.⁶² Ona göre, geleneksel Türk öykücülüğü her ne kadar zengin bir anlatı geleneğine sahip olsa da kısa öykünün ortaya çıkışı Batıdaki gelişmelerle paralellik arz etmektedir.⁶³

Roman ve kısa öykü denilen metinler Batı kaynaklı türlerdir. Romanın ortaya çıkışı için 17. yüzyılı, kısa öykünün ortaya çıkışı için ise 19. yüzyılı beklemek gerekecektir. 19. yüzyılın sonlarına doğru “gerçekçiliğin etkisi, doğalcılığın ortaya çıkışı, Çehov’un ‘yaşam kesiti’ öyküleri bu formülü zorlar ve gittikçe “yaşamın kendisinin karmaşık yapısızlığını yansıtan”⁶⁴ öykülere geçilir. Dolayısıyla kısa öykü için 19. yüzyıl Batı edebiyatını başlangıç noktası kabul etmek doğru bir yaklaşım olacaktır. 19. yüzyıl Türk edebiyatındaki gelişmeler de bu yöndedir.

Başlangıcından bugüne uzanan çizgide öyküyü ve öykücülüğümüzü dönemlere ayırmada birliktelikten söz edilemez. Neredeyse her araştırmacı kendi penceresinden bir dönemlere ayırma yoluna gitmiştir. Kendisi de bir dönemlendirme

⁶¹ Ömer Lekesiz, “Öykücülüğümüzde Dönemler”, **Hece Dergisi**, Sayı: 46-47, Yıl: Ekim-Kasım 2000(17-25), s. 19.

⁶² Sevda Çalışkan, “Kısa Öykü Tekniği”, **Çağdaş Türk Dili**, Sayı: 77-78, Yıl: Temmuz-Ağustos 1994, s. 38.

⁶³ **A.g.m.**, s. 38.

⁶⁴ Ahmet Kocaman, “Kısa Öykü”, **Çağdaş Türk Dili**, Sayı: 113-114-115, Yıl: Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 25.

çalışması yapan Ömer Solak'a göre "bu çabaların bazıları toplumsal ve siyasal hareketleri esas alan, bir kısmı tematik benzerliklere dayanan, bir kısmı da bir takım toplama veya gruplaşmaları esas alan denemelerdir."⁶⁵ Ömer Lekesiz de dönemlere ayırmanın zorluğuna değinerek "...öykü konularından öykücülerin dünya görüşlerine, sürediziminden, kuşak, akım ayrımlarına kadar hemen her araştırmacı/eleştirmen[in] "kendine göre" bir dönemlendirme yap[tığını]"⁶⁶ ifade eder.

Ömer Lekesiz'in öykücülüğümüzü altı döneme ayırdığı dönemlendirmeye göre öykücülüğümüzün birinci dönemi "*hikâyeden öyküye geçiş dönemi*" olarak nitelendirilmelidir. İkinci dönemde yeni anlatımın adının değilse bile en azından sınırlarının tayini için Ömer Seyfettin'in kalemini sivrilmesi beklenecektir. Üçüncü dönem bir "*Yükseliş ve Olgunlaşma Dönemi*" olarak nitelendirilir. Dördüncü dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği, kimlik arayışlarının hâkim olduğu dönemdir. Beşinci dönemi daha çok öykücüler üzerinden okumak ve değerlendirmek gerekmektedir. Altıncı dönemi ise "*nasıl anlatmak*" sorusu etrafında toplanan öykücülerini "*Yeni Arayışlar Dönemi*" olarak adlandırmak yerinde olacaktır.⁶⁷

Ertan Örgen, yaptığı değerlendirmede Türk öykücülüğünün dört döneme ayrıldığını; Sami Paşazâde ve Nâbizade Nazım'dan Ömer Seyfettin'e uzanan çizginin ilk dönemi; Ömer Seyfettin'den 1950'li yıllara kadar uzanan çizginin ikinci dönemi; insanın merkeze alındığı modernist tutumun ağırlıkta olduğu dönemin üçüncü dönemi; öyküyü bir metin olarak görme çabalarının ağır bastığı dönemin de dördüncü dönemi oluşturduğunu söyler.⁶⁸

Bir diğer dönemlendirme ise Ömer Solak'a ait olan ve Türk öykücülüğünün altı döneme ayrıldığı dönemlendirmede, Tanzimat, Ara Nesil ve Edebiyat-ı Cedîde tecrübesinin ardından sırasıyla II. Meşrutiyet ve Milli Edebiyat Evresi, Erken Cumhuriyet Öyküsü: Atatürk Dönemi (1923-1938), Tek Partili Hayat ve Türk

⁶⁵ Ömer Solak, *Türk Öykücülüğü İncelemeleri I*, Tablet Kitabevi, Konya, 2009, s. 11.

⁶⁶ Ömer Lekesiz, *a.g.y.*, s. 17.

⁶⁷ *A.g.y.*, s. 18-24.

⁶⁸ Ertan Örgen, *Kahramanmaraş Öykü Günleri*, Haz. Duran Boz, Erdoğan Aydoğan, Öncü Basımevi, Ankara, 2010, s. 42.

Öykücülüğü (1938-1950), Çok Partili Hayat ve Melankoli (1950-1960), Toplumsal ve Siyasal Gerginlikler Dönemleri (1960-1980) gelmektedir.⁶⁹

Semih Gümüş'e göre Türk edebiyatında öykü, geçmişten bugüne zengin bir anlatı geleneği üzerinden beslenmekte, Bu beslenmede, sadece Batılı anlamda ilk öykü örneklerinin verildiği Tanzimat döneminden değil, Türk anlatı geleneğinin yazılı ve sözlü kaynakları da söz sahibidir.⁷⁰ *Muhayyelat* ile başlayan öykü serüveni bugün modern örnekleriyle devam etmektedir. Selim İleri, Aziz Efendi'nin 1796/97'de yazdığı *Muhayyelat*'ın, eski hikâyeciliğimizin tüm özelliklerini az çok içerdiğini belirterek *Muhayyelat*'ta yer alan olayların 18. yüzyıl İstanbul yaşamından seçilmesinin onun en önemli özelliği olduğunu söyler.⁷¹ Aziz Efendi'nin bu eserinde tahkiye geleneğinin klasik hikâye anlayışından ayrılma emareleri görülür. Ayrıca Osmanlı sosyal hayatına ait değişimler ve yansımaları da Aziz Efendi'nin hikâyelerinden okunabilir.

Batılı anlamda öyküden daha çok, geleneksel tahkiye anlayışına dayanan ve hikâye başlığı altında toplanan kıssa, menkıbe, efsane, masal gibi türlerin bugünkü öyküye kaynak oluşturduğu kabul edilir. "Emin Nihat'ın çerçeve anlatıcılı *Müsameretname*'sinden Ahmet Mithat'ın *Letaif-i Rivayat* serisine uzanan çizgide (1870-95) bu gelenek, modern Türk öyküsüne zengin bir kaynaklık vazifesi görür."⁷² Hem *Müsameretname* hem de *Letaif-i Rivayat* uzun hikâye denilebilecek bir formda yazılmışlardır. Semih Gümüş'e göre, Tanzimat sonrasında gelişen öykücülük, halk hikâyelerinden de beslenerek, Ahmet Mithat Efendi ile Emin Nihat'ta belirgin bir kimlik kazanmış, ancak eski geleneklerden kurtulamamıştır.⁷³

O dönemde hikâye kelimesinin romanı da içine alacak şekilde geniş bir kullanımı bulunmaktadır. Bu sebeple roman, hikâye, uzun hikâye, kısa hikâye, kıssa, sergüzeşt, fıkra kelimeleri de adeta birbiri içine geçmiş durumdadır. Yazarların sıklıkla romana hikâye, hikâyeye roman gibi adlandırma yaptıkları görülmektedir.

⁶⁹ Ömer Solak, **a.g.e.**

⁷⁰ Semih Gümüş, **Öykünün Kedi Gözü**, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17.

⁷¹ Selim İleri, "Türk Öykücülüğünün Ana Çizgileri", **Türk Dili Dergisi**, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 286, Yıl: Temmuz 1975 (2-29), s. 2.

⁷² Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 12.

⁷³ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 18.

Öyküde, geleneksel tahkiye anlayışının dışına çıkarak yeniliğin ipuçlarını, öncelikle Samipaşazade Sezai ve Nabizade Nâzım vermiştir. Samipaşazade Sezai'nin (1860-1936) *Küçük Şeyler*'inin kısa öykününün bir tür olarak ne olabileceğine dair işaretler taşıdığı düşünülür. Nabizade Nâzım'ın 1890'da yazdığı *Karabibik* adlı uzun öyküsü de öyküde ayak sesleri duyulan değişimin başlangıç noktasını oluşturur.⁷⁴ Pek çok edebiyat araştırmacısı, Samipaşazade Sezai'nin batılı anlamda ilk kısa hikâyeyi yazan sanatçı olduğunu söylemektedir. Selim İleri, Sami Paşazade Sezai ve eseriyle ilgili şu tespitleri yapar: “1892'de Samipaşazade Sezai, *Küçük Şeyler*'iyle öyküyü andıran ustalıklı ürünler verir. Bu yapıtın ürünlerinde “*Pandomima*”, benim o güne kadar görebildiğim örneklerin hepsinden üstün. Artık doğa ötesi güçler, rastlantılar ayıklanmıştır öyküden.”⁷⁵ Sami Paşazade Sezai, bu anlamda Servet-i Fünuncuları da etkilemiştir. “Öyküyü, öykü sınırları içinde, öyküsel içeriğin dışına taşmayarak ele almış; yine öyküye öz-biçim uyumunu getirmiş”⁷⁶ olan Nabizade Nazım'ın romanla hikâyeyi ayırt etme çabalarına yine bu dönemde şahit olunur.

Recaizade Mahmut Ekrem'in, Ahmet Mithat'ın açtığı uzun hikâye yolunu *Şemsâ* ve *Muhsin Bey* hikâyeleriyle devam ettirir. Adını ara nesil sanatçısı olarak duyuran Mehmet Celal'in de *Venüs*, *Cemile*, *İskambil* gibi pek çok uzun hikâyesi bulunmaktadır.

Türk Öykücülüğünde çağdaşlık adına ilk büyük adımı, “yüzünü eski edebiyata değil de Batı'ya dönen Halid Ziya Uşaklıgil (1866-1945)” atmıştır.⁷⁷ O, bu anlamda bir dönüm noktasıdır. Hikâyenin neliği, nasıllığı noktasında ilk söz söyleyenlerden birisidir. Öykünün teorisine ait yazıları bunun göstergesidir. Hikâyelerinde türle ilgili oturmamış bir çerçeve olduğu için romanla hikâye ikilemi yaşar. Onun hikâyeleri sanki romanlarının kısaltılmış halleri gibi durmaktadır.

Halit Ziya Uşaklıgil ismi dışında Servet-i Fünun dönemi öyküsünde, Mehmet Rauf (1875-1931), Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957), Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870-1927) gibi yazarların isimleri de anılabilir.⁷⁸ Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun

⁷⁴ A.g.e., s. 18.

⁷⁵ Selim İleri, a.g.y., s. 2.

⁷⁶ A.g.y., s. 2-3

⁷⁷ Semih Gümüş, a.g.e., s. 18.

⁷⁸ A.g.e., s. 18.

Millî Edebiyat döneminde yazdığı *Ayşe Kızla Vato* ve *Üzümcü* hikâyeleri millî kimliğin inşası yolunda önemli hikâyeler olarak kabul edilir.

Bu arada Servet-i Fünun döneminde olmasına rağmen bağımsız kalan Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) ismi unutulmamalıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar İstanbul'un kenar, köşe mahallerini anlattığı hikâyelerinde zaman zaman ironi ve gönül ilişkilerini devreye sokmasını bilmiştir. Bu hikâyelerde, “alafranga özentileri, köhnemiş gelenekleri, eskimiş davranış biçimlerini, kadın-erkek ilişkilerini, evlilik ve aile kurumlarını irdele[miştir].”⁷⁹

Servet-i Fünun'un ardından ortaya “*sanat şahsî ve muhteremdir*” ilkesiyle çıkan edebi hareket Fecr-i Atî'dir. Bu topluluğunun öyküde varlık gösteren etkin bir ismi bulunmamakla birlikte Orhan Okay'a göre İzzet Melih (1877-1966) ve Cemil Süleyman (1864-1920) isimleri “konu, teknik, üslup ve tahlil bakımından hiçbir özellikleri olmayan hissî roman ve hikâyelerin ortak yazarları olarak bir iz bırakmadan silinirler.”⁸⁰

20. yüzyılın ilk yılları Osmanlı devleti için sıkıntılı yıllardır. Önce II. Meşrutiyet ardından Balkan Savaşları ve daha birçok hadisenin etkileri tarihi-politik düzlemde kalmamış, sosyal hayat ve edebiyatta da kendisini göstermiştir. Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık, Garpçılık gibi fikir hareketleri, bu hareketleri savunan sanatçılar eliyle kendilerini iyiden iyiye hissettirirler. II. Meşrutiyet'ten sonraki dönem gazete ve dergiler açısından daha rahat bir dönemdir. Bu rahatlık elbette hikâye türü için de olumlu bir gelişmedir. İşte bu dergilerden birisi olan ve Selanik'te yayımlanmaya başlayan “Selanik merkezli *Genç Kalemler* ve çevresinde toplanan isimler, Türkçü bir politika takip ederler. Bunun tabii bir sonucu olarak dilde de özleşmeci ve Türkçeyi öne alan bir görüşü savunurlar.”⁸¹

Türk öykücülüğünde asıl çıkışın yakalandığı dönem, Milli Edebiyat dönemidir. Ömer Seyfettin (1884-1920), bu dönemde yazdığı hikâyelerle Türk hikâyeciliğinde asıl dönüm noktasını oluşturur. Halk edebiyatından, halk anlatılarından, Tarihten bolca faydalandığı hikâyelerinde anlatım tekniğinin

⁷⁹ A.g.e., s. 19.

⁸⁰ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 70.

⁸¹ Ömer Solak, a.g.e., s. 14.

sağlamlığı, bu tekniği mekanik hale getirmesi dikkate değerdir. Onun hikâyeciliği giriş, gelişme, sonuç esasına göre kurulmuş olay hikâyeciliğine dayanır. Ömer Seyfettin, hikâyeyi romandan ayırıp kendi çerçevesine oturtan, onu bağımsız bir tür olarak ilk ele alan kişidir. Onun “millî benliğe dönüş”⁸² izleği merkezinde, imparatorluğun çöküş döneminde yazdığı hikâyeler hem dili hem de konularıyla öne çıkarlar. Selim İleri’ye göre o, “Türkçülük” akımını savunurken, öyküleri aracılığıyla düşüncelerini açıklarken “İslâmcılık” ve “Osmanlıcılık” akımlarını yermeye çalışmış; kimi öykülerinde Batılılaşma özentisindeki kişileri alaya almıştır.”⁸³

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay isimleri Cumhuriyete geçiş süresince önemli isimlerdir. Onların aynı zamanda siyasi figürler olması da edebiyat çevrelerinde kendilerine yer bulmalarını kolaylaştırır.

Fecr-i Atî topluluğunda geçen ilk dönemlerinde ve Millî Edebiyat döneminde süslü bir üsluba sahip Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), “hem içerik hem de biçim bakımından daha tutarlı, çağdaş öyküler yaz[mıştır].”⁸⁴ Onun hikâyelerinde Osmanlı’nın son, Cumhuriyetin ilk dönemlerine ait tecrübeler sosyo-politik düzlemde kendisine yer bulur. Önceleri Maupassant tarzı olan hikâyeciliği de kesit hikâyesine doğru evrilir. Ayrıca hikâyelerini yazdığı dönemin dil, üslup ve temalarının da hikâyelerine yansıdığı bir gerçektir.

Refik Halit Karay (1888-1965), “başlangıçta ferdi temalarda yazan bir kalem iken, döneminin siyasal mücadelelerinden dolayı yolu Anadolu’ya düşen, temiz bir Türkçe ile öykü coğrafyamızı genişleten öykülerini *Memleket Hikâyeleri*’nde toplamıştır.”⁸⁵ Refik Halit’in konu ettiği meseleler hep yerlidir ve gözlemlerinde çok başarılıdır. O, hikâyeleri merkezden çevreye yani, Anadolu’ya taşıyan isimdir. Anadolu’ya bakışta ise daha çok aydın bakış açısında öne çıkan mesafeli tutum göze çarpmaktadır.

Başta öykü ve roman olmak üzere, modern Türk edebiyatında kadın yazar denilince ilk akla gelen isim Halide Edip’tir (1882-1964). “Halide Edip’in

⁸² Ebru Burcu, “Ömer Seyfettin’den ‘Millî Benliğe Dönüş’ Çağrısı: Primo Türk Çocuğu”, **Bilig**, Sayı: 30, Yıl: Yaz 2004 (141-149), s. 142.

⁸³ Selim İleri, **a.g.y.**, s. 6.

⁸⁴ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 20.

⁸⁵ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 14.

öykülerindeki iyi eğitim görmüş, güzel ve akıllı kadınları, İttihat ve Terakki dönemi- nin sosyo-politik özelliklerinin tesirlerini gösterirler.”⁸⁶ Selim İleri, Halide Edip’in, değişken değerleri savunduğunu, dünya görüşünü dönemlerin etkisiyle başkalaştırdığını, dahası savunduğu düşünceleri, doğrudan doğruya kendisinin yerdiğini söyler.⁸⁷ Onun hikâyeleri Milli Mücadele sonrası eksen değiştirerek röportaj hikâye denilebilecek bir eksene oturur. Bu yapılan Türk hikâyesi için yenilik olarak görülebilir. Onun hikâyelerinde görülen savruluk, dil aksamaları zamanında çok eleştirilmiştir.

Dönemin bir diğer hikâye yazarı daha çok romanlarıyla tanınıp ön plana çıkan Reşat Nuri Güntekin’dir. Reşat Nuri’nin ilk öyküsü 1917’de yayımlanan “*Eski Ahbap*”tır. Öykülerinde kullandığı yalın dil, Anadolu meselelerini öne çıkaran konu seçimi ile birleşince dönemin edebi yönelimine yakın durduğu izlenimini doğurur.⁸⁸ Semih Gümüş, önceki dönemlerden hiçbir öykücünün onun kadar insancıl öyküler yazmadığını, romanlarındaki insan ve hayat sevgisinin öykülerine de yansıdığını söyler.⁸⁹ Reşat Nuri hikâyesi için, estetik kaygıyı önceleyen, bireye ait duygusal kırılmaların hikâyesi tespiti yerinde bir tespit olacaktır. Bu anlamda Reşat Nuri hikâyeleri üzerinde Servet-i Fünun etkisinden söz edilebilir.

Yeni bir devletin, yeni bir rejimin başlangıcı olan Cumhuriyet döneminde, “Reşat Nuri’yi izleyerek ilk öykü kitaplarını 1923-1940 yılları arasında yayımlayan yazarlar olarak, Fahri Celalettin Göktulga (1895-1975), Ercüment Ekrem Talu, Selahattin Enis, Kenan Hulusi Koray, Nahit Sırrı Örik, Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Bekir Sıtkı Kunt (1905-1959) ve Sait Faik Abasıyanık’ı (1906-1954)”⁹⁰ sıralamak mümkündür.

Bu isimlerden kısa hikâyeyi kendisine meslek edinen tek isim olan Fahri Celalettin Göktulga’nın hikâyelerinde “ahlakın bozulması, boş inanışlar, yoksulluk, Meşrutiyet Döneminde halk-devlet ilişkileri”⁹¹ konuları sıkça işlenmiştir. Selim

⁸⁶ A.g.e., s. 15

⁸⁷ Selim İleri, a.g.y., s. 6.

⁸⁸ Ömer Solak, a.g.e., s. 17.

⁸⁹ Semih Gümüş, a.g.e., s. 20.

⁹⁰ Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Döneminde Öykü*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s. 139.

⁹¹ A.g.e., s. 139.

İleri'ye göre toplumsal yaşamı geleneksel yaşama indirgeyen yazar, “eski düğünler, eski kına geceleri, eski insanlar, Osmanlı toplumundan kalmış görenekler kimi öykülerinde alacalı bir gözlemcilikle”⁹² anlatmasını bilmiştir. Fahri Celal'de yer yer Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar karışımı bir etkiden bahsedilebilir.

Sadri Ertem, ilk öykülerini 1917'de yayımlamasına rağmen edebiyata 1920'lerin sonunda ağırlık verir. Onun, “toplumsal sorunlardan çıkardığı, tezli öyküleriyle gerçekçi bir öykücülük çizgisi tuttur[duğu]”⁹³, ancak yazarın tutturduğu bu çizginin çok da başarılı olamayarak, yüzeysel kaldığı görülür.

Kenan Hulusi Koray “devrin gazete ve dergilerinde yayımladığı öyküleriyle gittikçe bireysellikten toplumsala kayan bir eğilim göster”⁹⁴se de, “meraklılarınca unutulmamış, anlatım biçimlerine önem veren, kendine özgü öykücülerden biri olarak anılır.”⁹⁵

Eski yaşayışın öykülerini temel izlek olarak alan Nahit Sırrı Örik'in “dili, yabancı kökenli sözcüklerle yüklü; anlatımı, gelişen öykücülüğten oldukça uzaktır.”⁹⁶ Eski yaşayışın anlatıldığı bu öykülerde Örik, oldukça geriye giderek “eski töreleri ve insanları, Tanzimat'tan beri süregelen “kibar tabaka”daki maddi ve manevi çöküşü verir.”⁹⁷

Ercüment Ekrem, hem romanlarında hem de öykülerinde toplumsal konuları merkezine alarak, aileyle ilgili değişik konulara, toplumun bilgisizliğine yer vermiştir.⁹⁸ Onun hikâyeye yönelik kavramlaştırma çabaları ile mizahi üslubu da dikkate değer bir başka yönüdür.

1930 sonrası, hikâye iki koldan yürümüştür. Birinci kol, Anadolu, sosyal içerik bakımından yoğun, sosyalist damarın etkisinin hissedildiği, sonrasında Sabahattin Ali'de de örnekleri görülen Refik Halit Karay çizgisidir. İkinci kol ise

⁹² Selim İleri, **a.g.y.**, s. 8.

⁹³ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 18.

⁹⁴ **A.g.e.**, s. 18.

⁹⁵ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 22.

⁹⁶ Selim İleri, **a.g.y.**, s. 8.

⁹⁷ Olcay Önertoy, **a.g.e.**, s. 140.

⁹⁸ **A.g.e.**, s. 139.

Sait Faik Abasıyanık'ın birey ekseninde kurguladığı, İstanbul'un küçük insanını temel alan koldur.

Memduh Şevket Esendal (1883-1952), 1930 sonrası hikâyeciliğinde bu iki kol arasında bir yerde durmaktadır. Memduh Şevket Esendal, Türk hikâyeciliğini 1920'lerden 1940'lara taşıyan, Ömer Seyfettin'den sonra hikâyeci kimliğiyle ortaya çıkan ikinci isimdir. Çehov tarzı hikâyeyi kesit boyutuyla kalıcılaştıran isim de Memduh Şevket'tir. Onun hikâyelerine tasvirde çok tarife yer verilen küçük olaycıkların hikâyesi denilebilir. Selim İleri için Cumhuriyet döneminin gerçekten yetkin öykücüsü Memduh Şevket Esendal'dır. Ona göre, “Maupassant'dan kaynaklanan “giriş-düğüm-sonuç” öykücülüğü Esendal'la geçerliğini enikonu yitirir...”⁹⁹ Memduh Şevket, öyküye II. Meşrutiyet yıllarında başlayan bir isim olarak, “taşra insanına ve taşradaki memurların yaşantısına yer verir.”¹⁰⁰ Dilde yalınlık, olay örgüsünde özgünlük onun öykücülüğünün öne çıkan özelliklerindedir. Semih Gümüş'e göre de “tipik bir kısa öykücü” olan Memduh Şevket de öne çıkan en belirgin özellik “arı duru bir Türkçe'yle yazmış olması”dır.¹⁰¹

Bu dönemde “toplumcu gerçekçi çizginin öyküdeki öncüsü olacak olan Sabahattin Ali” önemli bir isim olarak öne çıkar.¹⁰² Semih Gümüş'e göre Sabahattin Ali, “Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun oluşturduğu memleket gerçekçiliği çizgisiyle sonra gelen yeni arayışlar arasında sağlam bir köprü kur[muştur.]”¹⁰³ Onun, “Anadolu'yu yakından tanıdıktan sonra ülke gerçekliğini yeni bir bakış açısı içinde almaya başla[ması], toplumculukla beslenen bir kaygı ve duyarlılığın öykülerini yaz[masına]”¹⁰⁴ aracılık etmiştir. Sabahattin Ali hikâyeciliğinde Anadolu, köyden ziyade az da olsa üretim yapılan kasaba bağlamında ele alınmıştır. Halide Edip ve Yakup Kadri'de görülen röportaj hikâye tarzı Sabahattin Ali'de de görülür. Bu hikâyelerde Sosyalist realizm ve romantizm iç içe geçtiği, sarıncı, masalsı ve destansı bir üslup belirgindir.

⁹⁹ Selim İleri, **a.g.y.**, s. 7.

¹⁰⁰ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁰¹ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 22-23.

¹⁰² Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰³ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰⁴ **A.g.e.**, s. 23.

1940'lar, II. Dünya Savaşı etkilerinin yoğun şekilde hissedildiği bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa öykücülüğü, okurlarına karamsar bir tablo sunarken Türk öykücülüğünün daha iyimser bir anlayışı yansıttığı; ancak Avrupa'da olduğu gibi döneme ve yaşantıya damgasını vuran yokluk ve yoksulluğun her haliyle öyküde kendine yer bulduğu görülecektir.¹⁰⁵

Türk öykücülüğünde Memduh Şevket ve Sait Faik isimleri “bireyselleşme ve bireyin dünyasına ağırlık verme eğilimi[nin]”¹⁰⁶ de başlangıç noktasını oluşturmakla birlikte dönemin öykü anlayışına bu yönde yaptıkları katkılarla da öne çıkarlar.

Gördüklerini, duyduklarını dönüştürerek anlatan Sait Faik, Türk edebiyatında öykü türünün akla gelen ilk adı olmasının yanında, sıradan insanların sorunlarını, mutluluklarını, yoksunluklarını, yaşam sevinçlerini, iç dünyalarının zenginliklerini her şeyden önemli görerek öyküye dahil etmesini bilmiştir.¹⁰⁷ Ömer Solak'a göre Sait Faik, dönemde yaşanan düşünsel veya ideolojik duruşun dışında bir duruş sergileyerek “günlük yaşamın içerisinde yadsınan insanlık durumlarını yansıtmayı” tercih etmiştir.¹⁰⁸ Sait Faik, her şeyden önce bir İstanbul öykücüsüdür. Küçük şeylerden öyküler çıkararak okurlarına tüm farklılıklarıyla zengin bir İstanbul portresi sunmasını bilmiştir. Bütün bunları yazarken kafasında türe ait kurallar manzumesi yoktur. Hastalandıktan sonra öykülerine kötücül, karamsar bir ruh hali çöker. Bu durum onun öyküsünde, Kafkaesk bir bakış açısını anımsatır.

Dönemin önemli öykücülerinden Halikarnas Balıkcısı'nın 1920'lerin sonunda başladığı hikâyecilik serüveninde baştan sona Ege vardır. Selim İleri, Cumhuriyet dönemi öyküsüne denizi, deniz insanlarını, onların yaşamlarını getiren ismin Halikarnas Balıkcısı olduğunu söyler.¹⁰⁹ Onun öykülerinde zamanla mitolojik unsurların da görüldüğü büyü, masalsı bir atmosfer vardır. Semih Gümüş'e göre Halikarnas Balıkcısı, “Anadolucu bir düşünceyi, neden sonra ideolojik bir dünya tasarımına dönüştüren Mavi Anadolucuların öncüsüdür.”¹¹⁰

¹⁰⁵ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰⁶ **A.g.e.**, s. 21.

¹⁰⁷ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁰⁸ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰⁹ Selim İleri, **a.g.y.**, s. 10.

¹¹⁰ Semih Gümüş, **a.g.e.**, s. 22.

Necip Fazıl Kısakürek, Türk hikâyeciliğine farklı bir boyut kazandırmıştır. Onun hikâyeciliğinde, *Kaldırımlar* şairinden *Çile*'nin şairine dönüş ve dönüşün ona getirdikleri, sır ve insan ilişkisi, insan, insan ve ben, beni kurcalama, metafizik yoğunlaşmalar ve belirli bir süre sonra bütün bunlara eşlik eden din duygusu göze çarpar. Sağlam, temiz bir anlatım tekniği ile örgülenmiş ölüm, kader, Allah konularına yönelen anlatarak hissettiren bir hikâyedir Necip Fazıl hikâyesi. Hüseyin Su'ya göre Necip Fazıl hikâyeciliğindeki “ölüm, korku ve yalnızlık temaları, yalnızca psikolojik bir daralmadan, bunalmadan ve soyutlamadan öte, hayatın, ölümün anlamını arama, anlamlandırma, insanların boğuşup durduğu varlığı bir kaos olarak görmekten çok, o giriftlik içindeki uyumun, ahengin zorluğu ve güzelliği ile derinleşme çabasıdır.”¹¹¹

Bu yelpazede ses getiren diğer isim Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. “1943'te, *Abdullah Efendi'nin Rüyalari*'yle öykücülüğümüzde kişisel kargaşanın, kişilik yanılsamalarının, yaşamı gerçekliği dışında da algılamanın çok başarılı örneklerini verir”.¹¹² Tanpınar, şiirde sık sık müracaat ettiği rüya ve masal atmosferini hikâyelerine de taşımıştır. O, eşya ve eylemlerin gerçekçi hareketleri yerine kendi muhayyilesinde derinleşme ve bu derinleşmenin etkileri hissettirir.

Cahit Sıtkı Tarancı ve Ziya Osman Saba da hikâye yazmışlarsa da bu hikâyeleri toparlanmamıştır. Bu iki ismin de hikâyelerinin şiirlerine benzediği, öyküde de hemen hemen aynı konulara ağırlık verdikleri söylenebilir.

Bu arada Aziz Nesin'in günübürlük kullanıma seslendiği, mizahi unsurların baskın olduğu, tek amacı güldürmek olan hikâyelerini de atlamamak gerekir.

Haldun Taner ismi bu dönemde daha bir hikâyeci olarak ön plana çıkar. Haldun Taner hikâyesi, yerli mizah unsurlarıyla yoğrulmuş, iğneleyici öğelerin kullanıldığı toplumcu hikâye anlayışını yansıtan, içe dönük, huzursuz, eşitsizliklerle karşı karşıya bireyin hikâyesi olarak alınabilir.

Tarık Buğra, 1940-1960 arasında verimli bir hikâyeci olarak ortaya çıkar. Tarık Buğra hikâyeciliği, bireyi önceleyen, yalnızlık, iç dünya konularının işlendiği

¹¹¹ Hüseyin Su, “Kendini Arayan Ben'in Öyküleri”, *Hece*, Sayı: 97, Ocak 2005 (440-445), s. 441.

¹¹² Selim İleri, *a.g.y.*, s. 10.

duyguya dayalı anlatımın kullanıldığı, olaya veya baskın tipe dayanmayan başarılı bir hikâyecilik örneğidir. Özellikle *Oğlumuz* yayımlandığı dönemde büyük ses getirmiştir.

Nurettin Topçu, Anadolu'ya eylemci, İslamî bir kimlikle ve mistik bir bakış açısıyla baktığı hikâyelerine felsefî bir yönelişin izleri yansır. Onun tarzına, Sabahattin Ali tarzının milliyetçi, muhafazakâr, İslamî söylemi olarak bakılabilir.

1950'lere gelinceye kadar birkaç istisna hariç tutulursa hikâyenin İstanbul eksenli olduğu, 1950'den sonra Anadolu'ya doğru bir eksen kaymasının yaşandığı gerçeği görülür. Bu eksen kaymasına neden olarak Türk hikâyeciliğinde Köy Enstitülü yazarlar kadrosuyla karşı karşıya kalış gösterilebilir. Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt isimlerini burada anmak yerinde olacaktır. İmam, ağa, muhtar, öğretmen gibi simgeler üzerinden yürüyen, köy romanının gölgesinde gelişen bir hikâye anlayışının, bir köy edebiyatının döneme egemen olduğu söylenebilir.

1940'ta Köy Enstitülerinin kurulması, yoğun ve kalıcı etkileriyle İkinci Dünya Savaşının yaşanması, 1950'de Çok Partili Hayata geçilmesi, köyden kente göçün başlaması ve göç olgusunun kentleşmeyi tetiklemesi, sonraki yıllarda gerçekleşecek olan askerî müdahale gibi tarihi, siyasal ve sosyal alandaki pek çok gelişmenin gerek öykücüler gerekse öyküler üzerindeki etkilerinden hareketle 1950'ler pek çok değişimin, dönüşümün ve yıkımın yaşandığı, bütün bunların etkilerinin hayatın her alanında kendisini gösterdiği yıllar olarak kabul edilir. Siyasal ve toplumsal alandaki değişmelerin ivme kazandırmasıyla “edebiyatta da geçmişle hesaplaşmanın, Batı etkisinin desteğiyle yenilenme çabalarının ve yeni kümelenme[rin]”¹¹³ kapısının aralandığı bir döneme girilir.

1950'li yıllar bir yandan toplumsal değişimin birden fazla etken dolayısıyla hızlı bir biçimde yaşandığı yıllar olurken, hikâye-öykü ikilemi çerçevesinde tartışmalarla da gündeme gelir. Çünkü hikâye, geniş kullanım olanağıyla anlatmaya bağlı türlerin geneli için kullanılmaktadır. Kayahan Özgül de bu karmaşaya dikkati çekerek şöyle der:

¹¹³ Jale Özata Dirlikyapan, **Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı**, Metis Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 2013, s. 13.

“Hikâye kelimesi edebiyâtımızın en girift adlandırmalarından biri için kullanılır. Girifttir; zirâ, bir kavramın karşılaması gerektiğinden çok daha geniş ve çeşitli mânâları içerir. Bu kavram genişliğinin aslı sebebi Arapça’da hikâye kelimesinin üretildiği fiil kökü “Hakeve”nin “taklit etmek”, “bir metnin kopyasını çıkarmak”; aynı kökten “hekâ”nın “benzemek”, “aynen nakletmek” mânâlarına gelmesidir. Demek ki, kelimenin temelinde “bir gerçeğin taklidini, kopyasını yazılı veya sözlü olarak nakletme”nin genişliği vardır.”¹¹⁴

Ancak 1950’lerle birlikte hatta 50 öncesi Sait Faik’le birlikte kabuk değiştirerek “heka” kökündeki taklit etmek/öykünmek anlamından hareketle kullanılan öyküye doğru evrilen yeni bir yazınsal tür ortaya çıkmıştır. Tartışmanın fitilini ilk olarak 1949 yılında *Ulus* gazetesindeki köşesinde Nurullah Ataç başlatır. Daha sonra Peyami Safa’nın da katıldığı tartışma daha çok dil eksenli yürütülür. Dilde sadeleşme taraftarları öyküyü savunurken, sadeleşmeye karşı çıkanlar hikâye tarafındadırlar.

Bütün bu tartışmalar dil ekseninde sürüp giderken Sait Faik sonrası ortaya edebi anlamda hikâye ile karşılanamayacak bir türün çıkmış olmasıdır. Çünkü yazılanlar gelenekte karşılığını bulan şekliyle hikâye değildir. Dolayısıyla 1950 sonrasında gündeme gelen bu yeni anlatı türünü karşılamak için öykünün yaygınlaşması bu açıdan doğaldır. Ancak hikâye-öykü eksenli tartışmalar sonraki dönemlerde de devam etmiştir. 1980’de *Mavera* dergisinin 46. sayısında Yaşar Kaplan, *Öykünün Çeşitli Çehreleri* başlıklı yazısıyla hikâye-öykü ayrımına story-short story bağlamında dikkati çekmiştir.¹¹⁵

Birçok kaynakta Türkiye’de “öykünün altın çağı” olarak nitelenen 1950-60 yılları arasında öykü yazan çok sayıda yazar bugün de anılmakta, yapıtları tartışılmaktadır.¹¹⁶ Yine aynı zaman dilimini dönemin öykücülerinden Leyla Erbil “*gelenekten kopuş çağı*”¹¹⁷ olarak nitelendirmektedir. 1950’den sonra öykü ve öykücülerin nicelik ve nitelik yönünden geliştiği görülmektedir. Elli kuşağı

¹¹⁴ M. Kayahan Özgül, *a.g.m.*, s. 31.

¹¹⁵ Ömer Lekesiz’den akt.: Mehmet Harmancı, “Kargaşadan Kavramsala Kısa Öykü”, **Konya Öykü Günleri I: TYB Konya Öykü Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Ed.: Mehmet Harmancı, Konya, 2004, s. 32.

¹¹⁶ *A.g.e.*, s. 13.

¹¹⁷ *A.g.e.*, s. 16.

öykücülüğü “köy, kent, küçük kasaba yaşamı, uyumsuzluk ve umutsuzluklar, emeğin sömürüsü ve toplumcu gerçekçilik akımı üzerinde çeşitlenen temalarla büyük bir gelişme göster[miş]”¹¹⁸ ve sonraki yılları da etkilemesini bilmiştir.

1950 kuşağı öykücüleri, varoluşçuluğun ve gerçeküstücülüğün de etkileriyle bireyin bunalımlarını özellikle de entelektüel bireyin krizlerini merkeze alan, yoğun karamsarlık içeren, anlamın iyice bozulduğu kaotik bir dünyanın öykülerini yazarlar. Yapı ve tema bakımından yenilikçi olan elli kuşağı öykücüleri asıl değişimi öykünün içeriğinde yaparlar. Öykünün içeriği değişirken öykünün dilinin de imgesel, soyut bir ifade alanına doğru kayması, şiirde İkinci Yenicilerin yaptığı gibi kapalıktan beslenmesi kaçınılmazdır.

Aralarında Ferit Edgü, Vüs’at O. Bener, Leylâ Erbil, Bilge Karasu, Adnan Özyalçınar, Demir Özlü gibi isimlerin bulunduğu öykücüler, hayatın anlamsızlığı, toplum-birey çatışması, cinsellik, cinsiyet ayırımı, hiçlik duygusu, bireyin çaresizliği, endişe, yabancılaşma gibi temaları sıkça işlerler. İşlenen temalardan hareketle dönemlerinde “anlattıklarının bu ülkede karşılığı yok” eleştirilerine sıkça maruz kalırlar. Bu kuşağın öykülerinde kentin bunaltıcı havasını yüklenen insanlar sıklıkla anlatılır. Necip Tosun’a göre “avangardist ve yenilikçi bir tutumu benimseyen 1950 kuşağı, Kafka, Camus yanında, Joyce, S. Beckett, Faulkner’dan da etkilenir.”¹¹⁹

Ferit Edgü, varoluşçu yaklaşımlarla bireyin aydına yabancılaşmasını işlediği birey eksenli öyküleriyle öne çıkar. Ömer Lekesiz’e göre o, “öykü adına neyi gerçekleştirmek, neye ulaşmak istediğinden hep emin olan”¹²⁰ kişidir. Bilge Karasu, korku, inanç, inançsızlık arasında gelip giden bireyin anlatıldığı, mitler ve sapık sevgilere yer veren, çözümden çok tasvir, tespit odaklı, alegorik bir dilin hâkim olduğu öyküler kaleme alır. Karasu, “merkezi tema olan ölümün etrafında aşk, tutku, eşcinsellik, kahramanlık, umut gibi temalar da anlatıyı bütünlerken, şiirsel, müzikal olduğu kadar karmaşık bir imge sistemi ile çok katmanlı bir dil kullanır.”¹²¹ “Kara

¹¹⁸ İnci Aral, **a.g.e.**, s. 76-77.

¹¹⁹ Necip Tosun, “Gogol’un Palto’sundan Çıkmak Ya da Palto’yu Çalmak”, <http://tosunnecip.blogcu.com/gogol-un-palto-sundan-cikmak-ya-da-palto-yu-calmak/11249645>, Erişim Tarihi: 05.07.2015.

¹²⁰ Ömer Lekesiz, **a.g.y.**, s. 23.

¹²¹ İbrahim Alan’dan akt. Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 29.

Anlatı Yazarı” olarak tanımlanan Vüs’at O. Bener,¹²² küçük kent insanını merkeze alarak “sıradan, günleki olguların ardındaki yaşantı zenginliklerini, bilinçaltında tıkalı kalmış yaşama parçalarını belirle[mektedir.]”¹²³

Gerçekçilik, olanı olduğu gibi anlatma, basitliği ve sadeliği yansıtmaya bu yıllarda daha da belirginlik kazanır. Bununla birlikte toplumu ilgilendiren konular, küçük insanlar, memurlar, işçiler, kenar köşe semtler ve taşra ilginin odağı haline gelir. “Toplumsal konuları ön planda tutan yazarların yanı sıra, bireyi hareket noktası alan, kişinin değişik psikolojik durumlarını yansıtan öyküler yazan ilk yazarlarımıza da bu yıllarda rastla[nır.]”¹²⁴

1950 kuşağı öykücülerinde dikkati çeken bir yön de kadın öykücülerin sayısındaki artıştır. Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Sevgi Soysal ve Sevim Burak isimleri bu bağlamda önemlidir. “Toplumdaki bozukluklara, daha çok da kadınlarla ilgili sorunlara değinen”¹²⁵ Nezihe Meriç’in öyküleri, “yaşama umutla bakan, karamsarlıkları yenmek isteyen iyicil insanlar[ın]”¹²⁶ olduğu öykülerdir. 1960’ların başında Leyla Erbil hem diliyle, hem üslubuyla oynadığı öykülerinde bireyin kurallara başkaldırısına, cinsiyet sorgulamasına, feminist yaklaşımlara, kadının toplum içindeki yerine, inançsızlık, sorumsuzluk, boşluk duygusuna, cinsel yönelişleri farklı öykü kahramanlarına kapı aralar. Sevim Burak, Necip Tosun’a göre Türk öykücülüğünün en “aykırı” ve “farklı” seslerinden biridir. Böyle olduğu için “yaşamı boyunca mevcut edebiyat topluluklarının içinde, çevresinde yer almamış, inatla “yeni bir edebiyat, yeni bir dil” oluşturmaya çalışmıştır.”¹²⁷ Türk öyküsü, bu kadın öykücüler sayesinde kendilerine sunulanı, kendileri adına önceden belirlenmiş rollere rıza göstermeyen kadınlarla yüz yüze gelir.¹²⁸

1950 kuşağı sonrası öykücülerinin açtığı çığırını takip eden kuşak toplumsala yakın, alt tabakadan, ezilmiş insanı konu edinen, ideolojiyi bayraklaştırmayan bir öykü tutumu takınırlar. Birey üzerinden toplum eleştirisi yapma, toplumun

¹²² A.g.e., s. 26.

¹²³ Selim İleri, a.g.y., s. 15.

¹²⁴ Olcay ÖnerToy, a.g.e., s. 152.

¹²⁵ A.g.e., s. 150.

¹²⁶ Selim İleri, a.g.y., s. 16.

¹²⁷ Necip Tosun, “Türk Öykücülüğünün Serüveni-2”, <http://tosunnecip.blogcu.com/turk-oykuculugunun-seruveni-2/2519854>, Erişim Tarihi: 02.07.2015.

¹²⁸ Ömer Solak, a.g.e., s. 27.

dayatmalarına karşı direnen birey, bireyin özgürlüğü/özgünlüğü sorunları başat meseleler olarak öykülerde boy gösterir. Selim İleri, Tahsin Yücel, Durali Yılmaz, Oğuz Atay, Nedim Gürsel, Hulki Aktunç gibi isimler bu kuşağa dahil edilebilir. Kadın öykücülerden “Ayhan Bozfirat, Füzünan, Tomris Uyar, Sevinç Çokum, Selçuk Baran, Adalet Ağaoğlu, Nazlı Eray, Pınar Kür, Tezer Özlü ve İnci Aral yeni konu damarları bulma ve bunları modern yapılar içinde işleme konusunda önemli bir varlık göstermişler”dir.¹²⁹

1960 sonrasının önemli öykücülerinden Selim İleri, “gündelik tanıklıklarını kurgusal bir abartıyla öyküye taşıyarak bunları geleneksel bir tat, hassas bir dil ve rikkatle yoğurup, çeşitli ruhsal iklimlerin kalıplarını aktarmıştır.”¹³⁰ *Tehlikeli Oyunların* yazarı Oğuz Atay, “Fikret Ürgüp’ün açtığı kulvarda derinleşmeyi, ultra realist ve sürrealist yapıları kaynaştırarak öyküde yeni anlatım imkânları geliştirmeyi dene[diği]”¹³¹ öykülerinde ince bir alaycılığın kendine özgü bir tutumla verildiği¹³² görülür.

1970’li yılları siyasi ve sosyal atmosferin derinden yaralar aldığı, ayrışmaların, boykotların, öğrenci olaylarının yaşandığı, çalkantılı yıllar olarak adlandırmak gerekir. Bu dönemde direnme, başkaldırma, militanca tavır alış ön plana çıkar. Elbette ki yaşananlar kendisini öykücüler üzerinde de hissettirmiştir. Ömer Solak’a göre 1970’lerin öykücülük anlayışında ideolojik bölünmelere de koşut olarak sosyal-psikolojik öykü, özellikle kendilerini solda tanımlayan yazarların toplumcu temaları, bireysel hassasiyetleri ihmal etmeden anlatmaları; ya da bireyi, toplumsal ve siyasal fon içinde anlatmaları olarak tanımlanabilir. Özellikle kent yaşamında bireyin yalnızlaşması, sağ yazarlarda pek görülmeyen sol bir tavır olarak yetmişlere hâkim olacak ve sosyal-psikolojik öykünün başat konularından olacaktır.¹³³ Aynı konuya değinen Necip Tosun da, 1970’leri ve öykücülüğünü değerlendirdiği yazısında şunları söyler:

¹²⁹ Ömer Lekeşiz, **a.g.y.**, s. 24.

¹³⁰ **A.g.y.**, s. 24.

¹³¹ **A.g.y.**, s. 24.

¹³² Selim İleri, **a.g.y.**, s. 20.

¹³³ Ömer Solak, **a.g.e.**, s. 31.

“15-16 Haziran olayları, 12 Mart 1971 darbesi, grevler, devlet baskısı, öğrenci olayları öykülerde en çok işlenen temalar olur. Dönemin öykü dili, sivri, acılı ve öfkelidir. Siyasal alanda yaşanan keskin ideolojik kamplaşma edebiyatta da görülür. Adalet Ağaoğlu, Tomris Uyar, Selim İleri, Nedim Gürsel, Hulki Aktunç, Füzûzan, Tomris Uyar sosyalist/sol anlayış paralelinde öyküler yazarken, Mustafa Kutlu, Sevinç Çokum, Rasim Özdenören gibi yazarlar geleneklere bağlı muhafazakâr düşünceye yaslı öykülere imza atarlar.”¹³⁴

1970’lerde İslamî duyarlılıkla Necip Fazıl çizgisini devam ettirmekle beraber özgünlük bağlamında bu çizginin tamamen dışında Diriliş ekolünü *Hikâyeler I*, *Hikâyeler II* adlı kitaplarıyla ortaya koyan Sezai Karakoç ismi öne çıkar “metafizik düşünüş ve bakışın izlerini derinleştirmek için hayatı bir bütün olarak öyküsel planda da kucaklayan, aynı espri çevresinde kimi özel anlaşılmış durumları da bir başkasının hayatı olarak işleyen”¹³⁵ Seza Karakoç, bu hikâyelerde, iki büyük dünya savaşı sonunda insanın içine düştüğü bunalım, inançsızlık girdabı geleneğe yaslanarak kısasa atmosferi içinde girift bir şekilde anlatılır.

Sezai Karakoç’un ardından İslamî duyarlılığı merkeze alan Rasim Özdenören, *Diriliş* dergisinde başladığı öykü serüvenini *Mavera* dergisinde devam ettirir. “İlk öykülerindeki toplumcu gerçekçi etkilerden Sezai Karakoç tarzına bağlanarak kurtulan ve bilahare toplumsal değişme sürecine mahsus, bireysel, kurumsal bunalımları, kimlik problemlerini temel izlek olarak seçmekle asıl kendi öykü diline, tarzına ulaşan”¹³⁶ Rasim Özdenören öykülerinde, Foulkner, Dostoyevski, Heidegger etkisi söz konusudur. 1950 kuşağı öykücülerinde gördüğümüz modern toplum içindeki bunalım insanlar onun da temel izleğidir ancak Özdenören’i 50 kuşağından ayıran yön ise bunalım insanın varacağı sahilin kesin hatlarla belirlenmesidir. Rasim Özdenören öyküleri, inanç, aşk, metafizik, tasavvuf gibi kavramlarla örülmüş, modern insanın çelişkilerini ortaya koyan, giderek kısalan ama bir o kadar da vurucu gücü artan, yer yer postmodern tekniklerin de kullanıldığı öykülerdir.

¹³⁴ Necip Tosun, “1970’ten Günümüze Türk Öykücülüğü”, <http://tosunnecip.blogcu.com/1970-ten-gunumuz-turk-oykuculugu/1673356>, Erişim Tarihi: 05.07.2015.

¹³⁵ Ömer Lekeşiz, **a.g.y.**, s. 23.

¹³⁶ **A.g.y.**, s. 23.

Mustafa Kutlu, *Ortadaki Adam* ve *Gönül İşi* adlı kitaplarıyla başladığı hikâyecilik serüvenini verimli bir şekilde devam ettirmesini bilmiştir. Sabahattin Ali, Nurettin Topçu çizgisinde, Anadolu eksenli, yalın, vurucu, olay merkezli, çerçeve hikâye tekniğini kullandığı hikâyeleriyle “dünyayı, hayatları öykücü gözüyle tanımak ve tanıtmaktaki ısrarıyla maruf olan Mustafa Kutlu, en aşına olunan konuları bile geleneksel verilerle irtibatlandırıp, modern yapılarda dönüştürerek/yenileştirerek sunmuştur.”¹³⁷ Kutlu, hiç ödün vermediği “Şark hikâyeciliği” tavrıyla “Cumhuriyet dönemi Türk öykücülüğüne yeni bir soluk ve renk getirmiş, bu topraklara ait bir ruh iklimini, kültür ve duyarlılığını öykülerinde yansıtmıştır.”¹³⁸

İlk öykü kitabı *Yüksek Gerilimle* öykücülüğe adım atan Adalet Ağaoğlu, “inandığı sosyalist dünya görüşünü edebiyatta temsil etmek ister.”¹³⁹ “Atmosfer yaratmada ve psikolojik tahlillerde neredeyse kusursuz olan” Füzünan; “göçmenleri, yoksulları anlatıp, sınıfsal çelişkileri açık etmeye çalışan”¹⁴⁰ Tomris Uyar ve “ilk öykülerini kısırılmışlık içerisindeki bireyin açmazlarına yaslarken, daha sonraki öykülerinde yitip giden güzellikleri, fark edilmeden yaşanan fanilik duygusunu ve nesiller arası kopukluğu, özellikle kadın öznesinden yola çıkarak ele al[an]”¹⁴¹ Sevinç Çokum dönemin önemli kadın öykücüleridir.

1970’lerde başlayıp 1980 askeri darbesiyle son bulan süreç, toplumsal şiddet ve gerilimin had safhada yaşandığı bir süreçtir. Dolayısıyla 1980’li yıllar, askerî darbenin etkisi altında geçen, yasakların egemen olduğu, politik kimliklerin yok sayıldığı yıllar olarak adlandırılabilir. Bu depolitizasyon süreci içerisinde “Oktay Akbal, Bilge Karasu, Nezihe Meriç, Tahsin Yücel, Tomris Uyar, Yusuf Atılgan, Füzünan, Erdal Öz, Oğuz Atay, Orhan Duru, Demir Özlü gibi adların yanında, seksenli yıllarda ortaya çıkıp bugün hala öykü uğraşlarını sürdüren başka yazarlar da var kuşkusuz.”¹⁴² Selim İleri, Hulki Aktunç, Ayla Kutlu, Nursel Duruel, Necati Güngör, Erendiz Atasü, Nazlı Eray, Murathan Mungan, Nedim Gürsel, Özcan

¹³⁷ A.g.y., s. 24.

¹³⁸ Necip Tosun, “1970’den Günümüze Türk Öykücülüğü”, Erişim Tarihi: 05.07.2015.

¹³⁹ A.g.y., Erişim Tarihi: 05.07.2015.

¹⁴⁰ A.g.y., Erişim Tarihi: 06.07.2015.

¹⁴¹ A.g.y., Erişim Tarihi: 06.07.2015.

¹⁴² İnci Aral, a.g.e., s. 79.

Karabulut, Cemil Kavukçu, Jale Sancak ve Ayfer Tunç isimleri bu noktada dile getirilebilir.¹⁴³

Askeri müdahale ile büyük bir kırılmanın yaşandığı 80'leri Nurdan Gürbilek, baskı, yasak ve devlet şiddetiyle özdeşleşen bir dönem olarak nitelendirir.¹⁴⁴ Bu noktada Necip Tosun, 1980 öncesiyle sonrasının edebi ortamını karşılaştırır ve öykü bağlamında şu değerlendirmeleri yapar:

“Kuşkusuz 1980 öncesinin edebi sesi öfkeli, sert, buyurgan, hırçın bir sestir. Çünkü bir “isyan”ın sesiydi. 1980 sonrasının sesiye daha içsel, daha derin, kırık bir ses oldu. Bu da yenilginin, tefekkürün, hesaplaşmanın sesiydi. Öykülerde, amaçlanan, ideal olandan çok, yaşanan gerçeklik gündeme getirildi. Çıplak gerçeklik ve çiğ doğruların arka planı tartışıldı. Politik söylemden uzaklaşılırken; biçimci/estetik kaygılar, çok katmanlı anlatım, ortak bir karakter olarak öne çıktı.”¹⁴⁵

1980 darbesinden sonra verilen eserlerde biçimsel unsurları daha fazla önem kazandığı, öykücülerde tematik anlamda kimi ortak paydalar olduğu gözlenir. Bu dönemde “özeleştir”, “cinsellik”, “yalnızlık”, “bunalım”, “dini yönelim” ve “yüzleşme” birçok öykücünün ortak teması olarak yaygınlık kazanmış olur.¹⁴⁶

Askeri müdahale ile özdeşleşen “kaybedişler/yitiriler, nostalji, ölüm, fanilik, çocukluk ve hayatla yüzleşme/ödeşme kavramları daha belirgin bir hal alır. Emek, sömürü, mücadele temaları arka planda kalırken politik coşku ise yerini derin bir içe dönüşe bırakır. Var olan düzeni değiştirme adına yapılan başkaldırı vurgusu, dönemin somut gerçekliği karşısında, bırakıp gitmek, terk etmek sarmalına döner. Öykücüler değişimi, değişimin açtığı hasarları, toplum düzleminden çok, bireysel düzlemde ele alırlar.¹⁴⁷

¹⁴³ A.g.e., s. 79.

¹⁴⁴ Nurdan Gürbilek, **Vitrinde Yaşamak**, Metis Yayınları, 8. Bsk., İstanbul, 2016, s. 13.

¹⁴⁵ Necip Tosun, **Günümüz Öyküsü**, Dedalus Kitap, İstanbul, 2015, s. 8.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 9.

¹⁴⁷ A.g.e., s. 9.

Siyasi ve sosyal hayatın çalkalanması 1980 sonrası öykülerinde yaygın bir çeşitliliğe, farklılığa ve bireysel çıkışlara da zemin hazırlar. Bu dönem bir bakıma kopuşlar, arayışlar dönemidir. Ancak bir genelleme yapmak gerekirse yenilikçilik, arayış, biçimcilik, farklılık, postmodern tutum, düş-gerçek ile hayat-kurgu ikilemi bu dönem öykücülüğünün baskın öğeleri olarak sıralanabilir.¹⁴⁸

1980 sonrası Türk öykücülüğünde yaşanan bu döneme bir isim verilecek olsa “kopuşlar, arayışlar dönemi” olarak isimlendirilebilir. Ancak bir genelleme yapmak gerekirse yenilikçilik, arayış, biçimcilik, farklılık, postmodern tutum, düş-gerçek ile hayat-kurgu ikilemi bu dönem öykücülüğünün baskın öğeleri olarak sıralanabilir. 1980 sonrası öykücü kuşağı için kimi eleştirmenler “toplumsallıktan uzaklaşıp bireyciliğe yönelen; bunalımcı, insansız öyküler yazma”¹⁴⁹ eleştirileri yapmışlardır. Öykücülerin eleştirilere konu olan bu öyküleri yazarken yaslandıkları zemin, askeri müdahale sonrası yaşanan karamsar atmosfer ve dünyanın gidişatıdır. Zaman ve mekânın değişimi, öykücüyü, öyküleri ve hatta okuru da değiştirmiştir.

Necip Tosun’a göre 1980 sonrası başlayan ve etkinliğini daha çok 1990’larda gösteren değişimin yansımaları toplum ve okuru da değiştirmiştir. Bunun sonucu olarak yeni bir edebî ve sosyal ortamın varlığından söz edilebilir. Yeniliğin, değişimin sancıları arasında “büyük anlatıların çöküşünü, gelecek tasarımlarının belirsizliğini, küreselleşme olgusunu kucağında bulan bu kuşak, yeni bir dil, yeni bir biçim bulmak zorunda[dır.]”¹⁵⁰

Kendisi de bir öykücü olan İnci Aral’ın değerlendirmesine göre ise seksenli yılları şekillendiren ana etken askerî müdahale ve ardından gelen birey hak ve özgürlüklerine yönelmiş yasakçı, kısıtlayıcı zihniyettir. Bunların ağırlığının toplumda “karamsarlık ve çıkışsızlık duygusu yarattığı, çelişkilerin, uyum sancılarının, çalkantıların arttığı, en önemlisi kolaycılığın, köşedönücülük ve tüketim felsefesinin yükselişinin edebiyata, öyküye ilginin azalmasıyla sonuçlandığı, öykünün, dergilerde daha az yer bulduğu, eleştirinin daha az konusu olduğu görülecektir.¹⁵¹ Postmodernizmin de etkisiyle edebi türler arasındaki keskin sınırların artık olmadığı,

¹⁴⁸ A.g.e., s. 9.

¹⁴⁹ A.g.e., s. 9.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 10.

¹⁵¹ İnci Aral, a.g.e., s. 77.

öykünün de anlatı veya metin olarak irdelenebileceği savunulmuştur. Semih Gümüş kendisiyle yapılan bir söyleşide, bu ve benzeri nedenlerle çok güçlü bir geleneğe yaslanan öykünün 1980’lerde ve 1990’ların başında çok dikkat çekici bir durgunluk içine girdiğini, öykü kitaplarının pek yayınlanmadığını, yayıncılar öyküye ilgi göstermediğini, eski kuşaklardan yazarların daha az öykü kitabı yayımladıklarını, genç öykü yazarlarının da ortaya pek çıkmadıklarını söyler.¹⁵²

1990’lı yılların özgürlük ortamı bu sürecin yavaş yavaş tersine çevrildiğinin ilk işaretlerini verecektir. Birkaç öykü dergisinin yayın hayatına başlaması, fanzinler görülmesi, dergilerde gençlerin seslerinin duyulması, öyküde yeni kavrayışlar, eğilimler, arayış sancılarının gündeme gelmesi, okurlar ve yayıncıların öyküyü yeniden önemser olmaları¹⁵³ bu işaretlerden bazılarıdır. Dönemin önemli öykücülerinden Özcan Karabulut’un değerlendirmesiyle doksanların ikinci yarısında art arda yayımlanan öykü dergileri kısa sayılabilecek bir sürede canlı öykü edebiyatı ortamını oluştururlar. Hiç kuşkusuz, öykü dergileri ‘yeni’lere, ‘genç’lere yer açar, okuru öykü yazmaya özendirmesi, öykü edebiyatımıza bir canlılık kazandırır. Dergilerin ‘yeni’, ‘genç’ öykücüler tarafından öykü bombardımanına tutulması öyküyü kabına, dergilere sığmayan bir tür haline getirir ve canlı bir edebiyat ortamı için de zemin hazırlamış olurlar.¹⁵⁴

Özcan Karabulut’un “canlı bir edebiyat ortamı” olarak nitelendirdiği “1990’ların başından itibaren kaynaklarını Umberto Eco, Jorge Luis Borges, Italo Calvino, Franz Kafka, Bilge Karasu, Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Sevim Burak, Vüs’at O. Bener’in oluşturduğu yenilikçi, biçimci bir öykü anlayışının”¹⁵⁵ dönemin genç öykücülerinin genel eğilimi olarak değerlendirilebileceği açıktır. Dönemle birlikte gündeme gelen yalnızlık, zaman, hesaplaşma, metinlerarasılık, oyunsuluk kavramlarının öykülerin ortak zeminini olduğu, öykülerde postmodern tutumun öne çıktığı söylenebilir.¹⁵⁶

¹⁵² Gül Durmaz, “Türk Edebiyatında Hikâye Dergileri Üzerine Bir İnceleme (1927-2010)”, **M.S.G.S.Ü Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2012, s. 13.

¹⁵³ İnci Aral, **a.g.e.**, s. 77-78.

¹⁵⁴ Özcan Karabulut, “Çağımızın Öyküsüne Bakış”, <http://www.dergi.havuz.de/001-OCAK-SUBAT-2009/ozcan-karabulut.html>, Erişim Tarihi: 17.07.2015.

¹⁵⁵ Necip Tosun, **Günümüz Öyküsü**, s. 11.

¹⁵⁶ **A.g.e.**, s. 11.

Doksanların ilk yarısında öykünün üzerindeki ölü toprağını kaldırıp attığı, zengin bir birikim meydana getirdiği söylenemez. Ancak özellikle doksanların ikinci yarısında başlayıp iki binli yıllarda da devam eden edebiyat ortamındaki canlanma, sayıları her geçen gün artan öykü dergilerine veya öyküye, öykü eleştirisine yer veren dergilerin yolunu açar. *Dergâh*, *Hece*, *Adam Öykü*, *Hayalet Gemi*, *Düşler Öyküleri*, *Fayton Öykü*, *Üçüncü Öyküleri*, *Öyküden Bir Bilet: Gidiş-Dönüş*, *İmge Öyküleri*, *Kül Öykü*, *Aylak*, *Damar*, *Eylül* gibi dergiler, doksanlardan iki binlerin ilk yıllarına uzanarak edebiyat ve öykü ortamını yansıtmaları açısından önemlidir. Bunlar arasında yayın hayatına çok önceleri başlayan ve varlığını devam ettirenlerin yanı sıra kısa ömürlü olup tek sayı çıkan dergiler de bulunmaktadır.

1990'ların ikinci yarısından sonra Aslı Erdoğan, Suzan Samancı, Nalan Barbarosoğlu, Müge İplikçi, Sema Kaygusuz, Özen Yula, Özcan Karabulut, Gökhan Özcan, Sezer Ateş Ayvaz, Yücel Balku, Türker Armaner, Faruk Duman, Ümit Ünal, Ömer Ayhan, Yekta Kopan, Murat Gülsoy, Karin Karakaşlı, Zehra Tırıl, Aysun Kara, Şebnem İşigüzel, Ayşe Sarısayın, Hakan Şenocak, Başar Başarır, Hüseyin Su, Cemal Şakar, Ethem Baran, Nazan Bekiroğlu, Abdullah Harmancı, Sibel Eraslan, Yıldız Ramazanoğlu, Cihan Aktaş, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Halime Toros, Melek Paşalı, Selvigül Kandoğmuş Şahin, Mihriban İnan Karatepe gibi isimler, gerek dergilerdeki öyküleriyle gerek öykü kitaplarıyla Türk öykücülüğünde boy gösteren isimlerdir.

2000'li yıllara gelindiğinde öykünün manzarasının fazla değişmemiştir. Öykü gündemi yine dergi yoğun bir şekilde sürmektedir. Türk öykücülüğüne yön verenler, doksanların ikinci yarısıyla birlikte dergiler kanalıyla öykü ve edebiyat dünyasına adım atanlardır. Necip Tosun, 1980 kuşağı ve 1990 hareketinin yenilikçi öykücülerinin, 2000'lerde de büyük öykü atılımının yürütücüsü olduklarını, kimi nitelikli öykücülerin romanın popülerleştiği bu süreçte romana yöneldiklerini söyler.¹⁵⁷

Bu öykücülere bakıldığında, her birinin öyküye büyük bir ivme ve farklılık kazandırdığı söylenebilir. Dergiler etrafında kümelenen ve canlı bir edebiyat ve öykü ortamı oluşmasını sağlayan genç öykücüler kuşağı bugün de öykülerini vermeye

¹⁵⁷ A.g.e., s. 11.

devam etmekte. Burada dikkati çeken husus, kadın öykücülerin sayısıdır. Kadın öykücüler, önceki dönemlere göre gittikçe artan bir ivmeyle dergilere öyküler göndermeye, öykü kitapları yayımlamaya başlarlar.

2000'lerin ilk yıllarından sonra da yeni öykü dergilerinin edebiyat dünyasına dahil olması ve yeni birçok öykücüye yazmak için mekân sağlamaları gerçeği değişmez. *Hece Öykü*, *Öykü Teknesi*, *Notos Öykü*, *Karabatak*, *İtibar*, *Post Öykü*, *Öykü Gazetesi* ve adları sayılamayan irili ufaklı pek çok dergi bu dönemde ortaya çıkarlar. İnternetin gündelik hayatın belirleyicilerinden olduğu 2000 sonrasında, kâğıda ve baskıya dayalı yayıncılığın yanında internet yayıncılığının da etkin bir paylaşım mecrası olduğu gerçeğiyle karşılaşılır. Kişisel web/blog sayfaları vasıtasıyla öykücü-okur arasında yeni bir iletişim kanalı daha açılmış olur.

Birbirinden farklı dergilerde öyküler veren birçok öykücüden Kamil Yeşil, Nermin Tenekeci, Gülçin Durman, Jan Devrim, Hülya Aktaş, Emre Miyasoğlu, H. Hümeysra Şahin, Pınar Zengin, Mukadder Gemici, Eda Tezcan, Zeynep Hicret, Yıldırım Türk, Dilek Arslaner, Ali Işık, Fikri Özçelikçi, Handan Acar Yıldız, İsmail Isparta, Aykut Ertuğrul, Emine Batar, Tülay Kale, Senem Gezeroğlu, Emin Gürdamur, Hale Sert, Meral Afacan Bayrak, Betül Nurata isimleri, *Dergâh*, *Hece Öykü*, *İtibar*, *Türk Dili* dergilerinde; Sibel Türker K., Asuman Güzelce, Setenay Özbek, Özge Baykan, Deniz Özbeyli, Alper Beşe, Cem Akaş Elvan Çubukçu, Süreyya Evren, Okan Alay, Mavisel Yener, Murat Özyaşar isimleri de *Varlık*, *Adam Öykü*, *Notos Öykü* dergilerindeki öyküleriyle öne çıkarlar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSAN, İNANÇ, KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME

2.1 KENT, MODERN KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME BAĞLAMINDA İNSAN VE İNANÇ İLİŞKİLERİ

İnsan, şüphesiz evrenin en karmaşık varlığıdır. Dünyaya gelişi de karmaşık varlığı anlama ve anlamlandırma sürecinin ifadesidir. Bu karmaşık varlığın benliğini ve hakikati tanıma, anlamlandırma süreci zaman-mekân düzleminde gerçekleşir. Yapılan birçok tanım ve tarifleme girişimine göre insan, açık, belli bir kavram gibi görünür; “oysa kavramların en ikircilisi, en çelişkeli, karşıt yorumlara en elverişlisidir.”¹⁵⁸

Aristo'nun *Politika*'sında insan “*zoon politikon*” dur. “*zoon*” canlı olana yani insana, “*politik*” ise “*polis*”e, “*site*”ye, “*şehir*”e işaret eder. Şehir, sivil ve medeni olan mekândır. İnsan da doğası gereği medenidir, şehre aittir ve şehir, toplumsal olanın ortaya çıkışına zemin hazırlar. İnsan, politik varlığıyla kendisini, çevresini, evrenin bir parçası olan dünyasını düzenlemeye çalışır, onu anlama yolunda adımlar atar.

Geleneksel evren düşüncesine göre doğada var olduğu düşünülen düzenin de mutlaka bir akılı vardır. Bu akıl, doğanın insan, hayvan, nebat vd. bütün uzuvlarıyla bir bütünlük arz etmesini sağlayan yapıdan başkası değildir. Doğadaki uyumun döngüsünü sağlayan güç ise, doğaya verilmiş olan ruhtur. Bu çıkarımın çıkış noktası,

¹⁵⁸ Jean Bruller Vercors, **İnsan ve İnsanlar**, çev.: S. Eyuboğlu, A. Erhat, V. Günyol, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9.

insanın evrendeki varlığıdır. Evren, insan ve doğayla bir bütünlük arz eden yapıdır. Ve her ne olursa olsun bu bütünlük devam etmelidir. Bütünlük içerisinde evren makrokosmosu, insan ise mikrokosmosu temsil eder. Bu düşünce, hem Batı hem Doğu medeniyetlerinde modern düşüncenin egemenliği öncesinde birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Evrenin temsilcisi makrokosmos ile insanın temsilcisi mikrokosmos birbirini tamamlayan ve uyumu gerekli kılan süreçlerdir.

Geleneksel düşüncede bütün varlık âleminin belirli bir uyum içinde yaşadığı anlayışı, rasyonalizmin öncülüğünde yükselen Rönesans düşüncesi ile büyük oranda değişecektir. Önceden birlikte ve birbiriyle uyumlu olduğu düşünülen doğa ve insan, bu şekilde birbirini tamamlayan varlıklar olarak düşünülmemelidir. Tanrının her şeyin merkezinde olduğu varsayılan sistem, bundan böyle her şeyin merkezine insanı yerleştiren “hümanizm” düşüncesi çerçevesinde değerlendirilecektir. Nasr, merkezin Tanrıdan insana doğru değiştiği bu düşünce ile ilgili şunları söyler:

“[Rönesans hümanizminin] ilk karakteristiği, insanı artık Ortaçağ Hıristiyanlık inancının bütün kozmosuyla entegre olmayan bağımsız ve dünyevî bir varlık olarak tasavvur etmesidir. Kuşku yok ki halen inançlı erkek ve kadınlar vardır; ancak hümanizm tarafından tasavur edilen yeni insan, artık Tanrı’ya ve ahirete olan inancıyla tanımlanmamaktadır. (...) İnsan dünya üzerinde yarı melek yarı insan rolünden ziyade şimdi tamamen dünyevî hale gelmiş olup artık cennet yurdundan sürgün halinde değil, yeni keşfedilmiş bir yeryüzünde kendi yurdunda bulunmaktadır; bu durum yeni keşfedilmiş ‘yurt’ta tahribat yapmaya devam etmemiş ve etmeyeceği anlamına gelmez. Yeni insan, melekleri kozmostan sürgün ettikten sonra ayrıca yeryüzü üzerinde yegâne akıl ve ‘zihne’ sahip varlık haline gelmiştir.”¹⁵⁹

Buna göre insan-doğa dengesi bozulmuş, doğa şüpheye yer bırakmayacak şekilde gücün nesnesi haline gelmiştir. İnsan, hakikatin göstergesi hükmünde olan kozmosu bozarak, dünyayı kaotik bir ortam haline getirmiş ve kaosa neden olmuştur.

¹⁵⁹ William Chittick, **S. Hüseyin Nasr’ın Temel Düşünceleri**, çev. Nurullah Koltaş, İnsan Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2012, s. 169.

Dünyayı gelenek çerçevesinde açıklayan anlayışa göre, geleneksel dünya yine kendisine ait bilgilerle açıklanabilir. Modern bilgi ve bilimin verileri bu yolda yetersiz kalabilir. Bu bilgi, “varlık”ın hakikati de içkin olan bilgisidir. Varlık bilgisi ise, iki temel üzerinde yükselir. İlki “vahiy”dir ve Tanrı bilgisine işaret eder, ikincisi de olup evrende olup bitenlerden edinilen bilgidir. Rönesansla birlikte kendisini kabul ettiren modern düşünce, dünyayı anlamlandırırken ne vahyi ne de evrende olup bitenleri esas almış, her şeyi “ratio”nun kesinliği çerçevesinde değerlendirmiştir. Modern düşüncenin dünyasında kutsal işaret eden vahye yer yoktur. Varsa yoksa niceliksel değerlerle ifade edilebilecek kesinlikte bilgiye yer vardır. Vahyin, ilahi olanın, tecrübî bilginin tanım ve tarifleri, nicelikten daha çok niteliği vurgular.

Ortaçağda doğa, Tanrı’yı işaret eden ikinci bir kitap olarak insan hakikatinin önemli bir parçası olarak var olmuştur. Doğa, 17. yüzyıla kadar bu konumunu devam ettirerek tanrıçılık mertebesinde yer alırken, bu yüzyıldan itibaren bir düşüşe uğrayacak ve bir makina haline gelecektir. 17. yüzyılda yer alan bu düşüş sonucu doğa, insanın kullanımına, sömürsüne açık, sınırlarına sonuna kadar erişilebilir bir konu haline dönüşür.¹⁶⁰

Rollo May, –mutlak anlamda değişimin ayak sesleri için yirminci yüzyılın başlarını gösterse de- 19. yüzyılın ortalarına kadar insanların yaşamının –üç aşığı beş yukarı- belli kurallar içinde sürdüğünü, bu dünyada Tanrının var olduğunu, cinselliğin evlilik dışında yok sayıldığını, kadının ve erkeğin rollerinin önceden belirlendiğini, mutluluğun reçetesinin belli olduğunu, her şeyin tek bir yanıtının bulunduğunu söyler.¹⁶¹ Bu noktadan sonra insanın, yaşadığı mekânların, koşulların, inancın kesin çizgilerle dönüşümü başlamış olur. O güne kadar tartışma konusu yapılmayan, üzerinde ittifak edilen her şey birer birer tartışmaya açılır.

Her şey değişirken, üretim ilişkileri de değişimden payını alır. Sadece kendisi için üreten ve ürettiklerini tüketen insanın yerini, başkaları için seri bir şekilde üreten insan alır. Bu, bir yandan insana maddi anlamda refah sağlarken, diğer yandan insanın eşya ve tabiata karşı bakışını değiştirir. İnsan, hakikatin anlamını yitirmiş

¹⁶⁰ Tülin Bumin, **Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza**, Yapı Kredi Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2010, s. 21.

¹⁶¹ Rollo May, **Kendini Arayan İnsan**, çev.: Ayşen Karpat, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 1.

gibidir. Böylelikle birey, “yaşamaya değecek nedenlerden, kanılardan yoksun kalmıştır. Kitlesele insan, yaşamında herhangi bir tasarım bulunmayan, varlığını dalgalanmaya bırakmış biridir; bu nedenle, elinde muazzam bir güç bulunmasına karşın hiçbir şeyi yapılandırmamaktadır.”¹⁶²

Akıl öncülüğünde yol alan insan, yüreğinin, ruhunun söylediklerinden uzaklaşarak kendinden kopmakta, fiziksel ve ruhsal sağlığından olmaktadır. insanın fiziksel ve ruhsal olarak zayıflaması, onu ayakta tutacak dinamiklerini yitirmesi onun toplumsal ilişki kurabilme potansiyelini, insanlarla yakınlaşabilme yetisini kaybettirmektedir. Bütün bunların ortasında, her türlü oyuncağa sahip olan insan, “kozmiş yalnızlık”¹⁶³ çekmekte ve bu yalnızlık kalabalıklar içerisinde olduğundan çelişki ve çıkmaz bir kat daha artmaktadır.

Akıl ve bilimin ölçütlerinin kıstas alınarak 19. yüzyılın ortalarında başladığı varsayılan “gezegenin ve insanların tarihsel serüveni,1880- 1930 yılları arasında, “modern” sıfatı ile tanımlanmış ve daha önce yaşanmış zamanlarla her açıdan farklılıklar, değişiklikler gösteren yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.¹⁶⁴ Yeni dönem, yeni kavramların ve tanımların da dönemidir.

Sanayi devrimi, modern bilimin verileri öncülüğünde hayata geçirilen bir süreçtir. Bu süreçte, hayatı şekillendiren ise modern düşüncenin kendisidir. Sanayileşme bir anlamda üretim-tüketim dengesinin sürekliliğini gerektirir. Sürekli üretim-tüketim için yeni ham maddeye ihtiyaç vardır. Bu da doğanın az da olsa el değmemiş alanlarına girilmesi ve yavaş yavaş yok edilmesiyle sonuçlanır. Modern zamanların hayatı değişik, yeni bir hayattır. Yeni hayat, makine ve makineleşen insan merkezlidir. Geleneksel dünyanın doğal yaşam alanları, faydalanılacak, altı üstüne getirilecek, sömürülecek bir metadır.

Geleneksel kentlerin konumlanışına bakıldığında, inancın ana eksenini oluşturduğu, diğer unsurların bu ana eksen çevresinde yayılım gösterdiği görülecektir. Bookchin’in ifadesiyle geçmişin kentleri, “maneş yerleşimler” ve

¹⁶² Ortega Y. Gasset, **İnsan ve Herkes**, çev.: Neyire Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 12.

¹⁶³ Rollo May, **a.g.e.**, s.1

¹⁶⁴ Serol Teber, **İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş**, Papirüs Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11.

“ahlaki birliktelikler”dir.¹⁶⁵ Organik birliktelikler olarak ön plana çıkan kentler, yeni dönemle birlikte farklı dinamiklerin güç gösterisine sahne olur.

Bu durum, geleneksel dünyayı şekillendiren anlayış çerçevesinde, doğanın ruhunun çekilip çıkarılması, onun ruhsuz bir eşya gibi metalaştırılması, üretim süreçlerine sokularak yeniden yeniden üretilmesi demektir.

Modern insanın doğum yeri olan modern kent, artık doğanın bir parçası değildir. O, doğal olan unsurlarından sıyrılmış, yeni libaslar giyinmiştir. Kent, bu haliyle doğanın büsbütün dışına çıkarılmış bir yapı özelliği taşır.

Toplumsal yapıdaki değişimin kurumsal, kültürel yöndeki yansımalarını kent düzleminde, değişimin getirdiği anomi ve yabancılaşmayı da insan düzleminde ele alabiliriz. Kent, mimariden ekonomik ilişkilere, siyasal kurumlardan toplumsal kurumlara bir bütünlüğü içinde barındırır. Değişimin bu yapılardan birisine sirayet etmesi sonucunda kentte bütünlük bozulacaktır. Değişen kent, bütünlüğü bozulmuş, insana çıkış yolu göstermeyen kenttir. Çıkış bütünlük haline geri dönüşle mümkün olabilecektir.

Avrupa’da 19. yüzyıl ortalarında, sanayileşmenin itici gücüyle kentlerin hem mimari hem de demografik yapısı değişmeye başlar. Kırsal alanların topraksız ve gelirden yoksun kalan insanları, akın akın kentlere göç ederler. Daha önceleri büyük bir değişime ve dönüşüme sahne olmamış kentlerin bu duruma hazır oldukları söylenemez. Kente yeni gelenler, bütün yapıyı baştan aşağıya değiştirirler. Bu noktada Charles Dickens’ın Londra, Balzac’ın Paris izlenimleri önemlidir. Edebiyatın gözünden değişen kentlerin betimlenmesi, dönüşümün farklı bir fotoğrafını ortaya koymaktadır.

Kentlerin inorganik büyüme verileriyle, ortaya kentleşme ve kentlileşme kavramları çıkmış olur. Kentleşme ve kentlileşme bu dönemden başlayarak geleceğin kentlerindeki insan için de sorun alanı olarak tanımlanacaktır. Çünkü kentler tarihte eşine az rastlanır bir ilgiyle karşı karşıyadır. Elbette bu ilginin birbirinden farklı sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel sebepleri bulunmaktadır. Çeşitli sebepler, çeşitli sorunlarla birleşerek altından kalkılması güç sonuçlara zemin hazırlarlar.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 34.

Sanayileşmenin kentlere yığıldığı işçilerin barınması için inşa edilen ve pek çok olanaktan mahrum yüksek katlı yapılar dönemin mekânsal yansıması olarak hafızalara kazınır. Kent soylular, kente yeni gelenlere hiç de hoş bakmazlar ve onları “ayak takımı” olarak nitelendirirler. Ayak takımının ikametına ayrılmış mekânlarla kent soyluların mekânları arasındaki karşıtlık, kentlerin parçalılığı ve bölünmüşlüğü o dönemdeki gerçekliğidir. Öte yandan, yeni kentsel durumun ortaya koyduğu bir diğer önemli gelişme işçi sınıfı ve burjuva toplumunun doğuşudur.

Türkiye örneğinde 19. yüzyılda öncelikle siyasal ve kültürel alanlarda başlayan modernleşme çalışmalarının toplumsal bir kimlik ve yoğunluk kazanmasının mekânsal yansımaları daha sonraları ortaya çıkacaktır. Cumhuriyet’in Batı orijinli, bir yandan yenilikçi diğer yandan katı kent yaklaşımı, kentleşme ve kentlileşme kavramlarını az da olsa gündeme getirir. Ancak bu gündeme getirme Batı tecrübesinde olduğu gibi işçi sınıfı, burjuva sınıfı gerçekliğinde vücut bulmaz. Olan, kentleşme ve kentlileşmeden çok, kentlerin modernist çizgilerle yeniden kurgulanması ve kentlerin olmazsa olmazı yeni kurumların ihdas edilmesinden ibarettir.

Kentleşme ve kentlileşmenin yoğun biçimde gündeme gelmesi, İkinci Dünya Savaşı’nın ertesinde, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel alanlardaki birçok eşlikçiyle gerçekleşir. 1950 sonrası, Avrupa’da olduğu gibi -sebepleri az çok farklılık gösterse de- başlayan ve yönünü kentlere doğru çeviren göç dalgalarının kentlerin mekânsal, demografik, sosyolojik yapılarını kökten değiştirdiği yıllardır.

Göçlerle orantısız büyüyen kentler, konut sıkıntısına bağlı olarak gecekondulaşma, işsizlik, ulaşım ve çevre sorunları gibi pek çok sorunla da yüz yüze gelmiş olur. Bu sorunların temelini oluşturduğu kentlileşme bağlamında değerlendirilebilecek sosyal, kültürel ve psikolojik sorunlar da bu temel üzerinde yükselir. Anomi, yabancılaşma, bunalım, sıkıntı, inanç problemleri kentli insanı yalnız bırakmayan psiko-sosyal süreçler olarak öne çıkar.

1950’lerde başlayan kentleşme, kentlileşme süreçleri, ilerleyen dönemlerde tüm olumsuzluklarıyla birlikte katlanarak gerçek anlamda problem alanlarına

dönüşür. Türkiye toplumu, gelenekten fazlasıyla beslenen, hayatına bu doğrultuda istikamet veren bir toplumken, modernist vurguların başat rol oynadığı kentleşme, kentlileşme süreçlerinden fazlasıyla etkilenmiştir. Bu süreçte, gelenek ve temsil ettiği değerler, mekâna ve zamanın hafızasından silinmeye çalışılır. Modern kent, modern değerlerin yaşanabileceği mekânlar inşa ederek varlığını tahkim eder. Kırın dışarıdan müdahaleye fazla imkân tanımayan mekân ve insan yapısı, kent ortamında şaşkınlık, bocalama ve uyum aşamalarını geçerek değişir.

Değişimlerin kendisini en net olarak gösterdiği yerler, kent mekânları ve insan davranışlarıdır. Niceliksel artışa koşut olarak artan konutların kurgusu, içerisindeki eşyaların niteliği modern yaşam tarzının habercisi gibidir. Mekânsal farklılaşma ile birlikte, insan davranışlarında da farklılaşma eğilimleri görülecektir. Geçmişte toplumsal yönüyle belirgin hale gelen inanç ve inanç uygulamaları da değişimden payını alarak daha bireysel bir alana doğru yönlenecektir.

Sözlüklere göre adet, yol, itaat, bağlılık ve ceza gibi anlamlara gelen, tarihin her döneminde bireysel ve toplumsal alana müdahil bir kurum olan din ve inanç, hayata anlam katan, onu değerli kılan insan etkinlikleri olarak tanımlanabilir. Eski Yunan tarihçisi Plutarchus'un söylediği rivayet edilen “dünyayı dolaşınız; duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz ve servetsiz şehirler bulacaksınız. Fakat mabetsiz ve mabutsuz bir şehir bulamayacaksınız”¹⁶⁶ sözü, insan varlığının olduğu her yerde niteliksel farklılıklar olmakla birlikte dinin de var olduğu gerçeğini vurgular. Bir başka tanıma göre ise din, “insan ve Tanrı arasındaki bağlılıktır”¹⁶⁷ ve “insanı gerçeğe bağlar.”¹⁶⁸ Her topluluğun, her kültürün dini karşıladığı kelimelere ait anlamların ortak noktasının “yol, inanç, âdet, bağ, kulluk” olduğu söylenebilir.

Din ve dinin inanç boyutundaki değerler manzumesi, insanda çok büyük bir boşluğu doldurur. İnsanların bir araya gelmesi, topluluk halini alması şüphesiz “bir dünya-kurma girişimidir. Bu girişimde din, özel bir yer işgal eder.”¹⁶⁹ İnsana ve topluma ait bütün eylemlerde dinin ve inancın yansımaları görülebilir. Çünkü din ve

¹⁶⁶ Ahmet Kahraman, **Dinler Tarihi**, Marifet yayınları, İstanbul 1999, s. 18-19.

¹⁶⁷ İbrahim Ağâh Çubukçu, “Kültürümüzde Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:30, Sayı:1, Yıl: 1988, s. 132.

¹⁶⁸ Seyid Hüseyin Nasr, **İslâm- İdealler ve Gerçekler**, çev.: Ahmet Özel, İstanbul, 1985, s. 15.

¹⁶⁹ Peter L. Berger, **Kutsal Şemsiye**, çev.: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000, s. 37.

inanç sosyal hayatta, davranışların şekillendirilmesinde başat rodedir. İnanç, sosyal hayat ve kültürel dizgeler üzerinde etkili olduğu gibi, toplum kültürünün de o toplumu oluşturan insanların inançları üzerinde yadsınamayacak bir etkisi vardır.¹⁷⁰ Buradan hareketle kültürün yapıcılarında birisinin de din olduğu, dinin ve gereklerinin toplumsal yaşamın devam ettirilmesinde önemli fonksiyonları yerine getirdiği görülecektir. Toplumsal yapıyı etkileyen hadiselerin, toplumun yaşadığı kırılmaların dini alanda da kendisine karşılık bulduğu ortadadır.

Geçmişte olup bitenlerin topluma etkisi, toplumun bunlara tepki vermesi daha ağır bir seyir izlerken, bugünkü toplumsal yaşam, teknoloji üretimi ve iletişim kanallarının etkin kullanımıyla çok daha hızlı bir şekilde değişmektedir. Ekonomi, siyaset ve din gibi farklı alanlardaki gelişmelerin birbirini besleyen konumu da değişimin ivmesini artıran bir unsur olarak görülmelidir. Din ve inanç hayatı şekillendirirken yaşananlar, olup bitenler, olgular da dinin özünü değiştiremeseler de onun algılanış biçimi üzerinde etkide bulunabilirler.

Modernizm, postmodernizm, kapitalizm, sekülerizm gibi kavramlar, ilk bakışta soyut, hayata müdahale etmeyen kavramlar gibi algılanabilir. Ancak bu kavramların sanat, mimari, ekonomi, siyaset gibi çeşitli enstrümanlarla toplumun yaşayışı üzerinde değiştirici, dönüştürücü etkisinin olduğu muhakkaktır. İnsanın insanla, insanın çevre ve toplumla, insanın Tanrı ile olan ilişkisi de bu değişime, dönüşüme tabidir. Din, hayatın her alanına etki eden yönüyle bu ilişkilerin dönüşümünden de payına düşeni elbette alacaktır. İlişkilerin yoğunluğu ve çeşitliliği sebebiyle değişime, dönüşüme en açık mekânlar kırdan ziyade kentlerdir. Kır durağan yaşam biçimiyle değişime direnirken, kent, değişime açıktır. Bunda, kentin hem sakinleri hem de yapıları yönünden homojenlik göstermemesinin payı büyüktür.

Kent, sadece büyük nüfus kitlelerinin bir arada yaşadıkları mekân olmanın ötesinde, burada yaşayan bireylerin birbirlerini etkiledikleri, değiştirdikleri ve dönüştürdükleri kısaca” karşılıklı etkileşimlerinden oluşan ve canlılığını sürdüren bir ilişkiler yumağı”¹⁷¹ olarak tanımlanabilir. Kent dediğimiz olgu karmaşıktır. Kentin

¹⁷⁰ David Krech-Richard S. Crutchfield, **Sosyal Psikoloji**, çev.: Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 266.

¹⁷¹ Hans Jürgen Helle, “Kentleşmiş İnsan”, çev.: Zeynep Aygen, **Cogito**, Sayı 8 (yaz), İstanbul, 1996(71-79), s. 71.

bu karmaşıklığı karşısında onu bir yönden ele almak, yalnız bir disiplinle tanımlamak ve değerlendirmek olası değildir.

Sanayi devrimi, ekonomik hareketliliği beraberinde getirdiği gibi göç olgusunu dolayısıyla kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Dünyada o zamana kadar yaşanmayan nüfus hareketliliği sanayi devrimi sonrasında kentlere akan yoğun insan kalabalığı sayesinde yaşanır. Beklenmedik bir şekilde yoğun göç dalgalarıyla karşılaşan kent merkezleri mimari olarak bu duruma hazırlıklı değildir. Yoğun göç, barınma, iş bulma, yaşama gibi pek çok sorunu da yanında getirir. Hızlı kentleşmeyle birlikte kırsal kesimlerden gelenlerin yeni, kentli değerlere uyum sağlamaları hiç de kolay olmaz. Kırsaldan getirdikleri geleneksel yaşam değerleri ile yeni, kentli değerler arasında uzun bir süre bocalama yaşarlar. Bu bocalama döneminde “toplumun geleneksel bağlarından, hayat tarzından, üretim şeklinden ayrılması yeni süreçte insanları yalnızlaştırmış ve insanların kendilerine, toplumlarına, emeklerine ve dinlerine yabancılaşmasına neden olmuştur.”¹⁷² Bu sürecin sonunda geleneksel değerler aşınmaya uğrar, kentli değerler benimsenir. Kentli değerler doğası gereği bireysel, soğuk, mesafeli ilişkiler üzerine kuruludur. Dini alanı da kapsayan geleneksel yapı böylelikle büyük yara almış olur.

İnsana daha fazla bireysellik ve özgürlük vaat eden modernlikle birlikte ve sekülerlik evrensel bir tavırla dine, geleneksel özelliğini kaybettirerek onu kendi özel alanına sıkıştırmış ve pazarlanabilir bir meta haline dönüştürmüştür.¹⁷³ Kentleşme anaforuna takılan “büyük kentlerin tek tipleştirici, formel dünyası içerisinde dini hayatın zayıflaması ve din fenomeninin soluklaşması, sözlerinde ifadesini bulan kentleşmenin artmasıyla dindarlığın azalacağı söylemini oluşturmuş ve bunu arttırmıştır.”¹⁷⁴ Bütün bunlar göstermektedir ki değişen din algısında modernitenin enstrümanlarından kentleşme ve kentlileşmenin payı büyüktür. Sanayileşmiş kentler, sosyo-kültürel çözülmenin, sapma ve yabancılaşmanın en fazla görüldüğü toplumlardır. Din ise, toplum üzerinde denge, denetleme ve istikrarının

¹⁷² Mustafa Yıldırım, “Kent(li)leşme ve Din: Kocaeli Örneği”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Ocak-Haziran 8(15) (209-223), s. 214.

¹⁷³ Peter Berger, **Dinin Sosyal Gerçekliği**, çev.: Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 163.

¹⁷⁴ S. Sabina Acquitiva’dan akt. Mustafa Yıldırım, **a.g.m.**, s. 214.

sağlanmasında önemli bir fonksiyon üstlenmektedir.¹⁷⁵ Dinin, toplumun farklı kesitleri arasında bir bağ kuran unsur ve güç olma vasfı modern kentsel ortamlarda önemli ölçüde aşınarak, kurumsallaşma olgusu onun diğer sektörlerle denk bir düzeyde görülmesine yol açmıştır.¹⁷⁶

Modern kent, farklı hayat tarzlarına imkân tanınması ve dinin etki alanını yitirmesi anlamında gittikçe sekülerleşen bir yapı arz eder. Kentin kaotik atmosferinde geleneğin gücü ve bu güce dayalı mekanizmaların çözülmesi ile hayatın ve tabiatın insan merkezli bir dünya tasarımı çerçevesinde algılanmaya başlanması gerçekleşmiş, bu durum ise dinin kamusal alan ve ilişkilerdeki etkinliğinin kişiler arası ilişkiler düzeyine çekilmesini sağlamıştır.¹⁷⁷ Bu bir anlamda yüceliğin, kutsallığın sıradanlaştırılması, diğer dünyevi değerlerle herhangi bir hiyerarşi olmaksızın değerlendirmeye tabi tutulması anlamına gelmektedir.

Kent mekânlarının insanı ve toplumu özgür kılan havası, kentin çoğulcu yapısını besleyen bir unsurdur. Modern toplumun çoğulcu karakteri, dinî kurumları da kendilerini sunma açısından yeni bir sürece tabi kılmakta, dinî oluşumlar adeta rekabet temelinde yapılanan ve bir pazar ortamı içerisinde tüketiciye sunulan bir tüketim nesnesine dönüşebilmektedir.¹⁷⁸ Modernlik, insanı ve toplumu dönüştüren bir süreçtir. bu süreçte modernlikle birlikte gelen ve topluma dayatılan anlayışlardan birisi de bireyciliktir. Bireycilik, modern kapitalist toplumlarda, arasında dinin de bulunduğu birçok kavramın çoğulculuk ekseninde tartışılmasını gündeme getirir. Çoğullaşma sürecinde din, geleneksel yaşamda olduğu gibi yegâne referans kaynağı konumunu kaybetmiştir ve bireye, özgürlük vurgusuyla çeşitlilik sunulmaktadır. “Modern birey için artık din, bir zamanlar “geleneksel dinsel kurumlar” tarafından kendisine sunulduğu gibi şüphe götürmez nesnel bir gerçeklik değil, barındırdığı çeşitlilik içerisinde seçim yapılabilen bir olgu hâline dönüşmüştür.”¹⁷⁹

¹⁷⁵ Nur Vergin, “Sosyal Değişme ve Dinsellikteki Artış”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 29/30, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985(9-28), s. 9.

¹⁷⁶ Anton C. Zijderveld, **Soyut Toplum**, çev.: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985, s. 213

¹⁷⁷ Bryan S. Turner, **Max Weber ve İslam**, çev.: Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1991, s. 206.

¹⁷⁸ Peter L. Berger, **Dinin Sosyal Gerçekliği**, s. 201

¹⁷⁹ Mustafa Arslan, “Postmodern Çağda Medya ve Yeni Kimlikler”, **Diyanet**, Ağustos 2015 Sayı: 296, s. 14.

Modern kent, geleneksel ilkelerin alaşağı edildiği, yok sayıldığı bir zemin üzerinde yükselmiştir. Bu zeminde insan, bina, davranış gibi değişken ve ölçülebilir parametreler bulunmaktadır. İnsanı ilgilendiren yönüyle nüfus yapısının değişimi, binaları ve davranışları ilgilendiren yönüyle modern kentin yaşamı arasında paralellik olduğu için, bu yapıdaki ciddi değişiklikler “geleneksel din algılayışları[nı] da”¹⁸⁰ değiştirip dönüştürmektedir. Geleneksel algı, hemen bir anda oluşuvermez. Ancak yüzyıllarla ifade edilebilecek bir süreçte oluşan algı, zaman, mekân ve insanın değişimi ile daha kısa bir sürede değişimden etkilenmektedir. Geleneksel ayarların bozulmasıyla insan, içinden çıktığı yapıya yabancılaşmış, farklı algıların etkisi altına girmiştir.

Geleneğin zayıflaması, insanın yabancılaşması, farklı algıların etkinliğinin görülmesi birbirinden beslenen süreçlerdir. Bu durumun ortaya çıkışında kentlerin niceliksel değerleri kadar niteliksel değerleri de etkindir. Yapısal heterojenlik sebebiyle bir kaos ortamını andıran kentlerin, bir kısmı siteler, apartmanlardan oluşurken bir kısmı da gecekondular tarzı yerleşmelerden oluşur. Bu bölük pörçük kentsel tutum, insanların kültür ve ruh dünyalarını da bölüp parçalamıştır. Geleneksel değerlerle sık sık çatışma hali, bireylerin iç dünyalarında hiç dinmeyen fırtınalar, dine ve dindarlığa yabancılaşma, bu yapıda görünürlük kazanan sorunlardandır.

Modern kent, aklın ve bilimin öncülüğünde şekillendirilen bir yapıdır. Geleneksel hayatta yeri olmayan “*rasyonellik ve bürokratik yapı* geleneksel-kırsal hayattaki değerler sistemlerini, ilişki biçimlerini etkilemekte ve değiştirmektedir.”¹⁸¹ Bu ilişki biçimlerinin yoğunluğu ile ön planda olan kent hayatı, her alanda toplumsallıktan çok bireyselliği önceleyen yanı ile dikkati çeker. Bireylerin oluşturduğu kentlerde ikincil, mesafeli, soğuk ilişkiler yaygınlaşır. Belki de bireyi bu duruma kentin bir diğerini yabancı gören kaotik yapısı zorlar. İnsan çepeçevre insanlarla kuşatıldığı halde kaotik ortam dolayısıyla kalabalık içinde yalnızlık duygusu yaşar. Çünkü geleneksel yapının dayanağını dinden alan, önerileriyle insan ve toplumu çeşitli ilişki biçimlerine mecbur bırakan tutum ve davranışları etkisini yitirerek devre dışı kalır. İnanç dünyasında daima birliği, beraberliği, topluluk olmayı

¹⁸⁰ Nevin Meriç, **Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dinî Hayat**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 125.

¹⁸¹ **A.g.e.**, s. 126.

öğütleyen yapı, modern dünyanın seküler değerlerine direnemeyerek her bireyin kendi yaşamını oluşturduğu, birbirini tanımadığı bir yapıya teslim olur. Kolektif bir dünya öngören din, hem bireysel hem de toplumsal yaşamdan yaralar alarak çıkar.

Toplum hayatındaki başkalaşmayla ortaya çıkan kimi tutumlar “dinin geleneksel yorumları[nı] gündelik hayatta marjinal, izole bir vaziyette”¹⁸² bırakır. Bu durum dinin, birlikte yaşama kültürüne ve cemiyete vurgu yapan sürekliliği ile çelişmektedir. Modernlikle biçimlenen gündelik yaşamın dinamikleri dinin görünürlüğünü, etkinliğini, azaltan engellerle dolu iken, dinin kendisi sürekli olarak birliği, beraberliği öğütlemekte, bireyi yalnızlıktan kurtaracak yol ve yöntemleri savlamaktadır.

2.2 KENT

Kent ve kentleşme olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Kent ve kentleşmeyi bu çerçevede değerlendiren tarihçilerle, toplumbilimciler için kentlerin ortaya çıkışı ile uygarlıkların doğuşu arasında bir koşutluk vardır.¹⁸³ İnsanoğlunun ilk yerleşimlerinin, M.Ö. 3000-5000 yılları arasında Mezopotamya ile Nil, İndus ve Sarı Irmak vadilerindeki verimli topraklarda elde edilen ürünlerin yetiştirilerek biriktirilmesi ve elde kalan fazla ürünün de takas edilmesi işlemlerini yürütmek ve organize etmek amacıyla ortaya çıktığı görülmektedir.

Aristo'nun insanların daha iyi bir yaşam sürdürmek için toplandıkları ve politik olana işaret eden yer şeklinde tanımladığı kent¹⁸⁴, sosyolojiden ekonomiye, savaş sanatından mimariye birçok disiplinin ortak olarak ilgilendiği bir konudur. Bu sebeple kent, üzerine çok söz söylenen, fazlaca tanımı yapılan kavramlardan biridir.

Kent, aralarında herhangi bir ortaklık bulunmayan farklı milletlerden, ırklardan ve toplumsal sınıflardan insanları bir araya getirirken aynı zamanda o farklılık ve karışıklığın tanımlandığı, sınıflandırıldığı mekân haline gelmektedir.

¹⁸² A.g.e., s. 128.

¹⁸³ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s. 20.

¹⁸⁴ Gündüz Öndeş, **Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği**, İ.T.Ü Matbaası, İstanbul, 1972, s. 72.

Mekân, zaman ve hareket bir kentin sınırlarını belirlerken, değişen canlı ve cansız tüm varlıklara, eşyaya da bir anlam yükler. Yani kent anlamsız bir yığın, amaçsız bir kalabalık değildir. Bachelard'a göre mekân "peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak tutar."¹⁸⁵ Kent, göstergeleriyle zamanın peteklerine tutunmuş mekânın adıdır. Bu haliyle hareket edebilen veya edemeyen her şeyin ortak dolaşım ve karşılaşma alanıdır kent imgesi.¹⁸⁶

Kent aynı zamanda, tarihsel süreç içerisinde birbirine eklemlenen farklı parçaların bir araya gelerek oluşturduğu ahenkli bir yapı ve "içinde olduğu, geliştiği zaman dilimlerinin, farklılaşan ihtiyaçları ve değişen amaçları, tarihi ve kültürel miras karşısında alınacak tavır dolayısıyla da bir kültürler birikimi ve zaman içinde birbiri ile hesaplaşarak şekillenen davranışlar bütünlüğüdür."¹⁸⁷

Kent sözcüğü, İngilizce'de *city*, İtalyanca'da *citta*, İspanyolca'da *ciudad*, Fransızca'da *vill*, Almanca'da *stad* olarak kullanılır. Kent sözcüğünün bütün bu kullanımları Latince *cite* kelimesinin karşılığıdır. Latince'de yurttaşların oluşturduğu birliği ifade eden *civitas* kelimesi *cite* kelimesinden türemiş olup kentli, hemşehri anlamına gelmekte olup Batı dillerinde uygarlık anlamına gelen kelimeler de ondan türemiştir. Türkçe'de askeri olmayı ifade eden sivil sözcüğü de kök itibarıyla aynıdır. Kökeni Arapça olan medeniyet ise kent anlamına gelen medine sözcüğünden türemiştir; medeni, yani uygar sözcüğü kentte oturan anlamında kullanılmaktadır. Tarihte yerleşik hayata geçen ilk Türk boyu olarak bilinen Uygurlar'ın adıyla uygarlık sözcüğü arasındaki benzerlik de tesadüf olmasa gerektir.¹⁸⁸

Kent üzerine araştırmalarıyla tanınan Richard Sennet, Sevilalı Saint Isidore'nin *Etimolojiler* adlı bir kitabında "city" sözcüğünün izini değişik kaynaklara dek sürdüğünü, bu kaynaklardan birisi olan *urbs* sözcüğünün, yani kentin taş yapısını ifade ettiğini, kentin taş yapısının da korunma, ticaret ve savaş gibi pratik nedenlerle

¹⁸⁵ Gaston Bachelard, **Mekânın Poetikası**, çev.: A. Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013, s. 39.

¹⁸⁶ Nevval Çizgen, **Kent ve Kültür**, Say Yayınları, İstanbul, 1994, s.19.

¹⁸⁷ Hüseyin Koçak, "Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi II**, 2011(259-269), s. 260.

¹⁸⁸ Üstün Alsaç, **Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 75.

kurulduğunu, “city”nin diğer kökünün *civitas* olduğunu ve bu sözcüğün anlamının, kentte biçim bulan duygular, ritüeller ve inançları ifade ettiğini söyler.¹⁸⁹

David Harvey’e ait olan “kent kuşkusuz karmaşık bir şeydir”¹⁹⁰ sözü kentle ilgili önemli bir duruma işaret ederken bu karmaşaya karşı “bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gel[inebil]mesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemi”¹⁹¹ olarak da değerlendirilebilir. Kent yerleşimi, geçmişten günümüze “farklı çağların, ırkların, sınıfların, yaşam tarzlarının, yeteneklerin caddelerde ya da büyük binalarda birbiriyle iç içe girebildiği bir yerdir.”¹⁹² Dolayısıyla kent, çoğulluğu tek bir potada eritebilme potansiyeline sahip, “farklılığın doğal vatani”¹⁹³ olarak adlandırılabilir,

Kentler, ilk zamanlardan bugüne kadar toplanmayı, topluluğu önemseyen insanların birlikte yaşama iradesiyle ortaya çıkan ve onların yaşam tarzlarından hareketle biçimlenen mekânlardır. Ancak kentler, salt mekân olmanın ötesinde, insanların toplumsal yönüne vurgu yapan tarihi, siyasi ve sosyo-kültürel gösterge ve anlamları da içerirler. Bu sebeple kentler, “o karmaşık yapıya sahip olan insanın, kendisi gibi karmaşık eseridir.”¹⁹⁴

Antik kentten Ortaçağ kentine, Sanayi kentinden günümüz modern kentine bu karmaşık yapı ile ilgili algılamalar, tanımlamalar her devirde başkalaşmıştır. İnsanın ve zamanın değiştiği bir zeminde mekânın ve mekâna dair unsurların değişmeden kalabilmesi mümkün olmamıştır.

Kentlerin kökeni, büyümesi ve yayılıp gelişmesi tarihsel dönemlerle birlikte tanımlanıp açıklanmıştır. Kent, tarihsel sürece pek çok yeni öge getirmiştir. İnsanlık, burada tarımsal olmayan iş gücü ile yeni yaşam biçimi oluşturmuştur. Özellikle sanayileşme süreci; kent patlamasını ortaya çıkararak, kent sayısında önemli artışlar sağlamış ve kentlerin sosyal ve ekolojik yapıları da hızlı bir değişmeye sahne

¹⁸⁹ Richard Sennet, **Gözün Vicdanı**, çev.: S. Sertabiboğlu, C. Kurultay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 26.

¹⁹⁰ David Harvey, **Sosyal Adalet ve Şehir**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27.

¹⁹¹ Jean Louis Huot- Jean Paul Thalmann- Dominique Valbelle, **Kentlerin Doğuşu**, çev.: Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 33.

¹⁹² Richard Sennet, **Gözün Vicdanı**, s. 101.

¹⁹³ **A.g.e.**, s. 101.

¹⁹⁴ Erol Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme**, İlke Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7.

olmuştur. Bu sosyal değişmeyi sosyologlar dikotomik (ikili) ayrımlarla açıklamışlardır. Tönnies'in "cemaat-cemiyet",¹⁹⁵ Durkheim'in "mekanik-organik" dayanışma, Alfred Vierkant'ın "tabiat-kültür" kavimleri, Franklin Giddings'in "etnik-demotik" cemiyet, Howard Becker'in "kutsal-laik" cemiyet¹⁹⁶, Robert Redfield'in "folk-şehir" cemiyeti¹⁹⁷ ve İbn-i Haldun'un "bedevi-hadari"¹⁹⁸ şeklindeki ayrımları kır ve kent ayrımından yola çıkılarak yapılmış, insan ve toplumun zaman ve mekân içerisindeki konumunun değişimine ışık tutan ayrımlardır.

Tarih içinde kentlerde çok önemli farklılaşmalar görülmüş, "topluluk üyelerinin aynı toprak üzerinde bir arada yaşamaları yerleşme birimi olarak 'site'leri ortaya çıkarmış"¹⁹⁹, "antik sitelerden sonra oluşan feodal toplum aşamasında senyörün çevresinin yaşadığı korunaklı şatolar ortaçağın henüz kasaba düzeyindeki kentlerinin merkezi"²⁰⁰ olmuş, feodalitenin çökmesinden sonra Sanayi inkılabı, kentlerin hem fizikî hem sosyal yapısında büyük değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Yeryüzünün ilk kentlerine bakıldığında, ilk kentlerin güçlünün güçsüzü egemenliği altına aldığı ve güçsüz topluluklar etrafında şekillenen daimi ordu karargâhları olduğu görülecektir. Kalıntılarına ulaşılabilen ilk kentlerin neredeyse tamamı, ilkel köyün aşamalı olarak gelişmesiyle değil, askeri istilalar sonucu kurulmuştur. Bu durum, "antik kentlerin, çoğu beyin, kendinden daha güçlü bir efendiye bağlılık gösterdiği hükümler birer siyasi varlık konumunda"²⁰¹ olduğunun belirtisidir.

Egon Ernest Begel, siyasi hâkimiyetin kesin bir şekilde kurulmasından sonra kentlerin büyüüp ek işlevler icra ettiğini, yöneticilerin, saltanatlarını tehdit eden rakipleri bulunmadığından yeterince emin olduktan sonra, ordu karargâhının da

¹⁹⁵ Hans Freyer, **Sosyolojiye Giriş**, çev.: Nermin Abadan, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, s. 213.

¹⁹⁶ Ayda Yörükkan, **Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri**, İmar ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara, 1968, s. 9-13.

¹⁹⁷ Sjoberg Gideon, "Preindustrial City" **Sanayi Öncesi Kenti**, çev.: Bülent Duru, Ayten Alkan 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları, Ankara, 2002, s.38.

¹⁹⁸ İbn-i Haldun, **Mukaddime**, çev.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, s.266.

¹⁹⁹ İnan Özer, **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2004, s. 5.

²⁰⁰ Yakut Sencer, **Türkiye'de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 13-15.

²⁰¹ Egon Ernest Begel, "Kentlerin Doğuşu", çev.: Özden Arıkan, **Cogito**, Sayı: 8 (yaz), İstanbul, 1996(7-16), s. 8-9.

saraya dönüşmeye başladığını Kendilerine inananları zafere götürmüş olan tanrılar için bütün kentlere tapınaklar dikildiğini, muhafızlarla maiyeti barındırmak, artıca ambar olarak kullanmak için saray ve tapınaklarda ek binalara ihtiyaç duyulduğunu, kent nüfusunun çekirdeğini hükümdarların maiyeti, ruhban ve onların emrinde bulunanların meydana getirdiğini, çok geçmeden bunlara, sivillerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin yanı sıra silahları da sağlayan zanaatkârlar eklendiğini, bunların saraya ve tapınağa lazım olandan fazlasını üretmeye başlayınca da, kent bir pazara, kentsel mamullerin verilip karşılığında kırsal ürünlerin alındığı bir merkeze dönüştüğünü²⁰² söyler.

Orta Çağ, kentlerin dönüşümü açısından kritik eşik konumundadır. Orta Çağa kadar kentlerin üretim biçimleri arasında en büyük pay tarıma aitti. Ancak 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra üretim ilişkileri ile birlikte kentlerin yapısı ve tanımı da değişim geçirmeye başlar. O zamana kadar pek de üzerinde durulmayan sektörlerden olan zanaat ve ticaret, yavaş yavaş önem kazanır. Henri Pirenne'ye göre, kentlerde bu değişime neden olan başlıca etken ticaretin canlanmasından başka bir şey değildir. Sürekli seyahat eden tüccarların, uzun yolculukları sırasında sığındıkları dini kimlikli kale kentlerin etrafında yeni yerleşim yerleri kurmaları, ticaretin çektiği zanaatçılarla birlikte buraları kısa sürede zengin bir kente dönüştürmeleriyle sonuçlanmıştır. Denilebilir ki “kentler bu şekilde, ticaretin ayak izlerinden doğmuştur.”²⁰³

Kentlere yeni bir istikamet çizen ticaretin artması, yeni iş kollarını ve buna bağlı olarak mesleki uzmanlaşmayı da artırmıştır. Meslekî uzmanlaşma arttıkça, kent nüfusunda farklı birliktelikleri ifade eden aristokrat sınıfı ile ona bağlı kadrolar, bir tüccar sınıfı, bir zanaatkâr sınıfı ve düzenli bir geçimi bulunmayan özgür insanlardan oluşmuş yoksullar sınıfı ortaya çıktı.²⁰⁴

Mesleki uzmanlaşma, farklı birliktelikler oluşturma aşamalarını geçen kentler, köylülere baş eğdirdikten sonra birbirleriyle savaşılmaya başlamıştır. Sonunda bağımsız kent devleti ortadan kalktı. Böylelikle fethedilen kentler asıl siyasi

²⁰² A.g.m., s. 10.

²⁰³ Adil Okay, “Küreselleşme Kışkacında Kentler”, **Özgür Haber**, 13.07.2005

²⁰⁴ Egon Ernest Begel, a.g.m., s. 10.

işlevlerini yitirdiler. Hâkimiyetlerini koruyan kent devletleri, işlev değiştirerek bölgesel devlete dönüştüler.²⁰⁵

Sayıları onları, yüzleri bulan bölgesel devletlerin hâkim olduğu Batı bir yandan İslam'ın yükselişine, bir yandan da Roma'nın parçalanışına ve feodalizmin doğuşuna tanık olmaktadır. "Büyük Göç'e katılan halkların çoğu kent öncesi kültürlerden gelmişti. Roma modelini izlemeyi başaramayan bu halklar, kent uygarlığını yıkıp yerine esas olarak tarımsal bir örgütlenmeye dayanan feodalizmi kurdular."²⁰⁶

XV. yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkan gelişmeler feodalizmi kökünden sarsmış, Rönesans ve Reform hareketleriyle yeni bir düzenin ayak seslerini duyurmaya başlamıştır. Yeni ticaret yollarının bulunması için yapılan coğrafi keşiflerle değerli malların yer değiştirmesi ve bu malların işlenmeye başlaması Batı dünyasında büyük bir zenginlik yaratmıştır. XVII. ve XVIII. yüzyılda aklı, eleştiriye önceleyen yönleriyle Aydınlanma çağı Batıyı etkilemiştir. Fransız Devrimi, kral ile aristokrasinin siyasi tekeli kırılmış; sınıf bilinci, gelişen gerçek sanayi proleteriyasının sahneye çıkmasıyla "ayaktakımı"ni ortadan kaldırmıştır.²⁰⁷

XIX. yüzyılla birlikte ağırlığını hissettirmeye başlayan sanayileşme, insanlığın ve kentlerin tarihinde önemli bir yeri işgal eder. İnsan, kent, inanç bağlamında doğru bilinenler bir değer yitimine maruz kalarak buldukları konumlarını kaybederler. Yeni insanın, yeni kentlerin, yeni inanma/ma biçimlerinin doğuşu için sanayileşme iyi bir zemin oluşturur.

Kentlerin tarihine bakarak referans noktasını Sanayi inkılabı olarak alan ve bu doğrultuda bir tasnife girişen Erkan Doğan'a göre kentler, sanayi öncesi kent, sanayileşmekte olan kent ve sanayi kenti olmak üzere üçe ayrılır. Bu tasnife göre sanayi öncesi kentte, varlıklı ve yoksul sınıfların birbirinden hem fiziksel hem de sosyal olarak ayrıldıkları, dinsel yapının işletildiği, sosyal, ekonomik ve siyasi yapının egemenlerin tekelinde olduğu; sanayileşmekte olan kentte geleneksel yapının kırılma sürecine girdiği, halkın bir bölümüne çalışma, mal ve hizmet olanaklarının

²⁰⁵ A.g.m., s. 10.

²⁰⁶ A.g.m., s. 11.

²⁰⁷ A.g.m., s. 14.

sunulduğu ve yoğun nüfus hareketlerinin yaşandığı; sanayi sonrası kentte veya sanayi kentlerinde ise ticaret ve sanayinin oldukça geliştiği, toplumsal hayatın örgütlendiği, oturma ve çalışma alanlarının birbirinden ayrıldığı, dinin ağırlığının azaldığı, inşaların doğadan uzaklaştığı ve bencilleştiği görülür.²⁰⁸

Erkan Doğan'ın tasnifine benzer tasnifler birçok kent bilimci tarafından da yapılmıştır. Bu tasnifler ışığında kentlerin tarihsel serüveni dikkate alınarak, kentler için antik çağ, orta çağ, sanayileşme ve metropolleşme referans noktası olarak değerlendirilip bir dönemlendirmeye gidilebilir.

2.2.1 Antik Dönemde Kent

İnsanın dünya üzerindeki yerleşiminin tarihine bakıldığında ilk kentler, “MÖ 3000’in biraz öncesinde Nil vadisinde ve Mezopotamya’da doğmuş ve kentleşme daha sonra, Filistin, Suriye, Anadolu, İran, Orta Asya ve İndus vadisine yayılmıştır.”²⁰⁹ Burada dikkati çeken husus, insanlığın ilk yerleşimlerinde su kenarlarını tercih etmeleri, orada bulunan verimli toprakları kullanmalarındır.

Zamanın ilk kentlerini kuran insanlar, Lewis Mumford’a göre “tahıl tarımı, saban, çömlek tezgâhı, tekne, el dokuması, bakır metalurjisi, soyut matematik, kati astronomik gözlemler, takvim, yazı”²¹⁰ gibi birtakım bulgularla da kanıtlanan etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Bu gelişmeler, farklı coğrafyalarda farklı zaman dilimlerinde ortaya çıkmıştır. Farklı zaman dilimlerinin rastlaştığı dönem M.Ö 3000’lerdir.

Neolitik dönem insanlık tarihinde ilk köklü değişikliğe işaret eden tarım devrimine sahne olur. Tarım devrimiyle toprağı işlemeye başlayan insan, bir taraftan da yerleşik düzene geçmiş, çanak çömlekle birlikte işine yarayacak bazı aletlerin yapımını öğrenmiş, hayvanları evcilleştirmiş ve ilk yerleşimler denilebilecek olan köyleri oluşturmuşlardır.

²⁰⁸ Erkan Doğan, **Kentleşen Efendiler**, Ortak Yayınları, İstanbul, 1980, s. 12.

²⁰⁹ Jean-Louis Huot- Jean-Paul Thalmann- Dominique Valbelle, **a.g.e.**, s.13.

²¹⁰ Lewis Mumford, **a.g.e.**, s. 49.

Bazı madenleri işlemlerini öğrenerek silah yapan insanlar, henüz madenden silah yapımını bilmeyenlere karşı üstünlük sağlayarak onlar üzerinde hâkimiyet kurarlar. Kendileri, kazandıkları bu topraklara hâkim tepelere yerleşen efendiler haline gelirler. Diğerleri ise toprağa bağlı birer köle olurlar. Hâkim tepelerdeki bu yerleşimler, ilk kentlerin bir başka yönü olan; daimi birer ordu karargâhı olma özelliklerini yansıtır.²¹¹

Neolitik çağın ardından başlayan maden devrinde daha önce yapılan birçok alet ve edevat madenlerden yapılarak çeşitlilik yaratılmıştır. Maden devri eşyalarda kullanılan maden çeşidine göre kendi içinde birbirini takip eden bakır, tunç ve demir devri olarak ayrılmıştır. Bu devirde dünyanın farklı mekânlarında, farklı zaman dilimlerinde kurulan ilk kentler, insanlar için çeşitli yaşam imkânları sunan yerleşim merkezleri olmuşlardır. Bu kentlerden “Sümer kenti Uruk, Güney Mezopotamya kenti Babil, Anadolu kenti Hattuşa, Yunan kentleri Atina ve Olympia gibi örnekleri daha da çoğaltılabilecek birçok Antik kent, ticaret, tarım, din, siyaset, ordu ve spor merkezleri olma gibi farklı özellikler barındırmıştır.”²¹²

2.2.2 Orta Çağda Kent

Kuzey kavimleri tarafından istilaya ve yağmaya uğrayan Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışıyla başladığı kabul edilen Orta Çağ, kent ve kentleşme açısından pek çok gelişmeyi içerisinde barındırır.

Araştırmacıların birçoğu Orta Çağ’ı Batı toplumları için karanlık, Doğu, özellikle de İslam toplumları için aydınlık bir çağ olarak değerlendirirler. İslam’ın geniş coğrafyalara yayılımı ile beraber Müslümanlar Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında Basra, Kufe, Bağdat, Nişabur, Semerkant, Tebriz, Kayravan, Kurtuba, Sevilla gibi dikkat çeken ve zamanına yön veren önemli kentler kurarlar. Doğu kentleri, hem mimarî hem kültürel hem de sosyal yönden çağdaşı Batı kentlerinden ayrılırlar. Fransız tarihçi Marc Bloch’un “uzun süre ne Galya, ne de İtalya fakir kentleriyle, Bağdat ya da Kordoba’nın ihtişamına yaklaşacak kadar herhangi bir şey

²¹¹ Egon Ernest Begel, **a.g.e.**, s. 8.

²¹² Servet Tiken, **a.g.e.**, s. 18.

ortaya koyabilmişlerdir.”²¹³ saptaması, doğu ve batı kentleri arasındaki bu farklılığa vurgu yapar.

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından neredeyse X-XI. yüzyıla kadar çoğu alanda varlığı hissedilmeyen ve İslam'ın yükselişine tanıklık eden Batı dünyası Endülüs'ün yıkılışı, feodalizmin yükselişe geçmesi, kilise önderliğindeki Haçlı seferleri gibi hadiselerle kıpırdanmaya başlar. Uzun süren Haçlı seferleri, ardından gelen XIII. yüzyıldaki Moğol istilası ve iç karışıklıklar Müslüman coğrafyasını büyük ölçüde zaafa uğratar.

Feodalizmin etkisiyle Batı kentleri geniş topraklara hükmeden güç sahibi derebeylerin şatoları etrafında şekillenir. Modern anlamda Batı kentlerinin ilk biçimlerine de böylelikle adım atılmış olur. Halkın yaşayışı yine tarımsal üretim merkezlidir. Kentlerin merkezinde çok güvenli yapılar olan şatolar vardır. Bu yerleşim düzeninde kilise, en ayrıcalıklı yere sahiptir. Kilise kendisine verilen bu ayrıcalıklı konumun avantajlarını sürekli kılarak hâkim duruma geçmesini bilmiştir. Böylelikle yüz yıllara yayılacak olan kilise kurumunun hegemonyası başlamış olur.

Kilisenin öncülüğünde XI. yüzyılda başlayıp XIII. yüzyılda sona eren Haçlı seferlerinin etkileri sadece siyasi ve askerî boyutta olmamıştır. İlk Haçlı seferi öncesi halka seslenen Papa II. Urban'ın “Her taraftan denizlerle, yüksek dağlarla kuşatılmış olan üstünde yaşadığımız bu topraklar artan nüfusu barındıramayacak kadar daralmış olduğundan, ne mal mülk ne de aile kaygılarının sizleri bu seferden alıkoymasına izin vermeyin”²¹⁴ demesi istenenler hakkında bir fikir verir. Bu doğrultuda sosyal ve kültürel alanlarda da Müslüman coğrafyaya ait pek çok değer çeşitli yollarla Batı dünyasına taşınmıştır. Bu durum hem deniz hem de kara ticaret yollarının açılmasını, bazılarının yeniden işlerlik kazanmasını sağlamıştır. Haliyle bu yollar üzerindeki yerleşimlerin önemi fazlasıyla artmıştır. Bütün bunların yeni yerler, yeni kaynaklar, yeni zenginliklerin kapısını açan ve tohumları XIV. yüzyıl başlarında atılan coğrafi keşiflere de zemin hazırladığı söylenebilir.

²¹³ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 28.

²¹⁴ Jean Gimpel, **Ortaçağda Endüstri Devrimi**, çev.: Nazım Özüaydın, Tübitak Yayınları, Ankara, 1997, s. 55.

Ortaçağın başlamasıyla karanlığa gömülen Batı kentlerinin yeniden yükselişi ve aydınlanması için Orta Çağ'ın sonunu beklemek gerekecektir. Ortaçağın sonu, Batı Roma İmparatorluğu ile olgunluk seviyesine çıkan kentlerin neredeyse beş altı yüzyıl karanlıkta kaldıktan sonra yeniden üretilmesi ve sunulması için de bir milattır.

Ruşen Keleş'e göre Ortaçağ Avrupa'sında nüfus yönünden yüz binlerle ifade edilebilecek kent sayısı bir elin parmağını geçmemektedir. "Ortaçağların surlarla çevrili kentleri, bir yandan savunma gereksinmelerinin, öte yandan da güzel görünme etkisiyle, içlerine kapanık kentler olmuşlardır(...) Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler ya da tamamen ekonomik işlevler egemendi[r.]"²¹⁵ Orta çağda nüfusları on binlerle ifade edilmeyen birçok kent sanayileşme döneminin başlamasıyla yüz binli nüfuslara çok kısa bir zaman içinde ulaşacaklardır.

2.2.3 Sanayileşme Döneminde Kent

Ortaçağın sonları, geleneksel geçim kaynağı tarım sektörü başta olmak üzere hayatın hemen hemen her alanında ortaya çıkan gelişmelere ve farklılaşmalara sahne olmuştur. Üretim araçlarında değişme, buna bağlı olarak uzmanlaşma ve makineleşme, elle üretim yapan zanaatkârın sonunu hazırlayarak üretimi bütünüyle fabrikalara taşımıştır. Buhar gücünün gemilerden sonra makinelerde kullanılması üretimi devasa boyutlarda artırmış ve hızlandırmıştır. Bütün bunlar yüzyıllar boyu tarım sektöründe çalışan ve kazanan nüfusun çok büyük parçasını tarımdan kopararak fabrikaların yoğun olduğu kentlere doğru göç dalgalarının başlamasına neden olmuştur. Olup bitenler sadece ilerleme, gelişme ve makineleşmeyle açıklanamaz. Neredeyse bir yüzyılda, topraktan ayrılarak kentleri dolduran insan kalabalıklarının sosyo-ekonomik şartları göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemin sloganı haline gelen ilerleme ve gelişme fikrini destekler nitelikte olduğu görülecektir.

Hammadde olarak kömürün kullanılmasıyla buhar gücü ulaşım sektörünü de önemli ölçüde geliştirmiştir. Özellikle demiryolu ulaşımı, büyük kent merkezlerini hem birbirine bağlayan hem de enerji ve hammadde gereksinimini kolaylıkla

²¹⁵ Ruşen Keleş, **a.g.e.**, s. 20.

sağlayan²¹⁶ bir araç haline gelmiştir. Ulaşım ve diğer etkenlerle kenti bir çıkış yolu olarak gören insan kalabalığı, demografik yapıyı da büyük oranda değiştirmiştir. Sanayi Devrimi öncesi büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşayan insanların yoğun göçü neticesinde endüstriyel kapitalizmin en hızlı geliştiği İngiltere’de 1801’de 864.845 kişinin yaşadığı yer olan Londra’nın nüfusu 1890’da 4.232.118 olmuştur.²¹⁷ Bu durum hem İngiltere ölçeğinde hem de Avrupa’nın diğer kentleri ölçeğinde farklı gelişmemiştir.

Sanayi devrimi kent-kır ayrımını önemli ölçüde artırarak hatları belirgin biçimde daha keskin hale getirmiştir. Kent, kentin yükselen sınıfı konumundaki “burjuvazinin yalnızca kar amacıyla el koyduğu bir alana dönüşmüştü[r].”²¹⁸ Kentleri karın merkezi durumuna getirme, kentlerin tarihinde eşi görülmemiş bir yoğunlukta yaşanmıştır. Lewis Mumford’a göre karın yüceltiği endüstri kenti, fabrika, demiryolu ve bakımsız konutlar olmak üzere üç temel unsur üzerinde yükselmektedir.²¹⁹

Buradan hareketle kentleşme ve kentlilik bilincine temel olması açısından Sanayi devrimi önemli bir noktada konumlanmaktadır. Sanayi devriminin fabrikaları çoğalttığı, fabrikaların istihdam yarattığı, istihdamın büyük göç dalgalarına neden olduğu, kentlerde bu göç dalgalarına yeter miktarda konutun olmadığı açıktır. Açık olan bir başka şey ise yoğun göçlerin yaşandığı kentlerin bu duruma hazırlıksız yakalanması, toprağından koparılan pek çok insanın daha fazla üretim uğruna çok da uygun olmayan şartlarda, sayıca yetersiz konutlarda açlık ve susuzlukla yaşamaya mahkûm edilmesidir. Bunların yanı sıra altyapı yetersizlikleri, çevre kirliliği, ağır çalışma koşulları gibi sebeplerle kentlerde salgın hastalıklar kol gezmeye başlar.

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı insan tipi burjuvadır. Kentin merkezini işçilere bırakan burjuva sınıfı, kendisini kentin keşmekeşini görmeyecek şekilde, çevre bölgelerine yerleştirir. Böylelikle “varlıklı birisi, bir işçi mahallesi ya da işçilerle karşılaşmadan “yıllarca yaşayabil[mektedir.]”²²⁰

²¹⁶ Kürşat Bumin, **Demokrasi Arayışında Kent**, İz Yayınları, İstanbul, 1998, s. 81.

²¹⁷ **A.g.e.**, s. 81-82.

²¹⁸ **A.g.e.**, s. 83.

²¹⁹ **A.g.e.**, s. 83.

²²⁰ **A.g.e.**, s. 83.

Sanayi öncesi kentlerinde gelenek, görenek gibi kültürel unsurlar ön plandayken sanayi kentlerinde bu unsurlar arka planda kalmıştır. Sosyal ve kültürel yönleriyle öne çıkan sanayi öncesi kentlerinin yapısı basit ve organiktir. Ancak sanayi devrimi ile birlikte bu yapının aksi yönde gelişim gösterdiği, sanayi kentlerinin kaotik, karmaşık bir ortama zemin hazırladığı görülmüştür.

Sanayileşme ile kentleşme arasındaki koşutluk oldukça kuvvetlidir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra belirtileri görülen sanayileşme hareketleri, kentlerin yapı ve işleyişini de bu doğrultuda değiştirmiştir. Sanayileşme çabaları XIX. yüzyılda da artarak devam etmiş, kente ve kentte yaşayanlara yönelik çeşitli ıslah çalışmalarına girişilmiştir. Çünkü “yeni kent yapısı, sakinlerini, sanayileşmenin getirileriyle belli bir refah düzeyine taşırken, yine sanayileşmenin yol açtığı bir takım çevresel olumsuzluklarla da tanıştırmıştır.”²²¹

XX. yüzyılda ise hem demografik olarak hem ekonomik olarak büyük bir yoğunluğa ulaşan kentler, pek çok soruna kaynaklık etmesine rağmen yerleşimin ana unsuru olarak ön plandadır. İnsanlar gelişmenin, büyümenin lokomotifleri olarak gördükleri kente akın etmeye devam ederler.

2.2.4 Metropolleşme Döneminde Kent

Sanayileşme olgusu, Toffler’in ifade ettiği gibi bütün yönleriyle “İkinci Dalga”²²² adı verilen uygarlığı yaratmıştır. Bu uygarlığın en önemli teşhir mekânları inanılmaz boyutlarda büyüyen kentler olsa gerek. Ahmet Oktay’ın kent gerçeğinden hareketle “sermaye-emek, merkez-çevre ilişkilerinin, teknolojilerin, temsil ve söylemsel aidiyet biçimlerinin kazandığı karmaşıklık”la²²³ tanımladığı metropol, XX. yüzyılın gerçekliğidir.

İlk kent sosyologları olarak bilinen Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. Mckenzie 1910’lardan sonra Şikago yöresinde belirli bir ulaşım ve haberleşme düzeyinde (demiryolu ve telgraf) kentsel yerleşmeler arası karşılıklı

²²¹ Servet Tiken, **a.g.e.**, s. 22.

²²² Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga**, çev.: Ali Seden, Altın Kitaplar, İstanbul, 1996, s. 26.

²²³ Ahmet Oktay, **Metropol ve İmgelem**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002, s. 23.

etkileşimin birçok yönden değiştiğini ve kentler arasında büyüklükler ve fonksiyonlar yönünden yeni bir farklılaşmanın doğduğunu ileri sürerler.²²⁴

Sanayi kentleri, sanayileşmenin artmasına paralel olarak gelişmiştir. Sanayi kentlerinde sürdürülen yaşam, sanayi tesislerine yakınlık yönünde olmuştur. İlk sanayi kentleri sayılabilecek Manchester ve Londra örneğinden yola çıkarak yerleşimlerin fabrika, dolayısıyla üretim merkezli olduğu görülecektir. Ancak daha sonraki süreçte özellikle II. Dünya Savaşı sonrası “oluşan yeni kent tipinde sanayi kentinin aksine, insanların çalışma alanları ile yaşama alanlarının ayrışma eğilimi göstermeye başlaması metropoliten kent (anakent) olgusunu gündeme getirir.”²²⁵

Merkezdeki yapıların eskimesi, çevresel niteliğin kötüleşmesi, mekânların arasında uçurum düzeyinde kopukluk, kente uyum sağlayamama, verilen hizmetlerin yetersizliği gibi sebepler kentte ayrışma eğilimini ortaya çıkarmıştır. Aynı kent içerisinde birbirinden bağımsız, niteliği ve niceliği farklı mekânların, yaşamların görünür hale gelmesi yönetilebilir, ulaşılabilir büyüklüklerin dışına çıkılmasıyla da ilgilidir.

Metropol kent için “çekirdek bir şehir merkezine (*core city*) bağlı olarak gelişmiş, merkezden dışarıya doğru *şehir merkezi (down town)*, *iç şehir (inner city)*, *iç banliyö halkaları (inner ring suburbs)*, *dış banliyö halkalarından (outer ring suburbs)* oluşan, bu alanlarla bütünleşik bir yapıda en dışta kırsal alanların (*ex-urbs*) da yer aldığı büyük nüfus ve yüzölçümüne sahip şehirlerdir.”²²⁶ tanımı getirilebilir.

Ruşen Keleş, metropol kentini, “bir ülkenin ya da bölgenin, çevresindeki tüm kentsel ve kırsal topluluklara ekonomik ve toplumsal yönlerden egemen bulunan ve genellikle ülkenin başka ülkelerle olan her türlü ilişkilerinin sağlandığı en büyük kenti veya ülkedeki en büyük kentlerden herhangi biri”²²⁷ şeklinde tanımlamıştır.

Metropol kent kavramı, sanayileşme sonrasında devasa ölçeklerde büyüyen kent yapısını anlatmak, ortaya çıkan sorunlarla baş edebilmek kaygısıyla öne sürülmüştür. Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaktadır.

²²⁴ Mübeccel B. Kıray, **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 105.

²²⁵ Servet Tiken, **a.g.e.**, s. 23.

²²⁶ İlker Gündüzöz, “Bir Senaryo Çerçevesinde Metropol Belediye Kavramı ve Fayda/Maliyet Analizi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, Yıl: Ocak 2012 (43-70), s. 44.

²²⁷ Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 17.

Buna bağı olarak gelişen durumlardan birisi de büyük kentlerde yığılan nüfusun yoğunluğudur. “Dünya’da kentli nüfusun %41’i bir milyonun üzerinde nüfusa sahip metropollerde yaşamaktadır.”²²⁸ Metropol kentin oluşum sürecini İlker Gündüzöz şu ifadelerle anlatır:

“Başlangıçta şehir merkezi (*down town*) ve iç şehir (*inner city*) dışarıya doğru yayılır. Bunun sebebi sanayileşme ve diğer ekonomik gelişmelere bağı olarak şehrin göçe maruz kalması ve büyümesidir. Metropol alan içinde, merkezi şehir (*central city*) ile sınırdaş bir iç banliyö halkası teşekkül eder. Bu bölge merkezi şehirde istihdama konu nüfusun barınmak için kullandığı bir bölge olup; burada yerleşik topluma biraz da nüktedan bir yaklaşımla “yatak oda toplumu” (*primarily bedroom communities*) denilmektedir. Bu bölge konutları insanların yatma ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, göç sonucu oluşmuş bir bölgedir. Bu hızlı kentleşme olgusu ile birlikte suç oranlarının artması, trafik yoğunluğu ve diğer çevre koşulları nedeniyle merkezi şehrin iki unsuru olan şehir merkezi (*down town*) ve iç şehirden (*inner city*) dış banliyö halkasına (*outer-ring suburb*) göç başlar (*central city decline*). Ayrılan nüfus sosyo-ekonomik açıdan diğerlerine göre daha iyi olan üst gelirli ailelerdir. Dış banliyö halkasına göçün sebebi buralarda inşa edilen konutların büyüklük ve kalitelerinin nispi olarak daha iyi olmasıdır.”²²⁹

Metropol kent yerleşimlerinde varlıklı sınıf, kendisini hem kentten hem de içinde yaşayanlardan soyutlamıştır. Kent merkezinden uzakta konumlanan bu yaşam alanlarında yaşayanlar sosyo-ekonomik açıdan benzer özellikler göstermektedir. Bu insanlar kent merkezinden uzaklaşmakla, kent merkezinde gürültü, hava kirliliği gibi baş gösteren veya baş göstermesi muhtemel birçok sorundan da kurtulmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerde ise durumun aksi yönde geliştiği, sosyo-ekonomik düzeyleri düşük insanların kent merkezlerinde tutunamayıp kentlerin çeperlerinde kendilerine yer yurt bularak ve hayatlarını devam ettirdikleri bir gerçektir. Burada metropol

²²⁸ Tarkan Oktay, “Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri”, **Strategic Public Management Journal (SPMJ)**, Issue No: 4, November 2016(49-71), s. 49.

²²⁹ İlker Gündüzöz, **a.g.m.**, s. 48.

kentlerde yerleşimi belirleyen faktörün sosyo-ekonomik koşullar olduğu görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde nüfusun genellikle tek bir metropoliten kentte toplanması eğilimi görülür. İran/Tahran, Türkiye/İstanbul, Hindistan/Yeni Delhi örnekleri bu duruma uygun örneklerdir. Adı geçen metropol kentlerdeki nüfus yoğunluğu ülkenin diğer kentlerindeki nüfus yoğunluğundan birkaç kat fazla olan bu yapı, “ülkede bir kentin öteki kentler aleyhine ölçsüz derecede büyük bir gelişme süreci içine girerek ülkenin tek büyük kenti (primate city) durumuna gelmesi[yle]”²³⁰ oluşur. Örneklem olarak verilen bu kentlerde yaşam ve çalışma alanları arasındaki kontrast, gelişmiş ülkelerdekiyle karşılaştırılamayacak derecededir. İş imkânları, hayat şartları gibi sebeplerle topraktan kopan insan göçünün bir türlü bitmemesi birçok sorunu çözülemeyecek, içinden çıkılamayacak noktalara getirmektedir.

Bunca nüfus yoğunluğunu barındıran metropollerin farklılıklarla, karmaşayla, baş edilemeyen sorunlarla anılması doğal sürecin bir parçasıdır. George Simmel’e göre “metropol sadece toplumsal farklılaşmanın, karmaşık toplumsal ağların yoğunlaşma noktası olmakla kalmaz, aynı zamanda sınırları belirsiz toplulukların, kalabalıkların mekanı”²³¹ olarak var olur.

Belli ölçekteki kentlerin nerdeyse tamamı metropol kent olmak için yarışmaktadır. Ancak Kevin Robbins Mazzoleni’den aktararak insanların gözde mekânı metropollerin içinde yaşayanlarca, boyutlarını algılama olanağı bulunmadığı için “mekân” olma vasfını yitirmiş olduğunu söyler.²³² Yani kalabalıklar bir bakıma mekân olma vasfını taşımayan yerler için bir savaş sürdürmektedir.

2.3 KENTLEŞME

Kentleşme, dinamik bir sürecin ifadesi olan toplumsal değişimin bir yönüdür. Sanayi devrimi, Batıda kentleşme sürecinin lokomotifini olup hızlı toplumsal

²³⁰ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, s. 35.

²³¹ Georg Simmel, **Modern Kültürde Çatışma**, çev.: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 27-28.

²³² Donatella Mazzoleni’den akt. Kevin Robbins, **İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası**, çev.: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 213.

değişimi yansıtırken henüz gelişmekte olan veya az gelişen toplumlarda ise sancılı bir sürece işaret etmektedir.

Kentleşme kısaca; kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Sanayi devrimine kadar kendi halinde mekânlar olan kentler, sanayileşmenin itici gücüyle birdenbire kalabalıkların akınına maruz kalırlar. Bu durum kentlerin var olan ayarlarının tümüyle değişmesi sonucunu veren kentleşme:

“Üretimin, ticaretlerin ve hizmetlerin süratle büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle dağılım oranının fazla olması ve bu fazlalığın kentin dışı da yerleşme yerlerinde iskân edilmeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da buralarda yaşayanların özel hayatlarında, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletin de belirli bir takım faaliyetlerini gerektiren değişiklikler.”²³³

olarak tanımlanabilir. Kentleşmenin en bariz özelliklerinden birisi, gelişmemiş olan ülkelerde hızla yayılım göstermesidir. Kentleşme sanayileşmenin iş gücünü çekmesi, ücretli iş olanaklarının ortaya çıkması, tarımsal üretimin fazla nüfusu itmesi sonucu, nüfusun kırsal alandan kent merkezlerine doğru akması, nüfusun kişisel boyutlarda kentlere akın etmesiyle ortaya çıkan sosyolojik bir olgudur. Bu olgu son iki yüzyıla damgasını vurmuş en önemli olgularından birisidir. Teknolojik gelişmeler, üretim biçimi ve sosyal yapıdaki değişiklikler, nüfusun büyük çoğunluğunun bütün ülkelerde topraktan kopmasına neden olmuştur. Böylelikle nüfus hareketleri başlamış ve kentleşme olgusu ortaya çıkmıştır. Ancak kentleşmeyi sadece nüfus hareketi olarak ele almak mümkün değildir.

Kentleşme (ve kentleşmenin çevre üzerindeki etkisi olarak tanımlanabilecek şehircilik), toplumsal örgütlenme bakımından köylerinkinden daha karmaşık bir durum arz eden yapıların yoğunlaşmasıdır. Yapılardaki yoğunlaşma nüfusla çoğu zaman eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir.

²³³ Eyüp G. İşbir, **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi**, AİTİA Yayını, Ankara, 1982, s. 8-9.

Kentleşme, “bazı yoğunluk ve büyüklük değerlerinden başlayarak nüfusun alansal yığılması, kent kültürü olarak tanımlanan bir dizi değer yargısı, davranış ve eğilimin yayılması”²³⁴, davranışdır. Demografik, sosyal ve ekonomik sebepler de bu davranışı tetikleyen süreçler olarak değerlendirilmelidir.

Hande Suher’e göre; kentleşme, “mekânda bir yerleşme, bir nüfus toplanması ve nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma, üretimde farklılaşma, uzmanlaşma, yeni bir yerleşme biçimlenmesi, sosyo-ekonomik ve kültürel değişime yol açan bir nüfus toplanması sürecidir.”²³⁵

Türkiye ölçeğinde kentleşme olgusuna bakıldığında, 1950’li yılların bir eşik teşkil ettiği görülecektir. Çünkü 1950’ler, İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlayan değişim sürecinin başlangıcıdır. Siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda başlayan değişim süreci ilerleyen yıllarda kentlere göçlerin yoğunlaşmasıyla kentleşme olgusu da beraberinde getirmiştir. 1960, 70 ve 80’lerdeki görünüm, katlanarak büyüyen çarpık kentleşmeden başka bir şey değildir. 1990’larda başlayan ve milenyumla taçlanan süreç, kentleşmeyi farklı boyutlara taşımıştır.

2.3.1 Kentleşme Nedenleri

Kentleşme, bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık, çok bileşenli bir yapıdır. Kentleşmenin bir yönünü nüfus hareketi oluştururken diğer yönünü kent sayısı oluşturur. Genelde kırdan kente veya küçük kentlerden büyük kentlere şeklinde gerçekleşen nüfus hareketleri, birçok etkenin bir araya gelmesiyle oluşur. Kentleşme denilen olgu “zaman içindeki bir değişmeyi”²³⁶ ifade eder. Toplumsal yapıda ortaya çıkan, biri diğerinden bağımsız olmayan “ekonomik, teknolojik, siyasal, psiko-sosyolojik”²³⁷ değişkenler kent sayısının artışı ve nüfus hareketliliğinde etken sebeplerdendir. Türkiye ölçeğinde kentleşmenin, “itici, iletici

²³⁴ Yüksel Dinçer, **Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması**, Sivil toplum İçin Kent, Siyaset ve Demokrasi Semineri, Demokrasi Kitaplığı, Vadi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 343.

²³⁵ Hande Suher, “Kentleşme ve Kentleşme Politikaları”, **Türkiye’de Kentleşme** (Ed.) Suher, Giritlioğlu, Erkut, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 10.

²³⁶ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, s. 19.

²³⁷ **A.g.e.**, s. 22.

ve çekici güçlerin etkisi altında oluşan ve değişen bir nüfus hareketi”²³⁸ olduğu görülebilir.

Nüfus baskısı, Toprağın azlığı ve dağılımın eşitsizliği, Verimliliğin çok düşük oluşu, Makinalaşmanın artması, Artan eğitilmiş nüfus hareketliliği, Tarımsal politikaların yanlışlığı, Araziye bağlı özellikler, iklimin uygunsuzluğu gibi nedenler itici nedenler arasında sayılabilir.

Kır ile kentin gelir dağılımındaki farklılık, eğitim olanağının daha iyi ve fazla oluşu, kentin çekim gücü, insana iş bulma umudu aşılması, hayat standardının belirli bir yerde olması, sağlık hizmetlerinin ve ulaşım olanaklarının niteliği, çekici nedenler olarak sıralanabilir.

Kır ve kent arasında bağ kurmayı mümkün kılan ulaşım ve haberleşme ağlarındaki gelişmeler ise itici nedenlerdir. İtici, çekici ve itici nedenlerden birisi veya birkaçının peşine takılan kalabalıklar kentleşme olgusunu ortaya çıkarmaktadırlar. Avrupa’da sanayileşmeyle başlayan kentleşme süreci, Türkiye’de 1950 sonrasında gelişebileceği zemini bulmuştur.

2.3.2 Kentleşme Sorunları

Ekonomik, teknolojik, siyasal, sosyal, psikolojik nedenler kırdan/köyden kente göç etme sürecini yani kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Bu duruma karşı alt ve üstyapı anlamında hiçbir hazırlığı olmayan kentler pek çok sorunla baş başa kalmıştır. Kentlerin hızlı bir şekilde insan ve bina olarak kalabalıklaşması ve buna süreç içerisinde sağlıklı bir çözüm üretilmemesi, denetimsizlik, göz yumma gibi nedenler sorunları kronikleştirmiş adeta içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Kentlerin hızlı ve denetimden yoksun rastgele büyümeleri sorunları da hızlı ve çözümsüz bırakmıştır.

Kentleşme sürecinin ekonomik, sosyal sorunlara ek olarak planlama ve yönetim sorunlarına da zemin hazırlamıştır. İşsizlik, konut yetersizliği, var olan konutların niteliksizliği, gecekondulaşma, ulaşım, çevre ve altyapı eksikliklerini bu

²³⁸ A.g.e., s. 47.

bağlamda kentleşme sorunları olarak sıralanabilir. Anılan sorunlar suç oranlarının artışı, madde kullanımı vb. gibi arka planda kalan birçok alt sorunun da tetikleyicisi durumundadır.

2.4 KENTLİLEŞME

Kentleşme, kent ve kentleşme kavramlarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin, insan davranışlarında kendini göstermesi anlamına gelen kentleşme, kentte ikamet edenlerin kentsel mekânlarla iç içe olma, ona uygun davranışlar geliştirme sürecini ifade eder. Kentleşme süreci “kırlılıktan uzaklaşma, organize edilmiş sosyal hayata geçiş”²³⁹ olarak algılanabilir. Kentliliğin inşası modernliğin bir parçası olarak değerlendirilmektedir ve bu sürece uygun şekilde insanlar kendilerine özgü kültürel ve toplumsal değer yargıları geliştirirler.

Kentleşme olgusunu, “kente göç edenlerin ve kente yasayanların, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini”²⁴⁰ kabul etmesi olarak tanımlayanlar da vardır.

Ruşen Keleş ise kentleşmenin “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte, ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”²⁴¹ olduğu tanımını getirir.

Rüstem Erkan’ın yaptığı tanımda kentleşme, bir toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme sürecidir. Kısacası, “kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma durumu[nun]”²⁴² adıdır. Çünkü çeşitli sebeplerle kente göç edenler, ister istemez davranış kalıplarını da beraberlerinde getireceklerdir. Kente doğru hareketliliğin daha çok kır eksenli olduğu düşünülürse, kırın davranış kalıpları kentle örtüşmeyecektir.

Kentleşme bir yaşam biçimi olarak ele alınırsa; kente yeni gelen bir insanın, geçmiş yaşantısına ait toplumsal ve kültürel değerlerinin zaman içinde dönüşüme

²³⁹ İhsan Sezal, **Kentleşme**, Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul, 1992, s. 28.

²⁴⁰ Hüseyin Bal, **Kent Sosyolojisi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 64.

²⁴¹ Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s. 80.

²⁴² Rüstem Erkan, **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2002, s.20.

uğraması ile yeni kültürel pratikler ve yaşam tarzı geliştirdiğini söylenebilir.²⁴³ Kente yeni gelenlerin, kentte hüküm süren kurallara birdenbire uyum sağlamaları, eskiyi tamamen hayatlarından çıkarmaları düşünülemez. Bu süreçte önce geleneğin etki alanı içerisindeki davranışlar silikleşip kaybolur, ardından da kente ait davranışları içselleştirmesi sürecine geçilir. Bu süreç, her insan ve toplulukta aynı oranda gerçekleşmez. Buna bağlı olarak anomi, yabancılaşma, yalnızlaşma, inanç problemleri vd. sorunların yaşanması muhtemeldir.

²⁴³ Güzin Aydoğan Yıldırım, “1980 Sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme Kavramları”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, s. 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELENEKSELDEN MODERNE, ŞEHİRDEN KENTE: 2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE KENTLEŞME

Gelenek, günümüz dünyasında hakkında sıkça söz söylenen kavramlardan birisidir ve “insanlık tarihinin büyük kısmı boyunca çoğu insanın yaşamının hamuru olmuştur.”²⁴⁴ Türkçe sözlükte “bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar”²⁴⁵ şeklinde karşılığı verilen sözcük, “belli bir yolu izleme, belli bir çerçevede hareket etme ya da önceden birisinin ortaya koyarak gelenekleştirdiği şeyi devam ettirme”²⁴⁶ şeklinde de anlamlandırılır.

Toplumsal yaşamda önemli görevler üstlenen gelenek, Edward Shils’e göre “basitçe dile getirmek gerekirse, *traditum* anlamına gelir; *traditum*, geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir.”²⁴⁷ Toplumun önceki kuşaklardan tevarüs ettikleri arasında maddi nesnelere, inanç, yaşam pratikleri, binalar, sanat eserleri, alet, edevat vd. gibi pek çok şey bulunur. Bu haliyle gelenek, geçmişin şimdide var kılınmasıdır.

Gündelik yaşamda geleneğin, örf, adet, anane gibi kullanımlarıyla birlikte, “toplum içerisinde belli bir davranış kümesini yönlendiren, belli davranış kalıpları üreten ve insanları bu kalıplara göre davranmaya zorlayan”²⁴⁸ mekanizma şeklinde de tanımlanmaktadır. Ayrıca “gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren

²⁴⁴ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, çev.: Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 52.

²⁴⁵ **T.D.K Türkçe Sözlük**, “Gelenek”, TDK Yayınları, Ankara, 1998, s. 534.

²⁴⁶ Mustafa Armağan, **Gelenek**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 11.

²⁴⁷ Edward Shils, “Gelenek”, çev.: Hüsamettin Arslan, **Doğu Batı**, Sayı: 25, Yıl: Kasım, Aralık, Ocak 2003-2004(101-129), s. 110.

²⁴⁸ Edward Shils, “Gelenek”, çev.: Hüsamettin Arslan, **Doğu Batı**, Sayı: 25, Yıl: Kasım, Aralık, Ocak 2003-2004(101-129), s. 11.

ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi”²⁴⁹ olarak adlandırılan gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılarak, norm ve değerleri belirleyici konumuyla toplumların hayatında çok önemli fonksiyonlara sahiptirler. Zira toplumların geçmişle gelecek arasındaki kültürel bağını gelenek kurmaktadır. Bu bağ ortadan kalktığında toplumda çeşitli sıkıntıların baş göstereceği aşikârdır.

Geleneğin bunlardan başka dinin şekillendirdiği bir alana işaret eden, medeniyetin kurucu unsurlarından biri olma anlamı da vardır. Seyyid Hüseyin Nasr’a göre, “en evrensel geleneğin anlamda insanı ilahi olana bağlayan ilkeleri, yani dini içerdiği, (...) çekip çıkartılamaz bir biçimde dine, vahye ve kutsallığa”²⁵⁰ bağlı olduğu düşünülebilir. Yine Nasr’ın tanımlamasıyla “gelenek yaşayan bir varlık gibidir; iz bırakır; ama bu ize indirgenemez. Onun naklettikleri kâğıt üzerine yazılmış kelimeler gibi görülebilir, ama o, insanların ruhlarına kazınmış gerçeklerdir de.”²⁵¹ Buradan hareketle geleneğin yaptırım gücünün toplum üzerindeki etkisi görülebilir. Yazılmamış ancak etki etme gücü yüksek kurallar toplum hayatına yön verir konumdadır.

Sosyolojinin tanımlaması doğrultusunda: “Gelenek, kelime anlamıyla bir kuşaktan diğerine aktarılan her hangi bir beşeri uygulama, inanç, kurum ya da zanaat için kullanılır.”²⁵² Bu anlamıyla gelenek, insan eliyle oluşturulan kültüre ait bazı unsurları da içerir. Çoğu kimse bazı davranış örüntülerini gelenek adı altında bu şekilde devam ettirir. Dolayısıyla geleneğin hayatı şekillendiren, insanların bazı davranışlarına referans teşkil eden bir yönü de vardır. Bu davranış biçimleri toplum eliyle bir yaşama biçimine dönüşebilir, bir kültür halini alabilir. Toplum hayatını yönlendiren “kültürün şartladığı davranış biçimleri”²⁵³ geleneklerdir.

Modern terimi “Latince “modernus” kelimesinden alınmıştır. Modernus, Modo’dan türetilmiş bir kelimedir. Modo ise eski Latince “hemen şimdi”

²⁴⁹ Marshall Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 258-259.

²⁵⁰ Seyyid Hüseyin Nasr’dan akt. Mustafa Armağan, **a.g.e.**, s. 12.

²⁵¹ Seyyid Hüseyin Nasr, **Bilgi ve Kutsal**, çev.: Yusuf Yazar, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 78-79.

²⁵² Bryan Turner, Nicolas Abercrombie’den akt.: Mustafa Armağan, **a.g.e.**, s. 13.

²⁵³ Nermin Erdentuğ, **Sosyal Adalet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 12.

demektir.”²⁵⁴ Bu açıdan bakıldığında şimdiden önceki her zaman dilimi eskidir, geçmişi ilgilendirir ve modern olmayı temsil eder. “Antikçağlılar ve Modernler (*The Ancients and Moderns*)”²⁵⁵ tartışmasının geçmişi Eski Yunan’a kadar uzanır. Rönesans, Reformun etkisi ve Aydınlanma düşüncesinin doğrudan katkılarıyla XVIII. yüzyılda ortaya çıkıp XIX. ve XX. yüzyılda hayatın her alanında iyiden iyiye kendisini hissettiren bir olgu olarak modernlik, geleneğin ve gelenekselin karşısında kendisini konumlandırır. Çünkü modernliğin dayanakları olan akılcılık, ilerleme, gelişme kavramları ile geleneğin geçmiş üzerine kurulu, geçmişe saygı duyan, muhafazakâr dünyası çelişir. Modernlik için en değerli an şimdi ve gelecektir, geçmiş ise tarihin tozlu sayfalarındaki yerini almıştır.

Modernlik, “kapitalizm, endüstriyalizm, kentlilik, demokrasi, ussallık, bürokrasi, uzmanlaşma, farklılaşma, bilimsel bilgi, teknoloji... ve ulus devlet”²⁵⁶ gibi kavramlarla gündeme gelmiş ve bu parametreler üzerinde yükselmiştir. Modernlik şimdiye odaklanmış, geleceği de kurgulayan yönüyle gelenekten ayrılır. Burada zikredilen modernliğin gelecek kurgusunun, hayal satmaktan farkı yoktur. Sanayi inkılabının ilk dönemlerinden beri insanlara modernliğin iyi bir şey olduğu, ilerlemeyi, gelişmeyi içerisinde barındırdığı duygusu verilmeye çalışılır. Bu anlamda modernlik ve gelenek içerikleri itibariyle bir karşıtlık ilişkisi çerçevesinde görülebilir. Modernliğin başat kavramları konumunda olan ilerleme, gelişme, sürekli kalkınma gibi kavramlar, gelenek için bir tehdit algısı oluşturmaktadır. Modernlik ve modernliğin ideolojiye yansımış hali modernizm XIX. yüzyıldan bu yana sürekli göklere çıkarılırken, gelenek ve geleneğin dünyası eleştiri yağmuruna tutulur. Modernizm “yeni bir anlayışı, yeni bir siyasal düzen, yeni bir iktisadi düşünce yapısı ve yeni bir ahlak anlayışını ortaya koymakta ve Batı toplumlarının yaşadığı *doğal* bir süreci”²⁵⁷ işaret emektedir. Bu yeni öncüllerle olumlanan modernizm, geleneği de olumsuzlanan bir çerçeveye sokmuştur. Giddens’e göre “geleneğe kötü bir ün

²⁵⁴ Sezgin Kızılçelik ve Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Atilla Kitabevi 2. Bsk., Ankara, 1994, s. 299.

²⁵⁵ Jürgen Habermas, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, çev.: Güleğül Naliş, **Postmodernizm**, Haz.: Necmi Zeka, Kıyı Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 1994, s. 31.

²⁵⁶ Sezgin Kızılçelik, “Postmodernizm: “Modernizm Projesine” Bir Başkaldırı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 30, Yıl: Eylül-Ekim 1994(86-96), s. 88.

²⁵⁷ Madan Sarup’tan akt.: Halis Çetin, “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, **Doğu Batı**, Sayı: 25, Yıl: Kasım, Aralık, Ocak 2003-2004, s. 13.

kazandıran etken Avrupa’da on sekizinci yüzyılda yükselişe geçen Aydınlanma’ydı.”²⁵⁸ Giddens’in Aydınlanma düşüncesinin önemli isimlerinden olan Baron d’Holbach’tan yaptığı alıntı geleneğe eleştirel bakıştaki zihniyet dünyasını özetler:

“Eğiticiler nicedir insanların gözlerini cennete baktırmıştı; şimdi bu bakışları yeryüzüne çevirmek gerekiyor. Anlaşılmaz bir teoloji, gülünç fabllar, bir türlü çözülemeyen esrarlar ve çocukça törenlerden bitap düşmüş olan insan zihni, kendini doğaya, anlaşılabilir nesnelere, akla uygun hakikatlere ve yararlı bilgilere açmalıdır. İnsanların boş kuruntuları ortadan kaldırılırsa, mantıklı düşünceler, ebediyen hata yapmaya yazgılı olduğu iddia edilen bu kafalara hemen girecektir.”²⁵⁹

Bu ifadelerin Türkiye gibi geleneğin şekillendirdiği bir dünyada yaşayan toplumlar için şüphesiz daha farklı anlamları olacaktır. Resmî olarak Tanzimat Fermanı (1839) ile kabul ettiğimiz “Batı’nın üstünlüğü” düşüncesiyle başlayan modernleşme, geleneksel yapıda da büyük ve derin bir kırılmaya yol açar. Sürekliliği esas alarak geçmişten bugüne oradan da yarına bağlanan²⁶⁰ gelenek düşüncesi çerçevesinde şekillenen ordudan ekonomiye, ekonomiden siyasete, siyasetten sanata, sanattan mimariye hayatın bütün katmanlarını içine alan bir kırılmadır bu. Çünkü sürekliliğin kesintiye uğraması, gelenekten beklenen fonksiyonun da yerine getirilememesi sonucunu doğurur. Geri kalışımız gerekçe gösterilerek ideal bir model olarak görülen Batı, bütün yönleriyle örnek alınır. İdeal ordu, devlet, sanat ve en nihayetinde ideal insan hep Batı’dadır. Dolayısıyla oradan gelen her yenilik takdir ve hayranlıkla karşılanır. Toplumsal yapının kurucu değerleri olan geleneksel değerler, yenilik aşkı karşısında tutunamaz. Önce sahne ve dekor ardından roller ve kimlikler değişir. XVII. yüzyılda, devletin gerilemeye başlamasıyla öncelikle orduda

²⁵⁸ Anthony Giddens, **a.g.e.**, s. 52.

²⁵⁹ **A.g.e.**, s. 53.

²⁶⁰ Mustafa Armağan, **a.g.e.**, s. 19.

başlayan yenileşme çalışmaları süreç içerisinde hayatın diğer alanlarına da sirayet eder.

XVII. yüzyılda orduda başlatılan yenileşme çabalarının sonraki dönemlerde hayatın ilgili ilgisiz her noktasına yansımaları esasında sosyal değişimin özünde var olan yayılma, bir diğerini etkileme özelliğiyle ilgilidir. Bu noktadan hareketle sosyal değişim, “sosyal yapıdaki unsurlardan en az birinin fonksiyonunu azaltır, artırır veya büsbütün yok eder duruma geçmesi”²⁶¹ olarak tanımlanabilir. Bir sosyal yapı olan toplumların değişmesine de bu açıdan bakılmalıdır ve ona göre çıkarsamalar yapılmalıdır. Çünkü toplum, tek katmanlı, tek kurumlu bir yapı olmadığı için, değişim bu yapının bütün katmanlarına etki edecektir. Türkiye’de toplumsal değişimin niteliğine ve sürecine bakıldığında modernleşme sürecinin “geçici bir alıntılama değil, ‘toplumda etkili olan ve kalıcı iz bırakan kültür değişimleri’ olarak tanımlanabil[ir]”²⁶² görülecektir. Yalnızca ordudaki bozulma gibi tekil bir hedef gözetilerek içerisine girilen yenilik düşüncesi düşünüldüğü şekliyle kalmamış, toplum hafızasında etkileri uzun yıllara yayılacak geniş çaplı bir yenilenme sürecine kapı aralamıştır.

Değişimin toplumsal yapıya nüfuz etmesiyle birlikte XIX. yüzyıl, toplumun düşünce dünyasında büyük bir kırılmanın yaşandığı yüzyıl olarak kayıtlara geçer. Asırlardır geleneksel değerler çerçevesinde medeniyet inşa eden bir toplumun Batı medeniyeti ile karşılaşınca gözüne ışık tutulmuş tavşan gibi bütün reflekslerinden yoksun kalma durumu ortaya çıkmıştır. Bir şekilde geri kaldığını kabul etme ve bu geri kalışı tersine çevirme düşüncesiyle pek çok alanda değişimler yaşanır. Avrupa’da daimî elçiliklerin açılması, Avrupa’ya öğrenciler gönderilmesi de bu değişim çalışmalarının bir parçasıdır. Mustafa Sami Efendi’ye ait *Avrupa Risalesi* isimli sefaretnamede “kendi örf ve adetlerimizi, geleneksel hayatımızı ve kurumlarımızı kötüleme”²⁶³ çabaları ön plana çıkar. Buna benzer çabalar, dönemin

²⁶¹ Sadık K. Tural, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 17.

²⁶² Murat Baran, “Avrupa’da Gelişen Modernlik Ve Modernleşme Anlayışları ve Bu Anlayışların Türkiye’ye Yansımalarına Tarihi, Sosyolojik Açıdan Bir Bakış”, **Turkish Studies**, Volume 8/11 Fall 2013 (55-79), s. 59.

²⁶³ M. Fatih Andı, **Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri: Mustafa Sami Efendi ve Avrupa Risalesi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 19.

diğer sanatçı, aydın ve devlet adamlarında da görülebilir. Berlin ve Viyana’da elçilik görevlerinde bulunan ve 1891’de Viyana’da intihar eden, *Ondokuzuncu Asır Manzumesi* şairi Sadullah Paşa da bu isimlerdendir. Paşa, manzumenin hemen başlangıcında 19. Asrın getirdiği yeniliklerle birlikte geleneksel dünyanın ve anlayışın temelinden sarsıldığını şu mısralarla dile getirir:

“Erişti evc-i kemalata nûr-ı idrâkât
Yetiştî rütbe-i imkâna kısm-ı mümteniât

Besâit oldu mürekkebe, mürekkebe oldu basit
Bedahet oldu tecârible hayli meçhûlât

Mecâz oldu hakikat, hakikat oldu mecâz
Yıkıldı belki esâsından eski malûmât”²⁶⁴

Esasında sarsılan, bozulan en başta aydınların algılarıdır. Bozulan algılarla girilen gayretler istenen tarzda sonuçlar vermemiştir. Geleneği, geleneksel yaşamı kötüleyen isimlerden biri de Ziya Paşa’dır. 1870’te Cenevre’de yazdığı Batı diyarlarını göklere çıkararak, İslam memleketlerini yeren gazelinin ilk beyti bu eleştirel tavra ışık tutacak niteliktedir:

“Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm
Dolaştım mülk-i İslâm’ı bütün virâneler gördüm”²⁶⁵

Döneme hâkim olan modernleşme düşüncesi, Batı memleketlerinde görünür olduğu şekliyle yani ilim ve fende ilerlemenin, mamur şehirlerin, güzel caddeler ve sokakların, kibar, güzel giyimli insanların somutlaşmasıdır. Böyle bir tasavvurun gerçekleşmesi için bütün araçlar seferber edilir. Batıdan alınan gazete, tiyatro, roman, hikâye, tiyatro gibi türler yenilik düşüncesinin anlatılması yolunda birer

²⁶⁴ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981, s. 68.

²⁶⁵ Önder Göçgün, *Ziya Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 100.

vasıta olurlar. İlk yerli tiyatro eseri olarak kayıtlara geçen Şinasi'ye ait *Şair Evlenmesi*'nde (1860) geleneksel bir yapı olan görücü usulü evlilik mizaha malzeme yapılır. Batı'da görülen pek çok araç, gereç, kurum, mekân bu edebi türlere konu edilip yaygınlaştırılır ve topluma bunların kaynağı olarak Batı gösterilir. Batı medeniyetin ufuk çizgisi, modernleşmenin ölçüsüdür.

Bir alandaki değişme hayatın diğer alanlarına da yansır gerçeğinden hareketle 19. yüzyıldaki değişimler askeriye, ekonomi, siyaset, sanat, mimari gibi bütün alanları ve kurumları etkilemiş, geleneksel yapı derinden sarsılmaya başlamıştır.

Modernleşme projesi ekseninde yapılan onca yenilik hareketine rağmen devleti ayakta tutmak için istenen sonuçlar bir türlü elde edilemez. Girilen ve mağlubiyetle sonuçlanan birçok savaş, sosyo-ekonomik küçülmeyi de beraberinde getirir. 20. yüzyılın daha ilk çeyreğinde devletin bütün kurumlarıyla iflasına tanık olunur.

1920 yılında temelleri atılan ve uzun mücadeleler neticesinde kurulan yeni devlet, başka bir modernleşme projesini başlatır. Türkiye bütün kurumlarıyla köklü bir yenilenme sürecine girer. Yeni devletin kuruluşundan 1950'lere değin kentler eskiden olduğu gibi çekim merkezleridir. Ancak devlet kaynaklı yatırımlar dışında kentlerin çehresi ve yapısı pek fazla değişmez. 1950'ler hayatın birçok alanına dokunan yeniliklere öncülük etmesi açısından önemlidir. Siyasal, sosyal ve ekonomik hayattaki değişiklikler diğer alanlara da hızlıca nüfuz eder. Yapılan imar düzenlemeleriyle, açılan bulvar ve yollarla, binalarla değişikliklerin en fazla hissedildiği mekânlar şüphesiz kentlerdir. Bu süreçte geleneksel yapı sadece mimari yönden değil, diğer yönlerden de yaralar almaktadır. İzlenen bazı politikaların da etkisiyle kentlere göçün başlaması kentleşme için de kritik eşiktir.

Kentlerin kalabalıklaşan çehresi, kentlerdeki konut sayısının her geçen gün çarpık bir biçimde artması bir anlamda kentleşme demektir. Kentlerin hem insan hem de konut yönünden kalabalıklaşması kentte yaşayanlar üzerinde bir ister istemez bir etki bırakır. Kentlerin yapısının bütünüyle değişmesi, yeni bir insan, yeni bir toplum düzeni anlamına geldiği için Türkiye'nin modernleşme serüveninde önemli bir yere oturan kentleşme, genellikle olumsuz izlenimlerle anılır. Çünkü geleneğin

belirlediği, insan, eşya ve tabiat arasındaki uyumu gözeten anlayış terk edilmiş; onun yerine modern ilkeleri koyan anlayış yerleştirilmiştir.

Kent, insan, eşya ve tabiat arasındaki uyumu, dengeyi koruyup kolladığı sürece sakinlerine ferahlık ve huzur verir. Orada insan, kendi değerleriyle, kente ait unsurlarla barışık haldedir. Türkiye tecrübesinde modernleşme, “kopmalar, düzensizlikler, değişimler”²⁶⁶ barındıran sürecin adıdır. Dolayısıyla gelenekten kopma, gelenekle araya mesafe koyma belki de bu sürecin ilk ayağıdır. Geleneksel anlayışta kent, bugün görüldüğü şekliyle salt bir barınma alanı veya eğlence alanından daha fazla anlam ifade eder. Araya kopmalar girdiğinde insan, eşya ve tabiat arasındaki uyumdan söz edilemez. Geline noktada, geleneğin biçimlendirdiği, ruh ve mana kazandırdığı, her biri medeniyet göstergesi şehirlerden, değişimi, dönüşümü küresel ölçekte yaşayıp ona uygun planlar ve normlar geliştiren metropol kentlere doğru hızlı bir kayma söz konusudur.

Geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş sürecinde akıl, bilim, ilerleme ve gelişme, değişim, dönüşüm kavramları yol gösterici olmuştur. Bu süreçte bu kavramları gündeme getiren ise rönesans, reform ile aydınlatılan düşünce dünyasıdır. Batı ölçeğinde “gelenekselden toplumdaki modern topluma geçişte asıl kopuşun ‘Sanayi Devrimi’, ‘Fransız İhtilali’ ve ‘Bilimsel Devrim’ ile gerçekleştiği”²⁶⁷ ve bunların sosyo-ekonomik yapıyı ve sosyo-ekonomik yapının görünür alanlarından olan kentleri tamamen değiştirdiği göz ardı edilmemelidir. Modernleşme serüveninde Batı gerçekliğinden kopmayan, ona uygun davranışlar geliştiren Türkiye tecrübesinde de buna benzer koşulluklar elde edilebilir.

Türkiye özelinde, değişen sosyo-ekonomik parametrelerin etkisiyle 1950’li yıllarda bariz bir şekilde hız kazanan kentleşme, baş edilmesi güç bir durumun habercisidir. Bu denli insan ve konut kalabalığı ile karşılaşan kentler, haliyle düzensiz, plansız, programsız bir biçimde devasa ölçeklerde sürecine girerler. Belirli

²⁶⁶ Richard Sennet, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, çev.: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 4. Bsk., İstanbul 2013, s. 58.

²⁶⁷ Serap Suğur, Nadir Suğur, “Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş”, **Çağdaş Yaşam, Çağdaş İnsan**, der.: Gürhan Can, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s. 19.

bir plan ve “düzenden yoksun kentleşme ise fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan önemli sorunların yaşanmasına ve “*kimliksiz kentlerin*” ortaya çıkmasına neden ol[ur].”²⁶⁸

Sosyolojik bir terim olarak bilinen kentleşme, 1950 kuşağı öykücüleri eliyle problem alanı olarak görülüp öykünün gündemine taşınır ve bir daha kolay kolay gündemden düşmez. 1960-70-80 ve 90’lı yıllarda aynı sorun çerçevesinde kotarılan öyküler zengin bir birikim oluşturur. 90’lardan 2000’lere uzanan dönemin değişen dinamikleriyle birlikte kentleşme meselesi farklı görüntülerle öyküde yer alır. 1970 ve 80’lerde arabesk bir özellik gösteren insan ve kent yapısı, milenyumla birlikte artan iletişim kanalları kullanılarak küresel ölçekteki hareketlilikten etkilenen bir yapıya evrilir.

Aktüel olarak hayatın ve edebiyatın nabzını tutan dergilerde kentleşme ve beraberinde getirdiği problem yumağı, temel izleklerdendir. 2000 sonrasının öykülerinde kentleşme olgusu, modern bireyin problemlerinden birisine işaret etmesi dolayısıyla birçok öykücü tarafından sıkça kullanılmıştır. Öykülere aktarıldığı şekliyle kentleşme olgusu genellikle olumsuz nitelikleriyle öne çıkarılır. Kentlerin değişimi, dönüşümü, kalabalık ortam, boş veya yeşil alanların apartman, site, cam bina, rezidans uğruna yok edilmesi, rant hevesi, kentleşmeyle ortaya çıkan sorunlardan bazıları olarak öykülerde yansıtılır. Bunlarla birlikte öykülerde geleneksel anlayışı yansıtan şehirlerin veya göstergelerin yerini modern kentlerin veya göstergelerin alması da yakınma anlamında dikkatlere sunulur.

3.1 GELENEKSEL ŞEHRİN YİTİMİ

Gelenek, insanı şekillendirip biçimlendirdiği gibi, insanın yaşadığı mekânları da biçimlendirir. Geleneğin mekânlarında insan, kendisi ve değerleriyle barışıktır. Böyle mekânlarda tabiattan kopma, tabiatı dışlama, modernitenin yaptığı gibi tabiata ne olursa olsun hâkim olma söz konusu değildir. Geleneksel şehirler medeniyetin kurucu unsurları, vitrinleridir. Şehrin bozulması önce insana ardından da medeniyete

²⁶⁸ Kasım Tatlıoğlu, “Kentleşme Sürecinde Değer Yargılarında ve İnsan İlişkilerinde Görülen Değişmelerin Suç ve Şiddet Bağlamında Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)”, **Geçmişten Günümüze Canik**, Canik Belediyesi Yayınları, Samsun, 2015, s. 103.

etki eder. Geleneğin kaybedildiği şehirlerde insan ve medeniyetin izleri okunmaz olur. Okunan daha çok küresel medeniyetin yapıları ve yazılarıdır.

Modernleşme tutkusu, şehirlerin yüzyıllardır işleyen ve her yönüyle fitrî olan düzenini bozmuştur. 2000 sonrasında kapitalin sıcak yüzüyle daha fütursuz hale gelen bu bozulma, “aşınma ve nitelik kaybı, toplumsal tarih pratiğinde “modernleşme” olarak tezahür etmiş ve bu modernleşme süreci, bizim geleneksel şehirlerimizi dokusuyla, mimarisiyle, içinde yaşanan hayatın mahiyeti ve temposuyla, insan ilişkileriyle, bütünüyle modern kentlere dönüştürme (kentleşme) çabası olarak kendini göstermiştir.”²⁶⁹

2000 sonrasında görüntüde değişen şehirdir, ancak değişen şehirle birlikte “ev ve mekânın radikal dönüşümü”²⁷⁰, dolayısıyla yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzının belirleyicisi ise Erdem Beyazıt’ın ifadesiyle “her şey[in] bir makine düzenine git[tiği]/ katı bir çağ”²⁷¹dir. Çağı katılaştıran düşünce, bütün gösterge ve görünümüleriyle geleneği, esnekliği yerle bir etmek üzere konumunu belirlemiştir.

Bugünün dünyasında gelenek, şehir hayatında daha az görünür olmaktadır. Şehre ait geleneksel hayatın ve havanın yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutması gözle görülür bir gerçeklik halini almıştır. 2000 sonrası öykücüler geleneğin yitimine, sessiz kalmamış, yapılarıyla, yaşantılarıyla geleneksel hayattan dikkatlere öykülerinde yer vermişlerdir.

Değişen, dönüşen sadece zaman ve insan değildir. İnsan gibi, anlayış gibi mekân da değişir. Mekânın değişmesi, günümüz insanının geleneksel mimarinin sembollerinden uzaklaşması demektir. Bahsi geçen evden uzaklaşma, komşudan uzaklaşmayı, komşudan uzaklaşma mahalleden uzaklaşmayı gerektirir bir hal almıştır. Bütün bunlar geçmişte var olan ancak iki katlı ahşap evlerle birlikte yavaş yavaş hayatımızdan çıkıp gitmekte olan bir anlayışın da kayboluşunu ortaya koyar. Dilek Aslaner, *Kırmızıya Çalan Koltuk* öyküsünde geleneksel şehrin önemli sembollerinden olan iki katlı ahşap evin gerekliliğinden söz eder ve bütün bir yaşantıyı ahşap evin gerekliliği üzerinden kurgular. Gelenek bu kurguda

²⁶⁹ M.Fatih Andı, “Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek: Modern Kent ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt’ın Şiiri”, *FSM İlimi Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Bahar 2013.

²⁷⁰ Köksal Alver, *Siteril Hayatlar*, Hece Yayınları, Ankara 2010, s. 8

²⁷¹ Erdem Bayazıt, *Şiirler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 45.

somutlanarak bir hayat tarzını yansıtmaktadır. Anlatıcının şu ifadeleri geleneğin mekân düzleminden çıkararak yaşantı halini almasıyla ilgilidir:

“Oysa evine girerken bir yokuşu çıkmalısın ağır ağır, tepede iki katlı ahşap bir evin olmalı boğazı gören, asmalı bir çardak altı olmalı bahçende komşulara kömür ocağında kahve pişirdiğin, mahallendeki çocuklar sana Beria Hanım Teyze diye hitap etmeli, içinde çekingenlik olan bir saygı görmelisin küçüklerden, her zaman onlara vereceğin şekerlemeler olmalı cebinde.”²⁷²

Geleneksel şehrin ahşap evle birlikte insanı hayata bağlayan, çiçekler, yemekler, balıkçı motorlarının sesleri, hava, bahçedeki ağaçlar gibi ‘*hayat ne güzel dedirten*’, huzurun soluklandığı pek çok unsuru daha vardır. Çünkü mekânın tamamlayıcı unsurları vardır. Onlar olmadan mekânı duyumsamak anlamsızlaşır. Ev, eşya, çiçek, yemek ve kahve ile yaratılan ve içinden çıkılmak istenmeyen bir şehir havası şöyle verilecektir:

“Daha kapıyı çalmadan açılmalı aydınlık evin kapısı, bahçeden hanımeli, ıtır, filbahri kokuları gelmeli odaya, koskoca bir yelkenli sığmalı duvardaki tabloya, dışarıdan balıkçı motorlarının taktakları duyulmalı seher vakti. Masada enginar kokmalı mesela, hayat ne güzel dedirten her yerde deva bir yel esip aralık camı sonuna kadar açmalı. Kabarmalı yürek küçük bir fincana dolup dolup taşmalı, bahçedeki yapraklarla cilveleşerek göz kırpmalı güneşin son ışıkları, perde perde inmeli akşamın en dar vakti.”²⁷³

Ahşap ev gibi, geleneksel şehir, geleneği temsil eden unsurlardan oluşur. Bu bazen mimari bir yapıdır, bazen ağaçtır, bazen de bir tutum ve davranıştır. Modern kentte ise geleneksel semboller kent hayatından bir bir silinmeye çalışılır. Çünkü bu semboller, insan ve toplum için geçmişle şimdi arasında bağ kuran hafıza demektir.

²⁷² Dilek Aslaner, “Kırmızıya Çalan Koltuk”, **Hece Öykü**, Sayı: 143, Yıl: Nisan-Mayıs 2006 (35-37), s. 36.

²⁷³ **A.g.e.**, s. 36.

Modernin dünyasında, geçmişe atıflarla çalışan hafıza yerine parlak ‘an’ların simgesi ‘şimdi’ tercih edilir. Özellikle geleneğin şehirlerinde, modernleştirme, yenileme adına birçok geleneksel sembol feda edilebilmiştir. Temel Karataş *Müşteri Memnuniyeti* öyküsünde geleneğin sembollerinden birisi olan çınar ağacını vurgular. Öykünün kahramanı, çınarı hayat, var olma, canlılık ile özdeş tutar. Kahraman evini tarif ederken modern bir gösterge olan koca bina yerine geleneksel şehir/hayat anlayışının bir parçası olan çınarı esas alacak ve şunları söyleyecektir:

“Ama, bana aynı şeyleri anlatmıyor bu bina. Yani, hayatı, var olmayı, canlılığı...”

Sanki ölümdür, bir evren üzerinde, bilinmeyen yabancı bir gücün, fark edilmeyen hâkimiyetidir bu koca yapı. Bu sevimsiz yapıya inat, ben hâlâ çınarımla tarif ediyorum evimi. Oturdukları apartmanlar, bu sevimsiz yapıya üç otobüs durağı uzaklıkta olanlar bile “M.A.R.S. Center’in hemen yanındayız” diyedursun; ben “Önünde uzunca bir çınar olan binanın üçüncü katı” diyorum.”²⁷⁴

Gelenek adı konmamış, yazıya geçmemiş kurallar olarak algılanabilir. Ancak geleneğin, toplumu idare eden, verdiği tamamlanmışlık hissi ile derleyen, toplayan bir yapısı da vardır. Bu yönüyle modernleşmenin önerdiği parçalılık ve süreksizliğin tam karşısındadır. Geleneksel çizgide yaşanabilecek bir kopma düzene alışık toplumların hayatında davranış biçimlerini değiştirebilir. İşte o vakit, toplumu ayakta tutan bu değerler referans olma durumunu, etkinliğini yitirir. Ahmet Kekeç’in *Beyaz* öyküsü, “kutsallarla yaşamak, küçükleri sevmek, bir yastıkta kocamak...” gibi geleneksel değerlere yaptığı vurguyla dikkati çeker: “Kutsallarla yaşamayı, büyüklerden korkmayı, küçükleri sevmeyi, küçük sevinçlerle mutlu olmayı, eviçlerini kutsamayı, bir yastıkta kocamayı, yetinmeyi, her şeye rağmen yetinmeyi kader edinmiş bir tamamlanmışlık.”²⁷⁵

²⁷⁴ Temel Karataş, “Müşteri Memnuniyeti”, *Hece Öykü*, Sayı: 16, Yıl: Ağustos-Eylül 2006 (38-39), s. 39.

²⁷⁵ Ahmet Kekeç, “Beyaz”, *İtibar*, Sayı: 3, Yıl: Aralık 2011 (15-16), s. 15-16.

Makrosmos ile mikrokosmos, geleneğin dünyasında bir uyum içerisinde. Daima dengenin gözetilmesi, herhangi bir konuda aşırılıktan kaçınılması bu uyumun bozulmaması içindir. İnsana en başta bedeni, ardından da bütün eşya ve tabiat emanet olarak verilmiştir. Dolayısıyla geleneksel anlayışta, kendisine ilk sığınağı yapan, bir ev inşa eden insan da bir tasarrufta bulunacağı zaman uyumun bozulmamasına dikkat etmiştir. Varlıkla kurulan sahici ilişkiler, insana yaşayabileceği, var olduğunu duyumsayabileceği bir dünya vaat ederken insanı mekân, malzeme seçiminden, çiçek seçimine kadar etkiler. Eda Tezcan'ın *Mümin Bey Apartmanı* adlı öyküsünde geleneksel ev ve geleneksel yaşama dair ipuçları şu satırlarla ifade edilecektir:

“Dedem vefat edeli üç sene olmuştu bu ay. Ben İstanbul'a gittiğim yaz ölmüştü. Kanser demişti doktor. Seksen dört yaşındaydı. Ameliyat ettirsek dayanmazmış! “Eve götürün rahat ettirin.” Dedi. Eve götürdük. Çok sevdiği evine... Duvarlarını Rum'lardan kalma yıkılan kilisenin taşlarıyla kan ter içinde ördüğü, yazın hep buz gibi serin, kışın sıcacık olan taş evine... Bahçedeki asmanın altına divan koyduk. Anneannemin yattığı odanın penceresinin tam altına... Gerçi orası sardunyalının yeri idi.”²⁷⁶

Modern kent, ev yerine konutu esas alır. Fabrikalardaki seri üretim mantığıyla tek tipte üretilen konutlar, içerisinde yaşayanları da kendi formatı gereği tek tipleştirir. Özgünlük ve farklılık tutumları yerini monotonluğa ve aynılığa bırakır. Geleneğin şehirlerinde, tek tipleştirmenin aksine insanın istediği gibi ekleme, çıkarma yapabileceği, içerisinde sobanın yandığı, floresan lamba yerine kırmızı ampülün loş ışığıyla aydınlanan huzur sembolü evler vardır. Eda Tezcan'ın *Sütlü Kahve* öyküsünde böyle bir ev betimlenir:

Gözlerinin içi gülen insanlardandı. Utangaç, az konuşan, duymadığından pek lafa karışmayan bir kadıncağızdı. Onları seviyordum. Küçük evlerini de...

²⁷⁶ Eda Tezcan, “Mümin Bey Apartmanı”, *Dergâh*, Sayı: 295, Yıl: Eylül 2014 (5-7), s. 5.

Birkaç dakika sonra Dudu halamıza varmış, parkalarımızı çıkarmış ve kardeşlerimle sobanın sıcağında mayışmaya başlamıştık bile. Dudu Hala sokağa bakan küçük pencerenin önünde Kur'an-ı Kerim okuduğu için ses etmemiştik. O okurken içime ılık, tatlı bir rayiha yayılıyor, kıpır kıpır ince dudaklarının hareketini takip ediyor, içine göçmüş kara gözlerine bakıyor, kalbimde gerçek bir huzur hissediyordum.²⁷⁷

Sanayileşme dönemi ile birlikte üretim biçimlerinin değişmesi modern dünyanın da başlangıcı sayılır. Modern öncesi dönemde kendi yağıyla kavruan, üretim fazlası nedir bilmeyen insan, modern dönemle farklı üretim, tüketim ilişkilerine muhatap olur. Avrupa'da burjuva ve işçi sınıfının ortaya çıkışı bu ilişkilerin dönüşmesiyle gerçekleşir. Türkiye ölçeğinde ise kırdan kente yoğun şekilde göçün başladığı 1950'ler üretim, tüketim ilişkileri anlamında pek çok değişimin habercisidir. Bilhassa 2000 sonrası tüketim endeksli gelişen kentlerde market furyası başlamıştır. Market, ilişkisizlik demektir; bakkal ise birincil ilişkilerin mekânıdır. Birebir, sahici ilişkilerin yaşandığı alışveriş ortamını simgeleyen bakkallardan sadece alma ve verme üzerine kurulu marketlere doğru dönüşümün anlatıldığı Gülçin Durman'ın *Maradona* öyküsünde bu dönüşümün arka planına şu cümlelerle ışık tutulur:

“Bakkallar ağır ve köhnedir. Saçma sapan, fuzuli muhabbetler yapılır; samimiyetler kurulur. Marketler hiç öyle mi ama? Amacı bellidir alırsınız verirsiniz. Sadece bu yapılır.”...*Markette konuşulmaz! Sadece ticaret! Katma değer ne güzel! Sessiz olun! Çalışanlarla gereksiz konuşmalar yasaktır!* Gibi cümleler yazılmış renkli kâğıtları dükkânın en görünür yerlerine astı yapıştırdı.”²⁷⁸

Çok katlı, dikey yaşam, modern dünyanın alamet-i farikasıdır. Sanayi Devrimiyle kentlere akan nüfusu barındırmak için tasarlanan çok katlı, tektip konutlar, o günden bugüne dönüşüm geçirse de varlığını devam ettirmektedir. Çok

²⁷⁷ Eda Tezcan, “Sütlü Kahve”, **Dergâh**, Sayı: 299, Yıl: Ocak 2015 (5-6), s. 5.

²⁷⁸ Gülçin Durman, “Maradona”, **Dergâh**, Sayı: 274, Yıl: Aralık 2012 (5-8), s. 6.

katlı yaşam her şeyden önce eşya ve tabiatla uyum içerisinde yaşaması gereken insan için olumsuz bir durumdur. Toprakla kurulan bağ, çok katlı yaşamda ister istemez yok olacaktır. Mimari yapı gereği birbirlerini görmeyen insanlarda birebir ilişkiler gelişmeyecektir. Geleneğin öngördüğü yaşam, insanın toprakla bağının koparılmadığı, ağaçla, çiçekle, böceklerle haşır neşir olunabilecek yaşamdır. Bu da ancak tek katlı ve bir miktar bahçenin olduğu yapılarda mümkündür. Suzan Nur Başarslan'ın *Nurettin Efendi'nin Anahtar Bahçesi* öyküsünde geleneksel yaşama dair bir hayal şöyle anlatılmaktadır:

“Tek katlı evinin bahçeye bakan kapısının önünde oturmuş bahçeyi izliyorum. Şimdi hayal ediyorsunuz ki bahçede üzüm asmasının gölgesinde dinlenen, çevresinde kavak, elma, dut, çam ağacı bulunan, saçları ağarmış, dişleri dökülmüş, dökülen dişlerinin yerinde takma dişleri ve buruk tebessümüyle sevimli bir ihtiyar sizinle dertleşiyor.”²⁷⁹

Kent, karmaşık, kaotik, girift ilişkiler yumağı bir yapıdır. İnsanın karmaşadan huzur bulması beklenemez. İnsanı huzursuz eden kentin insanı insanlıktan çıkaran zorlu şartlarıdır. İnsanın kentte, durup dinlenmeye, huzur bulmaya ne zamanı ne de mekânı vardır. Kentlerin kurgusu üretim, tüketim ilişkileri çerçevesinde oluşmuştur. İnsan günlerini oradan oraya koşuşturmacayla, telaşla geçirir durur. Kent, doğası gereği insanlar arasında ikincil, resmi ilişkiler öngörür. Komşuluk ilişkisi geleneğin inşa ettiği dünyada bir anlam ifade eder. Yıldırım Türk'ün *Aykırı Adam* öyküsünde geleneksel yaşamın huzur veren, komşuluk ilişkileriyle öne çıkan yönü vurgulanır: “Şimdi kuş sesleriyle dolu eski evlerinin huzurundan, kapı komşularının samimiyetinden bahsetse “Sen hep böylesin” diye gülüp geçerlerdi. Sade bir hayatı kendince yaşaması dert olurdu çevresine.”²⁸⁰ Geleneksel şehrin yaşamı sade, sakin ve dingin olduğundan kendi halinde bir yaşam için fırsatlar sunar.

²⁷⁹ Suzan Nur Başarslan, “Nurettin Efendi'nin Anahtar Bahçesi”, *Dergâh*, Sayı: 297, Yıl: Kasım 2014 (7-8), s. 7.

²⁸⁰ Yıldırım Türk, “Aykırı Adam”, *Hece Öykü*, Sayı: 74, Yıl: Nisan-Mayıs 2016 (37-40), s. 39.

Tabiata ait her unsur geleneksel yaşamın vazgeçilmezidir. Bu unsurlarla barışık bir şekilde yaşamak insanın var oluşunun gereğidir. Modern yaşam, tabiatı ve unsurlarını alt edilecek bir meta, bir nesne gibi gördüğü için onun üzerinde istediği tasarrufta bulunur. Geleneksel yaşamda zaman ve mekân canlı varlıklar gibi daralma, genişleme özelliği gösterirler. Bu yaşamda insan ne ölçüde kıymetli ve özelse, tabiata ait bir unsur olan bir ağaç da, bir çiçek de o ölçüde kıymetli ve özeldir. Böyle bir yaşamın zaman dilimleri, insana sadece ferahlık ve tamamlanmışlık hissi verir. Eşya ve tabiatın insanla birlikte yaşadığı gerçeğini anlatan, geleneksel yaşamın çerçevesi Burhan Barak'ın *Yaz Geldi mi* öyküsünde şöyle çizilir:

“Pencerelerinden sardunyalara, sarmaşıkların, kuşkonmaz çiçeklerinin aktığı bir evde büyüdüm ben. Babam, kütüphanesinde namaz kılarak ayaklarının altındaki abanoz tahtalar da zikre durur, ablamla babamın kaçınıcı rekâta olduğunu bu gıcırta seslerinden bulmaya çalışırdık. Annemin eli undan, mutfağı da soğan kokusundan kurtulmazdı. Zamanın adımları yoktu bizim evde, yürüyemezdi bu yüzden; hep akardı. Su gibiydi. Biraz öncekiyle şimdiki, şimdikiyle az sonrası hiç ama hiç aynı olmazdı.”²⁸¹

Modern yaşamın hikâyesi kentlerin dönüşümünün de hikâyesidir. Tek katlı yaşamdan çok katlı yaşama geçiş, sadece katlar arasındaki yükseklik farkıyla açıklanamaz. Yükseklikle birlikte insanla toprak, insanla insan arasına giren mesafe, dönüşümü anlamamıza yardımcı olur. Ev içerisinde eşyaların yerlerinin değişiminin dahi insanın psikolojisi üzerinde yansımaları varken yüksek katlı binaları mesken tutmanın da psikolojik ve sosyolojik yönden bir karşılığı muhakkak vardır. Zamanın değişen yüzü mekâna yansırken bir dönem az katlı yaşam, bir dönem çok katlı yaşam tercih edilebilir. Bu tercih, insanı bir başka yaşam tarzına zorlar. Az katlı yaşam, toprakla yani varoluşumuzun özü ile bağı koparmamak gibi sahih bir nedenselliğe oturur. Çok katlı yaşam ise modern yaşamın ikame edilmesi sürecinde üretim ve tüketim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkar. Az katlı yaşam ve burada

²⁸¹ Burhan Barak, “Yaz Geldi mi”, **Dergâh**, Sayı: 293, Yıl: Temmuz 2014(5-6), s. 5.

yaşanan kıymetli zamanlar gibi geleneksel vurgularıyla öne çıkan Ayten Coşkunoglu Bear'ın *Kayısı Ağacı* öyküsü buna dair bir dikkati şu ifadelerle anlatır:

“O yeşil pancurlu iki katlı evin yerinde şimdi dört katlı bir apartman var. Güllerin ve o güzelim margaritaların olduğu ön bahçe şimdi arabaların park ettiği bir beton bölme. Arka bahçe diye de bir yer yok artık. Bazı yaz akşamları ağaçların altında sofralar ne kadar neşeli ve hoş olurdu onların hepsi bitti.”²⁸²

3.2 MODERN KENTTE İNANCIN KONUMU

İnsan gerçekliği, toplum içinde anlam ve bütünlük kazanır. İnanç, hem insanın hem de toplumun değerler sisteminin en önemli parçalarından biridir. Bu yönüyle inanç, bir yandan insanın diğer yandan toplumun tutum ve davranışlarını, kendisini ortaya çıkaran irade ve ilkeler doğrultusunda biçimlendirir. Bu biçimlendirme olmadan “birey ve toplum bildiği, benimsediği ve inandığı değerler sistemi”²⁸³ doğrultusunda yaşayıp, davranışlarına yön veremez.

İçerisinde inancın da bulunduğu değerler sistemi, insan ve toplumu biçimlendiren bir unsur olarak görülür. İnsan ve toplumun maddi ve manevi değerlerle var olmakta, geleceğe de sadece bu değerler miras bırakılmaktadır. Bir yandan değerlerle kuşanan insan diğer yandan yeryüzünde eylemleriyle var olur ve kendisine alan açar. Esasında bu eylemler de değerler sisteminin bir parçasıdır. İnsanın eylemlerini gerçekleştirirken oluşturduğu “biçimler zihnindeki ve inancındaki değerlere göre şekillenir.”²⁸⁴

İnsanın var oluşuna ait göstergelerden birisi, belki de en önemlisi mekândır. Mekânın kendisi, anlam olarak var oluşa bir işarettir. İnsanın bir mekânda varlık iddiasında bulunması, mekândaki tasarruflarıyla ilgilidir. Mimari denilen eylem de

²⁸² Ayten Coşkunoglu Bear, “Kayısı Ağacı”, *Türk Dili*, Sayı: 597, Yıl: Eylül 2001 (289-291), s. 291.

²⁸³ Sadettin Ökten, “Cami Üzerine Genel Düşünceler”, *1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu*, İstanbul, 2-5 Ekim 2012 (143-148), s. 145.

²⁸⁴ *A.g.e.*, s. 145.

zihnin inançla ilgili değer ya da değerler sistemi etrafında oluşturulur.²⁸⁵ Mimari yoluyla insan, mekânın ve zamanın hafızasına kalıcı izler bırakır. Mimari, bir toplumun medeniyet anlayışının mekânsal ifadesi ve malzemeyle görünür kılınmasıdır.²⁸⁶ Kendisine ottan, çöpten barınak inşa eden ilkel insan da, bugünün modern yapılarını inşa eden insan da arada sebep ve nitelik olarak farklar bulunmasına rağmen mekân kurmanın, kök salmanın derdindedir.

İnsanın, kendisine güvenli bir alan oluşturduktan sonra yaptığı ilk eylemlerden birisi de kutsallık atfedilen toplanma alanlarını yapmaktır. Mumford'a göre inanç ve korku temelli yaklaşımın insanın bir toplanma mekânı oluşturmasında önemli bir rolü vardır.²⁸⁷ İnanç mekânları olan mabetlerin “yazının bulunmasından önce Mezopotamya'daki köylerin merkezin[de]”²⁸⁸ yer almaları inancın toplumsal yaşam üzerindeki etkisini örnekler. Bu noktada yine Mumford, “kent hayatı[nın], ilk insanın ölülerinin gömülü olduğu alanlarla, tarih boyunca sayısız uygarlığın son nefesini verdiği yer olan nihai mezarlık –*Nekropolis*- arasındaki tarihsel alanı kat et[tiğini]”²⁸⁹ söyler.

İnsanlığın ilk yerleşimlerinden itibaren inanç, kent yapılanmasında öncelikli konumdadır. Kentler, inanç mekânları merkeze alınıp diğer yapılar da onun etrafına yerleştirilerek oluşturulmuştur. Bu mekânsal birliktelik, inanç ve ibadeti farklılık gösteren birçok toplumda korunmuştur. İbadet mekânları, inancın temsil mekânları olarak öne çıktıkları için temsil mekânlarında medeniyetin yansımaları görülür.

İnsanlık tarihinde, inancın ve inanç mekânlarının konumu, büyük kırılmaların yaşandığı dönemler dışında farklılık göstermez. Rönesans ve Aydınlanma sonrası oluşan yapı, inanç açısından büyük kırılmanın habercisi gibidir. *Katı olan her şeyi buharlaştıran* modernleşme süreci, farklı bir insan ve toplum yapısı öngörmektedir. Geleneğin biçimlendirdiği dünyada önem atfedilen, kutsal bilinen her şey tartışma konusu yapılmış ve yeniden tanımlanmıştır. Bu anlayışla kutsal alanın temsilcisi inanç sıradanlaştırılarak, insan ve toplum hayatının önceliği olmaktan çıkarılmıştır.

²⁸⁵ A.g.e., s. 145.

²⁸⁶ A.g.e., s. 145.

²⁸⁷ Lewis Mumford, a.g.e., s. 17.

²⁸⁸ Gordon Childe'den akt., a.g.e., s. 53.

²⁸⁹ A.g.e., s. 18.

Geleneksel kent tasarımında merkeze oturan inanç ve ibadet mekânları, modern kent tasarımlarında görünür alanların dışına kaydırılarak, etkisi alanı sınırlandırılmıştır.

Henüz XVIII. yüzyıldan itibaren kendisine Avrupa'nın modernleşme tecrübesini örnekleyen Türk toplumu, bu örnekleme etkilerini siyasi, askeri, mimari, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda göstermiştir. Gelenekselliği hayatın bütününe yoğun bir biçimde yaymış bir toplumun modernleşme yolunda attığı adımlar birçok sorunun da taşıyıcısı olmuştur. Bir sorun alanı olarak modernleşmenin yarattığı ikircikli tutum bile, insan ve toplumun zihin dünyasına, yaşayışına, ikame ettiği kurumlar ve mekânlara kadar yansımıştır. 19. yüzyılda inşa edilen Büyük Mecidiye (Ortaköy) ve Bezm-i Âlem Valide Sultan (Dolmabahçe) Camileri mimari anlamda geleneksel etkilerden ziyade modern etkilerin hissedildiği ibadet mekânları olarak gösterilebilir.

Özellikle XX. yüzyılda Cumhuriyetin kuruluşu birçok alanda radikal değişimlere zemin hazırlar. Cumhuriyeti kuran irade, ulus-devlet fikri etrafında tüm yönleriyle modern bir devlet inşasına koyulur. Çağdaşlık mottosuyla başta Ankara olmak üzere, önemli kentlerle ilgili tasarruflarda bulunulur. Yeni mekânlar, yeni insanlar, yeni kimlikler Cumhuriyet şemsiyesi altında Batılı normlar esas alınarak yaratılacaktır. Ulus-devlet kimliği çerçevesinde geçmişle olan bağlar koparılacak, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak hedeflenecektir. Türk modernleşmesinde geçmişle bağların koparılması geleneğin ve temsil ettiklerinin dışlanması şeklinde anlaşılmıştır. Yeni devlet ve ideolojisi bütünüyle modernlik fikri etrafında örgütlenir. Dolayısıyla modern kent plancıları eliyle kurgulanan kentlerde inanç göstergelerine, geçmişle bağ kurduğu düşüncesiyle çok fazla yer verilmez.

Türkiye'de 1950'li yıllar, birçok alanda dönüşümün kavşak noktasında bulunmaktadır. Birbirine bağlı birçok değişken eşliğinde kırsal, kentin ve buralarda yaşayan topluluğun yapısı adeta yeniden kurgulanır. Radikal değişimlerin etki ettiği alanların başında, medeniyet göstergeleri kentler gelmektedir. O zamana kadar belli bir nüfus ve bina yoğunluğuna sahip olan kentler, bina ve insan sayısı bakımından hızlı artışların yaşandığı yerler olur. Kentleşme, itici, çekici ve iletici nedenlerle birlikte ilerleyen sürecin adıdır. Bu noktada göçler, nüfus artışı ve toprak azlığı itici

nedenleri, kentsel eğitim, sağlık, kültür ve iş olanakları gibi etkenler çekici nedenleri, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler de iletici nedenleri oluşturur.²⁹⁰

1950’lerde ilk ivmesini alan ve yönü kırdan kente doğru olan göç hareketleri, kentlerin hem dış hem de iç dinamikleri üzerinde etkide bulunmuştur. Kent merkezlerinde kendilerine yer bulamayan yeni sakinler, kentlerin gözden ve denetimden uzak bölgelerine gecekondular inşa etmek suretiyle yeni bir kent gerçekliğinin inşacıları olurlar. Bu yerleşimler, çarpıklıklarıyla, alt ve üstyapı eksiklikleriyle birçok sorunu da beraberinde getirirler. Bütün sorunlarına rağmen oluşturulan gecekondular mahalleleri, kent içinde farklı hayat formlarının yaşandığı alanlar olarak dikkati çekerler. Barınma sorununu gecekondular yoluyla aşan yeni kentliler, ibadet mekânlarını da öncelik olarak ele alırlar. Barınmanın ardından ibadet mekânlarını inşa etme düşüncesi kaynağını geleneksel anlayışta bulan bir davranış formudur.

Kentlere yoğun göçlerin başladığı döneme kadar Mimar Kemalettin örneği dışında yeni Cumhuriyet’te ibadet mekânları ve ibadet mekânlarının mimarisi önemsenmemiştir. Uzun yıllar süren tek parti iktidarının ardından yapılan seçimlerde iktidarın el değiştirmesiyle inanç ve ibadet mekânları eskiden olduğu gibi “mimar ideolojisiyle değil, halkın çabalarıyla gelenekselin kötü taklidi cami”²⁹¹ uygulamalarını ortaya çıkarmıştır.

Sadettin Ökten’in aktardığı bilgiler ışığında, yeni yapılan dini mekânlardan büyük bir kısmını “varoş camileri”nin oluşturduğunu, bu camilerden %81’inin ruhsatsız, %64’ünün betonarme projesi olmayan, %55’inin de mimari projesi bulunmadığı anlaşılmaktadır.²⁹² Burada öne çıkan duygunun estetik olmadığı açıktır. İbadet mekânları farklı etkenlerle aceleyle getirilerek “ne estetik, ne statik, ne detay, ne bütün, ne fonksiyon, ne sirkülasyon, ne hacim, ne nispet, ne malzeme, ne maliyet [düşünülmeden yapılmış] karmaşık, kimliksiz bir çelişkiler yığını”²⁹³ olarak kent

²⁹⁰ Celalettin Çelik, “Kentleşme Sürecinde Dini Hayat”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri, 2001 (131-150), s. 143.

²⁹¹ Melek Kutlu Divleli, “Geçmiş ten Günümüze Cami Mimarisinde Etkin Güç Olarak Dönemsel Aktörler”, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012 (105-114), s. 107.

²⁹² Sadettin Ökten, **a.g.e.**, s. 143.

²⁹³ Mahmut Sami Kirazoğlu, “Cami Mimarisinde Anlatım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012 (29-41), s. 29.

siluetinde özellikle de çarpık kentleşme bölgelerindeki yerini almıştır. İnsanlar, barınma mekânlarındaki aceleciliği, inanç ve ibadet mekânlarında da göstermiştir.

Kentleşmenin yoğun yaşandığı dönemde inşa edilen ibadet mekânları, mekânın ruhunun yok edildiği, inancın dingin dünyasının kapılarını aralamaya fırsat vermeyen yapılar olarak öne çıkmaktadır. Çünkü ibadet mekanında önemli olan “mekanı deneyimlediğimizde, algıladığımızda, hissettirdiği duygu yükünün arkasında yatan nedene ulaşılması”²⁹⁴dır. Ancak aceleye getirilen, bir an evvel inşa edilmesi için gayret gösterilen mekânlar, kişiyi böyle derinlikli bir nedene ulaştırmaktan uzaktır.

Apartman altı camiler, bodrum camiler, yüksek yapıların arasında sıkışıp kalmış camiler, sadece dört beton duvardan ibaret camiler, kentleşme sürecinde farklılık arz eden ibadet mekânlarının pratiği olarak gösterilebilir. Bu durum dahi inancın toplumsal hayata yansıma biçimiyle ilintilidir. Toplumsal ve bireysel yaşam pratikleri kentleşme sürecinde hızlı bir biçimde değişmektedir. Dolayısıyla geçmiş birikimin “*Bu bir mabed değil, Ma’bud’a yükselmiş ibadettir*”²⁹⁵ anlayışıyla inşa ettiği ve göze, gönüle seslenen ibadet mekânlarından sonra gelinen nokta, estetikten, köklü bir mimari anlayıştan yoksunluk olarak görülebilir.

Bugünün modern kentlerinde, insana en fazla huzur veren, kendisine çeken mekânlar geleneğin sadeliğinin, huzurunun sindiği mekânlardır. Çağların yıkıcı etkilerine direnerek ayakta kalmayı başarabilmiş ibadet mekânları bunların başında gelir. Beton, çelik ve camdan müteşekkil ruhsuzluk anıtları ortasında eşya ve tabiatla uyumlu mekânlar, insanı hemen sarıp sarmalayır. Kentlerin kocaman huzursuzlukları bu mekânları birer huzur adacığı haline getirir. İnsan, kendisine hitap etmeyen, kentleşmenin girdabındaki bu kentlerden adeta kaçarak geleneğin gölgesine sığınır. Orada varlığı duyumsama, özüne dönme ve dinginlik vardır. Cemal Şakar’ın *İhtilaç* öyküsü insana huzur veren, böylesi geleneksel bir şehrin betimlenmesiyle başlar. Geleneksel şehrin betimlenmesinde Türk-İslam medeniyetinin mimari anlayışını yansıtan küçük bir meydan, meydanın etrafına

²⁹⁴ Dicle Aydın-Mehmet Uysal, “Kent Dokusu, Dini Mekan ve Sosyal İletişim Bağlamında Bir Stüdyo Deneyimi”, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012 (351-360), s. 353.

²⁹⁵ Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, haz.: M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 5.

sıralanan dükkânlar, meydanın bir yanında cami ve caminin bahçesinde bir türbe şeklinde semboller şöyle sıralanmıştır:

“Küçük bir meydan;
meydanın etrafına sırlanmış dükkanlar;
meydanın bir yanını çevreleyen bir cami;
caminin avlusunda bir türbe;
türbeyi çevreleyen hazire;
cami ve meydanı aydınlatan sarı lambalar;
sarı lambalar ve hafif sisin kattığı gizem;
ancak böyle bir yerde yaşayabilirim, diye düşündüm otobüsten
inerken.”²⁹⁶

Modernleşme sürecinde, geleneksel mekân anlayışından vazgeçilerek kentler farklı hesap ve kitapların nesnesi konumuna getirilir. Bir kurgunun, bir tasarımın kesinliğini ve netliğini gösteren modern kentlerde planlama gereği birçok meydan bulunmaktadır. Ancak geleneksel anlayışta başat unsurlar olan cami, türbe, hazire bu planlamada önemsenmeyip yerine geceyi gecelikten, üzerine yansıdığı eşyayı eşyalıktan çıkaran neonların aldatıcı aydınlığı tercih edilmiştir. Çünkü “bugünün kent tasarımında hayli belirgin olan (...) kapitalin etkisindeki, ‘güce dayalı’ mimari biçimi[nin], metropolleşme olgusuyla ilişkili olarak kökeni modernizme dayanan bir postmodern durum ifadesi olarak kabul edilme[sidir.]”²⁹⁷ Merkezine kapitalin oturduğu kentlerin mimari şekillenmesinde, geleneği yansıtan unsurlara rastlamak çok da mümkün değildir. Kimi postmodern mimari uygulamalarda amaç farklı olmak kaydıyla geleneksel unsurlara yer verilebilir. Ancak bu durum geleneğin önemsenmesi, yaşam tarzı olarak benimsenmesi anlamına gelmez. Böylesi kapitalist bir mimari şekillenmede, “Türkiye örneğinde de görebileceğimiz gibi, ofis kuleler (bugün bunlar sadece birer ticaret merkezi değil, aynı zamanda ‘residans’ olarak da kullanılıyor) gökdelenler, oteller, bankalar ve alışveriş merkezleri”²⁹⁸ başat rol oynar.

²⁹⁶ Cemal Şakar, “İhtilaç”, **Hece Öykü**, Sayı: 1, Yıl: Şubat-Mart 2004 (30-33), s. 30.

²⁹⁷ Uğur Batı, “Kentın Postmodernitesi: Postmodern Tüketim Kültürü Işığında Hedonik Bir Biçim Olarak Kent Tasarımı”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Güncesi**, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: Ocak 2008 (1-18), s. 6.

²⁹⁸ **A.g.e.**, s. 6-7.

Erdem Beyazıt'ın “*Şehrin mabetleri bir bir tükeniyor/ Başlıyor içinde sonsuz susuzluk*”²⁹⁹ dizelerinde dile getirdiği şekliyle kent kurgusunda inanç mekânlarına yer vermeme, insanın sonsuzla olan bağı koparmaktır. Geçmiş, şimdi, gelecek sarkacında sonsuzluğu düşleyemeyen, sahici bağlarla mekâna bağlanamayan insan elbette bocalayacaktır. Cemal Şakar *İhtilaç* öyküsünde “büyük bir şehrin birçok meydanı; meydanları çevreleyen ne bir cami; ne bir türbe; ne bir hazire” diyerek modern kentlerin kurgusunda geleneğin ve geleneğin mekânlarının görmezden gelinişine dikkati çekerken şunları söyleyecektir:

“Hemen bir dolmuşa atlayıp terminale gitmeliydim.
Otobüs;
büyük bir şehrin birçok meydanı;
meydanları çevreleyen ne bir cami;
ne bir türbe;
ne bir hazire;
neonların aydınlığı;
odam;
masamdaki her şey;
ben ancak böyle bir yerde yaşayabilirim dedim kendi kendime.”³⁰⁰

Geleneksel kentin yaşamı “maddi güvence ve bireysel zevk dolu zengin bir yaşam değil, iyilikle dolu, erdemli ve dürüst bir yaşam”³⁰¹ olduğu için inancın ve inanca ait sembollerin bireysel yaşama indirgenmesi, modern dünyada inancın sosyal yönünü görmezden gelen bir tavidir. İnancın sadece bireysel bir mesele imiş gibi algılanması, onun toplumsal yönünü göz ardı eden bir yaklaşımdır. Bu durumun ortaya çıkışına sebep olarak toplumsal yapıdaki dinamiklerin çok çeşitli sebeplerle değişimi gösterilebilir. Kamil Yeşil'in *Balığın Gözü* öyküsünde modern kentte yazacak konu arayan kahraman, inancın küçük kişisel alanlara hapsolmasını ve zamanla yok oluşa doğru gitmesini üzümlere izlemekte ve ilerleyen süreçte, inancın toplumsal yaşamdan bütünüyle soyutlanacağına dair öngörü ve endişelerini yansıtmaktadır. Alıntıda geçen inanca ait sembollerden “ezan sesi”nin, “namaz

²⁹⁹ Erdem Bayazıt, **a.g.e.**, s. 15.

³⁰⁰ Cemal Şakar, “İhtilaç”, **a.g.e.**, s. 33.

³⁰¹ Murray Bookchin, **a.g.e.**, s. 34.

kılan”ın yok olması gibi ifadeler, kahramanın bu endişelerini artıran bir unsur olarak görünecek ve kahramana şu cümleleri kurduracaktır:

“Ezan sesi yok. Namaz kılan yok. Şöyle acele acele camiye yetişeyim kaygısı yaşayan bir Allah’ın kuluna şahit olmadım. Görsem, “camiye koşan adam”, diye bir hikâye yazacağım. Şehre koşarak giren adamın öyküsü diyeceğim.
Yok.
Oruç tutan görsem iftarı, sahurunu yazacağım.
Bunlar da yok.
Bunaldım beyim.
Kalemim kurudu.
Küflendi.
Kağıdım buruştu.”³⁰²

Modern kentlerin hesapsızca, alabildiğine büyümeleri sorunları da içinden çıkılamaz hale getirmiştir. Bu durum bugünün kentsel büyüklüklerini tanımlamayı neredeyse imkânsızlaştırmıştır. Kentlerin devasa büyüklükleri ve artan mesafeleri karşısında, insan küçük bir detaya dönüşmüştür. Birer birer gökyüzüne yükselen ve insanı küçük bir detaya dönüştüren mekânsal gerçeklik, inancı görünür, duyulur alanların dışına çıkarma uğraşındadır. Nüfus bakımından birçok ilçeden büyük olan site yerleşimleri mabetten ve ezan sesinden yoksundur. Geleneksel anlayış doğrultusunda düşünüldüğünde ezan sesi, mekânın Müslüman yerleşimi oluşunun delilidir. Dinin bu denli önem atfettiği bir sembolden yoksunluk da modern kentler için büyük bir açmazın habercisidir. Cemal Şakar’ın *Kılıç* öyküsünde dile getirdiği, “Ezanların gücü yetmiyor şehri yıkamaya.”³⁰³ ifadesi modern kentlerin akıl almaz büyüklükleri karşısında ezilen insanının yaşadığı bu açmazın dışavurumudur.

Fikri Özçelikçi’nin *Hayat Güzel* öyküsünde, kahraman tarafından tasviri yapılan ibadet mekânı, geçmişte aşına olunan eşyaların zaman içerisinde değişimiyle gündeme gelmektedir. Geçmişte gelenek, mabedin her unsuru belirleyen ana etken iken modernite değişik vasıtalarla, mabedin içine kadar girmiştir. Gelenek, mekân

³⁰² Kâmil Yeşil, “Balığın Gözü”, **Hece Öykü**, Sayı: 75, Yıl: Haziran-Temmuz 2016 (18-22), s. 20.

³⁰³ Cemal Şakar, “Kılıç”, **İtibar**, Sayı: 12, Yıl: Eylül 2012 (11-12), s. 12.

anlayışında sadeliğe, iç dünyaya vurgu yapıp mekanı ona göre dizayn ederken modernite bir o kadar karmaşıklığa, dış dünyaya vurgu yapar haldedir. Bu noktada dönüşümün lokomotifi teknolojidir. Kablolar, mikrofonlar ve hoparlörler mabedin dört bir yanını sarmıştır. Bu gözü yoran nesne fazlalığı, kahraman tarafından “dünyayla ilişkili ne kadar çok şey” nitelemesiyle karşılanır. Modern yaşam, kenti, evi gerekli gereksiz nesnelere dünyasına çevirmiştir. Gelenekte bundan en uzak kalması ve direnmesi gereken yapı olarak öne çıkan mabetler de bir noktadan sonra direnme gücünü kaybederek teslim bayrağını çekmiştir. Bu şekilde nesnelere doldurulmuş mabetlerin insanda, inanca dair aşkınlığı artırması beklenemez. Değişen zaman ve mekân olduğu kadar insandır da. Dolayısıyla inanç mekânlarının değişmesinin arka planında insanın değişmesi ve dönüşmesi de okunabilmektedir. Modernitenin her şeyi kendisine benzeten yapısı, inancın manevi dünyasına da ister istemez bulaşmıştır. Anlatıcı tarafından aktarılan şu ifadeler bu bulaşmayı gözler önüne serer:

“Değişiklik var mı diye bakındı: Duvardaki hatlar yerli yerindeydi ama oyun oynadığı pencerelerden birinin derinliğini büyük boy bir klima kapatıyordu artık. Duvarlara, mabedin dünyayı ve dünyaya dair her şeyi en az çağrıştırmaması geleneğine aykırı olarak siyah kablolu kara yılan gibi duvarı boydan boya dolaşan hoparlörler monte edilmişti uyum gözetilmeden. Mikrofonlar, mikrofonların rastgele ve karmakarışık olmuş kabloları... “Dünyayla ilişkili ne kadar çok şey koymuşlar bu camiye.” diye geçti aklından.”³⁰⁴

Kentin karmaşası arasında yaşanan gündelik hayat, aynı hareket ve eylemlerin tekrarı gibidir. Bir günü, diğer gününden farklı olmayan bir hayat rutini işleyip durur kentte. Bu rutinin bir noktadan sonra insanın iç dünyasında onulmaz yaralar açması muhtemeldir. Çünkü aynı davranışlar, aynı ortamda aynı sonuçları üretmektedir. Kentin, insan unsuru düşünülmeden üst üste, yan yana bina kalabalığı ile doldurulması, insanın yalnızlığını artırır ve kendi içine yöneltir. Kentte yalnızlık yaşayan insan, mekânla ilişki geliştirememesi, kendini bir yere ait hissedememesi gibi

³⁰⁴ Fikri Özçelikçi, “Hayat Güzel”, **Hece Öykü**, Sayı: 58, Yıl: Ağustos-Eylül 2013 (37-42), s. 42.

modern zamanların sorunlarıyla baş başa kalır. Kalabalıkların girdabında, rutinler eşliğinde yalnızlaşarak iç dünyasına dönen insan, çözüm oluşturabilecek inanç mekânlarına kentin fiziki gerçeklikleri gereği bir türlü ulaşamaz. Gaston Bachelard'ın *Mekânın Poetikası*'nda ev için söylediği “insanı gökten inen fırtınalara karşı koruduğu gibi, yaşamdaki fırtınalara karşı da ayakta tutar.”³⁰⁵ sözü bugün, kentte görünmez hale gelen inanç mekanları için söylenebilir. Murat Taş'ın *Dünya Boş Değilmiş* öyküsünün kahramanının yaşadığı duygu da tam olarak böyle bir duygudur. Bu duyguların etkisiyle kahraman iç sesiyle şöyle seslenir: “Kaldırımdaydım. Yürüyordum. Yalnızdım. Sessizdim. Vitrinlere bakıyordum. Işıklarda duruyordum.(...) bir büfeden su alıp içiyordum. Sıkışıyordum. Bir minare arıyordum.”³⁰⁶ Art arda yükselen bina çölünde bir minare, bir kubbe, ilahi bir ses kentin yalnızlaşmış ve bunalmış insanına iyi gelebilir.

3.3 MODERN KENTİN SOĞUK YÜZÜ

Sanayi devrimiyle birlikte kent yaşamı, köklü değişimlere uğramıştır. Sanayileşmenin beşiği olarak görülen Avrupa kentlerinde 18. ve 19. yüzyılda geleneksel kent anlayışında bir kırılma yaşanmıştır. Bu kırılma döneminde yaşanan değişim ve dönüşümü modernleşme, kapitalizm ve bunların ardılları ile açıklamak mümkündür. Sanayi öncesi dönemde kent yerleşimleri daha çok inanç, güvenlik ve pazar eksenli; sanayileşmenin etkin olduğu dönemde ise kurumlar, bulvarlar, ulaşım ağları eksenli biçimlendirilmiştir. Sanayi devrimi ile bunun iktisadi boyutunu oluşturan kapitalizm kentlerin devasa ölçeklerde büyüyüp gelişmesine öncülük ederken, yeni ulaşım ve kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışına ortam hazırlamıştır. Kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı değişimin yayılım hızını artırmıştır. Buharın ulaşımında kullanılması da kolaylıkla birlikte uzak mesafeler arası çabuk hareket edebilme kabiliyeti getirmiştir. Bu dönemde geçmişe ait geleneksel değerler ve insanın kendi gerçekliğiyle ilgili algılar ters yüz olmuş, kentler ve gündelik hayatın görünümü değişmiştir. Sanayi kentlerinde gündelik hayatı belirleyen temel etken, modernlik düşüncesinden başka bir şey değildir.

³⁰⁵ Gaston Bachelard, **a.g.e.**, s. 37.

³⁰⁶ Murat Taş, “Dünya Boş Değilmiş”, **Hece Öykü**, Sayı: 61, Yıl: Nisan-Mayıs 2014 (46-47), s. 46.

Kent olgusu, insanlık ve uygarlık tarihi kadar eskidir ve bu olgu bugünün dünyasının mekânsal algıları içerisinde önemli bir yer kaplamaktadır. Çünkü sadece yaşanılan yerler olmanın ötesinde anlamlara sahip olan “kentler, toplum örgütlenmeleri içinde henüz aşılammış bir sıçramanın, bir gelişmenin ifadesi olarak günümüzden neredeyse on bin yıl önce ortaya çıkmışlar, yayılmış ve gelişmişlerdir.”³⁰⁷

Modern kent kavramı, “birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunan ve birbirlerine sıkı işlevsel ilişkilerle bağlı, uzmanlaşmış parçalardan meydana gelen yerleşme merkezi bütünlükleri”³⁰⁸ şeklinde tanımlansa da günümüz kentlerini Ahmet Oktay’ın psikolojik yaklaşımı esas alarak getirdiği tanım üzerinden değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü kent, “insanal dokusuyla, tarihsel ve doğal zenginlikleriyle, geçmişin fisiltılarını olduğu kadar güncelin bağırtılarını da yankılayan simgeleriyle insanları kendine hayran eder, ama kaotik yapısı, terörize edici ve yalıtıcı çoğulluğuyla korku da verir.”³⁰⁹ Modern kenti bu denli soğuklaştıran onun bu kaotik yapısı, her türden çoğulluğu ve açmazları olsa gerektir.

Modernlik kendini, an’a odaklanan, geçmişi olumsuzlayan, geleceğe dair düşler kurdurtan yönüyle geleneğin karşısında konumlandırır. Modernliğin biçimlendirdiği hayat, geçicilik, kopukluk, sürekli yenilenme ve bitmek bilmeyen ihtiyaçların bir araya geldiği çelişkiler yumağıdır. Bu sebeple modern kent yaşamında yan yana gelmesi olası gözükmeyen pek çok ikilik bir arada bulunabilir.

Modern hayatın bütün araçlarıyla kendini görünür kıldığı ilk mekânsal alan kenttir. Kenti, üretimin bir parçası haline getiren de modernlik süreçlerinden başkası değildir. Modern kentte yerini alan aktörlerin en başında birey yani özne gelir. Üretim ilişkilerinin farklılaşmasıyla zaten üretimin bir parçası olan modernlik, Dellaloğlu’na göre kent ve özneyi de üretimin bir parçası kılmıştır. Bu açıdan

³⁰⁷ Oya Okan, Recep Ertürk, “Geçmişten Geleceğe Türk Kenti”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt:3, Sayı:9, Yıl:2004 (193-203), s. 194.

³⁰⁸ Nihat Erdoğan’dan akt. Hasan Ertürk, **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1997, s. 49.

³⁰⁹ Ahmet Oktay, **a.g.e.**, s. 24.

bakıldığında kent ve özne arasında paradoksal bir ilişki mevcuttur. Kent, hem öznenin doğduğu hem de öldüğü yerdir.³¹⁰

Müge İplikçi'nin *Hamlık Her Şeydir* öyküsünde öykücü gözüyle bir kent tanımlamasının yapıldığı görülür. Tanımlamada İstanbul özelinde modern kentin heterojen yapısını, mekânlarını, davranışlarını yansıtan neredeyse tüm unsurlar yerli yerindedir. Öyküde askerden öğretmene, azmıştan sakine, solucandan balgam izine, kebabçıdaki komiden plazadaki memura, yabancı uyruklu çocuk bakıcısından aldatılan kadına, overlokçudan, fal bakan kadına kadar herkes ve her şey kendisine yer bulur. Son olarak modern kentin hayatın kendisi olduğu, bu unsurlardan birinin diğerinden ayırt edilemeyeceği söylenir. Öyküde sorulan “Kent kimdir?” sorusuna şöyle bir cevap verilir:

“Açıklıyorum efendim: askerleri, sakinleri, azmışları, öğretmenleri, çoluk ve çocuğuyla herkester kent; ağaçlar, toprağa yürüyen solucan, yerdeki balgam izi, billboardlardaki gülümseyen hemşire, mazgallar, hıza yenilmiş ve az sonra ölecek olan kuryeci, kebabçı dükkanındaki komi, büyük plazalardaki tertipli memurlar, parkta şekerleme yapan Moldovalı çocuk bakıcısı, sürekli annesini çağıran Alzheimerlı yaşlı bir kadın, küfür eden bir Citroenli, boynuzlandığı için bir kutu ilaç içmeyi düşünen sevgili, piyangodan amorti çıkmış overlokçu, Şişli'deki vergi dairesi ahalişi, Bebek karakolu, Üsküdar'daki Kanaat Lokantası, Kapalı Çarşı'daki cevizli sucuk satıcısı, lavantacı çingene kadın, fal bakan herhangi biri, caminin imamı, oto tamircisi, çöpü karıştıran kedi, makası şıkşıklayan kuaför, yetimhanede ağlayan bir çocuk, bıçkın bir yankesici, bıçakçı, çakmakçı, lehimci, kanalizasyon faresi, zilci, zilli, gündelik temizlikçi, Beyazıt Halk Kütüphanesi, yaya geçidinden geçenler, geçmeyenler, birbirlerine sarılanlar, birbirilerini dövenler, birbirlerine sövenler, terlikçiler, doncular, kuru pastacılar, yaş pastacılar, büyük iş adamları, vızıldayan arılar, denizde çıkan fırtına, vapurdaki çaycılar, vara yoğa paldır küldür gülen gençler, züccaciyeciler... Hayatın kendisidir kent, biri diğerinden ayırt edilemez.”³¹¹

Modern kent, ilk dönemlerinden itibaren gece hayatını önemser. Modern kentle birlikte gece yaşamının önemi büsbütün artmış, gece yaşamı kent yaşamının

³¹⁰ Besim F. Dellaloğlu, “Kent Öznenin Evidir”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, Yayına Hazırlayan: Firdevs Gümüşoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 73.

³¹¹ Müge İplikçi, “Hamlık Her Şeydir”, **Notos Öykü**, Sayı: 8, Yıl: Şubat-Mart 2008 (62-67), s. 64.

ayrı düşünülemez bir parçası, kentliliğin göstergelerinden biri haline gelmiştir. Işıklandırılmış caddeler, sokaklar, vitrinler, barlar, pavyonlar günün dolayısıyla hayatın henüz bitmediğini, devam ettiğini haykırır kent sakinlerine. Farklılıkları bağrında besleyerek teklige karşı duran modern kentin yaşamı da çok sesli, çelişkili ve tuhafliklarla doludur. Gece bir anlamda bütün farklılıkları şemsiyesi altında toplayarak, aykırılıkları göstermez. Çünkü herkes ve her şey aynı ışık altında görünmekte veya gösterilmektedir. Bu çelişkiler ve tuhafliklar içerisinde birisinin, bir şeyin kirlenmeden temiz kalabilmesi olası değildir. *Bıçkın Melek ve Küçük, Önemsiz Bir Kayboluş* öyküsünde Jale Sancak modern kentin gece hayatına dair bir projeksiyon sunar. Kentin marjinal kimlikleri, itilip kakılmışları sanki resmi geçit yapar gibi yan yana dizilmiştir:

Orospular, pezevenkler, travestiler, ayyaşlar, tiryakiler, tinerci ve baliciler ve bilumum yol kesenler, sıra sıra düzölmüşler beysoylu artığı caddeye ve geceye. Barlar, pavyonlar, meyhaneler hınca hınç, kerhanelerde güller açmış.

Dum dum tiki tak dum tiki tak...

İzbeler paramparça!

Dum dum tiki tak dum tiki tak...

Bütün renkler hızla kirleniyordu, ama bu kez birinciliği beyaza değil geceye verdiler.³¹²

Projeksiyon, *Modern Hayatın Ressamı* Baudelaire'in "Paçavracı (*chiffonnier*), yosma, kapatma, *courtesan*, lezbiyen, haydut (*criminal*), komplocu, kumarbaz, sihirbaz, hokkabaz, akrobat (*saltimbanque*), dilenci... Kenar mahallelerin, aşağı mahallelerin, yeraltının berduşlan, avareleri, aylaklan, serkeşleri, çapulcuları..."³¹³ şeklinde anlattığı Paris sokaklarına yakındır. Modern kentin gece hayatının aktörleri tekmi bir den buradadır. Özdemir Asaf'ın "*Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu/ Birinciliği beyaza verdiler*"³¹⁴ şiirinden alıntı yapılarak

³¹² Jale Sancak, "Bıçkın Melek ve Küçük, Önemsiz Bir Kayboluş", *Adam Öykü*, Sayı: 34, Yıl: Mayıs-Haziran 2011 (102-107), s. 103.

³¹³ Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı*, çev.: Ali Berktaş, İletişim Yayınları, 7. Bsk., İstanbul, 2013, s. 11.

³¹⁴ Özdemir Asaf, *Dünya Kaçtı Gözüme*, Yuvarlak Masa Yayınları, İstanbul, 1955, s. 35.

değiştirilen bölümde birincilik beyaza değil modern kentin neredeyse gündüzüne denk hale gelen gecesine verilmiştir. Beyaz artık temizliğin, saflığın göstereni değildir. Sözcükler, anlamlar, bilinen, bilinmeyen her şey adeta yer değiştirmiştir.

Kent mekânları, içerisinde yaşayanların günlük yaşam pratiklerini sürdürmelerini sağlayan mekânlardır. Bu mekânlara sahip bugünün “kentleri, farklı siyasetlerin ete kemiğe büründüğü, mekân, insan, zaman, kimlik, kültür, imge ve göstergelerin kaotik ve çatışkan biraradalık sergilediği, oldukça heterojen ve kozmopolit alanlardır.”³¹⁵ Bu alanlarda gözlere, gözetlemelere, tüccara, politikacıya, yan kesiciye, bankalara, plajlara, maskelere, üniformalara, kravatlara denk gelmek kentleşme sürecinin olağan bir parçasıdır. Kentleşme süreci homojen olmayan yaşamı da beraberinde getirir. *Bu Başka Hesap* öyküsünde Köksal Alver’in kent betimlemesinde kenti oluşturan göstergelere şu şekilde yer verilir:

“Tramvaydan indim. Cadde boyu yürüdüm.
Bin bir türlü insan yüzleri, her yanı son moda bakışlarla kolaçan eden gözler, gözetlemeler geçti yanımdan.
Yolumun üstünde sergiler. Kiminde canbaz, kiminde yazar. Kiminde tüccar, kiminde politikacı. Canbazın ipinde politikacı, politikacının koltuğunda tüccar. Yolumun üstünde yan kesiciler. Kadın kesiciler. Kadın kesiciler ve mercedesler.
Yolumun üstünde plajlar. Halkı soyunduran plajlar. Plajlar ve etler.
Yol üstünde serin ve güler yüzlü bankalar. Bankalar, takım elbiseler ve iyilik melekleri. Bankalar ve maskeler.
Yolda düdükler. Durmadan öten düdükler. Düdükler ve üniformalar. Üniformalar ve haşin bakışlar. Kravatlar.
Cadde boyu yürüdüm. Kalabalığa tosladım. Bir anda bir nedenle toplanmış insan yumağına daldım. Kim kemikli kimi tombul, kimi zengin kimi sefil. Birinin elinde güneşten korunmak için şemsiye, birinin elinde mendil. Biri etrafı kolaçan eder kaçamak bakışlar, biri çantasına sarılır içinde evraklar, senetler.”³¹⁶

Kentleri öne çıkaran en önemli unsur kalabalıktır. Kalabalık insan topluluğu beton yığınlarında üst üste, dip dibe ve mücadeleye içerisinde yaşamaya mahkûm

³¹⁵ Ömer Aytaç, “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, Yıl: 2007 (199-226), s. 202.

³¹⁶ Köksal Alver, “Bu Başka Hesap”, **Hece Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Şubat-Mart-2006 (26-29), s. 29.

edilmiştir. Bunca olumsuzluğa rağmen insan, garip bir biçimde kentlerden ayrılmak istemez. Çünkü kent ortamı, bir yönüyle insanı tüketirken diğer yönden yoğun trafik, gereksiz kalabalık ve betondan mamul binalarla kendi insan tipini üretir ve dolaşıma sokar. Betül Nurata'ya ait olan *İnsansız Bir Uçak Kadar Yalnızdım Düştüğümde* öyküsünde kahramanın bu özelliklere sahip şehre sövelim biraz dediği işitilir: “İnsanlar üst üste, dip dibe, bir mücadele bir mücadele. Attım kendimi buraya. Hepsinin nezdinde şehre sövelim biraz. Yoğun trafik, gereksiz kalabalık, beton şey.”³¹⁷ Modern kent neredeyse trafik, kalabalık ve beton sözcükleriyle özetlenir ve anılır haldedir.

Geleneksel kurguda yeryüzü de, içindekiler de, gökyüzü de insana aittir. Bu açıdan insanın mekân kurarken bir diğerinin hakkına riayet etmesi geleneksel anlayışın bir tezahürüdür. Modern kent kurgusunda, eşya ve tabiata tahakküm merkezli yaklaşıldığı için kurulan mekânların gökyüzünü kapatması, güneşi ve havayı kesmesi garip karşılanmaz. Kır yaşamında gözün alabildiği kadar ufuk ve gökyüzü insanın kullanımına sunulmuştur. Kent yaşamında insan, mimari biçimlenme nedeniyle avuç içi kadar gökyüzüne muhtaç bırakılmıştır. Köyden kente gelirken güvercinlerini de yanında getiren kahramanın kentte güvercinlerinin uçacağı bir gökyüzünün olmadığından yakındığı ve bu yakınmasını dile getirdiği *Güvercinler* öyküsü İsmail Isparta'ya ait. Öykünün kahramanı, Avm'ler, plazalar ve rezidanslar tarafından haramice kaplanmış gökyüzünden şikâyetçi olarak şu sözleri söyleyecektir:

“Köyden gelirken eşyalarıyla birlikte güvercinlerini de getirmiş, villalarının yanına onlar için güzel bir tünük yapmıştı. Ama burada güvercinlerin özgürce uçacağı bir gökyüzü yoktu. Avm'ler, plazalar, rezidanslar bir harami gibi gökyüzünü kaplamıştı. Geceleri başını çevirip havaya baktığında yıldızsız, kapkara bir boşluk görüyordu. Yıldızlar sanki çocuksu bir hiçyurdunun üzerine dökülmüştü.”³¹⁸

³¹⁷ Betül Nurata, “İnsansız Bir Uçak Kadar Yalnızdım Düştüğümde”, *İtibar*, Sayı: 44, Yıl: Mayıs 2015 (30-31), s. 31.

³¹⁸ İsmail Isparta, “Güvercinler”, *İtibar*, Sayı: 22, Yıl: Temmuz 2013 (18-19), s. 18.

Modern kentler, üretim öncelik verildiği merkezlerdir. Fabrikalar ve bacalar üretimin göstergeleridir. Ancak sanayileşme atık maddeler, salgılanan gazlar yoluyla gökyüzüne ve yeryüzüne zararlı olabilmektedir. Birbiri ardına açılan fabrikaların bacalarından gökyüzüne boca edilen gri renkler, bir süre sonra gökyüzünün asıl rengi gibi algılanır. Bu durum insanın biyolojik ve psikolojik varlığına karşı açık bir tehdittir. Mikrokosmos olarak adlandırılan insan en doğal hakkı olan mavi bir gökten modern kentin dışsal unsurları nedeniyle mahrum kalmaktadır. Mesut Koçak'ın *Mavi Bir Gök Dilemiştin* öyküsünde dev binalar, devasa pankartlar, gökyüzünü kurşun gibi örten egzoz ve fabrika dumanı kente ait unsurlar olarak sıralanır ve kent ortamında mavi bir gök yakalamamanın zorlukları şöyle anlatılır:

“Zaman zaman insanlardan umudunu kesip sana kaybettiğin hayallerini yeniden hatırlatacak tek ipucunun sahibi mavi gökyüzüne bakmak geçmiyor değil aklımdan. Bununla birlikte dev binaların silueti, çatılardan çatılara gerilen devasa pankartlar, bayraklar ve dahası gökyüzünü kurşun gibi örten egzoz ve fabrika dumanları hevesini kursağında bırakıyor ve sen kaybettiğin hayallerini insanların yüzlerinde aramaya devam ediyorsun. Böylece günleri haftalara, haftaları aylara ve ayları yıllara bağlayıp ömrünün sonuna geliyorsun. Devasa binaların, balkonların, pankartların, bayrakların dumanların, arasından mavi bir gök parçası yakalamaya çalıştığın sıcak bir yaz günü, kucağındaki küçük tezgâhın düşüyor önce yere.”³¹⁹

Bulvar kentin olmazsa olmazlarından. Kentlerin kalbi adeta bulvarlarda, bulvarların her iki tarafına dizilmiş dükkânlarda ve dükkânların vitrinlerinde atar. Bulvar kenarlarında ise boylu boyunca uzanan çelikten ve camdan heybetli binalar kendisini gösterir. Kentin özgür, kozmopolit havası bu bulvarlara siner. Buradaki yapılardan alkol, sidik ve kadın kokusu eksik olmaz. Sözü edilen her şey modern kentin insan ve bina bakımından homojen olmayan yönünü inşa eden figürlerdir. Hakan Ergül'ün *Kupa Kızı* öyküsünde camdan ve çelikten imal edilen ve bir yönüyle tarihsizliği de vurgulayan koca yapılar şöyle anlatılmaktadır:

³¹⁹ Mesut Koçak, “Mavi Bir Gök Dilemiştin Oysa Sen”, **Dergâh**, Sayı: 239, Yıl: Ocak 2010 (5-8), s. 8.

“Televizyonun hemen arkasında, neredeyse bütün duvarı kaplayan pencerede, kentin en geniş, en çapkın bulvarının ışıkları yanıp sönüyor. Bulvarın iki yakasında, suratları çelikten ve camdan, heybetli, tarihsiz yapılar uzanıyor. Aralarında, çürük dişler gibi kararıp kalmış, üst katlarına çıktıkça alkol, sidik ve kadın kokusunun eksik olmadığı yapılar da var. Koridorlarında manikürcüler, peruk dükkânları, ucuz seks-shoplar, ayaküstü girilen kumbaralı banyolar, cüzdanından bir boy büyük odalar...”³²⁰

Kentin kalbinin attığı bulvarlar hem gündüz hem de gece canlılığını kaybetmezler. Bunda olanı olduğundan farklı gösterme uğraşındaki rengârenk neon ışıklarının payı büyüktür. Bu ışıklı atmosferde çirkin, güzel görünebildiği gibi gün ışığında günah olan günah gibi gelmeyebilir. Geleneksel yapıda, olanın olduğu gibi görünmesi, her şeyin yerli yerinde olması önemlidir. Neon ışıkları görme ve algılama biçimini değiştirerek, sahte, sanal bir gerçeklik üretir. Sürekli değişken ışığın gösterdiği yüz, bir tarafı karanlıkta kalmış yüzdür. Şairin “*Kim bizi senden koparan / Hangi ses çağıran bulvarlara/ Dengemizi bozan intihar vitrini bulvarlara*”³²¹ dediği neon ışıklar altında aklın bile kurban edildiği mekânlar, günahsız ama meşgul insanların iş çıkışı uğrak yerleridir. *Kupa Kızı* öyküsünde ışıkların, bulvarların albenisinden dolayı neonlar tapınağına benzetilen modern kentle ilgili şunlar söylenir:

“Bir ışık ve renk yangınıdır bu bulvar, gözün görebildiği her delikten gece kulüpleri, *izakaya*’lar taşar, günahsız ama meşgul insanların iş çıkışında arınmaya geldikleri, daracık sokaklarında aklın bile kurban edildiği bir neonlar tapınağı, Kokubunço. Gece olunca kaldırımlarına melekler üşüşür. Süslü birer sepeti andıran kabarık saçları, varla yok arası mini etekleri, küpelerinden küçük memeleriyle, sarhoş ve yorgun melekler. Kulüp kapılarında, bir manganın sayfalarından özensizce kesilip çıkarılmış çocuksu fahişeler bekler. Ayın, sabaha dek sürer.”³²²

³²⁰ Hakan Ergül, “Kupa Kızı”, **Notos Öykü**, Sayı: 24, Yıl: Ekim-Kasım 2010 (78-81), s. 78.

³²¹ Erdem Bayazıt, **a.g.e.**, s. 59.

³²² Hakan Ergül, “Kupa Kızı”, **a.g.e.**, s. 78.

Modern kent imgesi, insanın eşya ve tabiata karşı ezici tahakkümünün de imgesidir. Kentlerde insanların ve binaların olmadığı yerler bulmak artık mümkün görünmemektedir. Erdem Bayazıt'ın *Karanlık Duvarlar* şiirinde “*Bir gürültülü yaşamağa gidiyor dünya boşalan/ bir deniz gibi/ Bu sesler ormanında kaybolan bir çağ bu./ Nereye gitsem hep apartmanlar çıkıyor önüme*”³²³ dizeleriyle gündeme getirdiği kentleşme, geçmişle, acılarıyla yüzleşen insanın hüznü halidir bir bakıma. Kısaca bina ve insan kalabalığı anlamına gelen kentleşme, yaşama mekânlarını tahrip etmeye başlamıştır. Tabiat, daha çok bina yapmak, içlerine daha çok insan doldurmak amacıyla hunharca suiistimal edilmektedir. İnsanlar fanus benzeri yeni yapılarında maddi, manevi afetlerden emin olma telaşındadırlar. Emine Batar'ın *Çelişki* öyküsünde insanların bu telaşını öykü kahramanı şu sözlerle betimleyecektir:

“Son zamanlarda insanların olmadığı yerler keşfetmek için kır, bayır demeden uzun yürüyüşlere çıkıyorum. Dostlarım, suskun ve kederli dallarını gökyüzüne uzatan ağaçlardı. Onları da kesip yerine binalar diktiler. Depremden, hastalıklardan ve yoksul insanlardan korunacakları evler yaptılar. Herkes kendini en iyi cam fanusun içine koyma telaşında.”³²⁴

Modernleşmenin sürekli ilerlemeye dayalı anlayışı, çizgisel tarih okumasını da beraberinde getirir. Bu anlayışa göre tarih, geçmiş, şimdi ve gelecek çizgisinde herhangi bir sapma olmaksızın ilerler. Böyle bir çizgide, modern olanın projeksiyonu kesinlikle “an” üzerindedir. Geçmiş, geleneği temsil ettiği için devre dışı kalmıştır. Mevcutlar içinde geleneğin devre dışı kalması insanı sadece şimdiki zamana sabitler. Yalnızca hale odaklanan insan, geçmiş ve geleceği düşünemez. Geçmiş, insan ve toplum için hafıza mekânıdır. Geçmişsiz olma hafızasızlığa, geleceğe bakamamak da umutsuzluğa neden olur. Huzursuzluk böyle çelişkili hallerde var olur. Geçmiş, şimdiki ve geleceği bir bütün olarak değerlendirmek insan için sürekliliği ifade eder.

³²³ Erdem Bayazıt, **a.g.e.**, s. 44.

³²⁴ Emine Batar, “Çelişki”, **İtibar**, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016 (23-25), s. 23.

Tülay Kale'nin *Quartiere Inferno Via Male* öyküsünün kahramanı süreklilik yerine süreksizliğe karşılık gelen “bizim için önemli olan anlardı”³²⁵ sözüyle şimdiki zamana yerleşip, modernist bir tavır takınır.

Modernist tavrın, en görünür halleri metropol ortamında yaşanır. *Metropol ve Zihinsel Yaşam*'ın mimarı George Simmel'e göre metropol daima para ekonomisinin yeri olmuştur. Bankalar paranın toplanması ve yeniden dağıtılması noktasında devreye giren aracı kurumları olarak kentlerin en büyük gerçeği konumundadırlar. Yeryüzündeki bütün saatler bankaların işlem yapabilecekleri saatlere göre ayarlanmıştır. Bankada işlemlerin durması paranın çeviriminin durması, dolayısıyla hayatın geçici olarak durmasıdır. Kentlerin işlek caddelerinin en önemli aktörleri şüphesiz bankalardır. Ahmet Önel'in *Bibliyografya* öyküsünde modern kentin arkasındaki gerçek gücü temsil etmesi yönüyle bankaların misyonu üzerinde durulmakta ve şöyle söylenmektedir:

“Nasıl zayıflar; evet akşam ortalıktan el ayak çekildikten sonra –kent büyük saati bankanın kapanışına göre ayarlanmıştır; çelik kasalar kilitlenip banka arkasındaki canlı robotlar çekip gidince hayat geçici olarak bir sonraki seansa kadar durdurulur- göz attıkları boşluğumda aradıkları tek şey kocaman bir kulaktır aslında! Beni böyle görüyorlar, biliyorum: Midas'ın berberinin koşuşturduğu kuyudan farkım yok; hayır, rahatsız değilim. El ayak çekilmesi kolay dolduramadıkları boşluğumun tarifidir bu yüzden. Kentin işlek caddesinin sıradanlaştırılmış tanrısı olduğunu hepsi, evet hepsi biliyor ama bunu birbirlerine kolay itiraf edemiyorlar.”³²⁶

Küreselleşme, dünyayı global bir köy haline getirme projesidir. Modernizmin dayattığı gerçekliklerin, tek gerçeklikmiş gibi algılanarak dünyanın dört bir yanında uygulamaya konması küreselleşmeyi özetler. Sanayileşmeyle birlikte kalabalıkların gözde mekâm haline gelen kentlerin çehresinin değişmeye başlaması, kentleşme olgusunu ortaya çıkarır. Öncelikle Avrupa kıtasının bir gerçeği olan sanayileşme ve kentleşme bir süre sonra dünyanın sanayileşen bölgeleri için de örnek teşkil eder. İlk

³²⁵ Tülay Kale, “Quartiere Inferno Via Male”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015 (172-175), s. 172.

³²⁶ Ahmet Önel, “Bibliyografya”, **Varlık**, Sayı: 1172, Yıl: Mayıs: 2005(32-36), s. 34-35.

sanayileşen ülkelerden olan İngiltere, Almanya, Fransa örneklerine bakıldığında işçiler için kurulan yerleşimlerin birbirine benzer yapıda oldukları görülebilir. 20. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler, dünyayı daha küçük bir coğrafya haline getirmiştir. Modern kentler bu gelişmelerle homojen bir şekilde dünyanın dört bir tarafında metropolleşme eğilimi gösterirler. Bugün metropoller, nüfus ve ekonomi açısından belirli bir büyüklüğü ifade eden yerleşimlerdir. Artık sanayi öncesi kentlerine has, içinde bulunan medeniyet havzasına göre şekillenen özgünlük, yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dünyanın bir ucundaki metropolde yapılan bir uygulama başka bir metropolde de kısa zaman diliminde görülebilmektedir. Bu bağlamda kalabalık, özgün olmayan, çirkin kent gerçekliği küresel bir sorun olarak dünyanın önünde durmaktadır. Kalabalık, karakteri olmayan kentler, Barlas Özarıkça'nın *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsünde anlatıcı tarafından olumsuz bir tutumu da yansıtacak biçimde şu cümlelerle anlatılır:

“Zamanın hızla geçişini, tükenişini, kişisel isteklerini kaybedişini ayırt edememişti.

Yaşadığı şehre benzemişti. Kalabalık, kişiliksiz ve çirkindi. Dışarıdan diğerlerine ait her şey içine girmiş, onu bozmuş, gençliğinde var saydığı dünya yok olmuştu.”³²⁷

İnsanın bir mekânı mesken tutarak yaşaması yeni değildir. İnsanlık başlangıcından bugüne “sosyal yapılarına, ekonomik ve teknolojik gelişmelerine ve değer yargılarına göre farklı”³²⁸ özellikler gösteren birçok yapı inşa etmiştir. Yapılaşmanın tarihsel serüveninde sırasıyla mağara, barınak, kulübe, ev ve apartman gibi farklı yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapıların niteliği zamanla farklılaşarak az katlı yapılardan çok katlı yapılara doğru geçiş gözlenmektedir. Sanayileşmeye kadar yapının toprakla bağını kesmemeye dikkat eden insan, sanayileşmeyle birlikte kısıtlı bir alanda nüfusun yoğunlaşması, arsaların azalması vd. nedenlere de bağlı olarak

³²⁷ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, *Varlık*, Sayı: 1147, Yıl: Nisan 2003 (57-62), s. 57.

³²⁸ Hasan Begeç, “Yükseklik, Yüksek Olma ve Yüksek Yapıların Gelişimi”, *Ege Mimarlık*, Sayı: 67, Yıl: Ekim 2008 (10-15), s. 10.

yüksekliğin büyümesine kapılmış ve çok katlı yapılar inşa etme sürecine girmiştir. Çok katlı yapılar, modern kent gerçekliğinin mimari bir anlayış çerçevesinde küresel olarak yansımasıdır. Bugün kapitalizmin farklı motivasyonlarıyla inşa edilen, yükseklikleri birbirinden farklı binalar, kentlerin silüetini inişli çıkışlı bir hale getirmiştir. Çok katlı yapılara yönelme, gökdelen yapma, göğü delme Merve Koçak Kurt'un *Mayıs'ın Sardunya Kırmızısı* öyküsünde eleştirel bir tarzda ele alınmıştır. Toprakla bağını kopararak yüksekleri mesken tutan insan, küçük bir doğa olayında dahi tedirginlik salıncağında sallanmakta, korkularıyla baş başa kalmaktadır. Böyle bir durumu yaşayan kahraman şunları söyler:

“Pencereden dışarı baktığımda gördüğü, Mayıs'ın son gününe yaklaşmış bir bozkır grisiydi. Göğün yüzünü delen çok katlı binaların camına yansımıştı uçuşan bayrak gölgeleri.

“*Cam kent!*” diye mırıldandı gayriihtiyari. Ve de kurşuni bir kalabalık doldurdu içine. Şimdi, ayağa kalkmış, içinde bulunduğu gökdelenin yağın doluyla nasıl sarsıldığını izliyordu.”³²⁹

Geleneğin kentleri huzur, bereket, ikram, güler yüz, alçakgönüllülük, hürmet, nezaket, tevazu gibi olumlu davranış örüntüleriyle öne çıkar. Modernizmin makine düzeninde işleyen insan ve kent algısında, geleneğin insan, toplum ve kentler üzerindeki etkileri silinmeye çalışılır. Geleneksel düşünce, insanı eşya ve tabiatla bir bütün olarak değerlendirip ona uygun davranış modelleri geliştirme gayretindeyken modern düşünce, aklın öncülüğünde, bilimsel ilkeler ışığında davranış modelleri geliştirir. Tasarlanmış kentler, insana huzur vermekten çok uzaktır. Çünkü modern kenti üreten, yapılandıran düşünce sistemi, modern değerler eşliğinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda görünüş olarak modern, içerik olarak geleneksel bir yapıdan sağlıklı sonuçların elde edilmesi zordur. Evden ve mahalleden vazgeçip konuta, apartmana, site yaşamına meyiletme şeklinde gelişen kentleşme düşüncesi, insanı var eden değerleri de alıp götürmüştür. Modern çağın her yönüyle değişen, eski, güzel

³²⁹ Merve Koçak Kurt, “Mayıs'ın Sardunya Kırmızısı”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014 (36-39), s. 36.

özelliklerini kaybeden insanı, Köksal Alver'in *Her Siteye Bir Dede* öyküsünde ironik bir dille konu edilerek şöyle anlatılır:

“Yalnızlık varmış huzur yokmuş. Zenginlik varmış bereket yokmuş. Mal-mülk çokmuş ikram yokmuş. Para varmış güler yüz yokmuş. Alçakgönüllülük yokmuş, kibir varmış. Hürmet gitmiş, kabalık gelmiş. Nezaket uçmuş, hoyratlık konmuş. Burunlar havada, eller işte, gözler etrafta, gönüller hoştaymış. Daire çokmuş, komşu yokmuş. Araba çokmuş, insan az mı azmış. Yani buralarda oturanlar azmış da azmış. Onların azgınlığı, onların mutsuzluğu, onların tüketim severliği, onların küskünlüğü, onların şımarıklığı, onların kibri, onların hasedi, onların sinirleri bizim ihtiyarın oğluna yeni bir iş kolunun ilhamını vermiş.”³³⁰

Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* (1931) romanı, kökleri XVIII. yüzyıla uzansa da yoğun olarak XIX. yüzyılda başlayan Batılılaşma veya modernleşme hareketlerinin toplumsal yaşamda yarattığı gelenek ve modernlik ikilemini mekânlar üzerinden anlatır. Yine Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak* (1922) romanı aynı ikiliği, konak ve apartmanla verir.

1950'lerde başlayıp sonraki on yıllarda iyice görünür hale gelen kentleşme etkisiyle, kentler farklı amaçların merkezi olur. Kentleşmeden kaynaklanan etkiler yapılar üzerinden izlenebilmektedir. Milenyumla birlikte kentlerin alabildiğine büyüyüp kontrol edilemez hale geldiği, kent içerisinde ayrışma bölgelerinin oluştuğu, merkez ve çevre ayrımı olmaksızın siteleşmeye gidildiği gerçeği ile yüzleşilir. Etrafı duvarlarla çevrili, kentin gündelik hayatından soyutlanmış, her işi kendi bünyesinde halledilen siteler, kent merkezlerinde çeşitli sorun kümelerinden bıkan insanların önlerinde bir çözüm yolu olarak belirir. Mustafa Kutlu, bugünün gerçekliği olarak gösterilen bu sitelerin etrafının tel örgüler, yüksek duvarlar, kameralar ile çevrildiğini, bunların üstüne, bir sürü güvenlik görevlisinin siteyi beklediğini, insanların etrafı surlarla kaplı ortaçağ şatolarına kapanmış gibi kimseyle görüşmeden, dışarı çıkmadan yaşadıklarını söyler ve “yaşasın steril hayat”³³¹

³³⁰ Köksal Alver, “Her Siteye Bir Dede”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014 (24-28), s. 26.

³³¹ Mustafa Kutlu, **Vatan Yahut İnternet**, Dergâh Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2016, s. 73.

ironisiyle sözlerini tamamlar. Sitelere isim verilirken bir pazarlama stratejisi olarak geleneksel değerler de kullanılır. *Her Siteye Bir Dede* öyküsünde modern yaşamın akılla formatlanmış keskin hatlarının site yaşamına aksetmesiyle ilgili anlatıcının şu sözleri önemlidir:

“Pilot uygulama ilkin üç sitede başlamış. Biri ‘Misgold Park’, diğeri ‘Eyyub El Ensari Residance’, öbürü ise bizim ihtiyarın çalışacağı ‘Cennet Vadisi Konakları’ siteleriymiş. Sitelerin kale kapılarını andıran demir kapılarına proje bilgilerini ihtiva eden estetik levhalar asılmış. O sitede çalışacak dedenin kimlik bilgileri de levhanın yanına fotoğrafı ile birlikte konulmuş. Her üç dedenin giyecekleri belli bir formattaymış. Akülü arabaları, bütün aksamaları, çalışma zamanları, şekilleri, sakal uzunlukları, traş biçimleri, fes renkleri, ayakkabıları, bastonları hep aynıymış. Bu ciddi bir işmiş. Her ayrıntı düşünülmüş.”³³²

Kalabalık, kirli hava, yoğun trafik ve gürültü belki de kent atmosferi betimlenirken kullanılacak ilk sözcüklerdir. Kıyısından köşesinden kente dokunan herhangi bir eserde, bu sözcükler kent sorunsalı yönünden eleştiriye tabi tutulmaktadır. Çoğu insan kentin boğucu, kalabalık atmosferinden bir gün kaçıp kurtularak bahçeli bir evde oturma hayalini yeşertir içinde. Mekânın 2+1 veya 1+1 şeklinde formatlanarak sürdürülen ve kısırılmışlık hissini veren hayatlar, insanları bu hayallere yöneltir. Kent ortamı, hayallerle hakikatin çarpıştığı yerdir. Bu bağlamda kent hayatını yaşayan insanın kalabalıktan, kirli havadan, arada kalmışlıktan şikâyeti boşuna değildir. *Düğme* öyküsü Nurcan Kocaman’a ait bir öykü. Anlatıcı, kent ortamındaki olumsuz psikolojiyi kahramanın ağzından bir düğme metaforuna bağlayarak anlatmakta ve şunları söylemektedir:

“Hava soğuk ve kirliydi. Cadde her zamanki gibi kalabalıktı. Akşam trafiği vardı. Korna sesleri, araba gürültüleri, kalabalığın anlaşılmaz uğultusu... Her zaman bahçeli bir evi olsun istemişti, sonuç: Caddenin tam ortasında, yalnızca bir insanın sığabildiği darlıktaki kaldırımına esnafın tezgâhlarını taşıdığı bir apartman dairesi... 6. katta olmasına

³³² Köksal Alver, “Her Siteye Bir Dede”, a.g.e., s. 26.

rağmen caddenin tam karşısındaki binanın öğle güneşini kapattığı, içeri görünmesin diye perdelerini hiç açamadığı iki oda bir salon küçük bir daire...”³³³

İlerleme, her şartta ilerleme fikri modern yaşamın sloganlarından. Dolayısıyla ilerleme yolunda atılacak her adım, doğruluk, uygunluk süzgecinden geçirilmeksizin atılmalıdır. Geleneksel anlayış, azı yarar ortası karar çoğu zarar şeklinde formüle edilen bakış açısına sahiptir. Bu açıdan, ne olursa olsun ilerleme fikri geleneksel anlayışın karşısındadır. Gülçin Durman’ın *Maradona* öyküsünde, modernleşmenin getirdiği ne olursa olsun ilerleme fikrine kapılıp giden Ali Nizami Bey adlı bir kahramanın bakkallıktan süpermarkete geçişi konu edilir: “*Daha fazla, daha fazla* diyen o ses halen kafasının içinde bağırıp çağırıyordu. Rüyalarında yeni Ali Nizam Süper Marketlerini görüyordu. Rüyalarını hayra yorup yeni dükkânlar aramaya başlamıştı. Marketler zincirini kuramazsa bir daha mutlu olamayacaktı sanki.”³³⁴ Kahraman, ilerleyemezse –süpermarketi açamazsa- bir daha mutlu olamayacağı fikrine takılıp kalır. Bakkalı süpermarkete dönüştürmek kahraman için bir saplantı halini alır.

İnsanı, eşyayı ve tabiatı formatlama, onlara aklın ölçüleriyle bir elbise giydirme modern zaman eylemidir. Modern öncesi dönemde mekânla ilgili tasarruflar hemen hemen aynı yönde ilerlemekteydi. Ancak modern dönemle birlikte geleneksel zaman, mekân algısı da kırılmış oldu. Artık üretim odaklı bir zaman ve mekân anlayışı vardı. Üst üste yığılmış ve kendi içerisinde bölümlenmiş konutlar sanayileşmeyle işçi sınıfına bir seçenek olarak sunuldu. İlerleyen süreçte kalabalıkların barınması için mecburiyet haline gelen yüksek katlı konutlar modernliği simgeleyen bir yaşam biçimine dönüştü. Türkiye’nin modernleşme sürecinde işçi sınıfı için olmasa da özellikle yabancılar için bu tarz yüksek katlı yapılar yeni, modern bir hayatın sembolü olarak inşa edilmiştir. 1950 sonrasında değişen şartlar kentleri göçün merkezi durumuna getirmiştir. Artarak devam eden göç dalgaları, bir taraftan yeni yaşam sembolü apartmanlaşmayı canlı tutarken bir

³³³ Nurcan Kocaman, “Düğme”, *Dergâh*, Sayı: 311, Yıl: Ocak 2016 (7-8), s. 7.

³³⁴ Gülçin Durman, “Maradona”, *a.g.e.*, s. 7.

tarafından da kentlerin çeperleri başta olmak üzere gecekondulaşma sürecini başlatmıştır. İlerleyen süreçte apartmanlar yerini güvenli, otoparklı, sosyal tesisli sitelere bırakacaktır. Abdullah Harmancı'nın *Kanatsız Kapılar* öyküsünün kahramanı: "180 metrekarelik, dört artı bir, üç cepheli, güvenli, otoparklı, sosyal tesisli, ısı yalıtımlı, çift asansörlü, güneş enerjili, kapıcı daireli, koşu parkurlu lüks daireler satan belediyeye gidip bu daireler için yapılacak çekilişe kaydolmak niyetiyle güzel bir bahar gününün kuşluk vaktinde evden çık[an]"³³⁵ aile babasıdır. O da, bu dairelerden bir tane alarak modern hayata dahil olmak ister. Sayılan özelliklere sahip konut, modern hayata geçiş için kritik eşiktir. Bir konutla, insanın ve hayatın değişeceği fikri modern şartlanmışlığın eseridir.

Şehir hayatının geleneksel ritminden uzaklaşmasıyla modern unsurlar şehir hayatının vazgeçilmezleri haline gelmiştir. Çılgın bir kalabalık, her gün şehrin bir köşesinden başka bir köşesine savrulup durmaktadır. Sessizlik, şehrin hengâmesinde en son bulunacak şeydir. Şairin "*kül rengi bulutlarla kapalı kara gökler*"i artık şehrin semalarından çekilmiştir. Gecenin karanlığı, havai fişekler, lazer ışıklar, neon lambalar gibi çeşitli ışık kaynaklarıyla alt üst edilmiştir. Işık kaynaklarının çeşitliliğinden olsa gerek gökyüzündeki yıldızlar görünmez olmuştur. Modern hayat, şehrin her şeyini kendi rengine boyamıştır. Bu sebeple ıssızlığın, sessizliğin, karanlığın olmadığı böyle bir şehirde ne hayal kurulabilir, ne de hayal üstüne yazı yazılabilir. Kamil Yeşil'in *Balığın Gözü* öyküsünde şehir ortamında yazacak konu sıkıntısı çeken bir yazar şöyle konu edilir:

"Bir zamanlar tak tak ayak sesleri varmış şehirde ve şair bu sesleri dinleyip şiir yazmış. Kara gökleri kim kaybetmiş de ben bulacağım. Gece sabaha kadar havai fişek patlıyor. Yıldız yok ve fakat yıldızlı geceleri var şehrin. Karanlık, korku gitmiş beyim. Şöyle kimsesiz bir sokak olsa da sessizliğini yazsam bari dediğim çok oldu. O da yok. Göster beyim, bana sessiz bir sokak göster, o sessizliği yazacağım. Yemin ederim. Sessizlikten, karanlıktan kara göklerden korkan birini göster onu yazacağım."³³⁶

³³⁵ Abdullah Harmancı, "Kanatsız Kapılar (Kısa Yol)", **Hece Öykü**, Sayı: 75, Yıl: Haziran-Temmuz 2016 (13-17), s. 15.

³³⁶ Kâmil Yeşil, "Balığın Gözü", **a.g.e.**, s. 19.

Aynı öykünün devamında *Dersu Uzala* filminin kahramanının doğada sessiz sakin akan suyun şehirde parayla satılmasını bir türlü anlamlandıramaması gibi yazmak için konu bulmakta zorlanan yazarın ağzından “Şehirde her şey sudan ucuz. Ve fakat su pahalı beyim”³³⁷ sözü duyulur. Öykücü, şehrin çelişkili taraflarına parmak basmıştır. Şehir esasında buna benzer pek çok çelişkiyi içerisinde barındırır. İnsanın kır hayatında az bir çabayla elde edebileceği pek çok şey, şehir hayatında satın alınacak bir metaya dönüşür. Şehrin sözü edilen çelişkilerine bunlar da eklenebilir: “Aç yok. Çadır var. Mide gurultusu yok. Öğürme geçirme var. Adım başı hastane, adım başı poliklinik. Beyim sen söyle. Bir yazar, bir hikâyeci böyle bir şehirde yaşayabilir mi? Yaşasa yazacak bir şey bulabilir mi?”³³⁸

Rezidans, gökdelen, plaza modern yaşamın yüksek katlı formlarıdır. Hayat artık farklı formlarda farklı insanlarla devam etmektedir. Geleneğin geçmişle bağ kuran, medeniyetin referanslarıyla dolu yaşamı yoktur artık. Zaman geçmekte, mekân ve insan değişmektedir. Dolayısıyla muhatap olunan yeni hayat tarzıyla yeni bir insandır. Bu insan yüksek katlı plazada çalışmakta, yine yüksek katlı bir rezidansları mesken edinmektedir. Bu mekânlarda insanın kendisiyle, çevresiyle bağ kurması, sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesi en büyük zorluktur. Ev kurma aynı zamanda bir dünya kurma girişimidir. Kurulan o dünyanın içerisine insan, aile ve çevresi rahatlıkla sığabilir. Rezidans hayatı ise birey merkezli, insanın toplumsal olma durumunu göz ardı eden bir düşüncenin eseridir. *Mutfakta Bir Öykü* Cemal Şakar’ın bugünün modern hayat formu olarak gösterilen rezidans ve plaza yaşamını dikkatli ve incelikli bir bakışla anlattığı öyküsüdür. Öykü kahramanı Necla, bir plazada çalışındır ve rezidansda yaşamaktadır. Öyküde geçen Asistan kız, “Necla’yı kaçırmaya plazadan çıkaracak, taksiye atıp rezidansın yüksek katlarından birindeki 1+0 dairesine çıkaracak”tır.³³⁹ Modern kentin yaşama alanları ile çalışma alanlarını birleştirmesi aileyi ve evi sekülerleşen kurumların birinci basamağına yerleştirir.

³³⁷ A.g.e., s. 20.

³³⁸ A.g.e., s. 20.

³³⁹ Cemal Şakar, “Mutfakta Bir Öykü”, *İtibar*, Sayı: 52, Yıl: Ocak 2016 (18-20), s. 19.

Rezidans hayatının sunduğu 1+0 veya 1+1 daire, bir ailenin dünyasını içine alamayacak genişliktedir.

Kır ile kent hayatı arasında zıtlıklarla dolu derin uçurumlar vardır. Birisi kalabalıkla göze batarken, diğeri tenhalıkla göze batar; birisi sıcak, samimi, yüz yüze ilişkilerle öne çıkarken diğeri çıkarıcı ve soğuk ilişkilerle öne çıkar. Tabiatla, diğercanlılarla iç içe bir yaşam kırdaki doğal bir görüntü oluştururken kentte bu durumla nerdeyse karşılaşılmaz, karşılaşılrsa bile ortaya eğreti bir fotoğraf çıkar. Mehtap Altan'ın *Def* öyküsü böylesi eğreti bir fotoğrafla başlıyor: “Şehrin tam göbeğinde gıt gıt gıdak sesi! Mekâna gelenleri sanki hep tanıyorlar, kaçmıyorlar onlardan. Hatta ortam biraz sessizleştiğinde sanki gıdaklamaları çoğalıyor...”³⁴⁰ Modern kent hayatında insan kır hayatını özlese de kıra özgü eylemleri gerçekleştiremeyebilir. Bazen ortam, bazen kural ve değerler yapılmak istenen eyleme engel oluşturabilir. Kahramanın ağzından dökülen “Tavukların sesi; modern hayatın duvağına tutuşturulmuş iğne oyları gibi salınıyordu usumun kıyılarında”³⁴¹ cümlesi kır-kent karşıtlığını iyice belirginleştirir. Şehir hayatı, herkesin hiçleşerek, kimseleşerek bir diğercine yabancı olduğu hayattır. Birbirinden farklı yaşamların merkezi durumundaki şehir, kır deneyimini adeta simülasyon tadında sakinlerine sunar. Guy Debord, *Gösteri Toplumu*'nda kentin kopyalarla donatılmış ortamı için “çağımızın... tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur... Çağımız için kutsal olan tek şey yanılısana, kutsal olmayan tek şey ise *hakikattir*”³⁴² der. Mahalle tadında siteler, arasta benzeri alışveriş merkezleri, köy ortamı verilmiş mekânlar hep bir şeylerin kopyasıdır. Öykünün kahramanı da bu durumu dikkati çekmek için “Hastalıklara fırsat vermeden, ölümün soluğunu cömertçe sağan bir sürü yabancı insan topluluğu olmadı mı hayat?”³⁴³ sorusunu sorar ve sanki asıllarının kopyasını deneyimlemek anlamına gelen simülasyon kavramını vurgu yapar: “Köy ortamı havası verilmiş bu mekan, insanlara doğallığın soluğunu vermeye çalışsa da bir şey eksikti sanki, bir şey!”³⁴⁴ Aslında eksik olan kır hayatının

³⁴⁰ Mehtap Altan, “Def”, *İtibar*, Sayı: 57, Yıl: Haziran 2016 (26-28), s. 26.

³⁴¹ *A.g.e.*, s. 26.

³⁴² Guy Debord, *Gösteri Toplumu*, çev.: Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33.

³⁴³ Mehtap Altan, “Def”, *a.g.e.*, s. 26.

³⁴⁴ *A.g.e.*, s. 26.

kendisidir. Şehir ortamında çeşitli yönleriyle kırı yaşatmaya çalışmak, kıra ait üç beş parça eşyayı gelişi güzel serpiştirmek değildir. Bu durum postmodern düşüncede belirginleşen biraz ondan biraz bundan mantığının uygulanmasıdır. Öyküde, en köşedeki masanın kenarına iliştirilmiş bir kırık un değirmeni, özellikle eskitilmiş ahşap masalar ve kaç katlı olduğunun saymaya erinildiği gökdelen inşaatı³⁴⁵ yan yana getirilerek postmodern bir örüntü yaratılır. Tavuklar, kırık bir un değirmeni ve eskitilmiş ahşap masalarla kırdan, hemen yanı başındaki gökdelen inşaatıyla modern şehirden örneklerle Foucault'nun *heterotopyasına*³⁴⁶ benzeyen bir mekân kurgusu gözler önüne serilir.

Kişinin aidiyet hissini yitirmesi anlamına gelen yersiz yurtsuzluk, Ahmet Sarı'nın *Odradek* öyküsüne konu edilir. Geçmiş zamanlarda şehirlerin çehresi kolay kolay değişmezken veya değişmesi için uzun yıllar beklemek gerekirken bugünün şehirleri, gelişen teknoloji sayesinde kısa çok bir zamanda değişmektedirler. Böylesi şehirlerde zamanın ruhunu kolay yakalanmaz. Kısa zaman aralıklarıyla değişen mekânlar kendisiyle bağ kurmaya izin vermez. Bu durum insanın mekâna ait olma hislerini de kaybettirir. Şehrin bütün mekânları yersiz yurtsuz için aynı anlama gelir. Teknoloji bütün gelişmişliği ve heybetiyle mekânlar kurarken hemen karşısında, insanların garip bakışları altında bir yersiz yurtsuz sokağın köşe başını, otobüs durağını, atm'leri mesken tutabilir. İnsanın mekândan kopması, yer duygusunu kaybetmesi, zamansızlaşması, diğerlerine o kadar da garip gelmez. Onlar için hayat akmaktadır. Yersiz yurtsuz için çelişkiler yumağı dünyanın bir önemi yoktur. Onun önemmediği, varlığını duyumsadığı otobüs durağındaki o köşeciktir. *Odradek* öyküsünde de böyle bir kahramanın şu ifadeler eşliğinde anlatıldığı görülür:

“Ahşap evlerin bir şekilde kundaklanıp yakıldığı ve yerlerine kısa bir zaman içinde, -kışı da çok sert geçtiğinden bu şehrin- kalın camlardan binaların inşa edildiği şehrin göbeğinde, bu modern camdan binaların tam karşısındaki otobüs durağında, durağın çelikten yapılmış oturaklarından üçünü, yani durağın sağ köşesini büsbütün kendine mesken edinmiş olmalı Odradek. Orayı kendi sit alanı haline getirmiş olmalı. Yıkanmadığı

³⁴⁵ A.g.e., s. 26.

³⁴⁶ Michel Foucault'nun, gerçek bir mekânın içinde birden fazla zamanın ve mekânın barınması durumunu açıklayan terimi.

için aylarca o ekşi kokusunu, sidik kokusunu yani, oraya bulaştırmış olmalı.”³⁴⁷

Toplumsal hayatta uzun yılların birikimiyle oluşan, davranış haline getirilen alışkanlıklar kolaylıkla silinmez. Hayatın akışı içerisinde kırılma olarak algılanan değişim ve dönüşüm süreçleri, kalıplaşmış alışkanlıkları farklılaştırır. Bir nesildeki farklılaşma takip eden nesillere daha farklı biçimlerde aksettirilir. Türkiye’de Batı orijinli modernleşme, etkilerini daha çok toplumsal hayat düzleminde göstermiştir. Tanpınar’ın ifadesiyle Osmanlı toplumu, getirilen yeniliklerle “asırlarca içinde yaşadığı medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini”³⁴⁸ yeni reflexler ve davranışlar geliştirdiğini ortaya koymuştur. Ancak yeni girilen medeniyet dairesine ait bazı unsurların yerleşip kökleşmesi esnasında arada kalmışlık şeklinde tanımlanabilecek bir dizi sorunla da baş başa kalınır. Sorunların temelinde Batı medeniyetine ait unsurların kopya edilerek bütünüyle alınması yatmaktadır. Bu dönemde Batılı yaşayış, mahremiyet kuşatması altında bulunan ev içlerine kadar girip toplumsal hayatı kemirmeye başlar. Çünkü “modernite gündelik toplumsal hayatın doğasını kökten değiştirir ve yaşantılarımızın en kişisel yanlarını bile etkiler.”³⁴⁹ Yaşamın değişmesi gelenek ve modernleşme çatışması bağlamında farklı semboller üzerinden yürütülür. Mimari çatışma alanlarından bir tanesidir. Yatay mimaride inşa edilen evlerden vazgeçilerek dikey mimari örneği apartmana büyük bir istekle geçiş bu döneme denk gelir. Çoğunluğun yaşadığı “konak nasıl imparatorluk zamanının temsil ettiği değerleri üreten ve yaşatan bir mekân ise, [azınlığın yaşadığı] apartman da, Türk toplumundaki batılılaşma hareketinin bir sonucudur ve batılı bir hayat tarzını üretir.”³⁵⁰ Zamanın ilerlemesi bu süreci hızlandırmaktan öteye gitmez. Önceleri sadece İstanbul’da görülen apartmanların sayısı, diğer büyük kent merkezlerinde de artış gösterir. 1950

³⁴⁷ Ahmet Sarı, “Odradek”, **Hece Öykü**, Sayı: 28, Yıl: Ağustos-Eylül 2008 (71-72), s. 71.

³⁴⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Bsk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 126.

³⁴⁹ Anthony Giddens, **Modernite ve Bireysel Kimlik**, çev.: Ümit Tatlıcan, Say Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 11.

³⁵⁰ Handan İnci Elçi, **Roman ve Mekân: Türk Romanında Ev**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 19.

sonrasında, büyük kentlere doğru göç dalgalarının toplumsal hayatı dönüştürmesine tanık olunur. Kentlerdeki kalabalık nüfusu barındırmak için apartmanlaşmaya hız verilir. Apartman, kentlerin yeni sakinleri tarafından bir statü sembolü olarak görülmektedir. Sınıf atlama mücadelesinin, hayat tarzını değiştirmenin görünen yüzüdür apartman. Yeni yerleşim biçimleri, toplumsal ilişkileri de yeniden tanımlar. Eskiden kapı komşusu olan, hal hatır soran, birbirinin eksikliğini gediğini gideren insanlar, apartman hayatında bu alışkanlıklardan birer birer vazgeçmek ve kendi bireysel dünyasına gömülmek mecburiyetinde kalır. İletişim biçimlerinin farklılaşması üzerinden yürüyen süreç, sancılı bir şekilde ilerler. Bireysellik, toplumsal hayatın yükselen değeri olarak kutsanır. Milenyum sonrasında ise yeni arayışlara, yeni toplumsal ilişki biçimlerine kapı aralayan sitelere, uydu kentlere, rezidanslara, cam binalara taşınma süreci başlar. Yeni hayat tarzları mekânların farklılaşmasının hem sebebi hem de sonucu olur. Ömer Faruk Dönmez'in *Ortaya Karışık* öyküsünün kahramanı da mutsuzlar ailesinin bir ferdi olarak şunları söylemektedir: “Bir apartman dairesinde oturuyorduk. Belki de bu yüzden mutlu olamamıştık, kim bilir.”³⁵¹

Sanayi devrimiyle büyük göçlere maruz kalan Avrupa kentlerinde, insan kalabalıklarını barındırmak için fabrikalara yakın alanlara kutu gibi üst üste yığılmış konutların inşa edilmeye başlanması yüksek katlı, farklı fonksiyonları olan odalara bölünmüş apartman tipi konutları ortaya çıkarır. Modern kent hayatının vazgeçilmez barınma mekânı olan apartman, özgünlük barındırmayan, ihtiyaçtan çok fayda esasına dayalı çok katlı yerleşimin adıdır. Üretilen, pazarlanan ve geniş kitleler tarafından tüketilen apartmanlar yaşam tarzının sembolü oldukları için yabancılaşma, yalnızlık ve mutsuzluk gibi olumsuz durumlarla birlikte düşünülmektedir. *Kırmızıya Çalan Koltuk* öyküsü Dilek Aslaner'e ait bir öykü. Öyküde anlatıcı apartmanı “üst üste yığılı birer kibrit kutusu dünyaya”³⁵² benzetir. Bugün yaşama mekânları olarak tercih edilen apartmanla kibrit kutusu arasında özdeşlik kurulmakta, apartman yaşamın, hayallerin sığdırılamadığı bir şekle büründürülmektedir. Bu özdeşlikten

³⁵¹ Ömer Faruk Dönmez, “Ortaya Karışık”, *Hece Öykü*, Sayı: 30, Yıl: Aralık 2007-Ocak 2008 (22-30), s. 25.

³⁵² Dilek Aslaner, “Kırmızıya Çalan Koltuk”, *a.g.e.*, s. 37.

yola çıkılarak kibrit kutusunda yaşamak insana ne kadar ferahlık verirse, apartman da o ölçüde ferahlık verecektir.

Sanayi devrimi, büyük değişim ve dönüşümlerin itici gücü olarak kabul edilir. Kentlerde nüfusun artması hiç eksilmeyen bir kalabalık ve uğultuyu da beraberinde getirmiştir. Kentler bir renkler ve sesler ormanını andırır vaziyettedir. Kent ortamında kalabalıkların fısıltısı dahi gürültüyü sürekli kılmaya yetmektedir. Böyle bir ortamda sessizliği yakalamak en zor şeydir. İçinde bulunulan çağın, bilgi ve iletişim çağı olarak adlandırılması yaygın kanaattir. Kimileri ise bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla her şeyin hızlandığı bu çağa hız ve haz çağı adını vermektedir. Hız ve haz, geleneksel yaşamda hiçbir vakit olumlanan kavramlar olmamışlardır. Bilakis sakin, dingin ve hazzı öncelemeyen yaşam her zaman tercih edilen yaşam formatı olarak sunulmuştur. Tülay Kale'nin *Quartiere Inferno Via Male* öyküsünde bu çağ, "hız iblisinin iyice hızlandığı, bir gürültü çağı"³⁵³ olarak nitelendirilmekte, seslerin çokluğu sebep gösterilerek insanlar için "bu yaman gürültü içinde edilgen kala[n] yeteneksiz ve basiretsizler"³⁵⁴ benzetmesi yapılmaktadır.

Kentte artık yapılacak her eylem tam vaktinde yapılmalıdır. Çünkü her eylemin yapılması için belirlenen kısıtlı bir zaman vardır. Küresel, mekanik zaman anlayışı bunun üzerine kuruludur. Çarklar belirlenen zaman minvalinde dönmektedir. Zamanda oluşabilecek bir durgunluk, küresel sistemin tahtını sarsacaktır. Hız, düşünmeye, değerlendirmeye, anlam aramaya da engeldir. Hız arttığında dikkat sadece hızdan kaynaklanan hazzı odaklanacak, ne zaman ne de mekâna ait ayrıntılar göze görünecektir. Çünkü "hızın iktidarını ilan ettiği bu alemde eylemler kutsanmıştı nasılsa. Hızlanmak, hızlandıkça düşünmemek, düşünmedikçe sorgulamamak"³⁵⁵ bu çağın insanlarına has bir davranış biçimi olmuştur.

Hızın kutsandığı zaman anlayışı, teknoloji öncülüğünde mekânları, malzemeleri farklılaştırmıştır. Kendisine inşa ettiği ilk barınaktan bu yana, çeşitli malzemeler insanın inşa sürecine yardımcı olmuştur. Kimi zaman otlar, çöpler, kimi

³⁵³ Tülay Kale, "Quartiere Inferno Via Male", **a.g.e.**, s. 172.

³⁵⁴ **A.g.e.**, s. 172.

³⁵⁵ **A.g.e.**, s. 172.

zaman çamur, kimi zaman da ahşap bu ihtiyaca cevap vermiştir. Sadullah Paşa'nın *Ondokuzuncu Asır* manzumesinde “*Besâit oldu mürekkebe, mürekkebe oldu basît*”³⁵⁶ şeklinde dile getirdiği gibi endüstrileşme birçok şeyi kökten değiştirmiştir. Demir, çelik ve betonun inşaatla buluşması yapı sektörüne inanılmaz mesafeler aldırıştır. Modern medeniyet ve onun görünürdeki kaleleri olan kentler, demir, çelik ve beton üzerinde yükselmiştir denilebilir. Betonun sertliği, değişmezliği, çeliğin bükülmezliği esasında modernleşmenin getirdiği kesinlik, katılık fikirleriyle örtüşür. Küresel ölçekte kapitalist heveslerle dünyanın bir şantiyeye dönüştürüldüğü gerçektir. Bu durum hem dünyada hem de Türkiye’de betonun kullanımını inanılmaz boyutlara taşımıştır. Katı yapısı ve gri görünümüyle kentler üzerinde bir bir yükselen beton kuleler, göğü delen gökdelenler beton medeniyetinin bayrağını yükseklerle çektiğini göstermektedir. Ancak inşaat teknolojisinin biricik hammaddesi olan betonun radyoaktif bir gaz olan radon yaydığı ve bunun zamanla insan sağlığı için önemli tehlikeler oluşturduğu bilim adamlarınca dile getirilmektedir. Betonun değişmezliği yanında geleneksel yapı malzemesi olan ahşap, bu zararların hiçbirisini barındırmadığı gibi kullanıcılara esneklik sağlar. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Film Seyreden Kadınlar* öyküsünde insanın kurduğu beton medeniyeti şöyle tasvir edilir:

“Geniş bir beton çölünün derinliklerinde kaybolup gitmek mümkün. Bu hisler görsel dile nasıl aktarılabilir. Sağlamlaşması, sertleşmesi için ne kadar suladılar kim bilir. Evet betonun zemine dökülmesi yayılması düzleşmesi sulanması perdeye gelir önce. Artık betondan huzur devşirmeyi öğrenmek zorunda insan türü. Bu insan denizinde, kulaç attıkça kolların bacakların birbirine karıştığı sürekli cinayet hissini gezindiği bu şehirde, insanın görmeyeceği ve görünmeyeceği bir yere kapı kaçıp, sonsuz bir şeye, göz alabildiğine geniş betona mesela, bakması büyük necat. Boşluktan daha kıymetlisi yok artık.”³⁵⁷

Bugün dünyanın en büyük metropollerine bakıldığında gökyüzünün betondan ve camdan kulelerle doldurulduğu görülecektir. Kentlerin silueti artık gökdelenler

³⁵⁶ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1954, s. 58.

³⁵⁷ Yıldız Ramazanoğlu, “Film Seyreden Kadınlar”, *İtibar*, Sayı: 37, Yıl: Ekim 2014 (20-22), s. 21.

tarafından belirlenmektedir. İnsanoğlu iştahla bir kule dikerek, kuleden bir konut satın alarak gökyüzünde yeni bir yaşam peşindedir. Ancak bu kuleler ormanında kaybolan sadece siluet, gökyüzü değil her haliyle insanın kendisidir. Binalar büyüdükçe binalar arasında insan kendisini kaybetmektedir. Kuleler camdan yapıp şeffaflaştıkça mahrem alan kamuya açılarak mahremiyet yitirilmektedir. Mahremiyetle birlikte “her zemin, toprağın rahmetiyle merhametini terk edip betondan kefenlere bürüneberi bırakın şefkati daha da acımasız, hissiz, kindar oluver[ir].³⁵⁸ Berraklığın sembolü gökyüzü binalarla doldurulunca, gökyüzünden incek şefkat de merhamet de inmez olur. *Postmodern Büyü* öyküsünde Yunus Emre Özsaray, sevgili imgesi üzerinden günümüz kentlerinin kuleler, yığınlar, tepeler anaforunda kayboluşunu şu sözlerle dile getirir:

“Unutmam gerektiğine inandırdım kendimi. Başkaları girdi hayatıma, sonra başkaları da. Onun naif, imgesel güzelliği artık bir tensel, güzellik arzusuna dönüşmüştü. Bir güzellik ki ilk başta sadece uzaktan bakıyorsun hayalinde büyüttüğün o güzele. Sonra işte nasıl oluyorsa bir şeyler değişiyor. Daha farklı bir güzellik arzusu kaplıyor içini. Güzelliğe kavuşmak yerine arzuya tutsak oluyor insan. Sonra arzularını kusuyorsun, sonra betonlar, sonra başka kuleler, üst üste yığınlar tepeler, gökyüzünü kaybetmiş kentler...”³⁵⁹

3.4 MODERNLEŞME SÜRECİNDE KENTLEŞME SANCISI

Modernlik kaynağını Batıdan alan bir kavram olup “birey, toplum ve doğaya yönelik çeşitli ilkeler içeren paradigmatik bir evren tasavvurudur.”³⁶⁰ Dünyayı algılama biçiminin değişmesi anlamına gelen modernlik “toplumsal ilişkilerde, mekân oluşumlarında, insanların yaşadıkları mekânı algılama biçimlerinde ve o mekânı paylaştıkları diğer insanlara karşı davranışlarında değişimlerin ve başkalaşımaların yaşandığı süreçtir.”³⁶¹ Modern anlamda kent ve kentleşme olgusunun sanayileşme ile birlikte ortaya çıktığı varsayılır. Kentlerin insan ve bina yönünden niceliksel

³⁵⁸ Osman Koca, “Karı da Karı Ha”, **Hece Öykü**, Sayı: 34, Yıl: Ağustos-Eylül 2009(130-135), s. 134.

³⁵⁹ Yunus Emre Özsaray, “Postmodern Büyü”, **İtibar**, Sayı: 47, Yıl: Ağustos 2015 (30-33), s. 32.

³⁶⁰ Mahmut Kaya, Batı Dışı Modernleşme Örneği Olarak Türkiye Modernleşmesi: Süreklilikler, Kopuşlar ve Çatallanmalar, **Turkish Studies**, Volume 10/2 Winter 2015, (545-564), s. 549.

³⁶¹ Güzin Aydoğan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 8.

büyümesi, kentleşmeyi anlatmaktadır. Hem Avrupa’da hem Türkiye’de kentleşme tecrübesi, sancılı sürece işaret eder. Hiçbir altyapı ve hazırlığa sahip olmayan kentlere doldurulan insan kalabalığının çetelesi tutulmamıştır. Bu durum salgın hastalıklar, çevre kirliliği, çocuk işçiler, sağlıksız barınma yerleri gibi birçok sorunu da kentlerin gündemine taşımıştır. Türkiye özelinde 1950’li yıllarda hayatın tüm alanlarında etkili olan değişim dönüşümün mekâna yansıma biçimi, kentleşme olarak değerlendirilebilir. Aynı dönemde 50 kuşağı öykücülerinin kent mekânlarına, kentleşmeye, kentlileşmeye ve bu olgular karşısında insanın durumuna eğilen dikkatleri gözlerden kaçmaz. Öteden beri öykücülerin temel izleklerinden birisi olan modernleşme sürecindeki sancuların yanına kentleşme olgusu da bir sorunsal olarak eklenir. 1960, 70 ve 80’lerde kentleşme sürecinin hız kesmeden devam etmesi öyküde de karşılığını bulur. 1990’larda başlayan hızlı dönüşüm furyasının 2000 sonrasında kabuk değiştirerek farklı mekânsal yapılaşmalarla tahakkümünü devam ettirdiği görülür. Modernleşmenin başat rolde olduğu bu süreçte geleneğin mekân ve insan üzerindeki yansımaları farklı yollarla silikleştirilip işlevsiz kılınır.

Modern çağ hızın ve hazzın çağıdır, dolayısıyla hiçbir alanda yavaşlığa, duraksamaya yer yoktur. Hızlanmak, bazı şeyleri es geçmek, düşünmemek demektir. Geleneksel hayatın ritmi yavaşlık kadar yavaşlığın getirdiği huzurda atmaktadır. Kentlerin kalabalık atmosferi durup düşünmeye, sessizliğe gömülmeye, tefekküre umutsuzca yer vermemektedir. Kent ortamı insanlar için sadece karşılaşılan, birleşilen, uzaklaşılan ortam olarak kalmakta, belleklerde sahici fotoğraflar bırakmamaktadır. Modern çağın slogan sözcüğü “ıskalamak” olabilir. Kentin devasa göstergeleri arasında her şeyin farkına varmaya çalışıp hiçbir şeyin farkına varamamak. Tülay Kale’nin *Quartiere Inferno Via Male* öyküsünde gelenek ve modernliğin çatışması hız, yavaşlık, derinlik bağlamında değerlendirilerek şöyle verilir:

“Hızla birlikte yavaşlığın keyfi neden yitip gitti böyle? Yavaş iş Rahman’dan, acele iş şeytandandı oysa. “Ey ham ve aceleci kişi! Dama dayanan merdivenden yavaş yavaş çıkılır. Ey tencere yavaş yavaş, ustaca kayna. Delice kaynayan yemek, lezzetli olmaz. Lezzet kimin umurundaydı ki... Mutfakta da demek ki işler rayından çıkmıştı artık. Yarım saate

krallara layık sofralar hazırlamak için yarışmalara katılıyorduk. Hızlandıkça derinlikten uzaklaşıyorduk. Aslında olan şey, karşımıza çıkan her en ise onu ıskaladığımızdı. En önemli ıskaladığımız şey de kendi hayatımızdı. Çünkü dostum, aklın yanından geçip gidende kalıyordu. Hayatımız karşılaşmalar, birleşmeler ve uzaklaşmalardan ibaretti.”³⁶²

Gecekondu, müteahhit, apartman, yeşil alan sözcükleri Türkiye özelinde 1950’lerden günümüze kadar süregelen durumu anlatmak için kullanılabilir, sosyolojik arka planı olan sözcüklerdir. İnsan, uzunca bir dönemdir değişen kent gerçeği ile yüz yüze bulunuyor. Tanpınar, *Beş Şehir*’in İstanbul’unu anlatırken mahallenin değişen konumunu şöyle verir: “Mahallenin yerini yavaş yavaş alt kattaki üsttekenden habersiz, ölümüne, dirimine kayıtsız, küçük bir Babil gibi, her penceresinden ayrı bir radyo merkezinin nağmesi taşan apartman aldı.”³⁶³ Apartmanın gelişi, toplumsal ilişki biçimlerini de olumsuz olarak etkilemiştir. Evin, mahallenin olumlandığı yaşam tarzından kentte boş bulunan alanların apartmanlarla doldurulduğu, arsalar tükenince eskilerin yıkılıp kentsel dönüşüm adı altında yeniden yapıldığı inşaat sürecine geçilir. Bu yeniden yapım sürecinde şüphesiz en büyük yarayı, tek katlı veya iki katlı, bazıları ahşap geleneksel yapılar almaktadır. Geleneğin çekildiği sahne, kepçelerin, dozerlerin eşliğinde yıkım için bekleyen modernitenin hâkimiyetine bırakılır. Evlerin ardından insanlar ve davranış kalıpları da sırasını beklemeye başlar. *Modern Zaman Yarısı* öyküsünde Cengiz Yalçınkaya, kentlerin değişen yüzünü, kentlerle birlikte değişen insanları, mahallenin yitimini, apartmanlaşmayı şu cümlelerle anlatır:

“Şimdi ne Salim Amca vardı, ne yeşil alan ne de gecekondu. Hepsi bir mahalleliyi terk etmişti. Önce mahalledeki gecekondu teker teker müteahhitler tarafından mal sahiplerinden satın alınarak üst üste yerleştirilmiş gecekonduya yani onların deyimiyle apartmanlara çevrilmiş daha sonrasında Salim Amca geçirdiği felçten kısa bir süre sonra vefat etmişti. En sonunda da eski zamanlardaki arenalar gibi bir görev gören, tüm yeteneklerin sergilendiği o yeşil yok edilmiş yerinde

³⁶² Tülay Kale, “Quartiere Inferno Via Male”, **a.g.e.**, s. 173-174.

³⁶³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Beş Şehir**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 156-157.

dokuz kat ve yirmi yedi daireyi barındıran garip bir yapı inşa edilmişti. Zaten mahalleli diye de bir şey kalmamıştı. Çok sevdiği Necibe Teyze, eşi vefat ettikten sonra şehrin diğer ucunda oturan büyük oğlu Kubilay'ın yanına taşınmıştı. Bakkal Süleyman Ağabey ise dükkânı devrederek memleketine göç etmişti. Bölgeye açılan iki süper marketin yanında şansının hiç kalmadığını anlayınca tası tarağı toplayarak köydeki ağabeyinin yanına yerleşmişti.”³⁶⁴

Modernleşme, hayatın tüm alanlarını akılcı ilkelerle kuşatan bir planlama sürecidir. Bu süreçte beklentiye ve sürprize yer yoktur. En önemli zaman dilimi olarak şimdi kutsanırken, gelecek hesapları da göz ardı edilmez. Türkiye’de birçok şehrin modernleşme aynı zamanda birbirinin aynılaştırılması hikâyesidir. Çünkü modern olan farklılık ve özgünlükten ayrılmaz. Özellikle 50’lerde başlayıp 90’lı ve 2000’li yıllarda zirveye çıkan süreç, yeni hayata temel teşkil ettiği için önemli bir noktaya işaret eder. Çalışma alanlarının kent merkezlerinde konumlanması, kentlerin nüfusunu kısa sürede yoğunlaştırır. Bu kadar çok insanın barınma sorununa çok katlı yaşam çözüm olarak sunulur. Ancak plansız bir şekilde inşa edilen çok katlı yapılar en nihayetinde geleneğe ve geleneksele hayat hakkı tanımayan, estetik yoksunu, beton egemen bir kent manzarasının oluşumuna zemin hazırlar. Yıldırım Türk’ün *Taşrada Son Kalem* öyküsünde geçen ifadeler sanki bütün bir kentleşme macerasını gözler önüne serer:

*“Fabrika bacaları göğe yükselmiş, göç dalga dalga yayılmaya başlamıştı. Önce beton binalar türemiş; kargacık burgacık evler, dar caddeler kalmıştı ortada. Sonra her seçimde yüzü yenilenen kaldırımlar yetmez olmuştu insanlara. Her iki taraftan mengene gibi daraltan mekânda insanlar kısa adımlarla dolaşır dururdu. Yeni hayatın ortasında yapayalnız kalan tek katlı müstakil evler hâk ile yeksan edilmiş; boş kalan alanı, doymak bilmeyen iştahla şekilsiz, ruhsuz, çok katlı beton binalar yutmuştu. Estetik kaygıdan ve rahat nefes almaktan ziyade metrekareye kaç kişi daha oturtulabilir planları yapıyorlardı.”*³⁶⁵

³⁶⁴ Cengiz Yalçınkaya, “Modern Zaman Yarası”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015 (162-167), s. 164.

³⁶⁵ Yıldırım Türk, “Taşrada Son Kalem”, **Hece Öykü**, Sayı: 67, Yıl: Şubat-Mart 2015 (38-40), s. 38.

Kentlerin tarihi aynı zamanda değişimin de tarihidir. Toplumsal değişimin yönü, şiddeti mekânlar aracılığıyla okunabilir. 50’li yıllarda apartmanı gündeme sokan güç her ne ise 2000’li yıllarda siteyi, uydu kentleri, gökdelenleri gündeme sokmuştur. *Her Siteye Bir Dede öyküsünün* kahramanı kırdı yaşayan ancak oğlunun yanına sığınmak zorunda kalan bir babadır. Oğlan ise kimsenin aklına gelmeyen konularda bile proje üretmekte mahir bir iş adamıdır. *Her Siteye Bir Dede* esasında projeye verilen isimdir. Projenin başarıya ulaşmasıyla her yerin güvenli siteye dönüştürülmesi ironik bir şekilde şöyle dile getirilir:

“Bu inanılmaz projeyi duyan apartmanlar, eski mahalleler, gecekondular, uydu kentler yani henüz site olamamış bütün muhitler, kentsel dönüşümün kapısına dayanıp siteye dönüşmek istediklerini bildirmişler. Hatta gösteri bile yapanlar olmuş aralarında. Devlet gayet haklı ve makul ve insancıl ve manidar bu isteğe kayıtsız kalmamış. Bir yasa çıkarıp o güzelim haberi tüm yurda duyurmuş: Bundan böyle her yer güvenli site olacakmış. Ülkenin birlik ve beraberliği, dirlik ve düzeni, geleceği ve refahı, huzuru ve mutluluğu ancak bu şekilde teminat altına alınabilirmiş. Çatışmaların, ayrışmaların, kavgaların, bölünmelerin ilacı her yerin cennet misali güvenli siteye dönüştürülmesiymiş.”³⁶⁶

Büyüme, büyüme değerlerini günden güne, aydan aya, yıldan yıla takip etmek, bilançolar hazırlamak, ona uygun politikalar geliştirmek modernitenin hesapçı yapısıyla açıklanabilir. Kentleşmenin temel esprisi kentte nüfus ve bina yoğunlaşmasıdır. Böylelikle kentlerin büyümesi, ölçülebilir, hesaplanabilir bir yapıya kavuşturulmuş olur. Bir anlamda bugünün modern kentleri tek amacı büyüme olan mekânsal yerleşimlerdir.

Kentleşmede amaç büyüme olunca, insana, insani değerlere, doğaya verilen değer de bir o kadar azalacaktır. Modernite doğal hayata karşı ezici bir tahakkümü simgeler. Doğal süreçleri kesintiye uğratarak ona kendi ilkelerine doğrultusunda yön verme modern reflekslerdir. Geleneksel yapıda insan kadar, doğal süreçler de değerli ve vazgeçilmezdir. İnsan, doğanın tahakküm unsurundan ziyade dostu, arkadaşıdır. Modern dünyada asıl olan tahakküm olduğu için güneşin doğuşu, batışı, bir çiçeğin

³⁶⁶ Köksal Alver, “Her Siteye Bir Dede”, a.g.e., s. 28.

açması, bir ağacın meyveye durması hep tali unsur olarak kalacaktır. Fikri Özçelikçi'nin *Hayat Güzel* öyküsünde karaltı benzetmesiyle anlatılan modernitenin tahakküm araçlarından birisi olan kentleşmeden başkası değildir. Kara zemberek imgesiyle vurgulanan kentleşme, anlatıcı tarafından şu şekilde öyküleştirilir:

“Gövde, her sabah sanki kurulmuş bir kara zemberek gibi gerinip yaylanıyor, kirli sarı dişlerini ortaya çıkararak yavaşça ve uzun uzun esniyor, sonra şehrin sokaklarına çıkıp durmadan ilerliyor, ilerledikçe de kendisine yeni katılanlarla birlikte irileşiyor, irileşiyor, irileşiyordu.

Bu iri karaltının ortaya çıkması, kentte hayatın başladığı anlamına geliyordu. Kalabalık, irileşmek dışında hiçbir şeyi umursamıyordu: Akasyalar çiçek açmış, erguvanlar solmuş, gün başka türlü batmış, bir hayal kimbilir kaçınıcı defa kırılmış... Hiç ama hiçbir şey umurunda değildi.”³⁶⁷

Kır ve kent farklı hayat tarzlarının yaşandığı oluşumlardır. Şehrin kalabalığına inat, tenhalık kırın ayırt edici vasfıdır. Kırdaki bireyselliğe, teklığe vurgudan ziyade; cemaat olmaya, bir araya gelmeye vurgu yapılır. Kırdaki herkesle kurulan yakın ve samimi ilişkiler, şehir ortamında insanın kendini yabancı hissettiği ilişkilere dönüşür. Balzac'ın deyişiyle “bir kozmopolit yalnızca hayalini kurabildiği yaşam tarzlarına ve henüz karşılaşmamış olduğu insanlara inanmaya can atarken, bir taşralı yalnızca her gün görerek tanıdığı kişilerde gözlemlediği şeylere inanır.”³⁶⁸ Kent insanı güvenmenin olasılığına inanırken, kır sakini sadece kesinliğe inanır. Kalabalığa karışarak yabancılaşma duygusundan kurtulmak kolay değildir. Kalabalık, sürekli değişen yüzler, konuşmalar yalnızlık duygusunu daha da artırır. Şehirde birey yani ben ön planda olduğu için bize yer yoktur. Herkesin ben olduğu yerde “aslında hiç kimse “ben” değildir.”³⁶⁹ Zeynep Hicret, *Şehirler ve İnsanlar* öyküsüyle şehrin ve insanın zamanla değişen yüzü arasında koşutluk kurmakta, şehir ve insanı özdeşleştirmektedir. Şehrin yalnızlığı, kalabalığı içinde yaşayana etki etmekte, onu

³⁶⁷ Fikri Özçelikçi, “Hayat Güzel”, a.g.e., s. 38.

³⁶⁸ Balzac'tan akt. Richard Sennet, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, s. 64.

³⁶⁹ Besim F. Dellaloğlu, a.g.e., s. 73.

farklı duygulara sürüklemektedir. Bu bağlamda öyküde insan ve şehir arasındaki benzerliğin anlatıldığı şu bölüm dikkat çekicidir:

“Bu şehir ki bir zamanlar çay karıştırma sesiyle yalnızlığını hafifleten bir yokluk köylüsünü ağırlamıştı. Geldiği kalabalık kahvaltı sofralarından, bütün ailenin hazır bulunduğu neşeli akşam yemeklerinden düştüğü bu şehirde, tek tabanca olmanın anlamını yalnız olmaktan ayırt etmeyi öğrenmiş birinin ev sahibesiydi bir zamanlar. O da, bu şehrin belli meydanlarında akan insan seline karışıp kalarak içindekini bastırabileceğini düşünmüştü. Ama kalabalık arttıkça, içindekinin de başıboş hayvan gibi o hücrelerinden bu hücrelerine saldırdığına şahit olması gecikmedi.”³⁷⁰

Yüksek binalar ve çok katlı yaşam kent ve kentleşme kavramlarının en önemli göstergelerindendir. Daha çok insan kalabalığına yer açmak için yüksek katlı binalar modern yaşamın vazgeçilmezleri ve simgeleri olarak ikame edilir. Geleneği temsil eden tek katlı binalara inat modern kentin bu yüksek katlı sembolleri adeta göğü parçalamakta ve insan ruhunu çoraklaştırmaktadır. Bu yapılırken de ne insan, ne tabiat, ne de eşya gözetilmez. Zaten çoraklaşan bir ruhtan tabiatı ve eşyayı sormak anlamsız bir davranış halini alacaktır. Bugünün kentlerinde ufukların binalarla sınırlandırılması, insanı gökyüzüne bakmaz hale getirir. Çünkü birbiri ardına yükselen apartmanlar, gözleri psikolojik olarak bir sonrakine hazırlar. Bir noktadan sonra gözler bu tarza alıştırılmış olur. Yıldırım Türk’ün *Taşrada Son Kalem* öyküsünde anlatıcının ağzından şunlar dökülür:

“Yine binalar kör testere gibi göğü parçalıyor, mahrem alanları kâra dönüştüren çok katlı apartman daireleri insanları yutuyordu. Kepçeler çatır çatır ağaçları sökerken çarşaf çarşaf gazeteler çıkıyordu. İnsan ruhu gittikçe çoraklaşıyordu. Bir zaman sonra her ucube, şirin görünmeye başlıyordu gözlere. Doymak bilmeyen bir hazla hep biraz daha, biraz daha isteniyordu.”³⁷¹

³⁷⁰ Zeynep Hicret, “Şehirler ve İnsan”, **Hece Öykü**, Sayı: 36, Yıl: Aralık 2009-Ocak 2010 (136-139), s. 136.

³⁷¹ Yıldırım Türk, “Taşrada Son Kalem”, **a.g.e.**, s. 40.

Kent yaşamının homojen olmayan yapısı, her gün karşılaşılan milyonlarca insanı bir potada toplar. Birbirinin yabancı bu insan kalabalığının yanına kent ortamının çevre kirliliği gibi, plansız yapılaşma gibi diğer olumsuzlukları da eklenince insan için vahim sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Erkan Karagöz'ün *Kılık Değiştirmiş Bir Prens* öyküsünde bu durum vurgulanır: “Üç koca ay boyunca kocaman ve kara binaların sindiremediklerini kentin devinimsiz göğüne kurum kurum kustuğu, karbonun ölüm olup indiği sokaklarında bu koca kentin milyonlarca göz yiyip bitirmişti kendisini. Hele de onurunu...”³⁷²

Nüfusun kalabalıklığı, kentleşmenin nedenlerinden birisidir. Kentlerdeki bu kalabalığın aynı mekânı paylaşmak, aynı toplu taşımayı kullanmak, aynı alışveriş merkezine gitmek vb. eylemler dışında başka bir ortak noktası yoktur. Kent aralarında amaç birliği bulunmayan farklı kimlik ve kişilikleri, farklı eylemler dolayısıyla bir araya getiren mekândır. Bu insan seli içerisinde kalabalığın farklılıklara bir anlamda perde olabileceği düşünülür. Çünkü herkes birbiri için hiç kimsedir. İnsan, daha dar bir çevrede yapamayacağı davranışları kentin özgür havasında sergileme olanağı bulur. Kentte, sayısız özne bir yandan bir aradadır ancak diğer yandan herkes tek başındır.³⁷³ *Kılık Değiştirmiş Prens*'te kahramanın iç sesi kentin kalabalığı ve kendi yalnızlığı için belki de hiçbir zaman duyulmayacak olan şu sözleri söyleyecektir:

“Yanı başından bir dolu insan gelip geçirdi de kimseler bu korkunç yıkımın kulak tırmalayan seslerini duymazdı. Ne ki aylar sonra ilk kez bugün o da, akıp giden insan selini umursamıyordu. Onlardan, bakışlarından rahatsız olmuyordu. Ne kaldırımları dolduran kızlı erkekli sarmaş dolaş gruplar, yürüyüşleriyle davet eden seviciler, sevdirciler, eşcinseller, kıpır kıpır parmaklı yankesiciler ne de elbiseli süs köpekleriyle gezintiye çıkan içi geçmiş makyaj tutkunu kadınları

³⁷² Erkan Karagöz, “Kılık Değiştirmiş Bir Prens”, **Notos Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Aralık 2008-Ocak 2009 (97-100), s. 97.

³⁷³ Besim F. Dellaloğlu, **a.g.e.**, s. 74.

umursuyordu. Ki çoğunluk onları gizli gizli süzmek, onların yerine geçmek ve bazen de onlar gibi olmayı düşlemek onu rahatlatıyordu.”³⁷⁴

Kent, kalabalığı içerisinde toplamanın yanı sıra insanı insanın kurdu haline de getirir. Sürekli gelişmeye, ilerlemeye odaklanan hayat tarzı kalabalığı bir arada tutar. Hep bir mücadele hali olan kent ortamı, Barlas Özarıkça'nın *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsünde savaş meydanına benzetilerek şöyle anlatılır: “Milyonlarca insan saldırıyor, günü harcıyor, hayatı aşındırıyor, çukuru derinleştirip sonra o bataktan çıkmaya çalıştıkça debelenerek savaş meydanına dönüştürüyorlardı yaşadıkları hayatı.”³⁷⁵

Keşmekeş, trafik sıkışıklığı, telaşlı insanlar kenti hatırlatan, kente ait olan kavramlardır. Kent ortamında yaşayanlar için özellikle sabah ve akşam vakitlerinde oluşan keşmekeş, trafik sıkışıklığı günün rutinlerindedir. “Yaşamımız[ın], her gün, her hafta, her ay ve her yıl benzer davranış kalıplarını yineleme yoluyla düzenlenme[si]”³⁷⁶ gündelik hayatı meydana getirir. Bu rutinlerle başlayan gün bu rutinlerle son bulur. Bu alışkanlıkların yoğurduğu gündelik hayat, insana, ne yaşadığı, nasıl yaşadığı sorusunu bile sordurmaz. İnsanı kent ortamında meşgul edecek çeldiricilerin çokluğu, onu bir türlü kendi iç dünyasına döndürmez. Akşam vakitleri insanlar evlerine dönerlerken her yer alabildiğine ışıklarla doldurulmuştur. Kentin göz alıcı ışıkları gökyüzünde parıldayan ayın ışığını bile göstermez insanlara. Sahte, sahici olanı devre dışı bırakmış olur. Işıkların aldatıcı yansımaları, kent mekânlarını başka bir havaya sokar. Ayın güzel ışığı sahte ışık kaynakları karşısında itibarsızdır. Yıldız Ramazanoğlu'nun *Film Seyreden Kadınlar* öyküsünde sahtenin gerçeğe tercih edilmesi ve bugünün şirazesinden çıkmış dünyası şöyle anlatılmaktadır:

³⁷⁴ Erkan Karagöz, “Kılık Değiştirmiş Bir Prens”, **a.g.e.**, s. 98.

³⁷⁵ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 57.

³⁷⁶ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Yay. Haz.: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 73.

“Caddede bir keşmekeş yine, trafik sıkışık, acelesi olanlar zembereğinden fırlamış gibi can pahasına yola atlıyor. Gökyüzünde yüzen ay zaten kimsenin umurunda değilken aynı anda yanmaya başlayan yüzlerce resmi lambanın göz alıcı sarı ışıkları karşısında iyice itibarsızlaşıyor. Lambalardan yayılan akşam oldu nidasıyla şirazesinden çıkmış ortalık.”³⁷⁷

Kentin kalabalık ortamı, anonimliğin de merkezidir. Kimsenin kimseyi tanımadığı, müdahale etmediği melez bir ortamdır kent. Işık bolluğu, kentin karanlık gecelerini gündüze çevirir. Gerçeğin, görünenin niteliğini değiştirme gücü vardır ışıktaki. Başka türlü algılatma, görülmek istenmeyeni göstermeme ışıklar altında mümkün olur. Doğası gereği çoğul kimliklerin buluşma yeri olan kentte gündüz ve gece farklı kimlikler kullanılır. Her kimlik, takılmak zorunda kalınan bir maskedir, oynanmak zorunda olunan bir roldür aynı zamanda. Sokak, ev, işyeri, eğlence ortamı farklı maskelerin, rollerin karşılaştığı yerlerdir. Bu atmosferde farklılık en önemli sözcük olarak öne çıkar. Nalan Barbarosoğlu, *Yağmur Temizliği* öyküsünde kahramanın sarf ettiği cümlelerle kentin gündüz ve gece farklılaşan yüzü konu edilir:

“Meydandayız... Dört bir yanındaki kavşaklarla kentin içlerine uzanan meydan. Şıkır şıkır ışıklar geceyi yutar burada... Gece de insanları. Gün ışığının maskeleri çıkarılır gecede. Kendiliğinden. Gecenin karanlığı yüz çizgilerini yeniden çizer, renkleri değiştirir. Farklı maskelerle her gece yeniden çizilir yüzler. Göz altı torbaları boşalır örneğin, saç telleri hafifler, gerginlikler dağılır. Farklılaşır insan.”³⁷⁸

Her yerleşme, içerisinde yaşanacak gündelik hayatın da belirleyicisi olur. Kırın ve kentin gündelik hayatı farklı dinamikler üzerinden ilerler. Modern kentin gündelik yaşamı modernlik eksenli belirlenir. Gündelik hayata ait dikkatler, toplumsal etkileşimle ilgili ipuçlarını sakladığı için önemlidir. Giddens'e göre “Bizim neredeyse sürekli olarak başkalarıyla etkileşimi gerektiren gündelik

³⁷⁷ Yıldız Ramazanoğlu, “Film Seyreden Kadınlar”, a.g.e., s. 20.

³⁷⁸ Nalan Barbarosoğlu, “Yağmur Temizliği”, **Hece Öykü**, Hece Öykü, Sayı: 1, Yıl: Şubat-Mart 2004 (34-40), s. 34.

rutinlerimiz, bizim yaptığımız şeylere biçim ve yapı kazandırır. Bu tür rutinleri inceleyerek, toplumsal varlıklar olarak kendimiz ve toplum yaşamının kendisi hakkında çok şey öğrenebiliriz.”³⁷⁹ Hızlı kentleşmenin yaşandığı 1950 sonrasında oluşan gündelik hayatın etkileri bugünlere kadar uzanmaktadır. Apartmanlaşma süreci ile birlikte gündeme gelen kapıcılık müessesesi, modern gündelik hayatın bize özgü oluşumlarından. Yine kadınların iş hayatına aktif ve yoğun biçimde katılmaları da kentlere göçün yaşandığı aynı dönemde gerçekleşir. Kentlerdeki araç sayısının nüfusa orantılı olarak artışı, trafiği kentin değişmez gerçeği kılar. Barlas Özarıkça, *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsünde değişime, kapıcılar, servis bekleyen işçiler, trafik gibi modern kentin sembolleri üzerinden ışık tutacak ve anlatıcıya şunları dile getirecektir:

“Kollarına sepet takmış kapıcıların bakkallardan-marketlerden çıkışını, çalıştıkları işyerlerinin servis arabalarını bekleyen kadınları, erkekleri, manava sandıklarla indirilen sebzeleri, trafik lambalarının kırmızısında arka arkaya dizilen hayvanları andıran otomobillerin içindeki yüzleri seyrediyordu.”³⁸⁰

Çeşitli sebeplerle kırdan kente göçün yoğun olarak başladığı yıllarda, kent merkezleri aynı zamanda çalışma mekânlarıdır. Merkezin diğer özelliği ise kentsoyluların mekânı olmasıdır. Yeni gelenlerin ekonomik güçleri merkezin şartları için yetersizdir. Merkezde çalışan ancak barınma imkânı bulamayan nüfus, kentin çeperlerine gecekondular tarzı evler yapmak suretiyle tutunur. Zamanla evlerin sayısının artmasıyla gecekondular mahalleleri oluşur ve en başta kentin dışı gibi görünen mekânlar, kentle eklemlenme sürecine girerler. Ülkemizde kentleşmenin tarihçesine bakıldığında; genellikle iş bulma umuduyla birisinin kente gelmesi, kente göçüp bir iş bulanın hemşehrilerine haber göndererek hatta onlara iş bularak onların da kente göçünü sağlaması şeklinde bir sürecin takip edildiği görülür. Bu meseleyi Görkem Evcî Kafes öyküsünde şu sözlerle anlatır:

³⁷⁹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 73.

³⁸⁰ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, *a.g.e.*, s. 58.

“Güneş, kocaman binaların ardında saklanan bu fukara mahalleye de ulaşıyordu yavaş yavaş. Çatıları birbirine değen tek katlı, derme çatma evlerin kapıları bir bir açılmaya başlayacaktı birazdan. Her yerde bir bezginlik... Her şey yorgundu burada... Evlerin ayakta durmak için birbirine dayanması da bundandı. Çöpler yığılmıştı her adım başı. Belediye seçimden seçime hatırlardı buraları. Üçe beşe bakmaz çalışırdı mahalledeki herkes. Çalışmak zorundaydı. Bu koca şehirde bir lokma ekmek veren, dönüp yüzüne bakan olmazdı yoksa. Memleketten göçüp bir iş tutan haber salardı köyüne. Amcaoğlu, dayıkızı, damatlar, gelinler, çoluk çocuk kim var kim yok toplanıp göçülürdü büyük şehre. “Büyük şehir bu... Bu kadar adamı doyuruyor, bizi komaz ya...”³⁸¹

Yeni binaların yapımı kentleşme için elzendir. Sürekli bir şekilde kentteki insan ve bina sayısına eklemeler yapılır. Bunun sonucu olarak kentin hiç dokunulmamış alanları, kentleşmeye kurban edilir. Doğanın tahrip edilmesi, ağaçların kesilmesi ve yerlerinin gökdelen, rezidans, villa ve avm’lerle doldurulması, zaten yeşil alanın yetersizliğinden şikâyet edilen kent için ölüm demektir. Bilhassa her yanın betona mahkûm edildiği bugünün dünyasında, yeşil alanlar insanlık için daha da önemli hale gelmiştir. İnsanlık, kentleşme girdabında kendi geleceğini kendi elleriyle yok etmeye çalışmaktadır. Avm’ler, tüketim biçimini, rezidanslar yaşama biçimini farkında olmadan dönüştürmektedir. Kentsel dönüşüm adı altında kent merkezleri asıl sakinlerinden alınarak yeni sakinlere yer açılmak istenmektedir. Bütün bunların arasında M.K.’nin *Hayat Bizi Dinliyor* öyküsü kentlerin nasıl dönüştürüldüğünü örnekleyen şöyle bir diyaloga sahne olur:

“Kadın: “AVM’nin terasından deniz görünüyor demiştin”.

Adam: “Evet görünüyor”.

Yüksek ve yeni binalarla dolan tepedeki semte yaklaşıyorlar. Kadın gazetede görmüş burayı. Adam zaten biliyormuş. “Orası orman alanıydı, kitabına uydurup villa ile rezidans ile doldurdular”. Kadın: “Havadar ve havalı” diyor. Arabanın üstünden geçen kuş: “Ağaçları kestiler, bizi buradan kovdular. Sizi de yaşatmazlar” diye sitem ediyor.”³⁸²

³⁸¹ Görkem Evcı, “Kafes”, **Dergâh**, Sayı: 250, Yıl, Aralık 2010 (5-7), s. 5.

³⁸² M.K., “Hayat Bizi Dinliyor”, **Dergâh**, Sayı: 271, Yıl: Eylül 2012, s. 23.

Günümüzde avm'ler, rezidanslar, gökdelenler, cam binalar, plazalar modern kent hayatının sembolleri olarak gökyüzünü süslemektedir. Binaların değişmesi, yapı malzemelerinin değişmesi esasında hayatın değişimine işarettir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ideal ev, "çekirdek aileyi barındıran, eğitilmiş karı koca ve çocuklarının birlikte kutu gibi, modern pratik bir evde yaşa[ması]"³⁸³ anlamına gelmekteydi. Zamanla değişen şartlar ideal ev tanımını da farklılaştırmıştır. Bir dönem apartman dairesi, apartman hayatı ideal ev, ideal hayat olarak kutsanırken, bugün siteler, rezidanslar, cam binalar, kuleler idealize edilip kutsanmaktadır. Söz konusu olan elbette salt mekânsal dönüşüm değildir. Mekânla birlikte dönüşen hayat tarzıdır, insan profilidir. Cam binalarda çalışan bir kahramanın konu edildiği *Bir Tip* öyküsü Cemal Şakar'a ait. Günümüzde şeffaflık simgesi olarak gösterilen ancak esasında kontrol ve denetimin bir başka biçimini temsil eden cam bina ve plaza hayatı plaza hayatı anlatıcı tarafından şu sözlerle aktarılır:

"Cam binalarda yaşadığına bakmayın; buraları fanus gibidir. Binalar yüksek olduğu için bütün gün, bütün güneşleri içeri alır. Jaluzi perdeler sadece psikolojik etki yaratmak içindir. Klimaların fanları, nefes nefese içeriye bir bahar havası vermek için hiç durmasa da, nafi! Daha etkin bir soğutma için sürekli olarak içerideki havayı döndürdüğünden, öğleye doğru hava da çürür. Ördekler gibi, bir an başınızı dışarıya çıkarabileceğiniz açılabilir camlar da yoktur, binanın emniyeti zafiyete uğrar çünkü. Nerdeyse her cam kenarındaki çiçekler, çalışanların motivasyonu için düşünülmüş olsa da, ölü gibidirler. Sadece çiçeklere bakmakla görevli üç-dört kişi durmaksızın onlara su, gübre ve ilaç taşısa da yaşamıyor gibi yaşıyorlardır."³⁸⁴

İçinde bulunulan çağın mekânsal gerçekliği haline gelen cam binalar, "ince çelik desteklerle çerçevelenmiş olan hemen hemen camdan duvarlar, binanın içiyle dışı arasındaki farklılaşmayı en aza indirmektedir."³⁸⁵ Cam binalar, gökdelenler

³⁸³ Handan İnci Elçi, **a.g.e.**, s. 176.

³⁸⁴ Cemal Şakar, "Bir Tip", **İtibar**, Sayı: 11, Yıl: Ağustos 2012 (14-16), s. 14.

³⁸⁵ Richard Sennet, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, s. 28.

insana, çalıştığı, yaşadığı yerlerde “görünürlüğün ortasında yalıtılmışlık paradoksu[nu]”³⁸⁶ yaşatırlar. Cemal Şakar, *Kader Anı* adlı öyküsünde cam binaları yalıtılmış bir ortam sunduğu için fanus benzetmesiyle okuyucuya aktarır ve modernleşmenin kavramlarını çağrıştırdığı için olumsuzlar. “Cam bir binada dışarıyı hiç fark etmeden, bir fanus, şehrin seslerini, dışarıda tutan, içindekileri şehre karşı koruyan, kollayan, yalıtılmış bir cam fanusun içinde hep zamanla, hep ekranlarda yarışmak, öne geçmeye çalışmak, ön almak.”³⁸⁷

Günümüz iş yaşamının vazgeçilmez mekânları olan, plazalar, towerlar ve iş kulelerinin dışı, içi aynı olan cam duvarları “insanlar gün boyunca birbirlerinin gözü önünde olursa dedikodu yapma ve çene çalma ihtimali azalacak, kendilerine çekidüzen ver[sinler]”³⁸⁸ diye tasarlanmışlardır. Herkesin bir diğerini gözetim altında tutması, ilişkileri ve sosyalleşmeyi azaltacak, insanlar arasında sessizlik tek savunma biçimine dönüşecektir.³⁸⁹ Gökyüzünden şehre bakıldığında bina çatılarındaki kurşuni renklerden başkası görünmez olacaktır. Şehri dolaşırken heyula gibi insanların önüne önüne çıkan, yollarını kesen yüksek binalar ve bunların insan psikolojisine etkisi, Merve Koçak Kurt’un *Mayıs’ın Sardunya Kırmızısı* öyküsünde cam binada çalışan bir kahraman üzerinden anlatılır. Öykünün kahramanı yüksek katların birisinden şehre şöyle bir bakar ve şunları söyler: “Camdan binanın onuncu katından gördüğü bu koyu kurşuniyi ne zaman doldurmuştu içine? Şehrin içinde büyüttüğü, içinde büyüttüğü şehrin, büyüttüğü şehrin içinde... Üstüne üstüne gelen heyulalar.”³⁹⁰

Küreselleşme, teknoloji destekli kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımıyla dünyayı sanılandan daha küçük boyutlara getirmiş, sosyal, ekonomik ve politik süreçleri de bu doğrultuda biçimlendirmiştir. Bunlarla koşut giden toplumsal yaşam köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Giddens, “bireylerin gelecek, bugün ve geçmiş duygusuna sahip olmadığı hiçbir toplum[un]”³⁹¹ olmadığını iddia eder. Ancak modern çağ gelecek, bugün ve geçmiş kurgusunu aralarında süreksizlikler yaratarak bozmuştur. Geleneksel yaşam formunda zaman ve mekân algısını toplumsal yaşamın

³⁸⁶ A.g.e., s. 28.

³⁸⁷ Cemal Şakar, “Kader Anı”, *İtibar*, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016 (14-15), s. 14.

³⁸⁸ Richard Sennet, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, s. 30-31.

³⁸⁹ A.g.e., s. 30-31.

³⁹⁰ Merve Koçak Kurt, “Mayıs’ın Sardunya Kırmızısı”, a.g.e., s. 36.

³⁹¹ Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik*, s. 30.

dışında tutmak olanaksızken modern çağ, zaman ve mekânın birbirinden farklı algılanmasını sağlamıştır. Zamanın kapitalist üretim ağları doğrultusunda örgütlenmesi ve mekanikleştirilmesi, onu mekân unsurundan ayrı bir yerde konumlandırmıştır. Zamanın küresel ölçekte düzenlenmesi, normalde belirli bir yerle özdeşleşmiş kültürel unsurların evrenselleştirilerek aynı zamanlara aynı önemin atfedilmesi sonucunu da doğurmuştur.

Bugünün mekân temsilleri arasında sıkça karşılaşılan cam binalar küresel ölçekte kentlerin belirginleşen yüzünü temsil eder. Cam binalarda beyaz yakalılar eliyle görünür kılınan çalışma yaşamı idealize edilmekte ve tek gerçeklik olarak pazarlanmaktadır. Ekonominin, reel politiğin kalbi buralarda atmaktadır. Dünyanın zaman algısı buralara göre belirlenmekte, bir gong sesiyle dünyanın bir ucunda dönmeye başlayan çark, dünyanın başka bir ucundan ses vermektedir. Dönen çarklar sadece ekonomik göstergelerin ifadesi olmamakta, dünya genelinde kabul gören yeni davranış biçimlerine de ön ayak olmaktadır. Güray Süngü'nün *Ne Yaptığını Biliyorsun* öyküsü, günümüz yaşamına yön veren algı biçimlerinin küreselleşme yoluyla bütün dünyada egemen kılınmaya çalışılmasına dairdir. Öyküde anlatıcı, mimari bir biçim olan cam bina gerçeğinden yola çıkar ve bu biçimin zamanla yaşamın bütün hücrelerinde etkili hale gelmesini, yaşamı dönüştürmesini şu cümlelerle aktarır:

“Cam bina şehrin tam ortasında, göbeğinde dense yeri idi. Göğe uzanıyor, kibir kokuyor. İçi tıka basa insan dolu ama nasıl bir düzen, nasıl bir işleyiş. Bunca karmaşaya kalabalığa rağmen karmaşanın kendisine göre bir sistem vücuda gelmiş sanki, işler zerre miskal duraksamadan yürüyor da yürüyor. Cam bina insanları alışmış buna, hücrelerine kadar işlemiş düzen onlara, başka türlü sunu tasavvur bile edemezler. Yaşam çarklarını çeviriyor burada da. Dahası belki en çok burada. Önce burada dönüyor çarklar. Sonra şehrin ortasından, göbeğinden sirayet ediyor şehre, ülkeye, dünyaya. Kademe kademe, basamak basamak da denir, aşama aşama. Şehirde, ülkede dünyanın tümünde de işliyor insanların hücrelerine bu şekil, bu biçim, bu tür, bu yaşam.”³⁹²

³⁹² Güray Süngü, “Ne Yaptığını Biliyorsun”, **Hece Öykü**, Sayı: 38, Yıl: Nisan-Mayıs 2010 (15-21), s. 15.

Endüstrileşme, üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesiyle ortaya çıkan ve önceki yerleşimlerden net biçimde ayrılan “modern kentler, kapitalist gelişmenin doğal bir sonucu değil, tam tersine, sınıfsal eşitsizliğe dayalı kapitalist birikimin dayanıklılığı ve devamlılığını sağlamak üzere tasarlanan, mekâna doğrudan radikal müdahalelerle inşa edilen sosyofiziksel ölçeklerdir.”³⁹³ Modernleşme süreci, sistematik bir yaklaşımla hayatın bütün alanlarını kuşatmıştır. Dokunmadığı, değiştirip dönüştürmediği pek bir şey kalmamıştır. Mekân, mekâna bakış, mekânsal yerleşim ve bunların insan üzerindeki etkileri noktasında geleneğin belirlediği çizginin tamamıyla uzağına düşülmüştür. Modernist etki, yeni yapılan yollar ve bulvarlardan bu bulvarlar üzerine inşa edilen yeni sosyalleşme mekânları avm'lere, bu mekânlarda kullanılan ve doğallığını kaybetmiş süs bitkilerinden diğer eşyalara varıncaya kadar bütün yaşam alanlarında hissedilir. Kentler bu şekilde yapaylığın mekânları haline gelirler. Ne yazık ki insanın kentten kaçarak sığındığı taşra mekânları da kentlere özenerek düzenlenir olmuştur. Böylesi bir kent ortamında insanın kendisi kalması, varlığını hatırlaması çok da olanaklı değildir. Emine Batar, *Çelişki* öyküsünde modernizmin çelişkilerle dolu ve bir türlü *Tanrıyı hatırlatmayan* şehrini şöyle anlatır:

“Yollar asfaltlandı. Gittikçe kalabalıklaşan şehre alışveriş merkezleri gerekti. Hali hazırdaki iki alışveriş merkezine birkaç yıl içinde üç tane daha eklendi. İnsanlarda bir iştah bir iştah... yol kenarına dizilmiş ağaçlar doğallıktan uzak, yapay bir görüntüyle sadece süs için orada bulunuyorlardı; dalları geometrik boyutta kesiliyor ve tuhaf şekilleriyle ağaç olmaktan çok bir eşyaya benzetiliyorlardı. Onlara bakıp Tanrı'yı hatırlamak için zorladım kendimi. Şehrin güneyinde bir dere olduğu aklıma geldi. On dört kilometre yol gittim. Dere boyunca ne kadar ilerlersem ilerleyeyim kenarlara serpiştirilmiş piknik alanlarında duman altında kalmış insanlar bitmedi.”³⁹⁴

³⁹³ Hatice Kurtuluş, “Mimarlığın Sosyolojisine Dair Bir Tartışma İçin Üç Başlık”, *İktisat Dergisi*, Yıl: Kasım 2008, s. 2.

³⁹⁴ Emine Batar, “Çelişki”, *a.g.e.*, s. 23.

İnsanın mutluluğu yaşadığı mekândan bağımsız düşünülemez. Başlangıçtan bugüne yaşamak için şehri mesken tutan insanoğlu, mutluluğu da şehirde arar. Modernlik, insan ve evreni birbiri içine geçmiş yapılar olarak gören ve bunlar arasında farklılık gözetmeyen anlayışın aksine bir tutum geliştirmiştir. Bu tutum insanı ve evreni birbirinden ayırarak farklı kategorilerde değerlendirmiştir. Sanayileşme süreci, insani olanın dışlandığı bir üretim sürecini de ifade eder. Şehirler bu süreçte insanların çalıştığı, doyduğu ve barındığı mekânlar olduğu için bu mekânlarda çalışmak ve uyumak dışında, dinlenmek, sosyal ilişkiler kurmak, gezintiye çıkmak türünden üçüncü bir eylem alanı öngörülmemiştir. Hiç de insani olmayan şartlarda çalışan ve barınan insanların bu durumunun problem alanı olarak görülmesi ve buna yönelik çözümler aranması çok sonraları gerçekleşecektir. Uzunca bir müddet sanayileşme, temel insan haklarının rağmına gelişip durmuştur. Ağır çalışma koşulları, çocuk işçiler, salgın hastalıklar, uygunsuz yaşama mekânları sanayileşmenin gölgesinde kalarak tartışma konusu edilmemiştir. İnsanlığın aleyhine gelişen şehirler, temel ihtiyaçlar dışında bir şey vadetmemektedir. O halde buradan mutluluk çıkması imkânsızdır. Diğer eşya ve varlıkların şehir ortamının yaydığı mutsuzluktan etkilenmeleri Jan Devrim'in *Güzel Bir Bahçe* öyküsünde şu sözlerle konu edilir:

“Biz şehirlerde yaşayan yaratıklarız ve ancak karnımızı doyuruyorsak, tüm hayallerimiz gerçekleşmiş sayılmalıdır. Kendimden ve yaşamdan nefret ettim, tüm güzel bahçelerden, tüm güzel çiçeklerden, tüm güzel ağaçlardan, tüm yemişlerden ve tüm güzel kokulardan... Asla mutlu olamayacaktım, asla!”³⁹⁵

Önceleri “sömürü için yükselen ölüm tanrıları”, “insan ölçeğine uygun olmayan yapılar”, “insan hayatını tehdit eden iblis”, “Amerikan kapitalizminin totemi”, “para kazanma makinesi” gibi sıfatlar yakıştırılarak olumsuzlanan yüksek katlı yapılar, sonraları “cesaret”, “maharet” ve “deha” olarak nitelenerek olumlu bir

³⁹⁵ Jan Devrim, “Güzel Bir Bahçe”, **Hece Öykü**, Sayı: 2, Yıl: Nisan-Mayıs 2004 (38-42), s. 38.

kimliğe büründürülmüşlerdir.³⁹⁶ Yüksek katlı yapılaşmanın türevlerinden birisi olan apartmanlaşmaya değişen şartlarla izah getirilebilir. Ancak gerçekten ihtiyaç olup olmadığıyla ilgili soru işaretleri henüz geçerliliğini yitirmemiştir. Çünkü apartman, geleneğe has bir mekânsal yansıma değildir. Bir başka kültürün, farklı zeminlerde, farklı etkenlerle ürettiği bir yapı biçimidir. Bu yapı biçiminin olduğu gibi tevarüs edilmesi, çeşitli sıkıntılara yol açmıştır. Bununla birlikte bir şeyin tekniğini almakla o şeye ve o şeyin kültürel zeminine sahip olmak arasında farklar vardır. Mekânsal yerleşimlerin farklılığı noktasında, iki farklı kültür, iki farklı medeniyet ve iki farklı insanla karşı karşıya kalınır. Ya da tersten bir okumayla farklı insan tipleri, farklı kültür ve medeniyet yapılarını ortaya çıkarır. Saadettin Ökten'in ifadesiyle:

“Ev dediğimiz, şehir dediğimiz olgu bir anlamda kültürel bütünlüğün bir yansımasıdır. Çünkü evi ve şehri oluşturan kapı, pencere, çatı, mahalle, cadde, sokak, meydan, ibadet yeri vs. gibi unsurlar ait olunan kültürün ruh dünyasına göre şekillenmektedir. Evin, şehrin bir parçasını farklı kültürlerle ait öğelerle değiştirme arayışı, kültürel bütünlükte bir kırılmayı beraberinde getirir.”³⁹⁷

Batının toplumsal gerçeklikleri içerisinde vücut bulan, şekillenen apartman formu bir başka kültüre uymayabilir, hatta yadırganabilir. Geleneğin yön verdiği, ilişkilerin ona göre düzenlendiği toplumlarda mekân kurgusu da şüphesiz ona göre olacaktır. Geleneği göz ardı ederek modernlik eksenli yürüyen “konut ve ev sorunu vahşi ve sınırsız arzuların hâkim olduğu savaş alanına, zulmün ve merhametsizliğin yönettiği bir kaosa dön[üşmüştür.]³⁹⁸ Yaşanan kent tecrübesi, kentleşme sürecinin bu kaosun kavramsal ifadesi olarak ortaya çıktığı noktasındadır. Kentlerin biçimlenmesinde modernlik, endüstrileşme ve kapitalist düşünce referans noktası olarak alındığında kaos kaçınılmaz olur. Dilek Aslaner'in *Kırmızıya Çalan Koltuk* öyküsünde kent gerçekliği eleştirel bir tutumla ele alınır. Öyküde huzur vermeyen, güneş görmeyen,

³⁹⁶ Hasan Begeç, **a.g.e.**, s. 11.

³⁹⁷ Saadettin Ökten, **Bir Şehir Kurmak**, Haz. Aynur Can, Mahmut Doğan, Klasik Yayınları, İstanbul 2015, s. 47.

³⁹⁸ **A.g.e.**, s. 11.

üst üste yığılmış kirli sığınaklar benzetmeleriyle ifade edilen apartmanların durumu, birçok kent sakininin korku ve endişesi şöyle yansıtılır:

“Güneşin doğuşunu olduğu gibi batışını da ancak devasa apartmanlar arasından görmek mümkün. Üst üste yığılmış evlerin ışıkları sanki tek bir elin lambanın düğmesine dokunuşuyla hep birden yanıyor. İçlerinde dinlenen, huzur bulunan sıcak yuvalar değil bunlar, koşuşturarak evlerine gidenlerin yüzlerinden belli oluyor. Her biri bir sığınağa inercesine evlerine girip sabah olduğunda kaçarcasına aynı evden çıkıyor. Gecekonduların üst üste yığılarak canhıraş bir görüntüyle göğe doğru yükseldiği kentler; yapıldıktan birkaç ay sonra badanaları, badanalarıyla birlikte duvarlara sinen renkleri, kokuları ve sesleri de kirlenen sığınaklar.”³⁹⁹

Göç olgusuyla kentleşme arasında bir bağıntı mutlaka vardır. Kentleşmenin tavan yaptığı 50 sonrasında gündeme gelen müesseselerden biri de müteahhitlikler. Türkiye tecrübesinde kentlerin uzunca bir süre, çoğu inşaatçılıktan gelme, bu işin eğitimini almamış, müteahhit adı verilen kişiler eliyle şekillendirildiği bir vakıadır. Boş buldukları arsalara apartmanları bir bir konduruveren müteahhitler, zaten sorunlarla boğuşan kentlerin sorunlarını daha da içinden çıkılmaz hale getirmişlerdir. 2000’li yıllara gelindiğinde kapitalizmin yansıması olan rantın devreye girmesi, işleri iyice çığırından çıkarmıştır. Barlas Özarıkça’nın *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsü biraz da bununla ilgilidir. Öykü kişisi, her yerin apartmanla doldurulduğu bu hengâmede küçük bahçeyi görmüş ve şaşkınlığını gizleyememiştir. “Otobüs durağından yürüyerek evinin az ötesindeki çocuk parkına gidiyordu. Sağlı sollu iki yolun kesişip daralıtığı, küçük, ağaçlı bir bahçeydi. Oradaki eski konak yıkılmış, bu parçasına, darlığından, uygunsuzluğundan dolayı çok katlı, yüksek apartman dikememişlerdi.”⁴⁰⁰

‘Evi müteahhite vermek’ sözü kentleşmeyle birlikte farklı bir bağlama oturmuştur. Bu sözün anlam haritasının değişmesi, son elli almış yılın mekânsal dönüşüm noktasında özetini de verir. Eski evler, içerisine sinen hatıralara,

³⁹⁹ Dilek Aslaner, “Kırmızıya Çalan Koltuk”, **a.g.e.**, s. 36.

⁴⁰⁰ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 57.

yaşanmışlıklara, donmuş zaman kesitlerine bakılmaksızın bazen yeni bir daire, yeni bir hayat uğruna, bazen rant uğruna birer birer feda edilmiştir. Simmel'in de ifade ettiği gibi metropolün tek belirleyicisi ve etkin gücü paradır. Mekânın üretim sürecine sokulması, onu alınır satılır bir metaya dönüştürür. Türkiye, onlarca yıldır bu süreci ve bu sürecin olumsuz yansımalarını yaşamaktadır. Eda Tezcan, *Mümin Bey Apartmanında* içerisinde sayısız anı biriktirilmesine rağmen eski denilerek yıkılan evi ve yerine dikilmek istenen stüdyo dairelerin sürecini öyküleştirmiştir. Öykü kişinin ağzından aktarılan şu ifadeler bu anlamda dikkate değerdir:

“Dayım, dedem yaşarken bir kez evi müteahhite verelim diyecek olmuştum da dedem kapatıvermişti konuyu. Dayım da bir daha açmamıştı. Şimdi dedemin toprağı daha kurumadan evi müteahhite vermek de neydi? Bir daire vereceklermiş anneanneme, üzerine de para! Beş kat olacakmış. Hepsi stüdyo. Öğrenciler rağbet ediyormuş, kiralar...”⁴⁰¹

İkinci bin yıla doğru uygulanan politikalarla da ilintili olarak ekonomik ve sosyal hayat başta olmak üzere hayatın bütün alanlarında büyük bir değişim görülür. Kırk yıllık bakkalların markete, süpermarkete dönüşmesiyle insanların tüketim ihtiyaçlarını tamamıyla değiştiren avm'lerin açılışı paralellik gösterir. Yine o yıllarda, dolaşıma giren kavramlardan biri de “katma değer”dir. Eskiden kurtulmak için geçmişi hatırlatacak semboller, eşyalar göz önünden kaldırılır. Bakkallar eskiyi temsil ettiği için tercih edilmeyenler grubuna dahil edilir. Bir dönemin alafranga- alaturka ikilemi gibi farklı kavramlar, meslekler, işyerleri üzerinden yeni ikilik alanları ortaya çıkar. Gülçin Durman'ın *Maradona* öyküsünde anlattığı kahraman Ali Nizam, bakkallıktan süpermarkete geçme isteğiyle yanıp tutuşan biridir. Ali Nizam, eskiyi yıkarak yeni ve güzel olana sahip olacaktır. Süpermarket, yeninin, gücün, saygınlığın, sınıf atlamanın simgesidir. Ali Nizam'ın katma değere ulaşma yolunda en büyük adım olan süpermarket serüveni için şunlar söylenir öyküde:

⁴⁰¹ Eda Tezcan, “Mümin Bey Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 6.

“Öyle çok işi vardı ki, dükkân boşalır boşalmaz katma değere ulaşmak için duvarları yıkarak, sütunları unufak ederek önündeki en büyük engeli bakkalı ortadan kaldıracak, böylece eşsiz marketi doğacaktı.

Fakat alışlagelmişin dışında bir yol izleyip, dükkânın vitrininde şimdi gözüne zavallı görünen Ali Nizam Bakkaliyesi yazısını sildirerek işe başladı. Bu iş sürerken üç adam kamyonetle dükkânın önüne yanaştı. Caddede şimdiye kadar bir benzeri daha görülmemiş devasa tabelayı çabucak dükkâna asıverdi. Tabelada geniş, kalın harflerle ALİ NİZAM SÜPER MARKETİ yazıyordu.”⁴⁰²

Türkiye örneğinde, modernliğin sonuçları olarak görülen evden apartmana, apartmandan güvenli sitelere, bakkaldan süpermarkete, berberden kuaföre geçiş gibi mekânsal ve simgesel değişimler, sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte değerlendirilmelidir. 1950 sonrasında Türkiye’de mekân değiştirmek, konum değiştirmenin dışında, içinde bulunulan çevreyi, statüyü, sınıfı değiştirmek gibi anlamlara da gelmektedir. Bu değişikliğin alt metninde mevcut halden hoşnut olmama, mevcut haldeki sembollerin iticiliği gibi sebepler mutlaka vardır. Eski mekâna ait unsurlar, üzerlerine eskilik yaftası vurularak ikinci plana itilir. Yeni olan, aynı zamanda modern olandır, ışıltılıdır, karlıdır, temizdir. Gülçin Durman, *Maradona* öyküsünde sınıf atlama alanı olarak algılanan mekânsal değişimin görünmeyen yüzünü, bakkala ait sembollerin çağrıştırdığı olumsuzluk duygusu üzerinden vermektedir. Bu noktada öykü kişisi Ali Nizam Efendi’nin ağzından dökülen “Ben sadece dükkân değiştirmiyorum, dünyayı da değiştiriyorum.” cümlesi Türkiye’de toplumsal değişimin şifrelerini de içeren bir cümledir. Özellikle mekânsal değişimlerin kökeninde yatan temel düşünce, dünyayı değiştirmektir. Bu düşünceden hareketle öykünün kahramanı Ali Nizam’ın şu sözleri daha anlamlı hale gelir:

“Gülüp geçen müşterilere, Ali Nizam Efendi, “Ben sadece dükkân değiştirmiyorum, dünyayı da değiştiriyorum. O yüzden de önce ismimi ezberletmeliyim” diyordu. Katma değerden sonra Ali Nizam Efendi’ye bakkallıktan bir soğukluk, bir tiksinti gelmişti ki her şey pespaye görünür olmuştu gözüne. Pirinç çuvallarıyla peynir tenekeleri, kapının dibindeki

⁴⁰² Gülçin Durman, “Maradona”, a.g.e., s. 6.

iki renk kolonya, açık bisküvi kutuları, fanustaki çikletler hepsi de midesini bulandırıyor şimdi.

Tezgâhın üstündeki sararmış yaprakları kıvrılmış veresiye defterini ise görmeye dahi dayanamıyordu. Bu yüzden çok kısa bir süre içinde, üstündeki önlük dahil bakkallık dünyasına ait ne varsa hepsinden kurtuldu.”⁴⁰³

Avrupa modernleşmesi, 18. yüzyıl sonlarında başlayan sanayileşme ve endüstrileşme üzerinden okunabilir. Özellikle 19. yüzyıl Avrupası, dünyanın el değmemiş bölgelerinden taşınan hammaddelerle ve birbiri ardına açılan fabrikalarla anılır. Feodalitenin yıkılması, toprakların farklı kişi ve kurumlara geçmesiyle sonuçlanmış, geçim kaynağı bu topraklardaki tarıma dayanan birçok insan işsiz kalarak çalışmak amacıyla kentlerin yolunu tutmuştur. O vakte kadar dengeli bir şekilde büyüyen kentler, kırdan gelen yoğun göçlerle alt üst olurlar. Bu alt üst oluşu sayısal verilere döken Braudel’in tespitine göre: “19. yüzyılda Londra 860 binden 5 milyona ulaşmıştı[r.]”⁴⁰⁴ Söz konusu süreç belli başlı Avrupa şehirlerinin neredeyse bütününde kentsel devrim adı altında fazlasıyla yaşanmaktadır. Kente gelenlerin niteliği ile ilgili olarak Louis Henry’e ait şu değerlendirme dikkat çekicidir: “Kadın olsun erkek olsun tek başınaydılar, geçmişle bağları koparılmıştı ve uzaklardan gelmişlerdi. Gerçekten de, Londralılar ve Parisliler, 1720’lerde dışarıdan gelmiş bu insanlar için “soytarı”, “kılıksız”, “kuşkulu” ve “geri” ifadelerini kullanıyorlardı.”⁴⁰⁵ Bütün bunlara maruz kalan ve olumsuz şartlar altında ortaya çıkan işçi sınıfı kente tutunabilmek adına ağır bedeller ödeyecektir.

Türkiye’nin sanayileşme olgusuyla çok geç tanışması, kentlere göçü geciktirmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan olumsuz tablo dünyayı etkilediği gibi Türkiye’yi de etkilemiştir. 1950’li yıllarda siyaseti, ekonomiyi, sosyal ve kültürel yaşamı yeniden tanımlayan ve biçimlendiren süreç, kentlere göçün önünü de açmış olur. Kente sonradan gelenler, sosyo-ekonomik şartları gereği merkezden uzak bölgelere tutunmuşlardır. Bu insanların yaşadıkları

⁴⁰³ A.g.e., s. 6.

⁴⁰⁴ Fernand Braudel’den akt. Richard Sennet, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, s. 78.

⁴⁰⁵ Louis Henry’den akt., a.g.e., s. 79.

bölgeler, sürekli dezavantajlarıyla gündeme gelen gecekondü bölgeleridir. Alt ve üstü yapı eksiklikleri, çevre kirliliği gibi sorunlarla anılan gecekondü bölgelerinden çalışma alanlarının yoğun olduğu kent merkezine ulaşım başka bir sorun alanı olarak belirir. Hâlihazırda var olan kentleşme ile ilgili sorunların yanında, kente uyum, çalışma koşullarının ağırlığı vd. sorunlar onları yığınlığa sürüklemiştir. Özlem Bayzat *El* öyküsünde anlatıcının yolculuk esnasındaki gözlemine dayanarak kente sonradan gelenlerin psikolojisine ait önemli ipuçlarını şu şekilde vermektedir:

“Tren yolcuları sabahın köründe yola düşüp, geç saatte şehrin üvey-kuytu bölgelerindeki evlerine dönen insanlardı. Öylesine yığınlardı ki, ölümün tozu olmuş olsaydı bu insanların üzerine serpilmiş olma ihtimali yüksekti. Ruhları çekilip alınmış, onun yerine program yerleştirilmiş de uzaktan yönetiliyormuş gibi hareket ederlerdi. İnsan görünümü robotlar. Aynı saatte, aynı trende, aynı vagonunda hatta aynı koltukta. Dakika sekmez. Gülmez, konuşmaz, mimikten yoksun insanlar.”⁴⁰⁶

Mekânı değiştirmek, yaşantıyı değiştirmekle eşdeğerdir. Mekâna sinmiş anıları, zamanın katı halini arkada bırakmak demektir. Türkiye'nin bir dönemi, mekân değiştirme hikâyeleriyle geçmiştir, bugün de geçmeye de devam etmektedir. Eski evler, bu evlerden müteşekkil mahalleler, eski sakinlerince birer birer elden çıkarılarak yerlerine son teknoloji apartmanlar, akıllı konutlar, güvenli siteler inşa edilmektedir. Adı geçen yapılaşmaların süreci, betonlaşmanın da sürecidir. Dökülen beton aslında bir dönemin yaşamına da dökülerek, o yaşam kesiti dondurulmuş olmaktadır. Böylelikle geleneksel yaşam, dondurulmuş bir yaşam kesitinin ifadesi olan nostaljik bir nesneye dönüştürülür. Suzan Nur Başarslan'ın *Nurettin Efendi'nin Anahtar Bahçesi* öyküsü, eski evlere ait anahtarları toplayan ve bu şekilde eskiyi yaşatmaya çalışan öykü kahramanının kentin dönüşümünden rahatsızlığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu noktada kahramanın söylediği “önceleri her türlü anahtar dikerdim, hele de mahalleli evlerini satıp tek katlı evlerin yerine koca koca apartmanlar dikilmeye başlanınca o eski evlerden kalan ne kadar anahtar varsa

⁴⁰⁶ Özlem Bayzat, “El”, *Dergâh*, Sayı: 286, Yıl: Aralık 2013 (8-9), s. 8.

topladım.”⁴⁰⁷ cümlesi, gelenek ve modernite karşıtlığının simgeler düzeyinde yürütüldüğünün ve eski evlere ait anahtarların simgesel yönüyle geleneksel yaşamın bir parçası, belki de kahramanın gözünde bütünü haline geldiğinin kanıtıdır.

Bugünün kentleri egzoz dumanı, kalabalık, zift ve asfalt kokusu, korna ve siren sesleri dışında başka bir şeyle anlatılmamaktadır. Kenti betimleyen her insan, ister istemez söze bunlarla başlıyor. Kentlerin olumsuzluğu çağrıştıran bu sorunlarla anılmasının geçmişi, modernleşme sürecine bağlanabilir. Sanki olağanüstü bir güç önce insanları kentlere doldurdu, ardından da bütün kentlere kendi biçimini ve rengini verdi. Ondan sonra da kentleri yaşanmaz kılan sorunlar baş gösterdi. M. Buğra Doğan’ın *Modern Bir Aşk Masalı* öyküsü, bugün üç beş olumsuz sözcükle birlikte anılan kentlerden yola çıkarak bir aşk masalı yaratmaya çalışmaktadır. Bu modern aşk masalının kahramanları ise tarihsel kişiliklerdir. Böylece adı geçen tarihsel kişiliklerle modern kent öğeleri öykü düzleminde yan yana getirilmiş olur. Ancak ortaya çıkan tabloda kentin çelişkiler yumağı manzarası şöyle söze dökülür:

“İşte o sırada Sanavber’in boynundaki zincir koptu ve billur yere düşerek parçalandı. Gözyaşları yere saçıldı. Etrafı bir anda egzoz dumanı kapladı. Saçlarını bolca jöle ile dikleştirmiş esmer bir çocuk az ötede yere tükürdü. Zift ve asfalt kokusu geliyordu bir yerlerden. Orta yaşlı bir adam okkalı bir küfür savurdu öteden bir başkasına. Işıklar kırmızıdan sarıya döndü. Korna sesleri bastırdı meydanı. Gözlerine rutubet çöktü Ilgar’ın. İnsanlar karıncalar kadar çoktular. Birbirlerinin yüzlerine bakmadan hızla geçiyorlardı caddelerden. Sonra bir polis düdüğü, sonra bir siren sesi...”⁴⁰⁸

İnsanlığın akli önceleyip kutsalı devre dışı bırakması sürecini ifade eden aydınlanma düşüncesi, varlık ve eşyaya bakışta geleneksel perspektifin dışına çıkarak çeşitli araçlarla varlığa tahakkümün önünü açmıştır. İnsanlık, varlık üzerinde yaptığı tahribatın farkına uzunca bir süre varamamıştır. Sanayi kentlerindeki mekân tasarrufları, önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak ölçüde kötüleşmiştir. Kalabalık,

⁴⁰⁷ Suzan Nur Başarslan, “Nurettin Efendi’nin Anahtar Bahçesi”, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁰⁸ M. Buğra Doğan, “Modern Bir Aşk Masalı”, **Dergâh**, Sayı: 279, Yıl: Mayıs 2013 (5-7), s. 7.

pislik, hastalık gibi kent yaşamına ait olumsuzluklardan kente sonradan gelenler sorumlu tutulmuştur. Çünkü kentler, göçler olmadan aristokrasinin temiz ve nezih mekânlarıdır. Sonradan gelenlere karşı oluşan bu tepkisel tutumda, kent mekânlarını sahiplenme duygusuyla hareket eden aristokrasinin payı büyüktür. Avrupa kentlerindeki tepkisel tutumun bir benzeri, Türkiye’de 1950 sonrası kentlere yığılan kalabalıklara karşı gösterilmiştir. Kente önceden yerleşenler yani kentliler, sonradan gelenleri bir türlü kabul edememiş, bunu davranış ve sözle ifade etmişlerdir. Zehra İpşiroğlu, *Duvarlar ve Cüceler* öyküsüyle kente sonradan gelenlerin oluşturduğu sorunlardan duyulan rahatsızlıkları şu satırlarla dile getirmektedir:

“...duvarlara yer açmak için ağaçlık ve yeşillik alanları yok ediyorlar. Her yerde tır kamyonları, vinçler, traktörler, taş ve tuğla yığınları ve harıl harıl çalışan kazı işçileri, kazılan topraklar, toz, duman, çamur, balçık... Yağmur yağdığında yürümeyi güçleştiren irili ufaklı su birikintileri... Kazılan yerlerdeki çukurların, eğri büğrü kaldırımlarla üstünkörü kapatılması, ama kısa bir süre sonra iki adım ötede yeni bir çukurun açılması... Bütün bunlar doğal olarak buralıların rahatını kaçırıyor. Topraklarımızı aklınıza estiği gibi kullanmaya, kentlerimizin dokusunu bozmaya, bizim düzenimizi alt üst etmeye hiçbir hakkınız yok. Sizler geleli beri rahatımız huzurumuz kaçtı, sokaklarda bile çukura ayağımız takılmadan ya da çamura batmadan, toza dumana bulanmadan doğru dürüst yürüyemez olduk.”⁴⁰⁹

Amerikan sinemasında göktaşı veya kuyruklu yıldızın dünyaya çarptığı ve ardından hayatın bir şekilde son bulduğu *Independence Day (Kurtuluş Günü)*, *I am Legend (Ben Efsaneyim)*, *Deep Impact (Derin Darbe)*, *The Day After Tomorrow (Yarıdan Sonra)* gibi kıyamet senaryosunu hatırlatan birçok film çekilmiştir. Bu filmlerin tamamında dikkat çekici taraf, modernizmin kaleleri olarak gösterilen kentlerin yerle bir olmasıdır. Her sahnede çelik, beton ve camdan müteşekkil gökdelenler, devasa köprüler ve diğer güç sembolleri, birbiri ardına yıkılır. İnci Aral da *Şeyler ve Düşler* öyküsünde, bu filmlere benzer bir sahne kurgusuyla hareket ederek adeta bir kıyamet senaryosunu betimlemektedir. Anlatılan fantastik bir düş de

⁴⁰⁹ Zehra İpşiroğlu, “Duvarlar ve Cüceler”, *Adam Öykü*, Sayı: 51, Yıl: Mart-Nisan 2004 (76-80), s. 76.

olsa öyküde geçen ifadeler, hem bireysel, hem de toplumsal anlamda, insanın hem doğduğu hem de öldüğü yer olan modern kentlerden bu şekilde intikam alındığı düşüncesini akla getirmektedir. İntikam düşüncesinin altını besleyen motivasyon elbette, modern kentin acı gerçekliğinde gizlidir. Çünkü insan kendi gerçeğini, yani hakikati bu ortamda yitirmiştir. Hemen her gün farklı bir sorun kümesiyle karşılaşılın modern kentler, insan için “bir dinginlik payı [bırakmadıkça], hakikat”ın⁴¹⁰ ölümünün seyredildiği yerler olmanın ötesine geçemeyecektir. Kahraman tarafından yapılan şu tufan betimlemesi bugünün kentleri için de örnek oluşturmaktadır:

“DÜNYANIN batışını gözlüyorum işte. Gökdelenler, çelik ve camdan yapılmış dev binalar, sıra sıra bankalar, iş merkezleri, göz boyayıcı ve yanıtıcı gücün baştan ayağa yaldızladığı her şey, yer sarsıntılarının, taşkınların ve şimşeklerin önüne katılmış tepetaklak gidiyor. Büyüler bozulmuş, çirkinlikler görünür olmuş boşluğa savruluyor. Bütün yozlaşmış zevkler can çekişiyor, hırslar ellerini göğe doğru uzatmış debeleniyor, mayınlar art arda patlayıp ortalığı toza dumana boğuyor. Denizler, ormanlar kalıyor bu tufandan geriye yalnız.”⁴¹¹

Sanayileşmeyle birlikte kentlerin çeşitli sorunlara zemin hazırlaması, zihinlerdeki kent algısını da değiştirmiştir. Sanayi öncesi kentlerde problem oluşturmayan birçok husus, sanayi kentlerinin en büyük problemleri olarak gösterilmiştir. Sorunların temelinde, kısa sayılabilecek bir zaman diliminde kentlere yığılan insan toplulukları ile buna hazırlıksız yakalanan kentler yatmaktadır. Sanayi kenti, temel birçok olanaktan ve temizlikten yoksun, kutu gibi üst üste yerleştirilmiş binalarda yaşayan insanlar tarafından cehenneme eş tutulmuştur. *Oliver Twist* romanında Charles Dickens, 1838 Londra’sını yoksullar, suçlular, işçiler ve evsizlerden müteşekkil mahalleler ile burjuvanın mahalleleri arasındaki derin uçurumlar üzerinden anlatır. Yine Fransız romantiklerinden Victor Hugo *Sefiller*’inde (1868), dönemin Paris’ini tasvir ederken “Burası korkunç bir yerdir.

⁴¹⁰ Ortega Y. Gasset, **a.g.e.**, s. 49.

⁴¹¹ İnci Aral, “Şeyler ve Düşer”, **Adam Öykü**, Sayı: 31, Yıl: Kasım-Aralık 2000 (53-58), s. 57.

Burası karanlıkların kuyusudur. Körlerin çukurudur burası. Cehennemın ta kendisidir.”⁴¹² cümlelerini kullanır. Türk edebiyatında kent, kentleşme gerçeğiyle yüzleşme Avrupa’ya oranla daha geç gerçekleşmiştir. Ancak 1950 sonrasında yazılan roman ve öykülerde kentleşme önemli bir problem olarak görülür. Kentlerin gittikçe yabancılaşan ve gelenekten uzaklaşan yüzleri, roman ve öykü kahramanlarınca tanınmaz olur. Mehmet Muharrem Akça’nın *Can Sıkıcı Bir Öykü*’sünde şehirleşmeyi çağın en büyük vebası olarak göstererek şunları söylemektedir: “Biz bakışımızı değiştirelim. Her şeyi, var olan ve yok olan her şeyi, yeniden anlamlandıralım. Tatile çıkabiliriz, sakın bir sahil kasabasına. Kumsala uzanırız, derin olmayan yerlerde yüzeriz. Çağın en büyük vebası şehirleşiyor olmamızdır desem inanır mısınız? İnanmadın.”⁴¹³

Dokunduğu her şeye para ve kâr anlayışı çerçevesinden bakan kapitalizm, modern kentleri bir amaca hizmet edecek şekilde parçalamıştır. Kentten daha küçük ölçekli yerleşimlerde de kapitalist anlayışın yansımaları görülmüştür. Para ekonomisine daha iyi hizmet edeceği düşünülen sahil kasabaları ve köyleri de tatil beldeleri adı altında “üretici olmayan bir harcamanın mekânı, geniş bir israfın, şeylerin, simgelerin, aşırı enerjilerin yoğun ve devasa ölçüde feda edilmesinin – dinlenmeden ziyade, spor, aşk, yenilenme- mekânı olarak ortaya çıkar[ılmıştır.]”⁴¹⁴ Buralarda görülen “sahte şeffaflık ve aldatıcı doğallık[ın]!”⁴¹⁵ başkası değildir. Yine *Allah’ın Yazıları* öyküsü, kapitalizm vurgulu parçalanmış mekânlara bir gönderme yaparak, zihinlerde eski anlamını koruyan bazı mekânların kapitalizmin mekân kurgusunda kendiliğinden, aslından çıktığını söyler. Bu noktada Urry’nin destekleyici tespiti önemlidir. Ona göre “yerler artan bir biçimde, malların ve hizmetlerin karşılaştırıldığı, değerlendirildiği, satın alındığı ve kullanıldığı tüketim merkezleri olarak yeniden yapılanmaktadır.”⁴¹⁶ Yeniden yapılanan ve farklı

⁴¹² Victor Hugo’dan akt. A. Ömer Türkeş, “Romanda Kentleşme: Gecekonudandan Villakentlere”, **Birikim**, Sayı: 123, Yıl: Temmuz 1999 (110-120), s. 112.

⁴¹³ Mehmet Muharrem Akça, “Can Sıkıcı Bir Öykü”, **Hece Öykü**, Sayı: 72, Yıl: Aralık 2015-Ocak 2016 (171-173), s. 172.

⁴¹⁴ Henri Lefebvre, **Mekânın Üretimi**, çev.: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 86.

⁴¹⁵ **A.g.e.**, s. 86.

⁴¹⁶ John Urry, **Mekanları Tüketmek**, çev.: Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 2015, s. 12.

amaçlara, zevklere, hazlara hizmet eden “deniz kenarında[ki] köy bile köy değildir artık.”⁴¹⁷

Mahalle, geleneksel dünyanın farklı renklerini içerisinde barındıran yerleşimlerinin adıdır. Bugünün mekân kurgusunda mahalle, ısrarla gündemden düşürülmeye çalışılan bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Eskinin özgünlüğüyle öne çıkan birer ikişer katlı evleri, yerini “kârların azamileştirilmesinden başka stratejisi olmayan, yaratıcı özgünlükten uzak ya da rasyonaliteden yoksun, kütleli ve “vahşi” kentleşme ve inşaatlar[a]”⁴¹⁸ bırakmaktadır. Bütün bunlar “daha iyi bir yaşam” veya “hayatı değiştirmek” sloganlarıyla beton bloklu, rengârenk kocaman binaların görseğinde sunulmuş geleneksel algı, “eski kötüdür”, “yeni iyidir”i savlayan modern algıyla değiştirilmeye çalışılır. Yeninin *temsil mekânları* olarak gösterilen üst üste yığılmış beton kutucuklar, insana kesin, sınırları çizilmiş bir özgürlük alanı vadederken, geleneğin evleri düzenlenebilir, dönüştürülebilir yapısıyla daha fazla özgürlük alanı vadeder. Yıldırım Türk’e ait *Aykırı Adam* öyküsünde kahraman, kendi tecrübesinden yola çıkarak mahallenin kapitalist, modernist etkiler altında parçalanışını anlatır:

“Yol boyunca şimdi her biri ayrı iş tutan çocukluk arkadaşlarıyla karşılaştı. Doğup büyüdüğü mahallesinde eski günleri hatırlatan birkaç derme çatma binayı geçti, bastona düşmüş amcaları gördü. Dallarına kuşların yuva yaptığı ağaçlar çoktan yerini beton bloklara bırakmıştı. Rengârenk kocaman binalar, nasılsa ortada kalmış tek tük evleri bütün şirinlikleriyle yutmaya hazırlanıyordu. Arkadaşları bahçeli müstakil evlerini iki daire karşılığı müteahhide vermiş olmaktan memnun “Nereden nereye geldik” diyerek övünüyorlardı. Sonra sözü ona getiriyorlardı. Çürük diş gibi sadece kendi evinin kaldığını, artık bir dairede oturması gerektiğini ima ediyorlardı. Kafasında bin bir türlü düşünce dönüp duruyordu. Yalnız kendisi mi böyle düşünüyordu? İnsanoğlu çok katlı beton kutucuklarda özgürlüğünü nasıl kısıtlayabiliyordu?”⁴¹⁹

⁴¹⁷ Emin Gürdamur, “Allah’ın Yazıları”, **a.g.e.**, s. 140.

⁴¹⁸ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 23.

⁴¹⁹ Yıldırım Türk, “Aykırı Adam”, **a.g.e.**, s. 39.

İnsan ve mekân arasındaki ilişki karşılıklılık içerir. Bu sebeple “insan tarafından değişim ve dönüşüme uğrayan mekânların bir de etkileyen yönü vardır.”⁴²⁰ Kentsel mekândaki her değişim, içerisindeki unsurları da değiştirir. Lefebvre, mekânın değişimi için üretim ilişkilerinin değişimi şartını koşar. Feodal toplumdaki sanayi toplumuna geçiş, böylesi bir değişimi öngörmüştür. Ardından da sanayi toplumunun üretim ilişkileri bağlamında sanayi kenti adı verilen “...kozmojik olandan insani olana, makrodan mikroya, işlevlerden yapılaraya sıçrayan” bir çelişkilere alanı doğmuş ol[ur.]”⁴²¹ 20. yüzyılın metropol kentleri, sanayi kentleri üzerinde yükselmiş, küreselleşme ile bütün dünyaya kök salmıştır. Bu süreç, her eşya ve her kavramın yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Yeniden tanımlama sürecinde geleneksel yaşamın izleri, modern kentlerden birer birer silinmeye çalışılmıştır. Geleneği hatırlatacak bir sembol dahi kent ortamında kendisine yer bulamamaktadır. Kamil Yeşil’in *Balığın Gözü* öyküsünde, yazmak için kendisine konu arayan ve kenti karış karış dolaşan kahramanın perspektifinden anlattığı kentteki değişim manidardır. Modern kentte varlık ve eşya tabiatlarına uygun davranış örüntüleri göstermeyecek ve olması gereken hiçbir şey öyküde dile getirildiği gibi yerinde olmayacaktır:

“Galiba şehrin kasabı da yoktu.
Kasaplar ne oldu beyim.
Şarküteri.
Eşekleri var ama tepmiyor. Köpekleri var ısırıyor. Sigaramı yaktım.
Omuzlarımı düşürdüm. Senin canın sıkılmıştır bir şarkı söyleyim, biraz neşelen dedi horoz ve ötmeye başladı. Sabah namazında uykuya dalan horoz gece yarısı şarkı söylüyordu.”⁴²²

Lefebvre, *Mekânın Üretimi*’nde “hayatı değiştirmek”, “toplumu değiştirmek”; gibi sloganların uygun bir mekân üretimi yoksa hiçbir anlamı ifade etmeyeceğini

⁴²⁰ Bilal Can, “Kapitalist Evrede Mekân ve Mekânın Anlamının İncitilmesi”, **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı I**, Kütahya, 2015, s. 126.

⁴²¹ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 22.

⁴²² Kâmil Yeşil, “Balığın Gözü”, **a.g.e.**, s. 19.

belirtir.⁴²³ 2000 sonrasında inşaat sektörü, önceden yükselen ivmesini daha da yukarılara çıkarır. Bunda, büyük bir hızla ortaya çıkan konut projelerinin görsellikle harmanlanarak gazetelerde, billboardlarda, radyo ve televizyonlarda reklamlar marifetiyle kitleye ulaştırılmasının önemi büyüktür. Reklamlarda dikkat çeken nokta ise konut projelerinin sloganlarıdır. “Hayatın Tam Merkezinde Yeni Bir Hayat”, “Prestijli Yaşam Onda”, “Bir Yaşam Tarzı”, “Farklı Tarzlar, Farklı İhtiyaçlar, Farklı Tercihler İçin”, “Yepyeni Bir Yaşam”, “Hayat Yeni Bir Anlam Kazanıyor” gibi sloganlarla pazarlananın konut değil yeni bir hayat algısı olduğu görülür. Lefebvre’ye göre sloganlar eşliğinde, sadece bir oyun oynanmaktadır. H. Hümeysra Şahin’in *Acaib-i Alem*’inde 1950’li yıllardan bugüne, birbiri ardına yükselttikleri konut projeleriyle itibar gören müteahhitlik gerçeğinden yola çıkılarak her yönüyle acayip hale gelen âlem anlamlandırılmaya çalışılır. Öyküde gazetecinin hayata dair sorduğu sahici sorulara müteahhit, Fransızca bir sloganla “Savoir Vivre!” diyerek cevap verir. Modernizmin çeşitli araçlarıyla yaratılan algıya göre eski ev, eski yaşamı simgelediğinden dolayı bu evlerin sakinleri yaşamasını bilmemektedir. Modernliğin yaşamasını bilmekle eş tutulması, kente hoyratça davranılmasının da zeminini oluşturur. Bu zemini anlatması açısından kahramanın şu ifadeleri daha da önem kazanmış olur:

“Gazetelerin birinde ünlü bir gazetecinin meşhur bir müteahhitle yaptığı söyleşiyi okumaya koyuldu. Zengin müteahhit şehrin orta yerinde gururla yükselttiği akıllı evlerin maharetlerini anlatıyordu. Gazetecinin ‘Kuşların uçuş alanını işgal etmiyor musunuz?’ sorusu belli ki geçirilmiş, müteahhit gösterişli bir kelimeye takılıp kalmıştı: ‘Savoir Vivre!’ Yaşamasını bilmek! Yaşamayı bilmeyenlere o evlerde yer yoktu.”⁴²⁴

Farklılıkları barındıran yapısıyla “mahalle bir mekandan öte hayatın merkezinde duran ve üzerinde kendine özgü bir toplumsal örgütlenmeye imkan veren

⁴²³ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 87.

⁴²⁴ H. Hümeysra Şahin, “Acaib-i Alem”, **Hece Öykü**, Sayı: 55, Yıl: Şubat-Mart-2013 (159-161), s. 160.

aynı zamanda başlı başına bir yaşama tarzını ifade eden bir unsurdur.”⁴²⁵ Tasarlama veya planlama ürünü olmadığı için dışarıya karşı organik birliktelik görüntüsü de veren mahalle, “hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır.”⁴²⁶ Bireyciliğe, güvensizliğe vurgu yapan apartman ve sitelerin oluşturduğu yaşam biçimiyle, topluluğa, ortak ruha, güven duygusuna vurgu yapan mahalle, karışıklık ilişkisi kurar. Modernite, kentin parçalı görünümüleri arasında, mahalleler içerisine nüfuz ederek seri üretim konutları, yeni hayatın abideleri olarak sunar. Güray Süngü’nün *Yağmacılar* öyküsü, mahallenin yavaş yavaş yitimini konu alır. Mahallede sessiz, sakin ve dingin bir hayat akıp giderken, hepsi bir örnek modern konutlar yapıyıverirler. Bu yapıyıverme süreci ve mahalledeki ani değişimin yansımaları anlatıcı tarafından şöyle verilecektir:

“Eskiden böyle değildi bu mahalle. Yoksullar az yoksul, zenginler az zengindi. Çok zenginlerin de mahallesi vardı ama oranın zaten yoksulu yoktu. Sonra bir şeyler oldu. Şehrin göbeğinde derme çatma evlerinde yaşayan mahalle sakinleri, mahallenin bir kenarına ve yani şehrin göbeğindeki mahallenin yamacına bahçeli, bir nizam, ya da bahçe nizam, ama bir tip, ya çok katlı bazen az katlı evlerin yapıyıverdiğini seyrettiler, mahalle kahvesinde çay yudumlaya yudumlaya, eve-işe giderken yürürken baka baka.”⁴²⁷

Heterotopya, Foucault’nun gerçek mekânlarda, farklı zaman ve mekân kesitlerinin yaşanabilirliği üzerine kurguladığı terimdir. Bugünün kentlerinin parçalılık ve süreksizlik özellikleriyle öne çıkan görünümüleri, heterotopyayı andırmaktadır. Bir yandan eski ev ve mahalleler büyük inşaat firmaları tarafından satın alınarak yerlerine çok katlı apartman ve siteler yapılırken, diğer yandan bu apartman ve sitelerin yanı başındaki eski evlerde geleneksel yaşamın devam etmesi, gerçek mekânda farklı zaman ve mekân kesitlerinin yaşanabilirliğini mümkün

⁴²⁵ Ömür Nihal Baday, *Modern Kent Mekanlarında Mahallenin Konumu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 16.

⁴²⁶ Köksal Alver, “Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, *İdeal Kent Dergisi*, Sayı: 2, Adamor Yayın, Ankara, 2010 (116-139), s.117.

⁴²⁷ Güray Süngü, “Yağmacılar”, *İtibar*, Sayı: 52, Yıl: Ocak 2016, s. 42.

kılmaktadır. *Yağmacılar* öyküsünün devamında günümüz mahallelerinin en büyük çelişkisi haline gelen parçalı yapıya değinilir. Esasında Lefebvre'nin modernite mekânları için öngördüğü "homojenlik-parçalılık-hiyerarşiklik"⁴²⁸ gibi özellikler geleneksel mahallelerin yanında böylelikle gerçekleşmiş olur. İki mekân parçası keskin ve belirli hatlarla birbirinden ayrılır. Bu, aynı zamanda yaşamların da ayrılması anlamına gelmektedir. Yaşamları farklılaştıran, kültürel ayrışmaya zemin hazırlayan mekânsal ayrışma sürecinden başkası değildir. Bu ayrışma süreci öyküde şöyle karşılık bulacaktır:

"Aslında o evler mahalleye çok yakıştı da, onlar yakışınca önceki derme çatma yıkıldı yıkılacak allı morlu karalı kahverengili evler bu yakışıklılığa yakışmadı. Dediler de zaten mahallenin dikenli tellerle çevrili yeni ve yakışıklı evlerinde oturan boylu boslu, yadlı yakışıklı, besili kırmızılı ahalisi, o eski evlere ve derme çatmalığa bakıp öfleye pöfleye; bak yahu şuraya, trilyon verip ev alıyorsun, dibi batakhane, bi şeyetmiyorlar burayı, yok efendim, bu ülkede yaşanmaz."⁴²⁹

Makrokozmosla mikrozosun uyumu ve kritik dengesi üzerinde yükselen geleneksel düşünce, 19. yüzyılda sanayi kentleri ve toplumuyla kökünden sarsılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde modernite, dönüştürücü ve tahrip edici gücüyle insana "kirlenmiş toprak, çevre, hava ve su; şehrin malzemesi, "hammaddesi olan ve hayâsızca talan edilen doğa"⁴³⁰ başka bir şey bırakmamıştır. Bu dönemde doğa, konforlu bir yaşam için üzerinde her türlü tasarrufun yapılabildiği bir alan haline getirilir. Modernite sunduğu imkânlarla "baştan çıkarıcı"⁴³¹ olduğu gibi, öngördüğü radikal dönüşümlerle bir o kadar yıkıcıdır. Hikmet Kurter'in *Ölü Leylek* öyküsünde, yol açma çalışmaları sırasında doğanın tahrip edilmesi, insanın yıkıcılığına, kıyıcılığına bağlanmaktadır. Modern yaşam formu da bu yıkıcılık ve kıyıcılığı destekleyici özellikler göstermektedir. Öykü kişinin ağzından aktarılan sözler bunu vurgulamaktadır:

⁴²⁸ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 26.

⁴²⁹ Güray Süngü, "Yağmacılar", **a.g.e.**, s. 42.

⁴³⁰ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 23.

⁴³¹ Daniel Bell'den akt. Marshall Berman, **Katı olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, 16. Bsk., İstanbul, 2013, s. 51.

“Yeniden yürümeye başladım. Ama daha yüz adım atmamıştım ki, gördüklerim karşısında küçük dilimi yutacak gibi oldum. Böylesine şaşırmanın nedeni, dünya kurulduğundan birkaç gün öncesine değin orada var olan koskoca kayalığın yerinde yeller estiğini görmemdi. Biraz kafa yorunca her şeyi anladım. Otomobilleri ile gezinenlerin önünü kesen, rahatımı kaçıran bir engeldi o sarp kayalık. Ne yapıp yapıp o pürüz ortadan kaldırılmalı, araba sahibi âdemoğulları rahata kavuşturulmalıydı.

Kim ne derse desin, şu güzelim doğa parçası, şu güzelim kayalık yok edilmeden arkasından dolanarak yol yapılamaz mıydı? Yapılırdı kuşkusuz. Yapılırdı yapılmasına, ama kıyıcılık yıkıcılık, yok edicilik insanoğlunun tâ içinde, hamurunda. Ne desek boş.”⁴³²

Gecekondu, kente sonradan gelenlerin kentin merkezden uzak bölgelerine inşa ettikleri yapılarıdır. Bir müddet sonra kentlerin hızlı büyümesiyle bir şekilde merkeze gelmiş veya merkezleşmiş olurlar. Gecekondu, uzunca bir süre kentte mekân tutmanın, kente tutunmanın bir yolu, yöntemi olarak görülmüştür. Fikri Özçelikçi'nin *Hayat Güzel* öyküsünde kentleşmenin getirdiği en büyük sorunlardan biri olan gecekondulaşma vurgulanır. Gecekonduların kentin çeperlerinde tutunmaya çalışanlar için bir sığınak olduğu, yoksulluğu, tenhaliği içinde barındırdığı anlatılır. “Bu yöreler, şehrin kalbine uzak olduğu için böyleydi belki de. Şehrin kalbine uzaktı, tenhaydı ve yoksuldu bu yöreler. Yoksulluk, gözden irak kılıyordu büründüğü her şeyi.”⁴³³ Gözden uzaklık, onlar için denetimden de uzak olma imkânı sağlıyordu. Bu kırdan yaşanan hayatın bir benzerinin kente taşınması demekti. Kendi içinde etkin ve hareketli olan gecekondu, dışarıya karşı mesafeli idiler.

Gecekondu meselesi, Handan Acar Yıldız'ın — (*Konuşma Çizgisi*) öyküsüne de konu edilmiştir. Öykünün kahramanı yüksekçe bir yerden baktığı gecekonduların, birbirine benzemeyen yönleriyle güzellik oluşturduğunu, modern kent tasarımı ile yaygınlaşan toplu konut ve site yaşamının tek tipçiliğe vurgu yaptığını, güvenli denilerek kitleye pazarlanan sitelerin dahi insanlarda güvensizlik doğurduğunu kendi örneğinden yola çıkarak söyleyecektir:

⁴³² Hikmet Kurter, “Ölü Leylek”, **Türk Dili**, Sayı: 118, Yıl: Ocak-Şubat 2007 (85-86), s. 85.

⁴³³ Fikri Özçelikçi, “Hayat Güzel”, **a.g.e.**, s. 39.

Konuşma Çizgisi: buradan bakınca evler kibrit kutusu gibi görünüyor (nokta) Biri duvarlarını çizse ateş çıkacakmış gibi(nokta) Gecekondu mahalleleri(üç nokta) Gece konup gündüz uçmayanlar(üç nokta) Ne kadar güzel görünüyorlar hiçbiri diğerine benzemeyen evler(üç nokta) Kibrit kutusu gibi(üç nokta) Biri duvarlarını çizse ateş çıkacakmış gibi(üç nokta) Tepeden bakarak küçümseyemiyorum bu kenti(nokta) Tepesinden bakarak küçümsemek istiyorum bu kenti(nokta) Bir kale duvarında otururken niye büyüyor içimdeki güvensizlik?⁴³⁴

Gecekondu eksenindeki öykülerden birisi de Görkem Evcî'ye ait *Kafes* öyküsüdür. Kentleşmeye yol açan en büyük nedenlerden birisi, şüphesiz göçlerdir. Yoğun göçler nedeniyle kentlerdeki sosyo-ekonomik süreçlerde de farklılaşma görülür. Bir şekilde kente göç edenler, merkeze uzak ve kontrolsüz bölgelere gecekondu yapılar yapmak suretiyle barınma imkânına kavuşmuş olurlar. Bunları yaparken kırdaki dayanışma, işbirliği gibi davranış kalıplarını da kente aktarmış olurlar. Yeni kentliler, kentin tekinsizliğine karşı kendilerini ve gecekondu yapıları dayanışarak korurlar. Çünkü kentte karşılaştıkları manzara, tam bir çelişkiler yumağıdır. Kitle iletişim araçlarından yansıtılan kent ortamı ile yaşanan, duyumsanan kent ortamı birbirinden uçurum derecesinde farklıdır. Televizyonlarda yansıtılan kent mekânları, yanı başlarında olmasına rağmen görünmeyen sınırlar yüzünden ulaşılabilir olmaktan oldukça uzaktır. Bir cam kadar yakın gözükken modern kentin yaşamı ve mekânları, görünmeyen sınırlar yüzünden ulaşılmaz uzaklıktadır. Anlatıcıya göre kent yaşamı çelişkiler, yakın görünen uzaklıklar, aşılamayan duvarlar üzerine kuruludur. Öyküde ifade edildiği şekliyle:

“Çatılarda kocaman binalara doğru çevrilmiş antenler... Belki de bu yüzden hep bu camlı binaları gösteriyordu televizyon. Hani mahalleye doğru çevrilse gariban sokaklar da görülürdü belki ekranda. Arada yalnızca bir cam var. Birbirine yaslanmadan ayakta duramayan gecekondu yapılarından; yüksek, siyah camlı, şatafatlı binalara erişmeyi engelleyen televizyonun camıdır sadece. Ya da en acımasız sınırlardan,

⁴³⁴ Handan Acar Yıldız, “—”, **Hece Öykü**, Sayı: 70, Yıl: Ağustos-Eylül 2015 (28-30), s. 28.

sarp dağlardan, coşkun ırmaklardan, mayınlı arazilerden daha zordur belki onu aşması.”⁴³⁵

Üretim ve tüketim, insanlığın temel eylemlerindedir. Üretim ve tüketim ilişkilerinin değişimi, sanayileşme döneminde olduğu gibi sosyo-ekonomik yapıda bir kırılmaya işaret eder. Alışveriş merkezleri 20. yüzyılın sonlarına doğru küresel bir gerçeklik halinde kentlerdeki başat konumunu alır. Modernitenin yeni kentsel mekânlarında, alışveriş merkezleri tüketim alışkanlıklarını değiştiren bir unsur olarak öne çıkar. İnsanın çok katmanlı ihtiyaçlar hiyerarşisine hitap etme özelliği gösteren alışveriş merkezleri, Baudrillard’a göre “çalışma, eğlence, doğa, kültür; eskiden gerçek yaşamda, “anarşik ve arkaik” kentlerimizde dağınık olan ve sıkıntı ile karmaşıklık yaratan bütün bunlar, kopuk ve birbirine indirgenemez bütün bu etkinlikler; bunların hepsi, en sonunda aynı kesintisiz alışveriş gezintisinde birleşti[rilmiş], birbirine karıştı[rılmış], iklimlendiril[ip], türdeşleş[miştir.]”⁴³⁶ Böylelikle çağın yeni eğlence mekânları, ortaya çıkmıştır. İnsanlar, bu merkezlere gelerek neredeyse bütün ihtiyaçlarını gidermektedir. Zaman kavramı burada bir ayrıntıya dönüştürülürken, tüketim ana unsur haline getirilir. Temel Karataş’ın *Müşteri Memnuniyeti* öyküsü, değişen kentlerin, değişen alışkanlıkları üzerine kurulu bir öykü. Öyküde, kapitalist etkenlerle yapısı ve öncelikleri değiştirilen kentler, kahraman tarafından alışveriş merkezi eleştirisi üzerinden şöyle ele alınır ve değerlendirilir:

“Kimileri, “İşte hayat belirtisi,” diyorlar bu bina için, “bir yaşam var burada.” Her gün alışveriş ettiğim bakkaldan duyduklarım da beni tanımsız hislere boğuyor. Güleyim mi ağlayayım mı bilemiyorum: Çevre halkı çok memnunmuş M.A.R.S. Center’den. Semti, lüks semtler sınıfına sokuvermiş sihirli değnek gibi. Köşedeki emlakçı için düğün bayram. Emlak fiyatları gün be gün artar, civardaki daireler tercih edilir olmuş. Alt katlarındaki büyük mağazalara ta nerelerden geliyorlarmış alışveriş için. Çevre ahalisi, evlerini bu binayı merkez alarak tarif ediyorlarmış artık.”⁴³⁷

⁴³⁵ Görkem Evcı, “Kafes”, **a.g.e.**, s. 5.

⁴³⁶ Jean Baurillard, **Tüketim Toplumu**, Çev.: Hazal Deliçaylı, Ayrıntı Yayınları, 3. Bsk., İstanbul, 2008, s. 22.

⁴³⁷ Temel Karataş, “Müşteri Memnuniyeti”, **a.g.e.**, s. 39.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞİŞEN TOPLUM, DÖNÜŞEN İNSAN: 2000 SONRASI TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE KENTLİLEŞME

4.1 DEĞİŞEN TOPLUM

Toplum denilen yapı, “dünya hakkında değişik ve genellikle birbiriyle çatışma halinde olan insan ilgileri, özlemleri ve bakış açılarının kararsız bir organizasyondur.”⁴³⁸ Bu kararsız organizasyonu etkileyen bir süreç olarak toplumsal değişim olgusu, bütün insan topluluklarında görülen ve farklı sebeplerle kendini gösteren bir durumdur. Ekonomi, din, tarihi ve siyasi süreçler, modernleşme, küreselleşme, sekülerleşme gibi paradigmalardan toplumları değiştirdiği, etkilediği, yönlendirdiği bir gerçektir.

Toplumsal değişim, yüzü insan ve topluma dönük dinamik bir sürecin ifadesidir. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna, sanayi toplumundan enformasyon toplumuna doğru evrilen insanlık, değişim sürecinin dinamik yapısını da göstermiş olur. Geçmişte daha yavaş ilerleyen, sonuçlarını geç gösteren değişimler, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve etkinliği sayesinde bugünün toplumunu daha hızlı bir biçimde etkilemekte ve dönüştürmektedir.

2000 sonrası, 80’lerde başlayan değişimin artarak devam eden hızı, yaygınlığı ve etkinliği ile anılan bir sürecin de başlangıcıdır. Böyle bir süreç, çeşitli araçlarla önce insanı, ardından toplumu değiştirip dönüştürmüştür. 2000 sonrasının öykülerinde değişen toplumun parametreleri, insan, inanç ve kent ilişkileri

⁴³⁸ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, çev.: Adil Çiftçi, **D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: IX, Yıl: 1995 (425-465), s. 432.

bağlamında açık seçik kendisini belli etmektedir. Önceki dönemlerden oldukça karmaşık ve farklı bir insan ve mekân tipinin varlığını hem gerçek hayat hem de edebi düzlemde öyküler haber vermektedir. Karmaşa ile tanımlanan bir süreçte insanın, inanç ve ilişkiler noktasında farklılaşmaması beklenemez.

Toplumsal değişim, çeşitli araçlarla görünür hale getirilir. Bazen bir eşya, bazen bir davranış kalıbı, bazen de tek bir sözcük yaşanan değişimi gözler önüne serer. Kökleri 18. yüzyıla kadar götürülebilecek Türkiye'nin modernleşme serüveninde önce semboller üzerinden yürümüş, ardından da etki alanlarını genişleterek hayatın kendisini dönüştüren bütünsel bir kimlik kazanmıştır. Özellikle Tanzimat sonrası hız kazanan toplumsal değişim, kendisini daha çok sosyal ve kültürel alanlarda kendisini hissettirir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılıp imparatorluk bakiyesi olarak yeni Cumhuriyet'in kurulmasıyla çok katmanlı değişim ve dönüşüm çabalarına tanık olunur. Değişim ve dönüşüm noktasında, farklı etkenlerle kentlere göçün başladığı, siyasi atmosferin değiştiği 50'li ve 60'lı yıllar önemli bir noktaya oturur. 1980 askeri müdahalesi sonrasında bambaşka bir değişim iklimine girilir. Daha çok ekonomik, sosyal ve yapısal alanlarda hızlanan ve etkisi hissedilen değişim, 90'larda farklı bir toplumsal yaşayışın zeminini oluşturur. Milenyum süreci ise dinamik unsurunu bilgi ve iletişim teknolojilerinin oluşturduğu, enformasyon çağına girişin ilk basamağıdır. 2000 sonrasında "elektronik iletişim araçlarının merkezi ve inşa edici bir role sahip olduğu bir toplumsal etkinlik evreni"⁴³⁹ oluşturulmuş ve internetin yaygınlaşmasıyla insanların çoğu bu etkinlik evreninde yer alma yarışına girmiştir. Artık mekânlarıyla, eşyalarıyla, oturma ve kalkma biçimleriyle farklı bir insan, farklı bir toplum vardır. Kamil Yeşil'in *Kendisi Kalarak* öyküsünde dile getirilen de böylesi bir değişimin öykü kahramanlarınca ifade edilmesidir. "Şimdi şimdi düşünüyor Nuri Bey. Hayatımızı değiştiremeyince, eşyamızı, oturma grubumuzu, sehparamızı, perdelerimizi değiştirdiler."⁴⁴⁰ Hem sahne, hem dekor, hem de roller ve enstrümanlar değişmiştir.

Milenyuma girişle birlikte toplumsal yaşayış, radikal değişimlere sahne olur. Bilgi ve iletişim araçları, internetin kullanımı ve yaygınlaşması dünya ile entegre

⁴³⁹ Anthony Giddens, *a.g.e.*, s. 15.

⁴⁴⁰ Kâmil Yeşil, "Kendisi Kalarak", *Türk Dili*, Sayı: 736, Yıl: Nisan 2013 (50-53), s. 51.

olma sürecini hızlandırır. Küreselleşme çok kültürlü dünyayı adeta tek kültürlü hale getirir. Bu tek kültürlülük dünyanın bütün coğrafyalarında mekânsal göstergelerden, yeme, içme ve giyinme biçimlerine, kullanılan markalara kadar bir aynılık getirir. Gelenekseli temsil eden yerellik, modernliği temsil eden küresellik karşısında tutunamaz. Çünkü ortaya çıkan yeni davranış kalıpları yerel dinamiklerle çakıştığında birey kendisine daha üst bir norm olan evrensel normu savunma mekanizması olarak alır. Bu süreçte yerel normlara meşruiyet kazandıran zeminde de bir kayma yaşanır ve başta yerel normların en büyük alanını oluşturan din kurumu olmak üzere gelenek, örf, adet gibi alanların hepsi yara alır. Geleneksel yapı, mekânlaşma sürecinde insanlara birbirinin güneşini dahi kesmemeyi savlarken, küresel özellikli modern yapı, apartmanlaşma ve siteleşmeyi, gök kafeslerde mesken tutmayı savlar. Geleneksel normlar, kanaati, iktisadı teşvik ederken, küresel normlar sınırsız iştah ve tüketimi teşvik eder. Cemal Şakar'ın *Fısıltı* öyküsü geleneksel ile evrenselin çatışmasına değerler, semboller üzerinden vurgu yapmakta, bu değerler ve semboller kullanılarak nasıl bir toplumsal hayat öngörüldüğünü gözler önüne sermektedir:

“şimdi bu mutluluğun peşine düşeceklerdi, öyle ki mutluluğun peşinden koşarken birbirini çiğneyeceklerdi mutlulukla, ezdikçe, çiğnedikçe ötekilerini daha mutlu, öne geçtikçe daha mutlu, bir apartmandan, bir kuleden göğe-göğü deleceklerdi, daha yükseğe, yırtılan gökten yağacaktı sınırsız haz, sınırsız lezzet, sınırsız iştah, tattıkça doyamayacak, doyamadıkça yiyecek, yedikçe tüketecek, tükettikçe kusacak, kustukça tüketecek, tükettikçe haz alacak, haz aldıkça lezzetler, lezzetler, lezzetler, çatlayacak, kendilerini kusacaklar caddelere, mağazalara, barlara, gece kulüplerine, tatillere.”⁴⁴¹

⁴⁴¹ Cemal Şakar, “Fısıltı”, **Türk Dili**, Sayı: 751, Yıl: Temmuz 2014 (23-25), s. 25.

4.2 DÖNÜŞEN İNSAN

Kentler, her şeyden önce insanların yoğun olarak yaşadıkları mekânlardır. İnsan, kentte hayatını sürdürmenin yanında toplumsal ilişkiler de kurar. Dolayısıyla insan kent aracılığıyla sosyalleşir, kültürel verileri elde eder ve toplumun bir parçası haline gelir. Bu süreç, kente özgü davranışlar sergileme, kentli olmayı özümseme sürecidir.

Öykünün var olma gerekçelerinden birisi kentin ve kentleşme karmaşasında yabancılaşan, yalnızlaşan kentli bireyin ortaya çıkışıdır. Türk öykücülüğünde kent, kentleşme ve kentlileşme izlekleri, özellikle 1950 sonrasında toplumsal dönüşüme koşut olarak öykücüler eliyle sıkça ele alınan izleklerdendir. Öykülerde kentleşme ve kentlileşme kavramlarıyla birlikte değişen, dönüşen insanlar ve durumlar okuyucuya kendi gerçekliği içerisinde verilir.

Bugün küresel benzerlikler gösteren kent yaşamının rutinleri aynılaştırmıştır. Her biri birer metropol halini alan kentler, aynı davranışları, aynı tepkileri gösteren insanlara gereksinim duyar. Eylemlerini hızlı yapmak, eylemlerinden haz almak, hepsi aynı aletlerle donatılmış salonlarda spor yapmak, kilo vermek, diyet listelerine uygun yemekler seçmek, metropol yaşamının olmazsa olmazları haline gelmiştir. Özlem Aslipek'in *Anne Olmak* öyküsünde eşi, çocuğu ve kendisi arasında sıkışmış, kent yaşamını "boğucu, sıkıcı, çiçeksiz, topraksız, kelebeksiz" şeklinde nitelendiren, kentli bir anneyle yüz yüze gelinir. Burada küresel ölçekte öngörülen modern insan tipi özellikle vurgulanır. Bu insan, evrensel davranış kalıplarını benimseyecek ve ona uygun davranışlar geliştirecektir. Gerçek hayat, kentli insanın yanı başında akıp gider ancak günün her anı kente özgü aktivitelerle doldurulduğu için bu hayata bir türlü katılamaz. Kahramanın bir gününe ışık tutan şu cümlelere bu açıdan bakılmalıdır:

"Kalkıyor, elini yüzünü yıkıyor, banyodan çıkıyor. Hızlı olmak, oğlunun üstünü başını değiştirmeli, kalın kalın giydirmeli. Hemen de çıkmalı. Spora gitmeli. Durağan yaşamından dolayı aldığı kiloları vermeli. Engin kilo almasını istemiyor.

Yürüyor yürüyor yürüyüş bandında. Ayaklarına bakmamalı midesi bulanır. Yarım saat yürüyor, 4 km. yürümüş oluyor. Boğucu, sıkıcı,

çiçeksiz, topraksız, kelebeksiz. Dışarıda yürümeyi tercih eder ama bu salonda çocuğuna bakılıyor, dışarda kim bakacak?”⁴⁴²

Modern kentin ilişkileri, daha resmi ve biçimseldir. Dolayısıyla oldukça yüzeysel olan bu ilişkiler ağı insanı mutlu etmez. Sakinleri arasına aşılması güç psikolojik duvarlar ören ve bunun mekânsal karşılığını farklı yapılarla inşa eden modern kentten başkası değildir. Karşılaşmalar, toplanmalar, buluşmalar ne kadar sık olsa da yüzeysellik ilişkiler bağlamında aşılmayan bir engeldir. Mekânsal anlamda aynılık hissi veren konutlar, siteler, işyerleri, alışveriş merkezleri ve diğer eklentiler, ilişkileri de bu bağlamda aynılaştırarak derinliksiz, gündelik bir şekle sokar. İletişim dilden ziyade statü, sembol, sınıf, tabaka gibi yapılar üzerinden gerçekleştirilir. Bunlarla dile getirilmeyenin gücü vurgulanır. Ali Işık, *Unutulan* öyküsüyle kentin sahici olmayan yüzüne ışık tutarak bu ilişkileri kahramanın gözünden değerlendirir:

“Her zamanki gibi buluşmamızı podyum havası sarıyor yine. Aldıkları maaşlardan, onları nasıl harcadıklarından, üst kademedekilerin kendilerini nasıl övdüklerinden bahsederlerken, aralarda yutkunmayı bile unutuyorlar. Konuştukça hafifliyorlar. Alışverişten söz açılınca bütün dikkatler toplanıyor. Markalar birbirine giriyor. Çaylar soğuyor. Parfüm fiyatları güne damgasını vuruyor. Konu uzadıkça odayı ekşimsi bir koku sarıyor. Bir üst tabaka takıntısıdır gidiyor. Kelimeler iyice yayılıyor dudaklarında. ‘Daha sık görüşelim’ diyorlar her defasında, ‘Günler düzenleyelim, bir şeyler yapalım.’ Durdukları yerde duramıyorlar. Fireni patlamış kamyon gibiler. Bir de çektikleri sıkıntılara değdiğinden, düzlüğe erdiklerinden dem vuruyorlar sık sık. Çıktıkları tabakanın etrafını tel örgüyle çeviriyorlar. Düşeriz diye çok korkuyorlar. Bana da laf aralarında kariyerimin yarım kaldığını, mücadeleyi bıraktığımı, başarısızlığımı kendimde aramam gerektiğini ima ediyorlar, güya dertlenerek.”⁴⁴³

Guy Debord, metanın fiilen sanayi devrimi, zanaattaki işbölümü ve dünya pazarına yönelik yoğun üretim ile birlikte doğduğunu ve toplumsal yaşamı gerçekten *işgal eden* bir güç olarak ortaya çıktığını, hâkim bilim dalı ve tahakkümün bilimi adı

⁴⁴² Özlem Aslıipek, “Anne Olmak”, *Dergâh*, Sayı: 291, Yıl: Mayıs 2014, s. 8.

⁴⁴³ Ali Işık, “Unutulan”, *Hece Öykü*, Sayı: 54, Yıl: Aralık 2012-Ocak 2013 (61-65), s. 62.

altında ekonomi politiğin de bu dönemde oluştuğunu söyler.⁴⁴⁴ Bir değişim aracı olarak para da metanın bir türü olarak kabul edilir. Toplumdaki ekonomi politiğe karşılık gelen kapitalizm, sosyo-ekonomik bir sistemdir ve üretim biçimleriyle doğrudan ilgili olarak sermaye birikimini esas alır. Bankalar ise, sermaye birikimini sağlaması, saklaması ve yeniden tüketime sunması yönüyle modern kent kurgusunun önde gelen figürlerindedir. Bu noktada Simmel'in metropol ve parayı aynı bağlama yerleştirdiği değerlendirme önemlidir. "Metropol daima para ekonomisinin yeri olmuştur. Metropoldeki ekonomik mübadelenin çoğulluğu ve yoğunluğu mübadele araçlarına, taşradaki ticaretin imkân vermeyeceği bir önem kazandırır."⁴⁴⁵ Reklam, tüketim toplumunu yönlendirmek, bir ürünü pazarlamak için kullanılan kitle iletişim araçlarının en etkili olanıdır. Para da, Debord'un yaklaşımıyla bir meta, yani bir ürün olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bankalar, parayı pazarlamak –üretme-tüketime sunmak- amacıyla reklamlara başvururlar. Bugün özellikle medyada yer alan reklamların büyük çoğunluğunu bankacılık ve konut sektörü reklamları oluşturmaktadır. Yıldırım Türk'ün *Kapıdaki Yüzler* öyküsünde modern kentte banka, reklam, insan ilişkisine vurgu yapılır. Bir *gösteri* alanı olarak reklamlarda yansıtıldığı şekliyle kredi almak amacıyla bankaya gidenlerin bankadan daha güçlü çıktıklarından bahsedilir. "Araya bir reklam giriyor. Güler yüzlü bir bayan, masrafsız kredi fırsatlarından bahsediyor. Memurlar, işçiler, esnaflar kredi almak için bankaya koşuyor; daha dik, daha büyük olarak çıkıyorlar bankadan."⁴⁴⁶

Modern çağın teknoloji merkezli yapısı, mekânı, mekânsal öğeleri farklılaştırdığı gibi, kitle iletişim araçları yoluyla insanların tutum ve davranışlarında, algılarında köklü değişimlere de neden olmaktadır. Richard Sennet, mekânsal farklılaşmanın insan davranışlarına etkisini şöyle açıklar: "Modern toplumun coğrafyası içinde seyretmek çok az fiziksel çaba ve dolayısıyla kendini verme gerektirir; aslında yollar düzleştirilip düzenli bir hale sokuldukça, yolcunun hareket

⁴⁴⁴ Guy Debord, **a.g.e.**, s. 49.

⁴⁴⁵ Georg, Simmel, **Bireysellik ve Kültür**, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 318.

⁴⁴⁶ Yıldırım Türk, "Kapıdaki Yüzler", **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015(42-46), s. 45.

etmek için sokaktaki insanları ve binaları hesaba katma gereği de azalır.”⁴⁴⁷ Gerçekten de modern kentler, insanın eşya ve tabiata olan ilgisini neredeyse sıfırlamıştır. Modern insan, karşılaştığı herhangi bir durumda insandan çok olaya odaklanır. Her gün geçip gittiği cadde ve sokaklarda farklı farklı yüzlerle karşılaşan insan, anonim bir tavır takınarak kimseleşmeye çalışır. Karşılaşılan insanlarsa, kullanılan eşya, marka, yenilen ve içilenler daha önemli hale gelir. Kent mekânlarında, insan artık kendisinin göstereni değildir. Habercilik dünyasında sık kullanılan örnekten yola çıkılacak olursa, bugünün algısında haber değeri taşıyan köpeğin insanı ısırması değil, insanın köpeği ısırmasıdır. *Kuş Kabri* öyküsünde Handan Acar Yıldız, modern algının, metropol ortamını şişirilmiş egoların gezinti mekânı yaptığını, kendisini dev aynasında gören bireyin bir süre sonra etrafını görmez olduğunu vurgulayarak modern toplumun değişen algılarına şöyle dikkat çekmiştir:

“Metropolde sırtında mezar taşıyla dolaşan Adam’ı fark etmediler de sırtındaki yükü fark ettiler. İnsanlar merak etme konusunda tercih yapacak olsalar, yükü taşıyandan çok yükün ne olduğunu merak etmekten yana kullanacaklardı tercihlerini. Uzay boşluğundan bile fark edilebilirdi sırtında mezar taşıyla dolaşan bir Adam. Yukarı çıkan herkes aşağı bakmayı unutmasaydı eğer... Ama yükselen herke aşağı bakmayı unuttuğu için kimse görmedi Adam’ı. Onunla aynı hizadan bakanlar da görmediler. Eğilip yukarı doğru bakanlar da. Üç boyutlu bir görünmezlikti onunki. Sadece sırtındaki yükü gördüler. Bir adam güpegündüz en kalabalık caddelerde sırtında niye mezar taşıyla dolaşır ki?”⁴⁴⁸

Kafka’nın meşhur kahramanı Gregor Samsa’nın önemsizlik, yalnızlık sarmalında bir sabah böceğe dönüşmesi gibi, Handan Acar Yıldız’ın *Kuş Kabri* öyküsünün kahramanı da fantastik bir biçimde geleneksel bir öge olan mezar taşı metropolde sırtında taşıyarak yaşamak zorunda kalır. Avm’ye, sinemaya, tiyatroya, kafeye sırtında mezar taşıyla gidip gelen insan, metropole has bir tutumla kimsenin

⁴⁴⁷ Richard Sennet, **Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Şehir**, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2011, s. 13.

⁴⁴⁸ Handan Acar Yıldız, “Kuş Kâbri”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014 (29-35), s. 33.

dikkatini çekmez. Ölümü çağrıştırmaları bakımından görsel bir malzeme olan sırttaki mezar taşı, taşıyan insandan daha çabuk ayırılma varılan bir unsurdur. Böylece geleneksel algıda evrenin özü kabul edilen insan, metropolün küçük, önemsiz bir ayrıntısına dönüşmüş olur. Sırtında mezar taşıyla dolaşan öykü kişinin kent yaşamındaki durumu anlatıcı tarafından şu satırlarla yansıtılacaktır:

“...yaşadığı çağda, sırtında bir mezar taşıyla dolaşması pek de izah edilebilir değildi. O da herkes gibi ne kadar sıkılsa da AVM’de kahve içiyor, sinemaya, tiyatroya gidiyordu. Aydınlık mekânlarda mesela kafelerde taşı bir yere dayayıp kahvesini içip kitabını okuyabiliyordu. Ama karanlık mekânlarda, örneğin sinemada, çıkarken kimsenin ayağına mezar taşını düşürmesin diye filmi sonuna kadar izlemek zorunda kalıyordu.”⁴⁴⁹

Kuş Kabri öyküsünde geçtiği şekliyle Simmel, metropol hayatının çeşitlilik arz eden sempatiler, kayıtsızlık ve hoşlanmamalar hiyerarşisine dayalı⁴⁵⁰ olduğu fikrindedir. Burada en dikkat çekici olan metropol hayatına has bir tutum olan kayıtsızlıktır. Köksal Alver, mekânsal farklılığın davranışlar üzerindeki etkisiyle ilgili “taşrada herkesin gözü önünde olan kişi, kentte ve özellikle metropolde sadece kalabalığın içindedir”⁴⁵¹ der. Kalabalığın içinde insan, adeta cisimsizleşmekte ve bu haliyle çok da dikkat çekmemektedir. Metropolün anonim yapısı, bireyleri daha çok kendi içlerine yönelterek dışarıya karşı yabancılaştırır. Dışarı, diğerleri ne olursa olsun farkına varılmayan, önemsiz figürlerdir. Öyküde gözyaşları yetersiz olduğu için evde beslediği timsahı gezmeye çıkarmış bir adam da fantastik bir diğer öge olarak yerini alır:

“Yine mezar taşının ensesine değdiği bir anda yanından geçen biri ona çarptı. Kendi gözyaşları yetersiz olduğu için yerine ağlayabilsin diye evinde beslediği timsahı tasmasıyla gezmeye çıkarmış olan biri, Adam’ın

⁴⁴⁹ A.g.e., s. 34.

⁴⁵⁰ Georg, Simmel, **Bireysellik ve Kültür**, s. 322.

⁴⁵¹ Köksal Alver, **Siteril Hayatlar**, s. 40.

iki büküm olduğu sırada mezar taşının köşesine çarptı. O kişi, kalabalık içinde tek başına yürüdüğünde fark edilmediği için timsahla geziyordu.”⁴⁵²

Modern kent, “birbirinden farklı insanları bir araya getirir, toplumsal hayatın karmaşıklığını yoğunlaştırır, insanları birbirine yabancı olarak sunar.”⁴⁵³ Yalnızlık ve yabancılık, kent mekânlarında yoğun olarak yaşanan iki duygudur. Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*’te modern insanın yalnızlığının “epizodik bir talihsizlikten çıkıp standart bir duruma dönüş[tüğünü]”⁴⁵⁴, yalnızlığın dünyasının, “yaşama işinin çekip çevirildiği ve benliğin, yaşamına anlam katabilmek için uyum sağlamak zorunda olduğu bir dünya”⁴⁵⁵ olduğunu söyler. Herkesin birbirinin yabancı olduğu “modern kalabalıkta diğer insanların mevcudiyeti tehdit edici bir şey olarak hissedilir.”⁴⁵⁶ Çünkü kırdaki olduğu gibi tanıma ve bilmeye dayalı güven duygusu tesis edilmiş değildir. Yabancılaşmanın, güvensizliğin verdiği tedirginlik kentli bireyin her haline yansır. Eda Tezcan’ın *Ağlama Sofia*’sı modern insanın yalnızlığı ekseninde dolaşan bir öyküsü. Öyküde kentteki kalabalık dünyanın herkesi kendisiyle meşgul konuma getirdiği, araya fiziksel ve psikolojik mesafelerin girmesiyle yalnızlığın kaçınılmaz olduğu hissedilir. Bu hissedişin kahramandaki yalnızlığı, üzüntüyü, bunalımı daha da büyütecek olması öyküye şöyle yansır:

“Öğleden sonra dışarı çıkmak için birkaç arkadaşımı aradım. Herkes benden meşguldü. Öncelikleri arasında ben yoktum ne yazık ki... Yalnız kalmıştım. Her zaman olduğu gibi... Alışmıştım aslında yalnız gezmeye. İstanbul’a geldiğimden beri dışarıda yalnız yemek yemeye, yalnız başına alışveriş merkezlerini dolaşmaya, tek başına sahilde yürümeye, yalnız çay içmeye bile alışmıştım. Bazen hoşuma da gidiyordu bu yalnızlık. Çıkıp İstanbul’a, kimsenin beni tanımadığı kalabalıklara karışmak, vapurları izlemek, martılara ekmek atmak...”⁴⁵⁷

⁴⁵² Handan Acar Yıldız, “Kuş Kâbri”, **a.g.e.**, s. 34.

⁴⁵³ Richard Sennet, **Ten ve Taş**, s. 20.

⁴⁵⁴ Zygmunt Bauman, **Modernlik ve Müphemlik**, çev.: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 155.

⁴⁵⁵ **A.g.e.**, s. 155.

⁴⁵⁶ Richard Sennet, **Ten ve Taş**, s. 15-16.

⁴⁵⁷ Eda Tezcan, “Ağlama Sofia”, **Dergâh**, Sayı: 286, Yıl: Aralık 2013 (5-7), s. 5.

Bugünün dünyasında küresel bir kavram haline gelen kent gerçekliği, mekânlarıyla, davranış kalıplarıyla, tüketim odaklı kültürüyle kendi sebeplerini üreten bir konuma sahiptir. Bu süreçte yerellik ve yerelliği hatırlatan göstergeler, yadsınma davranışı ile karşı karşıya kalır. Küresel kimlik ve örüntüleri kent mekânlarında kendisini sürekli olarak canlı tutar. Eğitim, iletişim araçları, internet yoluyla belirli bir formasyon kazandırılan insanlar, aynı davranışları gösterme eğilimi içerisindedir. Dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir eşya, slogan, yiyecek, marka, kitap, şarkı, video veya davranış kitle iletişim araçlarının yaygınlık ve etkinliği kullanılarak ortak bir kabule dönüştürülebilir. Bugün güzellik, kariyer gibi kavramlar küreselliğin genel kabulleri ölçüsünde değerlendirilmektedir. Kamil Yeşil, *Balığın Gözü* öyküsünde aynılaşıma kavramına değinir. Kentin kaotik yapısında yazacak konu bulamayan öykü kahramanı, kent yaşamının trendleri üzerinden bir konu devşirmeye çalışarak “Güzellik, kilo verme, estetik öyküleri yazılmış hep. Kariyer de yaparım çocuk da doğururum diyenlerdenseniz mutlaka bir öykünüz vardır yazılacak.”⁴⁵⁸ der.

Modern kentleri, hem insan hem de mekân psikolojisi yönüyle tanımlayan en iyi ifade “arada kalmışlık”tır. Kent mekânları, insan ve bina yönünden homojenlik arz etmez. Kent düzleminde mekânı duyumsayan insan, hem mekânsal göstergelerin, hem de kalabalığın karmaşasından arada kalmışlık duygusuna kapılır. Geleneği temsil eden mekânlarla modernite ve kapitalizmin yükselttiği kibir abidesi mekânlar arasında kalan insan, duygudan duyguya sürüklenir. Aynı şekilde kalabalık insan kitlesinin farklılık gösteren davranışları, bu davranışların ifade ettikleri, kullanılan sözcükler de arada kalmışlığa vurgu yapabilir. Bu bir anlamda geçmiş ve şimdi arasında kalmaktır. Kapitalizm eliyle üretilen mekân, “otoyolların, havaalanlarının, enformasyon ağlarının mekânını da kapsar. Bu mekân içinde, birikimin beşiği, zenginlik yeri, tarihin öznesi, tarihsel mekânın merkezi olan şehir parçalanmış”⁴⁵⁹ olur. Eski-yeni, gelenekseli-moderni, gökdeleni-gecekonduyu bir arada barındıran şehir, kendi içinde ayrılmıştır, farklı birlikteliklere zemin hazırlamıştır.

⁴⁵⁸ Kamil Yeşil, “Balığın Gözü, **a.g.e.**, s. 21.

⁴⁵⁹ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 81.

Böylesi şehirler, Emin Gürdamur'un *Allah'ın Yazıları* öyküsünde betimlendiği şekliyle zaman ve mekân arasına sıkışmış, arafta kalmış insanlar doğurur. Zaman ve mekân ayrımının daha keskin hatlarla belirginleştirildiği modern kentte arafta kalmak ve bir karar verememek, insanı psikolojik olarak etkiler. Modern şehir çelişkili figüranlar eşliğinde öyküde şu cümlelerle anlatılır:

“Araf”ta kalmak sadece insan için değil elbet. Mekân da Araf”ta kalır, hem de nasıl kalır. Şehirlerin arka taraflarında safra kesesi gibi, biçimsiz, eğri büğrü mahalleler mesela. Köy desen köy değil, şehir desen şehir değil. Bura da öyle. Ölümler belediye hoparlöründen mevtanın yedi ceddıyla birlikte anons edilir. Bununla birlikte çöp konteynırları yeraltına inmiştir. Markalar ufak ufak merkezi muhitleri istila etmeye durmuş lakin işi henüz bir alışveriş merkezi raddesine getirememiştir. Mutfaklar ankastre, düğünler elektro bağlama makamındadır. Merkeze uzaktan bakan toplu konut hamleleri gıpta ile izlenmektedir. Modern bir şehrin neleri getirip neleri götüreceği konusunda ahalinin kafası karışıktır. Ne çocuklarını daha iyi imkânlarla okutabilmek için büyük şehre tayin planları yapan memurun, ne de ara sokakların kaldırım kenarlarında bakla kıran kadının kafası nettir. Hoş onların kafası karışıktır da, yöneticilerin kafası sütliman mıdır? Merkezde metruk binaların yıkılmasıyla ortaya çıkan mis gibi toprağa Selçuklu mimarisiyle alışveriş merkezi konduracaklarını söyleyen yönetici, yeni ile eskinin sesini, ikisinin de hakkını yemeden, kalbini kırmadan bulmanın öyle kolay iş olmadığına acıklı bir misaldir. Başında kasket, elinde akıllı telefonla şadırvanda vakit geçirmesini bekleyen bir memleket hayal edebilirsek o zaman meseleyi vuzuha kavuşturmuş oluruz.”⁴⁶⁰

Modern kent, kalabalık ortam, boğucu mekânlar, trafik, iş stresi ve sürekli bir telaş haliyle anıldığı için insanı fiziksel ve ruhsal açıdan yıpratır. Çünkü kent ortamı kırım aksine insandan daha hızlı bir tempo, daha fazla bilinçlilik ve dikkat istemektedir. Bu tempoya dayanamayan insan, fiziksel yorgunluk ve ruhen tükenmişlik yaşayacaktır. Bir noktadan sonra insan, bilinçlilik ve dikkatin paranoyasına esir olarak psikolojik rahatsızlıklar yaşamaya başlar. Bugün modern çağın hastalığı olarak adlandırılan depresyon bunlardan sadece biridir. Hâlihazırdaki

⁴⁶⁰ Emin Gürdamur, “Allah’ın Yazıları”, **Hece Öykü**, Sayı: 74, Yıl: Nisan-Mayıs 2016 (140-143), s. 140-141.

gerçeklikle baş edemeyen insan, bu gerçeklikle baş etmesini kolaylaştıracak çözümlerin arayışı içerisine girer. Antidepresan ilaçlar, bunun tek çözümü olarak sunulur. Araştırma verileri de modern kent, depresyon ve antidepresan arasındaki birbirilerini besleyen yönü destekler niteliktedir. İstatistikler antidepresean kullanımının 2011'den 2015 yılına kadar %25 arttığını, 2016 yılında da dokuz milyon insanın ruh sağlığı muayenesinden geçtiği bilgisini vermektedir. Plaza sözcüğü ve plazanın kendisi, 2000 öncesinin toplumsal yaşayışında çok da karşılığı olmayan bir şeye işaret etmekteydi. Ancak zamanın ruhu yaşama alanlarını değiştirdiği gibi çalışma alanlarını da değiştirmiştir. *Mutfakta Bir Öykü*, Cemal Şakar'ın bir plaza çalışanını ve davranışlarını konu edindiği öyküsüdür. Öyküde geçen “plazanın yüksek katlarından birinin steril tuvaletlerinde Necla klozete eğilmiş öğüre öğüre kusuyor... Asistan çantayı toplarken masanın üzerinde antidepresanı görüyor”⁴⁶¹ ifadeleri, 2000 sonrasının modern kent gerçekliği hakkında veriler sunmaktadır.

Yapılan birçok araştırma, kentte yaşayan insanların çoğunun yalnız ve mutsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşamak için modern kenti seçen insanın belki de en büyük buhranı, bir türlü mutlu olamamasıdır. Mutsuzluğun temelinde elbette birbirinden farklı pek çok sebep yatmaktadır. Bu sebeple insan, modern kentin aktivitesi bol, hareketli yaşamında, kendisine mutluluk getireceğine inandığı anlam alanları aramaya başlar. Kent sakinini, kâh alışveriş merkezlerinde mağaza mağaza gezip alışveriş ederken, kâh evini, eşyalarını, arabasını değiştirirken, kâh yoga, reiki veya başka spiritüel seanslara katılırken yakalamak olasıdır. Akın Sevinç'e ait *Durup Dururken* öyküsü, mutluluk peşinde olan bir türlü aranan mutluluğu bulamayan kentlilerin ruh hallerine dair bilgiler verir:

“Adamlar haksız mı yani? Mutlu muyuz? Arayış içinde değil miyiz?”

(...)İkimiz de hayatımızdaki bazı şeylerin yolunda gitmediğinin farkındaydık. Belki de bu yüzden tam alıştık derken arabamızı değiştiriyor, maaşlarımızın toplamının kim bilir kaç katına mal olan mutfak eşyalarını ve tezgâhını değiştirme kararı alıp yıllarca bunların

⁴⁶¹ Cemal Şakar, “Mutfakta Bir Öykü”, **a.g.e.**, s. 18-19.

taksitlerini ödemek zorunda kalıyorduk. Alacaklarımız ve dolayısıyla taksitlerimiz bitince, hiç aklımızda yokken çocuk yapmaya karar vermiş, bir yıl kadar süren hazırlık evresini kurslar, kitaplar, diyetler ve yeni alışverişlerle geçirdikten sonra oğlumuzu dünyaya getirmiştik. Ama, aradığımız mutluluk yakalanamamıştı bir türlü.”⁴⁶²

“Mutlu olabilmek için her şeyi yapabiliyor, ama mutlu olamıyoruz.”⁴⁶³ cümlesi de *Durup Dururken* öyküsünden alıntıdır. Kent yaşamının rutinlerinin mutlu edemediği insanların, mutluluk arayışı bugünün en büyük sorunu olarak görünüyor. Kentte değer yitimine uğrayan kentlinin mutluluk uğruna yapmayacağı şey yok. Bu yolda insan, bazen toplumsal genel kabullerin, sınırların da dışına çıkılabilmekte, kendisini farklı cinsel yönelimlerin, keyif verici maddelerin kucağında bulabilmektedir.

Kent yaşamı, işbölümü ve uzmanlaşmayı önceleyen yönüyle bilinir. Çok çeşitli mesleklerin buluşma alanı, ortaya çıkan ihtiyaç dolayısıyla kentlerdir. Haliyle bilgi ve iletişim çağı olarak adlandırılan şu çağda bilgisayarlılık ve internetle ilgili mesleklerin gündeme gelmesi doğaldır. Görüntü ve görselliğin kutsandığı bir dönemde, güzellik ve estetik salonculuğu da rağbet gören mesleklerdendir. Bu moda mesleklere, Ahmet Karacan *Yeni Yüzüm* öyküsünde bir de yüzcülük mesleğini ekler. Bu mesleğin gündemden güne gelişen, büyüyen bir sektör oluşturduğunu, yüzcülükle uğraşanların sayısının cep telefoncularını geçtiğini söyler. Aslında öykü, modern kent hayatının getirdiği çelişkiler bağlamında değerlendirildiğinde sahici bir yere oturur. Dellaloğlu'na göre “kentin öznesi, hem bir eş, hem bir anne ya da baba, hem bir meslek sahibi, hem bir seçmen, hem bir futbol takımının taraftarı vs. olmak durumundadır.”⁴⁶⁴ Bu noktadan hareketle kent insanının doğası gereği, farklı yüzlerle, farklı kimliklerle insanların karşısına çıktığı düşünülürse yüzcülük gibi hayali bir mesleğin seçilmesi, gelişimi anlam kazanır. Modern çağın insanı, kent mekânlarında bir yüzle, işyerinde ikinci bir yüzle, kent mekânlarına eklemlenen, bugün herkesin cebinde taşıdığı siber mekânda başka bir yüzle, siber mekânın sosyal medya alanlarında daha başka yüzlerle görünür kılar kendisini. Dolayısıyla

⁴⁶² Akın Sevinç, “Durup Dururken”, *Varlık*, Sayı: 1130, Yıl: Kasım 2011 (36-38), s. 36.

⁴⁶³ *A.g.e.*, s. 36.

⁴⁶⁴ Besim F. Dellaloğlu, *a.g.e.*, s. 75.

mekânların, disiplinlerin, kimliklerin çoğullaştığı bir zaman ve zeminde yüzün de çoğullaşması kaçınılmaz hale gelir. Anlatıcının ifadeleriyle;

“Bilgisayarcılığın, iletişimciliğın, internet bankacılığının, çağrı merkezçiliğinin, sosyal medyacılığın, sanal âlemciliğın, güzellik ve estetik salonculuğunun yanında yüzçülük de doğdu ve hızla gelişen, büyüyen bir hizmet sektöre haline geldi.

Geçen gün bir grup esnaf oturmuş sohbet ederlerken istemeden de olsa kulak misafiri oldum. Memlekette cep telefonu işi yapanların sayısı berber esnafını geçmiş olmasına rağmen Yüzçülerin sayısı her iki meslek dalından da öndeymiş.”⁴⁶⁵

Bugün modern insanın yaşam merkezi, “öznenin evi”⁴⁶⁶ olan “kent, biyolojik yakınlığın toplumsal bir yakınlığa dönüştüğü (dönüşmesiyle ortaya çıkmış) tarihi bir sahne[dir.]”⁴⁶⁷ Modern kentte toplumsal yakınlık, aslında yüzeysel ilişkilerin uzaklığı anlamına gelmektedir. Kent sakini olan “bu insanlar mevsimler ya da güneşin doğuşu ve batışı tarafından belirlenen tarımsal zaman devirlerini değil, - sabah dokuzdan akşam beşe modeli gibi- mekanik olarak belirlenmiş zaman aralıklarını izleyen hızlı tempolu uygar yaşamlar sürerler.”⁴⁶⁸ Ancak uygar yaşamın makine düzeninde işleyen tempolu yaşamı, zamanla insanı öğüten, değersizleştiren bir yapıya dönüşür. Görkem Evcı’nın kent ortamının rutinine parmak bastığı *Kafes* öyküsünde, öykünün kahramanından şu sızlanmalar işitilir: “Her günü aynıydı. Uyan. İşe git. Azar işit. Para al. Eve gel. Para ver. Azar işit. Uyu.”⁴⁶⁹ İnsan, dünyaya her haliyle kendisini bozan bu rutine bağlanmak için mi gelmiştir? Modern kentin en büyük açmazlarından birisi “işe git”, “azar işit”, “para al”, “eve gel”, “para ver”, “azar işit”, “uyu” ifadelerinde kendini bulan şekliyle öykü kahramanı tarafından dile getirilir aslında.

⁴⁶⁵ Ahmet Karacan, “Yeni Yüzüm”, **Hece Öykü**, Sayı: 72, Yıl: Aralık 2015 (159-162), s. 160.

⁴⁶⁶ Besim F. Dellaloğlu, **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁶⁷ Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, çev.: Burak Özyakın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18.

⁴⁶⁸ **A.g.e.**, s. 32-33.

⁴⁶⁹ Görkem Evcı, “Kafes”, **a.g.e.**, s. 6.

Kent, hem yerleşim hem de demografik olarak homojenlik arz etmez. Özellikle hızlı kentleşmenin yaşandığı kentlerde, kentlerin parçalılığı gündeme gelir. Aynı mekânın değişik birimlerinde, kalabalık kitle birden fazla zamanı yaşayabilir. Bu noktada yaşam biçimi, kıyafet, davranış kalıpları gibi göstergeler üzerinden modern ve geleneksel yaşam, karşıtlık ilişkisi üretirler. Kentin çalışma yaşamı, meslekleri, işyerleri de olabildiğince farklılaşmıştır. Kent görsel kültürün tüketildiği yer olduğundan insan yüzleri, bu kadar, kravat, ceket, deri çanta gibi görsellik arasında önemsiz bir ayrıntıya dönüşür. Ağır şartlarda kente tutunma çabasındaki bir işçiye, modern kentin vitrinlerinden, aynalarından yansıyanlar bunlardır. Kent, kendisini adeta kalabalık caddelerde ve buradaki vitrinlerde var etmektedir. Görkem Evcı, rutinlerinden yakınlıkla başladığı modern kent yaşamı eleştirisini kent görüntüleri üzerinden şu şekilde devam ettirir:

“Kratatlar, ceketler, etekler, deri çantalar yürüyor yolda. Erdinç sadece bunları görüyor. Kravatın asılı olduğu bir vücut görmüyor ya da çantayı tutan bir el... Bembeyaz gömlekler... Yüksek, camlı binaların önünde, kirden pastan kararan yüzlerin içine yerleştirilmiş birer ışık gibi parlayan gözler yok. Her şey temiz. Yaşamak için karanlık, kuytu, rutubetli mağaralara saklanmıyor insanlar. Boyalı, kıvrıkcık, jöleli, uzun, taranmış saçlar... Fıldır fıldır dönerek sağa sola bakan gözler... Erdinç'in kendini görmekte zorlandığı aynada hayal meyal gördüğü kanlı gözleri gibi değil bunlar. Güzel giyinmiş çocuklar geçiyor. Erdinç içinde kaybolduğu, dizlerine kadar uzanan montuna bakıyor. Her yanından yırtık ayakkabısına...”⁴⁷⁰

Sürekli bir biçimde metropol yaşamı ile arasında bağ kurulan modernlik, sanayileşme ve küreselleşme eşliğinde ortaya çıkmış ve metropol, modern hayatın kalbinin attığı yer haline gelmiştir.⁴⁷¹ Birey ise, modern hayatın ürünüdür. Sanayileşmeyle birlikte insan hem mekânını hem de kendi kişisel alanını da inşa eder. Modern hayat, verdiği sınırsız özgürlük ve özgüven hissiyle, bireye her şeyi yapabileceği duygusunu da aşılır. Bu şüphesiz modernliğin ilerlemeci, gelişime açık

⁴⁷⁰ Görkem Evcı, “Kafes”, **a.g.e.**, s. 6.

⁴⁷¹ Nilüfer Talu, Nilüfer Talu, “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, **METU JFA**, 2010/1 (141-171), s. 163.

yönüne vurgudur. Modern hayata her şeyi başarabileceği motivasyonu ile dahil olan birey, acımasız şartlar karşısında hayal kırıklığı yaşayabilir. Yunus Emre Özsaray'ın *Postmodern Büyü* öyküsünde anlattığı da modern hayatın gerçeklerle umutları çatıştıran tarafıdır. Birey büyük umutlarla katıldığı “sanayi toplumu modernliğinde belirlilikler ve kalıplar içinde yorgun ve bıkkın iken süre-gelen modernlikte aşırı bireyselliğin ve denge bozucu belirsizliklerin de katkısı ile daha da mutsuzdur.”⁴⁷² Çünkü kendisine daima bir hedef gösterilmekte, hedefe ulaşılmasının ardından farklı bir hedefe yönelmesi istenmektedir. Hayat hedefler, beklentiler arasında sıkışıp kalır. İnsanın kent yaşamında fiziksel ve ruhsal olarak sıkıştırılmasını anlatıcı şöyle yansıtır:

“Çalış koçum! Sen aslansın! Kaplansın! Seni müdür yapacağım, adamsın, bu şirkette senden daha iyisi yok...!” diyorlardı. Gaz veriyorlardı yani hem de ne gaz... Yoktu aslında Kimyasal Ali'den bunların farkı... Öyle değil mi ama? Bu da bir çeşit kimyasal saldırı değil miydi? İnsanlar zehirlenmiyor muydu bu gazlara maruz kalınca... Ha binlerce insanı kimyasal silahla zehirlemişsin, ha insanları “Sen kralısın, ağasın, paşasın.” diye zehirlemişsin. Aynı şey değil miydi. Hatta daha kötüydü. Sokaklarda, tramvayda, metroda, her yerde yüzbinlerce canlı cenaze, alt alta üst üste... Gaza maruz kalmış insanlarla doluydu her yer. Tam bir kıyım yani.”⁴⁷³

Yaşamlarımız, belirli formlar etrafında dönüp dururken bugün küreselleşme harmanlanan bu form, genel geçer bir yaşam formu olarak bilginin akmakta olduğu bütün mecralara pompalanmaktadır. Böylelikle oturması, kalkması, yatması, kahvaltısı, akşam yemeği, kullandığı eşyaları, gösterdiği tepkileri, kullandığı jargonu aynı küresel bir tip çıkıyor ortaya. Şüphesiz bu tipi yaratılması ve iletişim araçlarıyla dayatılması bağlamında modernite, kapitalizm, sekülerizm gibi küresel belirleyicilerden söz edilebilir. Belirleyicilerin de moda gibi, internet gibi, sinema gibi altyapı sağlayıcıları bulunmaktadır. Gelenek, bu belirleyiciler karşısında, referans alanlarını, tutarlılıklarını güçlü bir şekilde ortaya koyamamakta, yaşamın

⁴⁷² A.g.m., s. 164.

⁴⁷³ Yunus Emre Özsaray, “Postmodern Büyü”, a.g.e., s. 30.

dinamikleri, artık geleneksellik üzerinden tanımlanmamaktadır. Cemal Şakar, *Kader Ânı* öyküsüyle küresel anlayış çerçevesinde şekillenen bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. Öyküde geçen “krizleri fırsata çevirmek” ifadesi kapitalist mantığa yapılan gönderme dolayısıyla önemlidir. Zira geleneksel kültürde herhangi bir krizi fırsata çevirme anlayışı yoktur. Fırsatçılık geleneksel kültürde eleştirilen bir davranış biçimidir. Ancak öyküde gelenekselin savladığının dışında bir tablo çizilir:

“alarının kanırtıcı sesiyle her sabah
ışık geçirmez göz bandını çıkarıp karanlıklardan aydınlığa çıkmak
istercesine lavaboya koşmak, mutfağa, bir fincan seylan çayı ancak
çay eşliğinde pad'i açmak, bildirimlere bakmak hızlıca çalışma odasından
deri çantayı kapıp, karısının kendisine uzanan dudaklarına dokunmak,
paltoya sarınıp asansöre, şu gelmek bilmez asansörlere
şoförün çoktan ısıttığı otomobilin deri koltuklarına bile gömülmeden,
hızlıca gazetelere göz atmak, ilk sayfalardaki krizlerin ne şekilde fırsata
çevrileceğini fikretmek”⁴⁷⁴

Modern yaşamın, zaman sarkacı “şimdi”de takılı kalmıştır. Bütün zamanlar şimdi ise ne geçmiş, ne gelecek hükmünü sürdürebilir. Fası bir daire gibi insan sürekli şimdiyi yaşar durur. Anılar biriktiremez, maziye bakamaz, umut besleyemez. Dünyanın her yerinde şimdi hâkimse –ki öyledir- akşam, karanlık hiç yoktur. Şeffaf, daima ışıklı, hiç karanlık olmayan cam binalar modern yaşamın kutsal binalarıdır. Dünyanın ve insanın kaderi, kader anları, o cam binalarda, gong sesleri eşliğinde başlayan maratonlarda, telaşlı telefon trafiklerinde belirlenir. *Kader Anı* öyküsünün devamında, küreselliğin kısılacında birbirine benzeyen, özgünlüğünü kaybederek yitip giden insan, zaman, mekân eleştirisi kendisini hissettirmektedir:

“Haydi durmak yok, herkes ekranların başına, zaman durmuyor, koşuyor, haydi, yeniden başlamak diye bir şey yok, zaman bir çemberdir, kopmadan, çıkmadan, haydi, burada zaman hep şimdidir, hep aydınlıktır cam binalar, ne gün doğar, ne gün batar, hep aydınlık, hep zinde, durmak yok, sadece bir virgül, zamanı giyinmeliyiz, zaman biziz, bakın saatlere,

⁴⁷⁴ Cemal Şakar, “Kader Ânı”, a.g.e., s. 14.

bakın new york'a, bakın tokyo'ya, gördünüz mü oradaki zamanı, duydunuz mu gong seslerini, telefonları, bağrıışmaları, duyun, hissedin, haydi, kader anlarını kaçırılmamalıyız, kaçırılmadığımız için burdayız”⁴⁷⁵

Modernlik hakkında ilk söz söyleyenlerden birisi Rousseau'dur ve onun roman kahramanlarından Saint-Preux, modernliğı yeni yeni duyumsadığı Paris gözlemlerini şöyle aktarır:

“İnsanı içine çeken bu heyecanlı, çalkantılı hayat karşısında sarhoş olduğumu hissediyorum. Gözlerimin önünden geçip duran böylesine çok sayıda nesne başımı döndürüyor. Beni etkileyen tüm bu şeyler arasında yüreğimi saran bir tek şey bile yok. Yine de hepsi birden hislerimi sarsıyor; öyle ki ne olduğumu, neye ait olduğumu unutuyorum.”⁴⁷⁶

Rousseau'nun roman kahramanından hareketle, modernliğin baş döndürücü bir algılama biçimi olduğu mutlaklıdır. Hayata dair gerçekliğin modernlik görüntüsü altında sunulması, onun algılanma biçimini değıştirmektedir. Böylelikle gerçeğin insana ağır gelen yanı olarak gösterilen değışmezliğı, katılığı modern görüntüler altında esnekliğe, hoşluğa dönüşüverir. Abdullah Şevki'ye ait *Girememek* öyküsünün kahramanı şöyle seslenmektedir: “Ah şu gerçeklik ne güzel bize sunulan, katı olmaması, sürekli değışmesi onun. Işıklı reklam panoları uzakta. Karnavaldayım sanki...”⁴⁷⁷ Kahramanın sözleriyle modern kentin belki de en çok rastlanan sembollerinden olan ışıklı reklam panosundan yola çıkılarak, insanın kendini kaybettiğı, hemen her şeyin hiçbir hiyerarşik düzen olmaksızın sıralandığı karnavalesk ortama vurgu yapılır.

Geçmişte etkisi daha fazla hissedilen bir kavram olarak “gelenek bin yıllara dayanan birikimiyle toplumsal hayatın örgütlenmesinden, insan ilişkilerine kadar

⁴⁷⁵ a.g.e., s. 15.

⁴⁷⁶ Rousseau'dan akt. Marshall Berman, a.g.e., s. 31.

⁴⁷⁷ Abdullah Şevki, “Girememek”, **Hece Öykü**, Sayı: 22, Yıl: Ağustos-Eylül 2007 (29-36), s. 33.

geniş bir alanda görünmez kuvvet olarak faaldir.”⁴⁷⁸ Ancak bugünün modern gündelik yaşamında, “geleneksel değerler referans olma vasfını yitirmiştir, gayri meşrudur; bundan dolayı da özel hayatın, özel tercihlerin içine sıkışıp kalmıştır.”⁴⁷⁹ Çünkü hayata yön veren, belirleyici olan güç modernitedir. “Siyasetten, ekonomiye, hukuka, toplumsal ilişkilere kadar her şeyi bu paradigma belirlemektedir.”⁴⁸⁰ Hayatlar, mekânlar, eşyalar, işler, güçler, değişim araçları sürekli olarak modern paradigma eşliğinde değişmektedir. H. Hümeysra Şahin, modernliğin dengesiz yanlarını, değişen paradigmalarını yepyeni bir hayata kapı aralaması bağlamında *Para Kokusu* öyküsüyle anlatır. Öykü kişinin ağzından kent yaşamı şu cümlelerle betimlenir:

“Yürümeye başladım. Tane tane yağın yağmura karşı şemsiyemin ardına sığınmayı gururuma yediremedim ve bulutların tahtına oturmaya hazırlanan güneşe selam vererek Bankalar Caddesi’nin bittiği kavşaktan karşıya geçtim. Ellerinde james bond çantalı adamların, plazaların önünde kapısı açılıp kapanan makam arabalarının, melodileri birbirine karışan cep telefonlarının kalabalıklaştığı bulvarda insanların arasına karıştım. Herkes, akıl evlerinde didişip duran binbir çeşit fikrin çelme taktığı adımlarla sağa sola koşturuyor, kalabalık bir türlü dengesini sağlayamıyordu. İnsanlar paralarını repoya mı, yoksa borsaya mı yatırmanın daha karlı olacağına karar veremezken, yepyeni hayatlar vadeden yaşam kentlerinde evler kapışılıyor, dolar bir inip bir çıkıyordu. Kimi daha çok prim almak için köprüler aşılıyor, kimi atölyelerde işleyen makinelere yağ yetiştirmek için vasıtalar değiştiriyordu. Kimileri de, uzaktan gördükleri efendilerinin saniyede kaç santimetrelik adım attığının ine hesabıyla makam arabalarının kapısına atılıyordu.”⁴⁸¹

İnsan, kent ortamında etrafını saran, kişiye özgü olmayan ve kolayca üretilebilen “çeşit çeşit nesne”nin keşmekeşi arasında “kendi iradesini, duygularını yerleştirebileceği noktaların giderek azaldığı”⁴⁸² görece ve iç benliğine dönecektir. Para, modern kentin en önemli metası konumundadır. Kent metanın

⁴⁷⁸ Cemal Şakar, “İslamcı Öykünün Gelenek ve Modernite Arasındaki Salınımı”, *Post Öykü*, Sayı: 31, Yıl: Kasım-Aralık 2016 (38-48), s. 39.

⁴⁷⁹ *A.g.e.*, s. 40.

⁴⁸⁰ *A.g.e.*, s. 40.

⁴⁸¹ H. Hümeysra Şahin, “Para Kokusu”, *Hece Öykü*, Sayı: 13, Yıl: Şubat-Mart-2006 (137-139), s. 138.

⁴⁸² Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, s. 36.

rahatça üretilmesi, tüketilmesi, el değiştirmesi, güvenli bir şekilde saklanması üzerine kuruludur. Para, her şeyi alabilen yönüyle aynı zamanda güçtür. Bu güç, hayatı kendi etrafında şekillendirirken, insanı olabildiğince silikleştirir. H. Hümeýra Şahin, *Para Kokusu* öyküsünde paranın insanı tüm değerleriyle birlikte yok ettiğini kahramanına şu cümlelerle söyler: “Kendime baktım, ben yok oluyordum. Benliğim merhametin parçalanmış ülkesinde gezerken, hantal bedenim çarşının kapısında eriyordu. (...) Kendimi çocuğun islandığı yağmurun altına bıraktım. Bütün şehir para kokuyordu.”⁴⁸³ Bütün şehri istila eden para kokusu, gelenekteki temizleyici, arındırıcı yönüyle bilinen yağmur sayesinde şehri terk edecektir. Aksi takdirde para bireyleri şeyleştirip fragmanlara ayırarak⁴⁸⁴ parçalanmış bilinçler haline getirecektir. Şeyleşen birey, parçalanmış bilinç merhamet, acıma gibi duygulara yabancıdır.

Modern kent, alt ve üstü yapının gelişmişliği, teknolojik donanım ve imkânları yönünden insana geniş olanaklar sunar. Şartların iyileşmesi insanın biyolojik varlığı için rahatlık anlamına gelir. Geçmişin olumsuz hayat koşulları dolayısıyla çok uzun ve rahat yaşayamayan insan, bütün olumsuzluklarına rağmen kentin rahat ve konforlu atmosferinden kopmak istemez. Bu insanın durumunu Marshal Berman’ın 19. yüzyıl modernist aydınları için söylediği “modernliğin imkânlarına karşı duyarlı, en kökten olumsuzlamalarında bile olumlayıcı, en karanlık ciddiyet ve derinlik anlarında bile ironik ve şendirler.”⁴⁸⁵ cümlesi açıklayabilir. Bugün kent havasını soluyan insanların tamamı Ahmet Önel’in *Bibliyografya* öyküsünde dile getirdiği gibi “daha iyi, daha uzun ve daha kolay”⁴⁸⁶ bir yaşamın peşindedir.

Halime Toros’un öyküsüne adını veren *Ab-ı Hayat*, geleneksel kültürde içene sonsuz hayat sağladığı düşünülen suyun adıdır. Hz. Hızır’ın bu sudan içtiği ve ölümsüzlüğü elde ettiği, darda kalmışlara bu sudan içirdiği rivayet edilir. Kent hayatının çeşitlilik arz eden olanaklar dünyasında insan, ömrüne ömür, rahatlığına rahatlık katmaktadır. Öte yandan kent, bireye sunduğu geniş özgürlük ortamıyla özel hayata büyük bir önem atfedilen yerdir. Geçmişte veya geleneksel yaşantının hüküm sürdüğü kırdaki yaptırım gücünü kaybetmeyen değerlerin etkinliği söz konusudur.

⁴⁸³ H. Hümeýra Şahin, “Para Kokusu”, **a.g.e.**, s. 138.

⁴⁸⁴ Georg Simmel, **Modern Kültürde Çatışma**, s. 34.

⁴⁸⁵ Marshall Berman, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁸⁶ Ahmet Önel, “Bibliyografya”, **a.g.e.**, s. 33.

Ancak kentin modern değerler üzerine kurulu yapısı, geleneği dışlayarak, onun bireyin salt iç dünyasına özgü bir kavrammış gibi algılanmasını sağlar. Böylelikle kırdaki olumsuzlanan ilişki biçimleri, davranışlar kentte sessiz kalınarak olumlanmış olurlar. Öyküde, dede olabilecek yaşta insanların, yaşlarına aldırmaksızın farklı ilişkiler, amaçlar peşinde koşmaları, efsaneye vurguyla ab-ı hayata bağlanır ve şöyle söylenir:

“Karacaoğlan, elinde sazı, “Bir kız bana emmi dedi neyleyim” diye sokak sokak dolanıyor. Hayır, sorma tabii, torununuz mu diye. Kızlar emmeleri koyunlarına almışlar. Kocamış kurtlar kuzuların maskarası olmaya gönül düşürür olmuşlar. Peki neydi Karacaoğlan’ın günahı? Dede babalar dolanıyor parklarda, dede denilmesinden ödleri koparak. Dede, bizim babalarımız tabii. Ömürlerinin baharındaymış gibi bitmeyen bir gençliği yaşıyorlar.”⁴⁸⁷

İçinde yaşanan zaman diliminde neredeyse bütün alanlarda kökten dönüşüme tanık olunmaktadır. Başta enformasyonun etkileyici ve yaygın gücü dönüşümü neredeyse zorunluymuş gibi gösterir. Ancak dönüşümün yönü, hızı toplumların yerel dinamikleri tarafından belirlenmemektedir. Bugün dünyada dinamikleri evrensel ölçekte belirlenen dönüşüm çağı yaşanmaktadır. Hal böyle iken insan tutum ve davranışlarında eskiye oranla daha hızlı farklılaşmaların görülmesi olasıdır. Çünkü zamanın ruhu, modern teknolojik aygıtlarla günbegün kendini yenilerken bu ruh karşısında ne ev ne de aile ayakta kalabilir. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye; geniş, ferah ve bahçeli evlerden, dar, beton konut bloklarına doğru bir gidiş neredeyse son kırk elli yıldır toplumun gündeminden düşmez. Böyle bir mekânsal örgütlenme dede, babaanne, anneanne gibi geleneksel ilişkilere fazlaca yer vermeyecektir. Mekân kurgusu değişince, mekândaki ilişki biçimleri de değişecektir. Yaşlılar, aile büyükleri geleneksel ilişki biçimlerine yer vermeyen mekân kurgusunda önemsizleşen bir ayrıntıya dönüşmek zorunda kalırlar. Önceleri çocuklar için verilen kayıp ilanları artık yaşlı anne babalar için verilir. *Ab-ı Hayat* öyküsünde geçen şu cümleler, bu toplumsal davranış değişikliğine dikkatleri

⁴⁸⁷ Halime Toros, “Ab-ı Hayat”, **Türk Dili**, Sayı: 735, Yıl: Mart 2013(16-22), s. 17.

çekmektedir: “Eskiden kaybolmuş çocuklar ağlardı sokaklarda; şimdi kaybetmiş çocuklar ağlıyor. Ne günlere kaldık, Allahım sen başa verme. Usanıp da cami önlerine bırakıveriyorlarmış yaşlılarını.”⁴⁸⁸ Yaşlı anne ve babalar, kent yaşamında evlatlar tarafından bir kambur olarak algılanmaları modern, evrensel algının bir sonucudur. Batı toplumlarında görülen huzurevleri, bakımevleri, değişen paradigmayla Türk toplumunun da gerçeği olmuş durumda. Geleneksel toplumda evlerin bereketi sayılarak el üstünde tutulan yaşlıların, bugünün toplumunda kendilerine kalacak yer bulamayacak hale gelmeleri gelenek-modernlik ekseninde toplumsal bir çelişkiye işaret etmektedir. Toplumsal hayat, evlerin uygunsuzluğundan olsa gerek sırayla, birer ay, yazın köyde kışın şehirde bakılan anne babalara alışma gerçeğiyle insanları baş başa bırakmaktadır.

4.3 KENTLİ BİREYİN HALLERİ

Yaşamak için modern kenti mesken tutan insan, bütün sıkıntılarına rağmen kentteki gündelik hayattan zevk alır. Davranışlarıyla, inancıyla, ilişkileriyle, kullandığı eşyayla geleneğin tariflediği insanın oldukça uzağına düşmüştür. O, artık farklı davranış örüntüleriyle donanmış kentli bir bireydir. Kent ortamının kaotik atmosferi, bireyi türlü sorunlarla baş başa bırakır. 2000 sonrasında kentinde, bir yandan, “bölümleri ve işlevleri, tersyüz oluşlar, yer değişimleri, yığılmalar vb. nedeniyle farklılaşma ve yeniden farklı biçimde dağılma”⁴⁸⁹ yaşanırken, diğer yandan da bunlara bağlı olarak bireylerde kuralsızlaşma, yabancılaşma, bunalım, inanç problemleri, teknolojiye bağımlılık, tüm ilişki biçimlerinin sarsılması gibi sorunlar yaşanır. Kentin bütün bu sorunları 2000 sonrasında öykülerinde bireyin ortak sorunları olarak kendisine yer bulur.

⁴⁸⁸ A.g.e., s. 18.

⁴⁸⁹ Michel De Certau, **Gündelik Hayatın Keşfi- I**, çev.: Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2008, s. 190.

4.3.1 Anomi, Yabancılaşma, Yalnızlık ve Bunalım

Gordon Marshall tarafından “bir toplumun normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olması durumunu gösteren bir terim” şeklinde tanımlaması verilen anominin kavramsallaştırması Emile Durkeim’a aittir. Kent ve kentleşme kavramları gibi anomi kavramı da sanayileşme döneminde ortaya çıkan zihniyet değişiminin ürünüdür. Anomi, kentin öznesi haline gelen bireyin eylemlerinde farklılaşmanın ortaya çıkmasıdır. Bireyler üzerinde etkinlik gösteren ve bireyin normlar hiyerarşisinde karmaşaya neden olan, onu sağlıklı bir seçim yapamaz hale getiren anominin toplumsallık kazanması ve yaygınlaşması toplum açısından olumsuz bir duruma işaret eder.

Anominin birincil ilişkilerin ve toplumsal normların daha fazla önemsendiği kırsal mekânlardan ziyade ikincil ilişkilerin ve toplumsal normların daha az önemsendiği modern kent mekânlarında görülmesi olağan bir durumdur. Çünkü kuralsızlık hali, normların geçerliliğini ve yaptırım gücünü yitirdiği, birçok yabancıların bir araya gelerek oluşturduğu heterojen bir yapı özelliği gösteren modern kent toplumlarında ortaya çıkar. Bu halin ortaya çıkışında kentlilik bilincinin geç oluşması veya hiç oluşmaması, kente sonradan katılan bireyin hem fiziken hem de ruhen kente uyum sağlayamaması, eskiden getirdiği değer yargılarını yitirip yerine yenilerini koyamaması gibi nedenler de etkendir.

Anomi ile birlikte anılan yabancılaşma kavramı, kökenleri antik dönemde olmakla birlikte sanayileşmeyle insan ve toplum üzerinde etkinliği artan kavramlardandır. Yabancılaşma, “özgün anlamı içinde, bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişmedir.”⁴⁹⁰

Anomi ve yabancılaşmaya ek olarak yalnızlık ve bunalım davranışları da, kentleşme ve kentlileşme süreçlerinin sonucu olarak düşünülmelidir. Modern kentlerde mekânlar, insani ilişkiler ve ihtiyaçlar odaklı konumlanmamıştır. Dolayısıyla insanın sahibi olmadığı, biçimlendirmedeği mekânlara aidiyet bağıyla bağlanması mümkün değildir. “İnsan, modern hayatta ideolojik aygıtların kısılcığında

⁴⁹⁰ Ahmet Cevizci, a.g.e., s. 906.

yaşadığı şekillendirmelerin neticesinde tabiattan kopmuş, beton ve çelikten mürekkep bir yaşam alanına mahkûm olmuştur. Bu da insanın hem kendine hem etrafına yabancılaşması neticesini doğurmuştur.”⁴⁹¹

Günümüz insanının biricik mekânı olan modern kent, karşılaşılan, temas edilen yabancıların ve bilinmeyenlerin meydan okumalarına açık hale getirilmiştir. Ayrıca modern kentte insan, psikolojik şoklara ve sürprizler yaşamaya hazır olmalıdır. Çünkü kent yaşamı bir çeşit baş döndürme makinesidir.⁴⁹² Bu baş döndürme makinesinde türlü duyguların yaşanması olasıdır. Dolayısıyla “korku ve kaygı duyguları kent yaşamı[nın]”⁴⁹³ ayrı düşünülemez parçalarıdır.

Kent ortamının kameralarla izlenmesi, kenti bir gözetim mekânı haline getirmiştir. İnsan, caddelerde, alışveriş merkezlerinde, meydanlarda, toplu taşıma araçlarında, işyerlerinde bir göz tarafından sürekli gözetlenmektedir. Böylelikle kent, görünürlüğün ve şeffaflığın mekânı haline getirildiği için, kentteki yabancılaşma, şiddet ve dehşet bu beklentinin önüne geçmiş bulunmaktadır.⁴⁹⁴

Endişeli bakışlar, kent yaşamında modern bireyin eşlikçisidir. O, ne yaparsa yapsın bir türlü mutlu olamaz. Modern bireyin mutsuzluk algısı, yine modern paradigmlar tarafından beslenir. Birey, endişeli bakışların görünmeyen yüzünde “yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme, yersizlik-yurtsuzluk ve ev özlemi”⁴⁹⁵ gibi duygularını barındırır.

Beton binalar, kalabalık, bulvarlar, caddeler, sinemalar, marketler vd. şehri oluşturan figürlerdir. Bütün bu figürlerin arasında şehir “hırsın ve yozlaşmanın en aşırı uçlarının, ırkların ve tarzların en kesin ve en net karşıtlıklarının, dün yaratılan ve bugün çoktan çöplüğe dönen binalar ile günümüzün, uzamı dikine yarıp kenti basan yapıları arasındaki çelişkilerin içinde kaynaştıkları bir metin olarak okunmak üzere gözler önüne serilir.”⁴⁹⁶ Okan Alay’ın *Yaşama Yakın* öyküsünde dile getirilen şehir ortamı “kimsenin kimseyi anlamadığı” iletişimsiz bir ortamdır. Bir diğerinin

⁴⁹¹ Sezai Coşkun, “Modern Kent ve Yabancılaşma Bağlamında Erdem Bayazit’in Şiiri”, **Turkish Studies**, Volume 4/8, Fall 2009 (917-948), s. 919.

⁴⁹² Kevin Robins, **a.g.e.**, s. 210.

⁴⁹³ **A.g.e.**, s. 210.

⁴⁹⁴ **A.g.e.**, s. 221.

⁴⁹⁵ Nilüfer Talu, **a.g.e.**, s. 141-142.

⁴⁹⁶ Michel De Certau, **a.g.e.**, s. 185.

varlığının farkına varma ile başlayan iletişim, kalabalığın ırmaklar gibi aktığı bu şehirde bir türlü başlamaz. İnsan, buradan kaçıp kurtulmak hissiyle dolar ve şunları söyler:

“Yaşadıklarını ve kendisini düşünüyordu. Şehri, beton binaları, ırmaklar, gibi akıp giden kalabalıkları, marketleri, sinemaları, tıka basa dolan bulvarları düşündü. O ne karmaşa, o ne mekanik bir dünyaydı öyle sürüp giden. Hep bir koşturmaca, hep birbirinin benzeri günlerin getirdiği kendisine uzak bir yaşam. Kimse kimseyi anlamıyor, herke kendi bencil zenginliğinin inşası derdinde ve her şey sana bir görüntüden ibaretti sanki. Her biri bir yabancıydı diğeri için. O da kendisini ne ailesine, ne arkadaşlarına ne de yaşadığı kente ait hissediyordu. Hep bir boşluğu doldurmak arzusuyla çocukluğunun saflığına, doğduğu yerin hatıralarına sığınmak istiyordu.”⁴⁹⁷

İkincil ilişkilerin öncelendiği yer olan kent ortamında yabancılik sık yaşanan bir duygudur. Her birey, bağımsız bir dünyanın kahramanıdır. Modernlik, o bağımsız dünyada bir diğerine ihtiyaç olmadığını savlar durur. Kırın insanları birbirine muhtaç eden havası, kentte tersine eser. Modern yaşam, kentte anonim bir kalabalığı gerekli kılar. Farklı tenler, farklı kokular, farklı yüzlerin merkezidir kent. Bu kadar farklılık karmaşayı, anonimleşmeyi, sıradanlaşmayı, birbirinden ayırt edilmemeyi doğurur. Kent ortamı labirenti andıran haliyle çıkışsızdır. *Ağaçtaki Adam*, Zeynep Hicret’in modern kentin insanı olumsuzlayan havasını yansıttığı öyküsüdür. Öykünün kahramanı, kentin her günü birbirinin kopyası olan hayatından aşağıdaki cümlelerle bıkkınlık alametleri göstermektedir:

“Gürültü patırtı istemiyordu. Otobüse, vapura, tramvaya binmek istemiyor; yürümek, insanların yüzlerini böyle yakından görmek, ten kokularını duymak, gölgelerle haşır neşir olmak istemiyordu. Sıkılıyordu. Bu hayat karmakarışık, kalabalıktı. Bu ömür denilen süreç boğuyordu onu.”⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Okan Alay, “Yaşama Yakın”, **Hece Öykü**, Sayı: 28, Yıl: Ağustos-Eylül 2008 (134-138), s. 134.

⁴⁹⁸ Zeynep Hicret, “Ağaçtaki Adam”, **Hece Öykü**, Sayı: 33, Yıl: Haziran Temmuz 2009 (148-151), s. 148.

Kent mekânları, insan için iyi bir sığınak değildir. İlkel insan dahi kendisini dış dünyanın etkilerinden koruyacak atmosferi yaratma becerisine sahip olarak bir ev inşa ederken, modern insan kendisi için bu sığınağı yapamaz. Bachelard'ın bir sığınma, huzur mekânı diye nitelendirdiği ev, “insanı gökten inen fırtınalara karşı koruduğu gibi, yaşamdaki karşı da ayakta tutar. Ev hem beden hem de ruhtur. İnsan varlığının ilk dünyasıdır. İnsan “dünyaya fırlatılmış” bir varlık olmaktan önce, evin beşiğine yatırılmış bir varlıktır.”⁴⁹⁹ *Ağaçtaki Adam* öyküsünün kahramanı, kalabalığından, karmakarışıklığından sıkıldığı kentte, bir kaçış yeri, bir huzur mekânı bulamadığı için dertlenip durur. Bunalmak, bunalırken bulantı duymak, kuytu köşeler aramak gibi birçok unsur kentin her bir köşesini, her bir bucağını insan için yabancı ve ürkütücü hale getirir. Kahramanın bu çaresizliği ve çıkışsızlığı öyküde şöyle ifade edilir:

“Bunalmak, bulantının içine hapsolmaktan başka yapabileceğimiz ne kaldı? Bir yer olsaydı sığınabileceğimiz. Bir yer. Şu durup durup içimdekiyle kavgam dinerdi belki. Dar sokaklardan, vakitlerin en ıssızını seçip ayırmaktan, kuytu köşelere yönelmekten kurtulurdum belki. Bu klavye seslerinin arasına hücum eden bağırtılar, bu basınçlı ortamlar, bu tek kaçışın sigaraya, demli çaya ayrıldığı saatler, bu derilerden nükseden ağır hava, bunlardan, bunların takibinden bıktım usandım. Başımı çevirip iliştiğim her yer yabancı, her yer bucak ürkütücü.”⁵⁰⁰

İnsanlar geçmişten bugüne şehri mesken edinmişlerdir. Şehirler bu anlamda tarihin aynasıdır. Şehirlerle birlikte karşılıklı etkileşim içerisinde medeniyetler, insan toplulukları, kullanılan eşyalar da değişmiştir. Sanayileşme dönemine kadar ağır bir seyir izleyen değişim süreci, sanayileşme sonrası olabildiğince hızlanmıştır. Özellikle bugünün dünyasında değişimin hızına yetişmek olası gözükmemektedir. Hemen her şey, değişimden az veya çok etkilenmekte ve buna göre şekillenmektedir:

⁴⁹⁹ Gaston Bachelard, **a.g.e.**, s. 37.

⁵⁰⁰ Zeynep Hicret, “Ağaçtaki Adam”, **a.g.e.**, s. 148.

Devletler, teknoloji, ideoloji... Geçmişte yaşanan şehirler değişimin etkisiyle bir bir yok olmaktadır. Mekânla kurulan organik bağ değişimle birlikte kopmuştur. Böylelikle insan şehrine yabancılaşmıştır. Yılmaz Yılmaz'ın *Üşüdüğüm Şehir* öyküsünde dediği gibi: “Şehir demek değişim demektir, özüne yabancı olmak demektir. Durmadan akıyordu her şey; hayatlar, otomobiller, seçimler, rejimler, pankartlar, sloganlar...”⁵⁰¹

Tarih boyunca kentsel yerleşimler kalabalıklarla birlikte anılmış, onlar için çekim merkezleri olmuşlardır. Ancak bugün içerisinde her biri bağımsız birer kent olabilecek onlarca kenti barındıran metropol gerçeği ile yüzleşilmektedir. Yoğun kentleşme sonucunda yüksek binalar arasında insanlar küçük birer ayrıntıya dönüşmektedir. Bir yandan hacimli binalar diğer yandan birbirinden habersiz kalabalık grup, yabancılaşma ortamının altyapısını kendiliğinde hazırlamış olurlar. Hemen her gün onlarca, yüzlerce belki binlerce göze, yüze, bedene muhatap olan insan yabancılaşma duygusuyla dolup taşacaktır. Çünkü ne mekânla ne de çevredeki insanlarla bağ kurulamaktadır. İnsanlar en sıkıntılı anlarında yanlarında tanıdık bir sima olsun isterlerken kentin gerçeklikleri buna izin vermeyecektir. Handan Acar Yıldız'ın *Yazı Tura Mesafesinde İki Kadın* öyküsünde kentin ve insanların yabancılaşan yüzü ile karşılaşılır:

“Çöktüğüm kaldırımında kalakalmıştım. İnsanlar ve binalar yükseliyordu başımın üzerinde. Belki de ben onların altında daha alçaktım. İnsanlar, küçük binalar gibiydi. Üzerlerine vuran güneşi dışa yansıtıyordu insanlar. Sokakta birlikte yürüdüğüm, bir kavşakta ya da bir ışıpta beklediğim, bir üst geçitten birlikte geçtiğim bir otobüse birlikte bindiğim kişileri tanımadım. Başkaları da öyle. Alıştık buna. Şimdi yanımdan geçen hiç kimseyi tanımamam ilk kez bir duygu olarak bu kadar ağır geldi bana. Bu insanlardan birine sarılıp ağlamak istedim. Herkes hiç bu kadar yabancı olmamıştı.”⁵⁰²

⁵⁰¹ Yılmaz Yılmaz, “Üşüdüğüm Şehir”, **Karabatak**, Sayı: 11, Yıl: Kasım-Aralık 2013 (88-90), s. 89.

⁵⁰² Handan Acar Yıldız, “Yazı Tura Mesafesinde İki Kadın”, **Post Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Kasım-Aralık 2016 (9-13), s. 10.

Toplumsal süreçlerin farklılık gösteren yapısını anlatmak için en başından itibaren cemaat-cemiyet, hadari-bedevi, kır-kent gibi sosyolojinin kavramlarına başvurulur. Bu ikilemler birbirinden farklı hayat tarzlarına karşılık gelirler. Birisi yüz yüze ilişkileri, sakin yaşamı, işbirliğini öngörürken diğeri resmi ilişkileri, hızlı yaşamı ve bireyselliği öngörür. Özellikle sanayileşme sonrası farklılaşan mekân kurgusu insandan uzaklaşmıştır. Eşya ve tabiata karşı yabancılaşan insan figürü, modern kentle birlikte ortaya çıkmıştır. Sürekli hareket halinde olan ve kentle arasında herhangi bir illiyet kuramayan insan, kentten kaçmak ister, durduk yere bunalır, sebepsiz ağlayacak olur. Yabancılaşma sürecinde psikologlar ve psikolojik ilaçlar insana çare olarak gösterilir. Gelenek, geleneksel yaşam *Aykırı Adam* öyküsünün kahramanına kapı aralayacak gibi olsa da, modernitenin alternatifsizliği bütün kapıları kapatır. “Her yere bir şeylerin yapılması”yla kahraman gidecek bir yer, sığınacak bir liman bulamayacak ve şunları söyleyecektir:

“Durduk yerde bunalıyor, ağlayacak oluyordu. Utanmasa ağlardı. Bir arkadaşı psikoloğa git demişti. Gitti. Tam derdini izah edici birkaç cümle kurmaya niyet etmişti ki birden vazgeçti. Ceketini aldığı gibi oradan uzaklaştı. Bir daha ne doktor ne psikolog yüzü görmek istedi. Kendi derdini biliyordu, çaresini de. Alıp başını gitmeliydi. Issızlığın en kalabalık olduğu, insanların hiç uğramadığı, belki bir köpeğin ara sıra uluduğu bir yerde yaşamalıydı. O zaman rahat edecekti. Dağlara sığınmalıydı. Ama nerede bulacaktı bu zamanda dağ. Mağaralar bile sahiplenilmiş. Bir nefeslik bile durdurmazlardı onu oralarda. Kovalardı. Her yere bir şeyler yapılır olmuştu. Eskiden dağların, ormanların olduğu yerleri şimdi evler, fabrikalar kaplamıştı.”⁵⁰³

Modern kentin kalabalığı farklılıklar üzerine kuruludur. Ve bu kent kalabalığı Benjamin’e göre “ilk kez gözlemleyenlerde korku, itici bulma ve dehşet duygularına yol açmıştır.”⁵⁰⁴ İnsanlar geniş bulvarlar ve caddelerde sel gibi akmaktadır. Işıklarla geceler de gündüz gibi aydınlatılmıştır. Böylece modern kente gün hiç bitmeyen bir döngüye kavuşur. Kırın karşılıklı tanıma ve güven hissi üzerine kurulu yüz yüze

⁵⁰³ A.g.e., s. 149.

⁵⁰⁴ Walter Benjamin, **Pasajlar**, çev.: Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2002, s. 223

ilişkileri, kentte farklılıkların ortasında herkesin birbirine öteki, yabancı olarak yaklaştığı resmi ilişkilere dönüşür. Bu dönüşümde mekânsal yapıların etkisi olduğu gibi, yaşanan sosyo-ekonomik süreçlerin de etkisi vardır. Kırdaki insanın yalnız kalması çok mümkün değildir. Ancak çelişkili bir biçimde kent ortamında modern insan kalabalıklar içerisinde yalnızdır. Belki bireysel tercihlerden, belki kentin tedirgin edici kaotik yapısından dolayı birey yalnızlığı doyasıya yaşar. Günler, geceler boyu kapılar hiç çalınmayabilir, konutlardan hiç çıkılmadan, iletişim kurulmadan teknolojik oyuncaklarla vakit geçirilebilir. Sokağa çıkıldığında da günlük işler iletişimsiz olarak gerçekleştirilebilir. *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsünde Barlas Özarıkça, kent yaşamında bilinçli bir şekilde iletişimsizliği seçen kahramanını “mutluydu; sözlüksüz, dilsiz, iletişimsizdi. Gerideki geçmişte ilerideki uzaklıktaydı.”⁵⁰⁵ sözcükleriyle anlatır.

Zorunluluklar, kentteki yaşamı doğru tarif eden sözcüklerin en başında gelir. Kentin verili gerçekliği zorunluluklar ve sorumluluklar zinciri olarak insanın karşısına dikilir. Kent yaşamına ayak uyduran birçok insan bu zorunlulukların üstesinden gelmekte, onlarla başa çıkmakta zorlanır. Çünkü bunların birçoğu insan iradesinin dışında geliştiği için modern zamanların şarkı sözündeki gibi “*Erken kalkmak mecburen/ İşe gitmek mecburen/ Eve dönmek mecburen/ Mecburiyetten*”⁵⁰⁶ halini alır. Bu noktada kent ortamından kaçıp kurtulmak arayışına girilir. *Ağaçtaki Adam* öyküsü, insanı bıkkınlığa, yorgunluğa sevk eden bir unsur olarak modern kent yaşamının rutinlerine odaklanırken öykünün kahramanı da “işe gitmekten, otobüse binmekten, toplantılardan, misafirlerden, faturalardan, alışverişlerden, bayramlardan, davetlerden, düğünlerden her bir şeyden kurtulacaktım.”⁵⁰⁷ cümlesini kurarak, bütün bu rutinlerin sebebi olması dolayısıyla kenti terk etme düşüncesini ortaya koyar.

Modernlik, süreci en yoğun şekilde kalabalığın mekânı olarak tanımlanabilecek kentte yaşanır. Kentin sürekli artan büyük kalabalığı zaten yalnız olan bireyi endişe ve korkuya sevk eder. Bu noktadan sonra kentteki her eylem, onun bu duygularını besleyen ve yıldınlığını artıran bir unsur olarak değerlendirilir. Birey,

⁵⁰⁵ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 61.

⁵⁰⁶ M.F.Ö, “Mecburen”, <http://www.sarkisarki.com/mazhar-fuat-ozkan-mfo-mecburen> , Erişim Tarihi: 10.02.2017.

⁵⁰⁷ Zeynep Hicret, “Ağaçtaki Adam”, **a.g.e.**, s. 150.

ötekilerin, yabancıların tedirgin edici bakışlarından kurtulmak ve etrafını dolduran nesnelere dünyasından gitmek ister. Ancak labirent gibi olan nesnelere dünyasından gitmek veya başka bir eylem biçimi belirlemek mümkün olmaz. Bu noktada eylemsizlik kent yaşamının en güzel aktivitesi haline gelir. Kentte çıkışsızlık yaşayan ve yerinden kıpırdamayan insan için eylemsizlik de insan ve eşya arasındaki mesafenin bir başka biçimidir. Birey, bunu yapmadığında ıstırapı dinmeyecek, bir türlü mutlu olamayacaktır. Kentin rutinlerinden yola çıkan ve bu durumun birey hayatında oluşturduğu endişe verici rahatsızlığa değinen bir diğer öykü Abdullah Şevki'ye ait *Girememek* öyküsüdür. Öykü, elektrik makbuzu, su faturası gibi kent yaşamının sembollerinden yola çıkarak kente karşı yalnızlığı, bunalımı büyüten bütünsel bir huzursuzluk hissini sözcülüğüne soyunur. Öykünün kahramanı da bu huzursuzluğu şöyle ifade edecektir:

“Rahatsız edilmek istemiyorum hiç kimse ve şeyler tarafından. Elektrik makbuzu, su faturası ödemek istemiyorum. Bir pencerenin kenarında saatlerce ve saatlerce durmak, denize, boşluğa, binaların ötelere, ağaçlara bakmak bakmak istiyorum. Toplumun, insanların, bunaltıcı yakınlığı ne korkunç. Dinmez ıstırap.”⁵⁰⁸

İnsanın barınakla başlayan kendisine bir dünya kurma serüveni, bugün yersiz yurtsuzlaşma şeklinde devam etmektedir. Yabancılaşma da yersiz yurtsuzluğun öncüllerinden birisi olarak toplumsal yaşamdaki yerini almıştır. Bireyin, kent yaşamında mekânlara, insanlara, davranışlara, kurallara olan inancını sorgular duruma gelmesi, onlarla arasına mesafeler koyması, hatta uzaklaşması yabancılaşmanın ilk evresini oluşturur. Bulunduğu mekânla, toplumla aidiyet bağlarını kuramayan veya koparan birey, artık hiçbir yere ait olmayarak mekânla ve toplumla ilişkisini sıfırlar. Birey bu haliyle modern dünyanın çelişkileri, gerçekleri arasında kendisini tanımlamak için bir koordinat bulamaz. Fiziksel olarak olmasa da ruhen toplumsal ilişkilerin uzağına düşmek -ki bazen bu durum bilinçli bir tercihtir- de, onca insan kalabalığında yalnız kalmak da bireyin yazgısıdır. Yabancılaşma, insanın hayatını

⁵⁰⁸ Abdullah Şevki, “Girememek”, a.g.e., s. 32.

kendi özüne uygun olmayan bir hayat tarzına benzetmesi veya kendi doğasının dışında bir yaşam biçimini benimsemesi olarak tanımlanabilir. Yabancılaşma sürecinde, insan kendi hayatının öznesi olmaktan çıkar ve nesnesi olma yolunda adımlar atar. Özne ve nesne insan üzerinde bir savaşa tutuşabilir, özne ve nesne yer değiştirebilir. İnsan, kendisini nesne olarak hissettiğinde ne kadar istese de hayatına bir yön veremez. *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsünde Barlas Özarıkça, bugünün insanının sıklıkla içine düştüğü bir durum olan yabancılaşma, yersiz-yurtsuzluk, hiçbir yere ait olmama konularına eğilerek öykünün kahramanına, “yabancılığın, yurtsuzluğun, oyunlarda oyalanışının ötesindeki mutlak yalnızlığı yaşamıştı. Hiçbir tarafa ait olamamıştı. Hiçbir taraf da onu sahici istekle davet etmemişti.”⁵⁰⁹ Gibi serzeniş dolu cümleleri kurdurmaktadır.

Gündelik yaşamın telaşları içerisinde kendisine anlam adacıkları arayan insan, çoğunlukla aradığını bulamaz. Her gün gördüğü sayısı belirsiz yüzler, eşyalar onda mutlak kaçış hissi uyandırır. Yalnızlaşma bu duygunun ortaya serilmesidir. Ruhunu yalnızlığa kaptıran insan, kolay kolay kalabalıklara adım atamaz. İnsanın kendisinin dahi bilmediği “evren hakkındaki tasarımları, idealleri, umut ve korkuları, sosyal ilişkileri, bireysel gizlilik ve yalnızlıkları vardır.”⁵¹⁰ Bu gizlilik ve yalnızlıklar genellikle kalabalıklar içinde yaşanır. Kendisini yalnızlık girdaplarında kaybeden insan, diğerlerinin davranışlarını da bu şekildeymiş gibi algılar ve anlamlandırır. Ona göre herkes yalnızdır ve kaçmaktadır. Fark etmek, fark edilmek bu insanın en son isteyeceği şeydir. Hayat gerçekliği yaşanamayacak ağırlıktadır. Eğer insan, yaşamanın ne olduğunun farkına varırsa önlenemez bir duyguyla kaçmaya başlayacaktır. *Mavi Yosun Apartmanı* öyküsü, bireyin yalnızlık serüvenini anlatmaya devam ederken toplumsal bir yalnızlık duygusunu da çağrıştırmaktadır:

“Otobüslere, taksilere, şirketlerin servis arabalarına biniyordu insanlar.
“Onlar da benim gibi kaçıyor,” dedi.
“Nasıl yani?” diye sordu.

⁵⁰⁹ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 60.

⁵¹⁰ Mehmet Narlı, “Zaman Kaybolmaz” Mekânlaşarak Yaşamak”, **Türk Dili**, Sayı: 747, Yıl: Mart 2014 (77-80), s. 77.

“Benim gibi olmaktan kaçıyorlar, fark etmekten, hayatı yaşamanın ne olduğunu bilmekten.”⁵¹¹

Kalabalığın boğuntusundan kaçan, etrafındakilerle güven ilişkisi kuramayan ve son kale olarak kendi benliğine sığınan insan, kendi için bir tutamak arayışı içerisinde. “Modern çağın yaşam biçimi, insanların kaygı ve korkularını tetikleyerek insanları içinde oturdukları yaşamı sorgular duruma getirmiştir. Nitekim korku ve kaygılar, zamanın ve mekânın içine sıkışan yaşamın en büyük tehditkârıdır. Zaman ve mekânın yaşamı tehdit etmesi, insanların zamanı yitikleştirip, mekânla bütünleşememesine neden olur.”⁵¹² Özellikle kentsel mekânların soğuk, insanı kendine yabancı kılan yüzlerinde daha da artar bütünleşememe hissi. Kentin ışıltılı dünyası, şatafatlı yaşamı insan için bir anlam ifade etmez. Baudelaire’nin *flaneurü* gibi kent insanı, kalabalıklarda var olup, kalabalıklarda yok olur; evden uzak kalır ancak kendisini her yerde evinde hisseder.⁵¹³ Ahmet Kekeç’in *Beyaz* öyküsünde, ışıltılı, gürültülü bir kent havasıyla başlayıp, gidecek yerleri tüketmiş, umudunu yitirmiş, boşluk içinde bir kahraman figürüyle biten bir dünya ile karşılaşılır:

“Rengârenk araçlar geçiyor caddeden. Yağmurda ışıltılı kırmızılar, maviler, yeşiller...
Klakson sesleri...
Hep böyle gürültülü, şamatalı mıdır bu alan?
Birden, bir kuş sürüsü havalanıyor adamın göğsünden. Eli usulca sigarasına gidiyor.
Bir gece önce, Karaköy’den Tünel’e, yalnızlıkla ürkeklik arası bir halet içinde yürümüştü... Rulman deposunun köşesinden ıssız caddeye dönerken içinde bir boşluk... Saatine bakmıştı. Umutsuzca saatine...
“Nereye gideceğim ben şimdi?”⁵¹⁴

⁵¹¹ Barlas Özarıkça, “Mavi Yosun Apartmanı”, **a.g.e.**, s. 59.

⁵¹² Veysel Şahin, Ferit Edgü’nün “Yolcu” Adlı Küçük Öyküsünde Yurtsuzluk İtkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2/2 Yıl: Haziran 2014(234-242), s. 235.

⁵¹³ Charles Baudelaire, **a.g.e.**, s. 33.

⁵¹⁴ Ahmet Kekeç, “Beyaz”, **a.g.e.**, s. 16.

Kentli hayat biçiminin monotonluğu, değişmezliği modern insanın en büyük rahatsızlıklarından biridir. Şüphesiz insanın bu ruh durumuna gelmesinde “yaşam alanlarındaki betondan zırlara sığınarak ruhundan ziyade maddî olan varlığını korumak için geliştirmiş olduğu uzuvla/‘zihni bilinç’le kök salmaya çalış[masının]”⁵¹⁵ payı büyüktür. O, çerçevesi belirli bir yaşama razı edilmiştir. Kentlerin cendereyi andıran konutlarında, dünyayı ayaklarına getirdiğini iddia eden camların karşısında tekdüze bir yaşamın kahramanı olmak birçok kentlinin yazgısıdır. Kentin verili hayatıyla “kuşatılarak bireyselliğini ve özgünlüğünü yitiren; kentin ve toplumun istediği forma girerek sıradanlaşan modern insan, kendine ve çevresine yabancılaşmaktan kurtulamaz.”⁵¹⁶ Kurtulamadığı içindir ki sürekli bir sıkıntı ve huzursuzluk halini yaşar durur. İnsan bu ruh halini yaşarken gündelik hayatın hiçbir eylemi, eşyası ona anlamlı gelmez. Nurcan Kocaman’ın *Düğme* öyküsü, kentin hepsi birbirine benzeyen huzursuz yaşam biçimlerine, sıkıntılı hallerine muhatap olan insanını odağına almaktadır. Anlatıcı tarafından kahramanın kent yaşamında sıkılıp bunalması şu sözlerle anlatılacaktır:

“Oturma odasına geçti, kumandayı eline aldı. Hiçbir şey onun ilgisini çekmiyordu. Tüm kanallarda sıkıcı haberler ya da reklamlar vardı. Giyim kuşamla ilgili bir program buldu, beş on dakika onunla ilgilendi ama o bile onu mutlu edemedi. Ruhu daralıyor, isyan etmek istiyordu. Kırk iki inçlik koca televizyon bir işe yaramamıştı işte, kumandayı aldı, hızlıca kapattı. Sesli bir “Offfff” çekti.”⁵¹⁷

Kent sakinleri, Walter Benjamin’in ifadesiyle “artık eşikte olan kapkara yaşam biçimi[ni]”⁵¹⁸ yaşamaya mahkûm olurlar. Metropol insanının kendini bulacağı yer, oradan oraya savrulan kalabalıklardır. Kentin öznesi, kalabalıklarda hem kendini bulur hem de kendini yitirir. Kentin süreklilik istemeyen bilinci, yaşananları değersizleştirip insanı bir yanılısamayla baş başa bırakabilir. Modern dünyada olup

⁵¹⁵ İbrahim Tüzer, “İkinci Yeni Şiirinde Bir Yaşam Alanı Olarak Kent Algısı”, **TÜBAR**, XXIX, Yıl: 2011 Bahar (403-420), s. 406.

⁵¹⁶ İbrahim Tüzer, **a.g.e.**, s. 408.

⁵¹⁷ Nurcan Kocaman, “Düğme”, **a.g.e.**, s. 7.

⁵¹⁸ Walter Benjamin, **a.g.e.**, s. 98.

bitenlerden, mekânın yansımalarından, varlığın yabancılaştırıcı yüzünden ardına bakmadan kaçabilir insan. Karmaşanın dünyasında, hakikat kendisini göstermez hale gelir. Zamanın gerçekliği, yaşananların dengesizliği ve acımasızlığı insanı korku ve endişeye sevk eder. Geçmiş, şimdi ve gelecek arasında gelgitler yaşayan bilinç kendine anlamlı gelecek bir varlık alanı oluşturamaz. Ona kalan bedensel ve ruhsal sıkıntıların yatağında, sayıklamalar eşliğinde uyanmak, şeylere karşı obsesif bir karakter geliştirmektir. Zerrin Şerbetçi'nin *Hediye* öyküsü, modern hayatın gerçekliği karşısında madden ve manen ezilen insanının değersizleşen ve anlamsızlaşan duygu dünyasına ışık tutarak bu dünyada değerli, kutsal, doğru olarak bilinenlerin sorgulanmasını sağlamaktadır. Öyküde geçen sorgulama bugünün dünyasına, insanlarına ışık tutması bakımından önemlidir:

“Tüm yaşadıkları değersiz bir ilüzyondan ibaretti... Ne sevgi kutsaldı, hatta ne de vardı... Dünyanın yakıtı güç ve paraydı. İnsanın tanrısı güç, para ve şehvetti. Gazetelerden, TV'lerden, dinsizlerden, dindarlardan, savaş, kin, menfaat, riya, şehvet ve ikiyüzlülük akıyordu... Tüm varlık külliyen yalancıydı; doğru namına bir şey varsa da artık onu terk etmiş, ya da o doğruyu terk etmişti, ayırt edemiyordu... Ayırt ettiği tek şey geceleri bile uykusundan ateşler, kalp çarpıntıları ve dehşet duygusuyla onu zıplatan “takıntı”larıydı, kötü zanlarıydı, korku ve hayal kırıklıklarıydı.”⁵¹⁹

Kentler, ortam olarak değerlendirildiğinde göstergelerin, uyarıların çokluğu ile dikkati çeker. İnsan, bu gösterge ve uyarı bolluğu arasında neye, ne zaman odaklanacağını kestiremez. Duyarsızlaşma zamanla kaçınılmaz hale gelir. Önceleri insana tuhaf gelen davranışlar, tutumlar duyarsızlaşma sonrası tuhaf gelmemeye başlar veya insan, kendisine tuhaf gelen durumlara karşı, bilinç geliştirmeyerek, olanı olduğu gibi kabullenme yoluna gider. İnsanın bu hali yaşamasında kentlerin küresel gerçeklikte bir örneklemesinin, değer yargılarının etkisinin oldukça azalmasının şüphesiz payı çok büyüktür. Üst üste gelen tuhafliklar, göstergeler yoluyla mesaj yağmuruna tutulmak, kişinin bunlar arasında sağlıklı tercihler yapamaması, intiharla sonuçlanabilir. Modern toplumda intihar düşüncesi, yabancılaşma ve bunalımın en

⁵¹⁹ Zerrin Şerbetçi, “Hediye”, *Dergâh*, Sayı: 296, Yıl: Ekim 2014 (5-7), s. 7.

nihai noktasıdır. Volkan Gemili, *Akademik Âlemde Bir Yazarın Hiçlik Paradoksları* öyküsüyle intiharın eşiğine gelmiş bir yazarın çıkışsızlığı üzerinde durmaktadır. Aydın, toplumsal hayattaki yabancılaşma ve bunalımı belki ilk hisseden, ilk yaşayanıdır. Dolayısıyla toplumsal alandaki duyarsızlık, aydın zihninde kendini daha fazla gösterir. Öyküde intiharın eşiğine gelmiş yazarın içsesleriyle mücadelesinin ifadelendirilmesi şu şekilde olur:

“Her şeye alışıyor ve duyarsızlaşıyordu insan. Çünkü fitratında vardı. Böyle olunca da düşüncelerinin içinden bir çıkış bulamıyordu. Kafası içseslerle doluyor, akli gittikçe daha çok karışıyordu. Bu dünyanın küreselleşmesi, rasyonelleşmesi ve sekülerleşmesi sonucunda bir yazarı bunaltarak intihar ettirmek bu kadar zor olmamalıydı.”⁵²⁰

20. yüzyıl, insanın bütün algılarını değiştirmiş buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar da farklılaşmıştır. Farklılaşan süreçler, insan üzerindeki kuşatılmışlık yelpazesini genişletmiş, sorunlar yumağı ile boğuşan insanın çaresizlik içinde yeni arayışların öznesi olmasına zemin hazırlamıştır.⁵²¹ Yüzyılın ilk elli yılına iki dünya savaşı sıkıştırmış insanlık, bu iki dünya savaşının psikolojik ve sosyolojik sorunlarına elbette hazırlıklı değildir. İnsanı yeni arayışlara iten varoluşçuluk, Avrupa toplumu arasında bu şartlarda yeşermiştir. *Felsefe Sözlüğüne* göre “iradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesnelere dünyasına fırlatılmış ol[duğu]”⁵²² gerçeği, nesnelere hegemonyasına dönüşen dünyada insanın içinden bir türlü çıkamadığı kuyu hükmündedir. Evet, bugünün dünyasında insan, etrafını çevreleyen nesnelere yığılı ile varlığını anlamlandırmak zorundadır. İnsan, kendi iradesi ve bilinciyle nesnelere dünyasında olmayı reddetmektedir. Bu reddediş, bazen kalabalıklarda kaybolmak, bazen kuralları hiçe saymak, bazen değer tanımamazlık şekillerinde tezahür etmektedir. İnsan, hep bir şeylerin arasında ikilemedir. Hem her

⁵²⁰ Volkan Gemili, “Akademik Âlemde Bir Yazarın Hiçlik Paradoksları”, **Dergâh**, Sayı: 297, Yıl: Kasım 2014 (5-7), s. 7.

⁵²¹ Fikri Gül, “Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce hayatındaki Yansımaları”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl: 2014(27-32), s. 27.

⁵²² Ahmet Cevizci, **a.g.e.**, s. 889.

yerde olmak istemek, hem de hiçbir yerde olmak istememek, Sezai Karakoç'un ifadesiyle "kavrulmuş turistlerin işidir". Zaman zaman bunları düşünen bilinç bile insana ağır gelmektedir. Burası, insanın kendine, topluma, dünyaya yabancılaştığı, bilinçdışının son noktasıdır. Bugünün kentleri, mekânlarıyla, nesnelereyle insana iyi gelmemekte, onun yabancılığına, buraya ait olmama durumuna sürekli vurgular yapmaktadır. Gündelik yaşamın her anında bu mekânlar ve nesnelere dünyasıyla sınırlandırılmak insanın yabancılığı, yersiz yurtsuzluğu için yeter sebeptir. Setenay Özbek'in *Çizginin Ötesinde* öyküsü, insanın varoluş koridorlarında dolaşarak, bu durumu yaratan bilince belki de bilinçsizliğe ortak olma serüvenini anlatmaktadır:

"Ağustos sıcağı da kendini unutturmuyor. Bir unutulabilirsem. Yağmur yağsa... Kent hâlâ boş, ekonomik kriz falan dinlemiyor insanlar. Herkes bir yerlerde tatilde olmalı. Bense odamın duvarını süsleyen yağlı boya resmindeki tekne gibi tercihlili yalnızım. Aslında bir telefon açıp beni alın desem koşup gelip alırlar ve hâlâ katlanamadığım hayata uydurmaya çalışırlardı. Sokağa çıkıp daha önce de bir kez yaptığım gibi kalabalıkların arasında dilediğimce kaybolsam mı? Oysa ben, hiçbir yere, kimseye, hatta bu dünyaya bile ait değilim. Yüreğimdeki sızıya rağmen bazen bunu düşündüğümde kendi varlığıma bir süre katlanabiliyorum. Bu sıkıcı odayı sınırlayan duvarlar arasında, varlığıma ve düşüncelerimi kuşatan ikilemlerden arınabilmenin yollarını kendi kendime arıyorum. Dışarıdaki kocamış, efsanevi kent kemiklerine, iliklerine hatta hücrelerine kadar benim gibilerle dolu. Hiçbirimiz diğerine benzemiyoruz. Her birimizin bol seçenekli seçeneksiz yaşam öykülerimiz var. Yazılmış olanları yıllarca okusak bitmez. Farkında olmakla ilgili bir sorun bu. İnsan farkında olmamayı da tercih edebilir değil mi? Görme biçimini değiştirebilir aslında... Bakar ve geçer gider, görmeyebilir isterse. Belki de çiçekler ve böcekler gibi yaşayabilir. Yaşayabilir miyim?"⁵²³

Albert Camus, modern gündelik yaşamın rutinleri ve sıradanlıklarının kendine saçma geldiğini ve insanı büyük bir boşluk duygusuyla baş başa bıraktığını *Defterler*'de şu cümlelerle dile getirir:

⁵²³ Setenay Özbek, "Çizginin Ötesinde", *Adam Öykü*, Sayı: 48, Yıl: Eylül-Ekim 2003 (152-155), s. 154.

“Ve beklemeye geçen bu yaşam. Akşam yemeğini beklerim ve uykuyu beklerim. Belli belirsiz umutla uyanmayı düşünürüm –neyin umudu? Bilmiyorum. Uyanma saati gelir ve öğle yemeğini beklerim. Ve sonra ertesi güne kadar böyle...(…) –ve yaşamındaki, düşülmesi gereken, düşünülünce, insanı haykıramayacak hale getiren şu boşluk...”⁵²⁴

Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında etkinlik ve yaygınlık kazanan varoluşçuluk “Weil’e göre bir bunalım, Mounier’e göre umutsuzluk, Hamelin’e göre bunaltı, Banfi’ye göre kötümserlik, Wahl’a göre başkaldırı”⁵²⁵ felsefesidir. Modern yaşamla, ait olduğu köklerden kopan insan, eşya, tabiat ve topluma karşı yabancılaşmış, adeta kendini bir girdabın içerisinde kaybetme noktasına gelmiştir. Kendine yabancı hissettiği ve bir türlü içselleştiremediği kent mekânlarında yalnızlık, huzursuzluk, bunalım itkileriyle anlamsızlığa gark olmuştur. *Çizginin Ötesinde* öyküsünün devamında, kahramanın umutsuzluklar, çelişkiler, boşluklar, saçmalıkların ardından nesnelere tarafından kuşatılmış bu dünyadaki anlam arayışına intiharla bir son verip, varlığını kesinleyemediği bir başka dünyadaki anlam arayışına tanık olunur. Ancak en nihayetinde bu düşüncesinden de vazgeçen kahramanın dünyayı yeniden keşfedişi, tabiatla yeniden tanışması, iç sesin kucaklaması başlar:

“Kendimi bulduğumda çocuk bahçesinde bir bankta oturuyorum. Tekrar güneşi fark ediyorum gözlerim kamaşıyor, ağaçları görüyorum. Yağmur ne zaman yağmış? Çimenlerde yağmurun ve toprağın kokusu var. Ayakkabılarımı çıkarıp toprağa bin yıllık özlemle basıyorum. Çocuklar koşup oynuyorlar hiçbir şey olmamış gibi. Benimse her yanımda ağır bir hastalıktan kurtulmuş gibiyim. Yorgunum. İçimdeki o; iç sesim beni kucaklamış. Geldiği yere geri dönerken ağacın ardından bana el sallıyor. Yürüyorum. Kayalıklara vardığımda önümdeki denize, maviye bir an bakıp, kendimi hayata yeniden bırakıyorum.”⁵²⁶

⁵²⁴ Albert Camus, **Defterler 1**, çev.: Ümit Moran Altan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2002, s. 113-114.

⁵²⁵ Bu tanım Asım Bezirci’ye aittir. Jean Paul Sartre, **Varoluşçuluk**, çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, 12. Bsk., İstanbul, 1996, s. 7.

⁵²⁶ Setenay Özbek, “Çizginin Ötesinde”, **a.g.e.**, s. 155.

Modern zamanlarda gündelik yaşamın rutinlerinin insanı boğduğu gerçeğine dokunan öykülerden bir diğeri de İnci Aral'ın *Şeyler ve Düşler* öyküsüdür. Öykünün kahramanı, her gün yapıp ettiği eylemlerin bir süre sonra nedenlerini de sorgulama süreci içerisine girer. Bu eylemler, var olma sürecine dair soru ve sorunlar için de başlangıçtır. Modern yaşam, başa çıkılamayan açmazları insana dayatmıştır. İnsanlardan, iletişimden kaçınmak, yalnızlığı kabullenmek ve yüceltmek, mekânlara bir türlü sığmamak modern insanın başat eylemleri olarak dikkat çekmektedir. Sorgulama sürecine tanık olunan kahramanın sözleri şu şekildedir:

“Her gece saati kuruyorum ve her sabah işe geç kalıyorum. Yaşamım şaşmaz biçimde aynılığını koruyor. Bütün gün bir mikroskobun başında benzer elemanları sayıyorum. Kimseye bir şey anlatmak ve kimseden bir şey dinlemek istemiyorum. Kullanılan sözcüklerle uyuşamıyorum. Arsız gülüşmeler, televizyon dedikoduları, yemek tarifleri boğuyor beni. Dişlerimi sıkıyor, yalnızca katlanıyorum. İşyeri kesin yalnızlık. Sonra eve gelir gelmez mutfağa koşuyorum. Soğan doğrarken niçin var olmam gerektiğini düşünüyorum ve dünyanın gerçekliğine dayanamıyorum. Durgunluğa demir atmış paslı bir gemi enkazıyım. Örümcek ağına yakalanmış bir sinek. Çevremde olup biteni ayrıştırma, yeniden yorumlama yetimi kaybettim. Bazen mutlu bir son yerine bitmemiş, acınası bir öyküm olmasını şiddetle istiyorum.”⁵²⁷

İnsanın ilk yalnızlığı, ilk yer, ilk yurt olan Cennet'ten bir günah nedeniyle ayrılışıyla başlar aslında. Ancak zamanla dünyayı kendisine yurt eyleyen ve toplumsallıkla tanışan insan, acılarını bir nebze olsun dindirir. İnsan, ilk yerleşimlerden itibaren tüm dönemlerde toplumsallığa, birlikte yaşamaya olan ilgi ve arzusunu göstermiştir. Birlikte yaşamının onun tabiata ve unsurlarına karşı mücadelesini de kolaylaştıran bir yönü de yok değildir. Geleneksel yaşamın sürdürüldüğü orta çağ kentleri, sistematik yapısıyla ve organizasyonu ile öne çıkar. Buraya kadar olan dönemde, insanın ilk yerleşimlerden itibaren fiziki zorluklar, korku, kaygı vb. gibi farklı etkenlerle de olsa birlikte yaşama idealinin ifadesi olan toplumsallığın öncelendiği görülür. İnsan, olağanüstü şartlarda hem mücadelesini

⁵²⁷ İnci Aral, “Şeyler ve Düşler”, a.g.e., s. 53.

hem de toplumsallığını gerçekleştirirken kendisinden daha yüce bir varlıkla olan bağını koparmamıştır.

Rönesans ve Reformun oluşturduğu zeminde yeşeren rasyonel düşünce, bilginin kaynağı olarak insanı ve akli yüceltirken, Tanrı fikrini bulunduğu yücelikten indirmiştir. Arendt'e göre bunun anlamı, “ruhu Kartezyen şüphe ve güvensizlik felsefesinde ifadesini bulan modern bilimin doğuşuyla birlikte, geleneğin kavramsal çerçevesi de güvenilir olmaktan çık[masıdır.]”⁵²⁸ O, vakte kadar gelenek çerçevesinde tanımlanan ve “geometrik bir terim olan mekân burada toplumsal, ekonomik ve kültürel bir kategori haline gelir.”⁵²⁹ İnsan için ağır sonuçlar doğuracak bu durum, “bir zamanlar doğal yaşamla belli bir denge içinde yaşayıp politik yaşama özgün bir sahne oluşturmuş olan kentin tarihsel çöküşüdür.”⁵³⁰ Çöküntüye uğrayanın sadece kent olmadığı, çöküntünün içinde yaşayan insanlara, inançlara ve ilişkilere de yansıdığı çok açıktır. Bu noktadan sonra gelenek, geleneksellik gibi kurumlar da referans olma rolünü kaybederler.

İnsanın, ürettiklerine yabancılaşması, eşya ve tabiatla arasına kapanmaz mesafelerin girmesiyle sonuçlanır. Yabancılaşma duygusu, 20. yüzyılın insanının zamandan ve mekândan kendisini soyutlamasına ve gittikçe yalnızlaşmasına yol açar. Bu durum tabiat karşısında mücadele ederek hayatta kalma çabasındaki insanın yalnızlığı ve korkusundan çok daha farklı ve giriftir. Giriftir çünkü algılanan, tasarlanan ve yaşanan⁵³¹ mekân algısında farklılaşma kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucu olarak kentin öznesi, bu geçişlilikler arasında kendini kaybetmiştir. Bugün kent gerçeğinde kendini “yalnızlık ve “sıkıntı” şeklinde gösteren; kişisel anlam eksikliği nedeniyle her türden eğlenceyi ve hazzı talep eden bu bilinç, kenti de içine alarak tüm değerleri[n] tüketilecek bir nesne olarak algıla[nmasıyla]”⁵³² sonuçlanmıştır. Sevgi Özel'in *Işığı Geri Verr* öyküsünün yalnızlığı fazlasıyla yaşayan kahramanı duygularını şöyle dile getirecektir: “Milyonlarca insanı barındıran bir kentte, onlarca kadınla erkeğin çalıştığı bir iş hanında dağ başında

⁵²⁸ Hannah Arendt, **Geçmişle Gelecek Arasında**, çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 59.

⁵²⁹ Murray Bookchin, **a.g.e.**, s. 17.

⁵³⁰ **A.g.e.**, s. 30.

⁵³¹ Henri Lefebvre, **a.g.e.**, s. 69.

⁵³² İbrahim Tüzer, **a.g.e.**, s. 410.

unutulmuşçasına yapayalınızdı.”⁵³³ Öyküdeki kahraman da birçok insanın yaşadığı gibi algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânlar arasındaki örüntüsüzlük ve kopukluk nedeniyle modern çağın en büyük sorunlarından birisi olan yalnızlık buhranı ile karşı karşıyadır.

Marx’a göre insanın kendi ürettiklerine yabancılaşmasının altında, üretim ilişkilerinin değişmesi yatmaktadır. 19. yüzyılda ortaya çıkan sanayileşme, aynı zamanda bir mekân pratiğini de modern kent yaşamı adı altında pazarlama imkânı bulmuştur. Çelik, cam ve betondan mamul, modern çağın temsil mekânları birer birer yükselirken ve insan gerçeği, bu temsiller altında hem psikolojik hem de ekonomik olarak ezilmektedir. 20. yüzyıl insan gerçeğinin marazları olarak gösterilen agresif, depresif, psikopat, şizofren ruh hallerini, temsil mekanlarından bağımsız okumak, büyük bir yanılığın doğuracaktır. Mehmet Muharrem Akça’nın *Can Sıkıcı Bir Öyküsü* bugünün temsil mekânlarındaki davranışları, “birey, çevre ve her ikisi arasındaki etkileşimin ürünü”⁵³⁴ olarak değerlendirme gereğine işaret ederek şu tespiti yapacaktır: “Köye dönelim demeyeceğim. Bu beton yığınları bizi agresif, depresif, psikopat, manyak, ucube, şizofren ve daha başka bir sürü son moda terimle izah edebileceğimiz ruhi arızaların pençesine atıyor.”⁵³⁵

Modern kentlerin mekanik yapısı ve zamanı insana daima yabancı gelmiştir. Gökyüzü, camdan, çelikten kulelerle; yeryüzü apartman ve sitelerle işgal altına alınarak bu yabancılığın mekânsal boyutu tamamlanmış olur. İnsanın bu yapılar arasında varlığını anlamlandırması, eşyayı ve tabiatı duyumsaması çok zordur. Hem çalışma hayatında, hem de gündelik hayatta kurulan resmi ilişkilerle öne çıkan kent ortamı, insanı yalnızlaştırmış ve yabancılaştırmıştır. İnsanın çevresinde, telefon rehberinde, sosyal medyada birçok tanıdığı olmasına rağmen, bunların hiçbirini zor zamanlarda kolaylıkla arayamaz. Çünkü modernliğin hem mekân hem de zaman kurgusu buna izin vermez. Kocaman varlık evreninde insan, küçücük kalmıştır. Yunus Emre Özсарay’ın *Postmodern Büyü* öyküsünün kahramanı nasıl olmuş da

⁵³³ Sevgi Özel, “Işığımı Geri Verr”, *Adam Öykü*, Sayı: 55, Yıl: Kasım-Aralık 2004 (64-69), s. 64.

⁵³⁴ Melek Göregenli, *Çevre Psikolojisi İnsan Mekân İlişkileri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 4.

⁵³⁵ Mehmet Muharrem Akça, “Can Sıkıcı Bir Öykü”, *a.g.e.*, s. 172.

buraya düşmüştüm sorusunu soracak ve yalnızlık ve yabancılığında şöyle şikâyet edecektir:

“Son zamanlarda, kendimi bir devin dışlarının arasında gibi hissediyordum yahut kocaman bir balinanın karnında kocaman bir okyanusun içine düşmüştüm de o dev plazalar yutmuştu adeta beni... Nasıl olmuştu da düşmüştüm buraya, nasıl girmiştin bu karanlık dehlize... Güç bela yerimden kalktım. Otoparka yürümeye başladım. Arabanın yanına yaklaştım. Uzaklaşmak istiyordum buradan. Nereye gideceğimi bilmeden uzaklaşmak. Başımı kaldırdım. Telefonu çıkardım. Rehberi kurcaladım. Baştan sona kontrol ettim. Yüzlerce numaranın arasında bir kişi yoktu arayabileceğim.”⁵³⁶

Geleneksel yaşamla arasında büyük bir karşıtlık oluşturan modern kent yaşamının, insan üzerindeki etkileri oldukça fazladır. İnsanın hem biyolojik hem de psikolojik varlığı, kentin sürekli sorun üreten varlığı karşısında tehlike altındadır. Kalabalık, hiç bitmeyen uğultu, trafik ve bunların getirisi olarak stres yükü, kent yaşamının eşlikçileridir. Hz. Âdem’in Cennet’ten dünyaya düşmesi gibi, insan da geleneksel yaşamdan kent yaşamına düşmüştür. Kentin çıkmazları, açmazları içinde insan dönüp durmaktadır. Kentlerin günden güne değişen parçalı görüntüsü, insan zihninde daha derin parçalanmışlıklar oluşturmaktadır. Aynı kent mekânında plazalar, gökdelenler ile gecekondu ve yanı başında farklı bir temsil mekânı olabilmektedir. Bu durum, geçmişte mekânla insan arasında var olan derin bağları koparmıştır. Necip Tosun’un *Hayata Düşmek* öyküsünde, tüm sorunlarıyla birlikte kent hayatı kötülük olarak sunulmaktadır. O halde insan, kent ortamında kötülükten azade bir şekilde yaşayamaz. Kent hayatına yeni girenlerin yaşadığı hayranlık ve şaşkınlık hisleri, ilerleyen zamanlarda hiç azalmayan sorunlarla birlikte, yalnızlık, yabancılık, nefret hisleriyle yer değiştirecektir. Belki de bunu yaşayanlar öykünün kahramanı gibi şu sözleri söyleyecektir:

⁵³⁶ Yunus Emre Özsaray, “Postmodern Büyü”, a.g.e., s. 32.

“Kötülük burada, bu şehirde başlamıştı. Sokağa her adım attığımda dizleri ağrıyordu. Artık sokaklarda uğultudan yürüyemiyor, kalabalıklar sanki üstüne üstüne geliyor, onu ezip geçiyordu. Kalabalıkların akışı içinde kendini kaybediyor, şehrin uğultusu tüm gece boyu kulaklarından gitmiyordu. İlk günlerin hayranlık uyandıran şaşkınlığı gitgide azalmış, şehrin gürültüsü, çıkmazları onu esir almıştı. Zamanla şehrin görüntüsü en küçük parçaya ayrılan ayna gibi paramparça olmuştu. Onun için hayat buydu: durmaksızın düşmek, bitmek bilmeyen bir baş dönmesi...”⁵³⁷

4.3.2 Yeni Bir İnsan: Tekno-İnsan

Siyasi, sosyal, tarihi ve kültürel olaylar, neden sonuç ilişkileri bağlamında insan ve toplum yaşamına dair derin ve köklü değişiklikler öngörür. İstanbul’un fethi, Rönesans, reform, Sanayi devrimi, Tanzimat Fermanı, iki dünya savaşı, modernizm vd. yerel ve evrensel ölçekte derin kırılmaların nedenleri olarak görülebilir.

Özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru bilgi ve iletişim teknolojileri, insan ve toplum alışkanlıklarında, sosyal ve kültürel yaşamda, iş dünyasında ve hayatın diğer alanlarında değişimlerin itici gücü olmuştur. Modernleşme, farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlarken geleneğin örgütlediği insan ve toplum düzeninin tamamen ortadan kalkmasına yol açmıştır.

Modernleşme, yeni temsil araçlarının ortaya çıkıp yaygınlaşmasına da aracılık etmiştir. Bugün, kitle iletişim araçlarıyla her şeyin kontrol altına alındığı, izlendiği kentsel mekânların oluşumunda en büyük pay modernleşmeye aittir. Bu noktada telgrafın 1847’de bulunması iletişim teknolojileri açısından da bir devrimdir. İlerleyen yıllarda telefon, radyo ve televizyonun da eklenmesiyle süreç hızlanmış olur. 1975 sonrası iletişim teknolojilerinde geometrik ivmelenme görülür. İnsanlık bir yandan mevcut iletişim yöntemlerinin hızları ve kalitelerini artırırken, diğer yandan bilgisayar, araç telefonu, çağrı cihazı, cep telefonu gibi araçları gündelik yaşantıya dahil eder.⁵³⁸

⁵³⁷ Necip Tosun, “Hayata Düşmek”, *İtibar*, Sayı: 48, Yıl: Eylül 2015 (20-23), s. 21.

⁵³⁸ Serhat Kut, “Sibermekanın Gerçekliği”, https://www.academia.edu/389859/Sibermekanın_Gercekligi, Erişim Tarihi: 08.09.2017.

İkinci bin yılın başında yaşanan teknolojik gelişmeler ve internetin yaygınlaşması, gerçek mekânın yanında siber bir mekân daha yaratmıştır. Sibermekan “canlılarla canlılar, canlılarla makineler, makinelerle makineler arasındaki etkileşimin sahne aldığı bir “yer”dir.”⁵³⁹ İnternet sayesinde bütün dünya kablolu, kablosuz ağlarla birbirine bağlanarak sanal bir devrime kapı açılmıştır. Siber mekânın keşfedilmesiyle yalnızca yaşam biçimleri değil, daha temel olarak yaşamın kendisi de dönüşmüştür.⁵⁴⁰

Dijital çağ adı verilen bu çağda, insan, zaman, mekân ve bunlar arasındaki ilişkiler yeniden tanımlanmıştır. “Dijital dünya ile kastedilen, sosyal ağlar, taşınabilir iletişim araçları ile birlikte insanların hayatını tamamen kuşatmıştır.”⁵⁴¹ Dijital dünyada sanal ağlar, sanal mekânlar, sanal bedenler, sanal odalar kavramlarının gündeme gelmesiyle sanallık gerçekliğin tahtını sallamaya başlar.

Mesafelerin açıldığı, kalabalığın arttığı kentlerde insan, en çok zaman darlığından, aceleden şikâyetçidir. Söz konusu şikâyetler göz önünde bulundurulduğunda, teknolojik aletlerin hayatın kimi alanlarında zamanı etkin ve verimli kullanmayı beraberinde getirdiği söylenebilir. Artık “insanlar artık bankacılık, alışveriş, eğitim, sağlık, randevu alma ve akla gelebilecek her türlü işlemlerini online ortamlar aracılığıyla, oturdukları yerden tek bir tuş ile gerçekleştirme fırsatına sahiptirler. Ancak bu durum zihin ve beden arasındaki ayrılmaz birlikteliğin endişe verici bir biçimde kopmasına sebebiyet vermektedir.”⁵⁴²

1980 askeri müdahalesinin baskıcı ve yıkıcı tutumları, insanlar ve toplum üzerinde derin izler bırakmıştır. 1990’lı yıllarla birlikte kapitalist eğilimlerle popüler kültür yaygınlaşmış, o zamana kadar merkezde kendine yer bulamayan Türk insanının kendini bir anda meydanda buluvermiştir. Çevrenin merkeze gelmesi veya merkezleşmesi ile bir dönem çevreye kapatılan kamusal alanın kapıları sonuna kadar açılmış olur. Önceki dönemlere kıyasla yaşanan görece özgürlük ortamı ve gelişen iletişim teknolojileri, sibermekanın keşfinin ardından sohbet odaları ile başlayıp

⁵³⁹ **A.g.y.**,

⁵⁴⁰ **A.g.y.**,

⁵⁴¹ Ayşegül Elif Karagülle, Berk Çaycı, “Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma”, **TOJDAC**, January 2014 Volume: 4 Issue:1, s. 4.

⁵⁴² **A.g.e.**, s. 2-3.

sosyal medyayla devam eden sürecin kendine özgü kapalı yapısı mahremi düşünme dışı bırakmıştır.⁵⁴³ Bu özel ve kapalı dünyada bir anlamda mahremiyetin sınırları aşılmıştır. 2000’li yıllar mahremi düşünme dışı bırakıldığı bir mecrada serpilip ortaya çıkmıştır. Daha önce örneği görülmemiş şekilde baskılanan kimi unsurlar 2000’lerin özgürlük ortamında kendisine uygun alanlar, araçlar bulmakta gecikmeyecektir.

2000 öncesinde sadece televizyon, radyo ve telefonla sınırlı olan iletişim araçları, sonrasında daha da çeşitlenmiştir. 2000 sonrası insanının muhatap olduğu kavramlar etkileşimli ekran, multimedya, internet ve sanal gerçeklik ve bunların getirdiği karşılıklı etkileşim, insanı bütün yönleriyle tehdit eder hale gelmiştir. Hayatın her alanında mesafe kavramı iyice sıfırlandığı, cinsiyetler, zıt kutuplar, sahneyle salon, özneye nesne, gerçekle gerçeğin kopyası arasındaki mesafelerin yok olduğu bir dönem yaşanmakta, bunun sonucu olarak her konuda karmaşa, kararsızlık baş göstermektedir.⁵⁴⁴

Değişen şartlar eşliğinde yaşanan hayat, teknoloji merkezli yeni bir insan tipini ortaya çıkarmıştır. Geçmişin radyo ve televizyonla sınırlı dünyası, bugün sınırları kestirilemeyen bir dünyaya doğru evrilmektedir. Şüphesiz bu duruma gelmesinde teknoloji en büyük etkidir. İnternet destekli bilgisayar, tablet, telefon hayatın bütün alanlarında etkinliğini artırarak devam ettirmektedir. İnsan, bunların oluşturduğu siber mekânda gezinmekte, ilişkiler kurmakta, alışveriş etmektedir.

Ortaya çıkan ve günden güne farklılaşan yeni insan tipi, 2000 sonrasının öykülerindeki yerini almıştır. Öykü kahramanları da siber mekânın imkânlar dünyasından faydalanarak kendi gerçekliklerini oluşturmaktadırlar. Her dönem kendi gerçekliği içerisinde kendi formlarını oluşturmasını bilmiştir. Tarım toplumu toprağı işleme, hayvanlardan faydalanması gibi özelliklerle anılırken, sanayi toplumu üretim ilişkilerinde farklılaşma, mekân kurgusunda değişikliklerle anılır. 20. yüzyıldaki bilgi toplumu ise teknolojik araçlar kullanılarak bilginin hızlı bir şekilde üretilmesi, yayılması ve tüketilmesi süreci gündeme gelir. İnsanlığın geçirdiği bütün dönüşüm süreçleri düşünüldüğünde her gelişmenin çeşitli sorunlara kapı araladığı

⁵⁴³ Ercan Yıldırım, “Gözetleyen Toplum”, **İtibar**, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016 (52-57), s. 55.

⁵⁴⁴ Jean Baudrillard, **Tam Ekran**, çev.: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 162.

görülecektir. 2000 sonrasındaki teknolojik dönüşüm de farklı sorunları beraberinde getirmiştir. Sanayi toplumuyla tartışılmaya başlanan yabancılaşma kavramı gibi bilgi toplumuyla birlikte ortaya çıkan “enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, yalnızlaşmanın boyutlarını arttır[mıştır.]”⁵⁴⁵

Cemal Şakar’ın *Bir Tip* öyküsüne konu olan kahramanının günlük birçok davranışını internet sitelerindeki tavsiyeler, uyarılar yoluyla biçimlendirdiği görülmektedir. İnsan, nasıl besleneceğini, ne yiyip içeceğini, nasıl makyaj yapacağını, ne giyeceğini internet yoluyla deneyimlemektedir. İnternet ortamında bu konularda sınırsız bilgi çeşitliliği sunulması öykünün kahramanı gibi birçok insanın bu doğrultuda davranışlar geliştirmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda siber mekân, gerçek mekânın yerine geçerek kişide yeni davranış biçimleri oluşturma gücünü elde etmiştir. İnsanın, siber mekân deneyimi arttıkça, alışveriş, yeme-içme ve giyinme bağlamında gerçek mekân deneyiminden uzaklaşması bugün bir realite olarak yaşanmaktadır. Öykü kahramanının siber mekândaki şu eylemleri bugünün dünyasında yüceltilen eylemler olarak ön plandadır:

“Çantasını bırakıp hemen çay ocağına yönelir. Kendine ait porselen tabağı çekmecedan çıkarıp hafifçe suya tutar. kadinportal.net’te ‘Kişiye Özel Diyet Kahvaltı Seçenekleri’ kategorisinde sıralanan 9 maddelik kahvaltı seçeneklerinden; 1- ofiste ya da seyahatteyseniz, maddesine uygun olarak: “Önceki akşamdan evde hazırlanmış, 2 dilim çavdar veya çok tahıllı ekmeğ arasına sevdiğiniz beyaz peynir çeşidi ile mevsim yeşillikleri + yağsız sütle filtre kahve veya tarçın ve karanfil aromalı yeşil çay”ını hazırlar. Diyetle yazmasa da aç karnına 3 tane çörekotunu yutar.(...) Tezgahın üzerini silip tabağını yıkar ve hemen lavabolara koşar. Artık bir başkası olacaktır. Kaş kalemini kullanmasını nazlim.net’ten öğrenmiştir.”⁵⁴⁶

Bugün siber mekânın en çok ziyaret edilen adresleri hiç şüphe yoktur ki sosyal medya platformlarıdır. Yapılan birçok araştırma, internet kullanıcılarının büyük çoğunluğunun birden fazla sosyal medya platformunda birden fazla kimlikle

⁵⁴⁵ Ayşegül Elif Karagülle, Berk Çaycı, **a.g.e.**, s. 3.

⁵⁴⁶ Cemal Şakar, “Bir Tip”, **a.g.e.**, s. 14.

bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Kişi, gerçek hayatta olduğu gibi orada da sanal da olsa bir kişilikle var olur. Oluşturulan yeni kişilik veya kimlik “fotoğraflardan bilgilere kadar kişinin kendini ifşası iken beri taraftan kişinin aynası, yansıması hatta özbenliğidir. Öteki olarak sosyal medya gerçekte kişinin hitap etmediği yani ulaşamadığı kendi benliğidir.”⁵⁴⁷

Facebook, twitter, instagram gibi sosyal medya platformları, “bireyin yalnızlığını, bastırılmışlığını, korkularını, kederlerini, neşelerini yani her türlü duyguyoğun ruhi yönelimlerini gösterebileceği alandır. Paylaşmak aslında kişinin kendisini açmasıdır. Buradaki sanal ağ dost olarak görülmesi bile kişinin kendini açtıktan sonra kendisine iktidar kurup onu hüznü sevk edecek, dostluğunu kullanıp küçük düşürecek bir kişi değildir.”⁵⁴⁸

Kişinin sosyal medya ortamında göz önünde olmasıyla etkileşime açıklığı arasında bir ilgi vardır. Yıldırım’a göre “insanların paylaşımlarında görsel öge, bilhassa öznenin kendi ya da ailesinin fotoğrafları daha fazla “like” aldığı için, ailenin dışarıya açılması beğenilerin çokluğunun verdiği “rakamsal şehvet” ile iyice artar. Rakam şehveti, sevgi, merhamet, sevgi değil bilakis maddi okşanışla ilgilidir.”⁵⁴⁹ çünkü bugünün toplumu ilişkilerini gerçeklik bağlamından kopararak sosyal medya yükleniciliğinde sürdürmektedir. Gerçek hayatta al/ma/dığı beğeniler, takdirler veya sosyal medya diliyle “like”lar, “unlike”lar, “retweet”ler, gülücükler, baloncuklar kişi üzerinde o kadar etki bırakmazken, sosyal medya platformunda gerçek hayatın üzerinde etkiler bırakabilmektedir.

Nurcan Kocaman’a ait *Düğme* öyküsünde gerçek hayatın yalnızlığından kaçarak sosyal medya ortamının kalabalığına sığınan bir kahraman bulunmaktadır.

“Belki dikkatini dağıtır umuduyla tabletini eline aldı. Sosyal medya sitesine göz attı. Herkesin mutlu fotoğrafları vardı. Bazı arkadaşları yurt dışına balayına gitmiş, bazıları da süper lüks restoranlarda çekilmiş

⁵⁴⁷ Ercan Yıldırım, “Gözetleyen Toplum”, **a.g.e.**, s. 54.

⁵⁴⁸ **A.g.e.**, s. 54.

⁵⁴⁹ **A.g.e.**, s. 55.

fotoğraflarını paylaşmışlardı. Herkes sanki piyango çıkmış gibi sırtıyordu.”⁵⁵⁰

Ancak kahraman, sosyal medyada da istediği, aradığı, beklediği tatmini bulamaz. En mutlu halleri ve zamanlarını sosyal medya yoluyla görünür kılan insanlar, paylaştıkları fotoğraflarda bu mutluluğu perçinler gibi pozlar vermektedir. Hayat, sadece paylaşılan fotoğraf karelerinden ibaretmiş gibi bir algı yaratılarak görünürlük ve görselliğin gerçeğin yerine geçmesi sağlanmaktadır.

Siber mekân büyük oranda hayatın gerçekliği halini alırken, gerçek mekânda insanlar, ilişkiler ihmal edilir. Aynı gerçek mekânı paylaşan insanlar dahi beğenilerini, üzüntülerini siber mekânda ifade etme ihtiyacı hissederler. *Düğme* öyküsüne konu olan kahramanın şikâyeti bu noktada yoğunlaşmaktadır. Kocasının ilgisizliği nedeniyle sosyal medyaya yönelen kahraman, bir monolog olarak eşine, neyden hoşlanıp neyden hoşlanmadığını da kişisel sayfasından öğrenmesini salık vermekte ve şunları söylemektedir: “Beyefendi şehriyeli sevmiyormuş? Bilmiyor muymuşum? Peki ben ne seviyorum? Sen biliyor musun? Bilmiyorsan kişisel sayfamdan hakkımdaki bilgilere bak! Belki öğrenirsin! Telefonundan başka yöne baktığın yok ne de olsa!”⁵⁵¹

Bilgisayar, tablet, telefon bugünün insanının vazgeçilmez teknolojik aletleri olarak öne çıkmaktadır. Bilgisayar olmayan hane, küçüğünden büyüğüne akıllı telefonu olmayan kişi sayısı oldukça azalmıştır. Sosyalleşme, bu aletler yordamıyla siber mekânlarda gerçekleşen bir aktiviteye dönüşmüştür. Sözcükler iletişim yöntemi olmaktan çıkmış, emoji, ikonlar iletişimin belirleyicisi olmuştur. Kullanılan az sayıda sözcük de aynı anda binlerle, milyonlarla kişi tarafından kullanılan ve kaba söz kapsamında değerlendirilebilecek sözcükler cinsindedir. Kişi bu aletlerle uğraştığı ölçüde sosyalleştiği hissine kapılmaktadır. Aile bireyleri aynı evin içerisinde iletişim kurup anlaşamazken, sosyal medyada dünya ile iletişim

⁵⁵⁰ Nurcan Kocaman, “Düğme”, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁵¹ **A.g.e.**, s. 8.

kurulmaktadır. Zerrin Şerbetçi, *Hediye* öyküsünde böyle bir aileyi konu edinerek bugünün iletişimsiz ortamını şöyle vurgular:

“Ahvalini açacağı kimsesi kalmamıştı ötesinde berisinde... Neredeyse yirmi yıldır ayırdı dildeşlerinden; dildeş olur sandıkları da düşmüştü tuzağına kesretin... Öyle görünüyordu ki kesret galebe çalmıştı, dünya galebe çalmıştı, nefis galebe çalmıştı... Aile efradı, didişmekten yordığı ve değiştirmeye uğraşmaktan yorulduğu aile efradı, şimdilik, inşallah, yalnızca şimdilik, o şom ağızlı icatların tuzağına düşmüşlerdi, müptelası olmuşlardı... Küçük ergeni, kendi ruhuna yakın, hatta kendinden ziyade zengin bulduğu küçük ergeni dahi, kalbinin kuvvetini keşfedemiyor, kâh yaradandan tarafa koşuyor, kâh “dünya çapındaki modern örümcek ağının” dibine düşüyor, ışıltısını ve neşesini kaybediyordu... Büyük ergeni “çok güzel, muhteşem, harika, sevimli, zekice, sanatkârane, heyecan verici, lezzetli...” ve bilumum öteki beğeni ünlemlerinin yerine “çok manyak”, “hayvan gibi”, ve buna mümasil argoları kullanıyor, uluslararası örümcek ağında türeyen ve eski neslin bilmediği tuhaf, içi boş, karanlık –şu meşhur entelektüel bayanın tabiriyle “paçoz”- bir lügat depoluyor, her konuştuğunda tartışma alevlendirecek üsluplar ediniyordu...”⁵⁵²

Spor ve sanat, artık tüketim odaklı yaşamın birer parçasıdır. Dolayısıyla sanat ve sporun figürleri, gerçek hayatın en dikkat çekici figürlerindedir. İnternet ve sosyal medyanın kullanımıyla bir olan tanınırlık bine çıkmaktadır. Hatta sosyal medya platformlarındaki takipçi sayısı ünlü olmak için, “fenomen” olmak için yeterli görünmektedir. Önceleri evlerin duvarlarını kaplayan posterler, afişler yerini telefon, tablet ve bilgisayarlardaki ekran koruyuculara bırakmıştır. İdeal erkek ve ideal kadının fiziki görüntüsü bu sporcular veya sanatçılar üzerinden tartışılmaktadır. Haz bütün davranışların temel felsefesi olmak üzere konumlanmıştır. En basit, en ilkel eylemler dahi hazzın çerçevesinden anlatılıp, sunulmaktadır. Yerellikten uzak, evrensel beğenilerle donanmış ortak zevkler, ortak insanı doğurmuştur. *Hediye* öyküsü, teknolojik aletler kanalıyla yerelden evrensele yeni insanın ipuçlarını içermektedir. Öyküde geçen şu cümleler yeni insanı oluşturan paradigmaları da vermiş olur:

⁵⁵² Zerrin Şerbetçi, “Hediye”, **a.g.e.**, s. 6.

“İnsanoğlunun en kaslı ve en hayvani olanlarının boyu posu, malum menhus ağdan evdeki teknolojik zımbırtılara indiriliyor, onların mağara devrini gölgede bırakan kuduruk karşılaşmaları, maçları, antremanları izleniyor; “insan” namıyla maruf eşref-i mahlukat abdominalindeki baklava sayısı, omuzlarının genişliği, pazularının şişliğine göre değerlendirilir o öğreniliyor, hayatın felsefesi birileri tarafından, aman canım ne birileri, dünyanın geldiği “kıvam” tarafından, Roma ve Yunan “hedonizm”ini bilmem kaç misli geride bırakmış bir azgınlıkla ademe terkediliyordu.”⁵⁵³

İnternet ortamı, sağladığı sınırsız özgürlükle gerçek ortamları pasifize etmiştir. Bu sınırsızlık vadeden ortamda her gün milyarlarca insan, aynı anda bir bilgi akışına, bir görüntüye muhatap olabilmekte, bir o kadar insanın farklı arayışları için de zemin oluşturabilmektedir. Burada arayışların ne ölçüde sonuca ulaştığı değil arayışın kendisi daha önemli bir noktada konumlanır. Arama motorları gerekli gereksiz, iyi kötü demeden sınırsız bilgiyi saniyeler içerisinde hizmete sunmaktadır. Elbette modern yaşamda, siber mekânda aranan tek şey her koşulda bilgi değildir. Sibermekan bazen inanç bazen cinsellik, bazen anlam, bazen de farklı bir alan arayışının konu olabilmektedir. Arama sonuçları insanda, büyük bir meydanda gezintiye çıkılmış hissini uyandırırken gerçek hayatta olumsuz görülen ve bir şekilde karşılığını bulan davranışlar, sanal düzlemde sınırsızca sergilenabilmektedir. Kişinin farklı kimliklere, kişiliklere bürünmesini sağlayan bu ortamda doğrunun, yanlışın ayırdına varabilmek kimi zaman imkânsızlaşabilir. *Hediye* öyküsünde sanal ortam ve muhatap olunan insanlar bağlamında eleştirel bir tavrın takınıldığı görülmektedir: “İnanılmaz safdillikle modern dünyada bir “guru” arayıp duruyordu bilgisayar başında ama her defasında haberdar olduklarından daha sapık inançlara, daha aşağılık mahlûklara rastlıyor, beyindeki ateşe daha çok odun taşımaktan başka bir hayır elde edemiyordu...”⁵⁵⁴

Teknolojik gelişmeler, insana ilerleme yolunda önemli mesafeler aldırmıştır. Bugünün dünyasında bilgi ve teknoloji süratle yenilenen alanların başında geliyor.

⁵⁵³ A.g.e., s. 6.

⁵⁵⁴ A.g.e., s. 7.

Geçmişte yılları, yüzyılları bulan teknolojik gelişim, şu anda günlerle, saatlerle ifade edilebilmektedir. Bugün doğru bilinen saatler içerisinde yanlılanabilmekte ve bu internet yoluyla anında milyonlara ulaştırılmaktadır. Alınan teknolojik bir ürünün aradan aylar geçmeden daha üst bir versiyonuyla muhatap olunabilmesi teknolojinin hızı hakkında yeterli fikri vermektedir. Bu hızın yanında teknolojiye ayak uydurmak salt bir söylemden ibaret kalmaya mahkûmdur. Teknolojik gelişmelerin çok çeşitli alanlarda insana sunduğu kolaylıklar oldukça fazladır. Ancak özellikle milenyum ve sonrasında insan hayatının merkezine oturan teknoloji, faydaları kadar verdiği zararlarla da gündemdedir. Özellikle bilgisayar, tablet ve telefon üçlüsü küçükten büyüğe yeni sanal yaşam alanları, yeni yalnızlıklar üretmektedir. Gerçek mekânlarda, sahici ilişkilerle sosyalleşemeyen bireyler, sanal mekânlarda, sanal ilişkiler yoluyla pek çok şeyi deneyimlemektedirler. Tahir Abacı'nın *Sevgilim İnternet* öyküsü, teknolojiye ayak uydurmaya çalışan insanın da öyküsü aynı zamanda. Her teknolojik gelişmeyi alıp kullanma gayretinde olan bir mühendisin son noktada yanında ne ailesi, ne de bir arkadaşı kalır. Bu durum aslında büyük bir çelişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü teknolojik her türlü alete sahip insan, siber mekânda bir sürü kimlikle, hesapla, kalabalıkla muhatap olmasına rağmen; gerçek hayattaki muhataplarından da o ölçüde uzaklaşmaktadır. Bugünün insanı geçmişe kıyasla onlarca iletişim yöntemine sahiptir. İnsanın dramı seçeneklerin çokluğu arasında seçeneksizlikle baş başa kalmasıdır. Yeni insanın bu durumu öyküde şöyle anlatılır:

“Artık telefonu, telsizi, faksı, telesekreteri, santrali, modemi, internet bağlantısı, kablosuz telefonu, kablolu televizyonu, uydu alıcısı, çanak anteni, videosu, çağrı cihazı, araç telefonu, cep telefonu, teleteksti, kamerası, teybi, müzik seti, uzaktan kumandası, e-posta adresi, nicki, web sayfası vardı, hiç dostu yoktu.”⁵⁵⁵

Teknoloji baş döndürücü hızla ilerlerken insan da ona yetişme telaşındadır. Geleneksel yaşamda çocukların vazgeçilmezi ve en büyük sosyalleşme aracı olan oyunlar, teknolojinin de ilgi alanındadır. Özellikle kent yaşamının çeşitli sebeplerle

⁵⁵⁵ Tahir Abacı, “Sevgilim İnternet”, **Adam Öykü**, Sayı: 48, Yıl: Eylül-Ekim 2003 (44-48), s. 48.

sokaktan kopardığı çocuklar, evlerinden çıkmadan yazılım uzmanları tarafından geliştirilen oyunları, eş zamanlı olarak oynayabilmekteler. Yine kent hayatında bağdan, bahçeden, hayvandan uzak kalan yetişkinler, sanal mekânlarda çiftlik kurup, hayvan besleyebilmekteler. Bu durum elbette insanı gerçek mekânlardan, gerçek insan ve ilişkilerden koparacaktır. Bugün yaşamın kendisi sanal âlem tarafından işgal edilmiş, kendi rutininden çıkarılmıştır. Böylesi bir ortamda gerçek nedir, sanal nedir soruları ve tartışmaları gündemdedir. Zehra İpşiroğlu'nun *Duvarlar ve Cüceler* öyküsünde dile getirdiği bir kurgu, bir yazılım sonucu oluşan sanal yaşamın bir süre sonra gerçek yaşamı gibi algılanması anlatılır:

'Büyüyen cüceler' oyunu çocukların görme, duyma, hızlı tepki verme, iletişim kurma, özen gösterme ve sabırlı olma, dostluk kurma gibi becerilerini geliştirici eğitici amacından dolayı özellikle yetişkinlerin beğenisini kazanıyor. İnsanın içindeki üretici ve yapıcı güçleri geliştirmeyi amaçlayan bu açıdan da eğitim uzmanları tarafından yalnız çocuklara değil, yetişkinlere de yönelik bir aile oyunu olarak önerilen bu oyunun bu denli tutmasının bir nedeni de büyüyen cücelerin evcil ev hayvanlarının, örneğin buralıların çok sevdikleri köpeklerin yerini almaları.⁵⁵⁶

2000 sonrası, önceki dönemlerden teknolojinin her alanda etkin kullanımıyla ayrılır. Bu dönemle birlikte ortaya çıkan yeni insan, teknolojiyle kendisini tanımlamaktadır. Dolayısıyla teknolojik aletler gündelik yaşamda, bu yeni insan tipinin tanımlanmasını tamamlayan öğeler olarak yerlerini almaktadırlar. Bu aletlerle birlikte anılan diğer tamamlayıcı öge ise internettir. Dünyayı gerçek anlamda saran ağlarla, bilgisayarların, telefonların, tabletlerin birbirine bağlandığı ortamın genel adıdır internet. Sosyal medya ise, bugünün dünyasının çift yönlü ve eş zamanlı bilgi paylaşımı esasına dayanan platformudur. Bu haliyle internet ve sosyal medya sosyal yaşamın vazgeçilmezidir. İnsan, sosyal medya yoluyla özel alanını bir anlamda kamuya açmış olur. Günün yirmi dört saati konum bildirilerek, sosyal medya durumlarına yansıtılır. İnsanın ne zaman, nerede, ne yaptığı, ne hissettiği yakınları

⁵⁵⁶ Zehra İpşiroğlu, "Duvarlar ve Cüceler", **a.g.e.**, s. 79.

tarafından bile bilinmezken sosyal medyadan kamuya ilan edilir. Ercan Yıldırım'a göre siber mekânda, sosyal medya platformlarında oluşturulan profiller gerçek kimliklerden farklı olabilmektedir. "Kişinin ailesinin, akrabalarının gördüğü profil son derece "normal" paylaşımların yeri olurken, farklı bir ad ve profil fotoğrafıyla başka bir oturma aynı özne çok başka kimliklere bürünebilir."⁵⁵⁷ Kendini ifşa etmek takipçi ve beğeni sayısını artıracığı için önemlidir. Kişi bu mecraya ne kadar çok "bağ"lanır ve açarsa o kadar o mutlu olur.⁵⁵⁸ Çünkü bugünün toplumu *gösteri toplumdur*. Gösteri toplumu yaptığı her eylemi, görsellik üzerinden tanımlar ve sunar. Sosyal medyada yer alan görseller bunun en önemli göstergesidir. Görsellik ve gösteri olmadan, bir şeyi anlatmak, bir duyguyu ifade etmek neredeyse olanaksızdır. Debord'a göre "gösteri kendini tartışılmaz ve erişilmez devasa bir olumluluk olarak sunar. Görünen şey iyidir, iyi olan şey görünür" der, başka bir şey demez."⁵⁵⁹ Mihriban İnan Karatepe'nin *Allah Canımı Alsa'da Kurtulsam* öyküsü, her durumunu sosyal medyada paylaşan bir kahramanı anlatır. Kahraman, sosyal medya aracılığıyla gerçeklikten büsbütün kopmakta adeta kendisine sanal bir alan açmakta ve orada yaşamaktadır. Kahramanın sosyal medyada küvetteyken paylaştığı: "**Kleopatra güzellik banyosunda**" ve küvetten çıktığında yazacağı "**şimdi yeşil çayımı içiyorum, nefiss...**"⁵⁶⁰ cümleleri bir anlamda mahrem olan alanın kamuya açılmış olmasıdır. Öyküde kahramanın yaşadığı dünya, gerçekliğin yerini almış bir simülasyon dünyasıdır. Bugün yoğun şekilde pek çok insanın yaşadığı gerçeklik de budur. Bugünün insanı, iki dünya arasında gidip gelmekte ama çoğunlukla sanal dünyada karar kılmaktadır.

İnternet, bilgi edinme, alışveriş etme, bir duyguyu paylaşma, oyun oynama gibi pek çok davranışın yapılış biçimini kökten değiştirmiştir. Geçmişte bir şeyi bilmek için, kitaplar ve kitapların mekânı olan kütüphanelere müracaat etmek gerekirdi. Bugün ise arama motorları her şeyi bilmenin ölçüsü olarak yücelik atıflarıyla karşı karşıyadır. Aynı şekilde alışveriş eylemi de karşılıklı ilişki halinden çıkarak tek yönlü bir hal almıştır. Aynı şekilde insanın duygu ve düşüncelerini aile,

⁵⁵⁷ Ercan Yıldırım, "Gözetleyen Toplum", **a.g.e.**, s. 55.

⁵⁵⁸ **A.g.e.**, s. 55.

⁵⁵⁹ Guy Debord, **a.g.e.**, s. 37.

⁵⁶⁰ Mihriban İnan Karatepe, "Allah Canımı Alsa'da Kurtulsam", **İtibar**, Sayı: 12, Yıl: Eylül 2012 (21-22), s. 21.

arkadaşlar veya sosyal çevre yerine sosyal medya ortamında paylaşması daha fazla tercih edilmektedir. İnternetin, sanal dünyanın ve vadedilen sınırsızlık duygusunun insana yaptırabileceklerini kestirmek güçtür. Bugünün gerçekliği içerisinde günlük yaşamın her alanında cep telefonu, bilgisayar ve internete muhatap olunmaktadır. Bu noktada hayata dahil olan ve gündemden düşmeyen sözcüklerden birisi de “tıkla/n/ma”dır. Sanal âlemdeki birçok kavramın başarı ölçütü de tıklanma sayısıdır. İnternet ortamındaki pek çok “tıklama” bir önceki tıklamanın sebebi veya sonucudur. Bir tıklama ile birbirinden farklı alışveriş, video izleme, şarkı indirme, fatura yatırma, vb. eylemler yapılmaktadır. Yerli yersiz reklamlar, videolar, yazılar, haberler görsellikle sunulduğu için insanın sağlıklı bir seçimde bulunması zor olacaktır. Aykut Ertuğrul, *Yok Kimse Yok* öyküsüyle bilinçsizce internet ortamında dolaşan bir kahramanı anlatır. Kahraman, kendini sanal âlemin doğal akışına bırakmıştır ve olup bitenleri seyretmektedir:

“Google’a girdim. Dayanamadım, sordum: Bulunan iki milyon yediyüzonbin sonucun biri bile işime yaramadı. Sahi “gerçek solcular nereye kayboldu?” Merak edip tıkladım. Yazıyı okumayı yarıda bıraktım, sitenin foto galerisinde gezdim, bir online oyun sitesine üye oldum. Sonra bir Adnan Oktar videosu, sonunda kedi canımı hepsiburada.com’un fırsatlar bölümünde buldum. 73,15 liraya bir çift Diadora Montana Su Geçirmez Trekking Ayakkabısı aldım. Gidenler, nereye gittiklerini Twitter’a bile yazmadıklarına göre iş ciddiye. Ayağa kalktım. Artık bu saçmalığa bir son vermeliydim.”⁵⁶¹

Dünyanın küçük bir köy haline gelmesi, gerçek anlamda internetle gerçekleşmiştir. Evde, işte bilgisayar, cepte telefon aracılığıyla dünyanın herhangi bir noktası bir “tık” uzağımızdadır. Cep telefonlarının değişen ergonomileri dünyayı avucumuza getirmiştir artık. Özellikle dünyaya yön veren sermaye ve para piyasalarının emir, talimat, alım ve satımları tamamen siber mekânda olup bitmektedir. Cemal Şakar’ın *Kader Anı* öyküsü yeni insan ve küreselleşen dünya ilişkisini gündeme taşımaktadır. İnsanın gündelik yaşamı “tıklama”lar aralığında

⁵⁶¹ Aykut Ertuğrul, “Yok Kimse Yok”, *İtibar*, Sayı: 19, Yıl: Nisan 2013(20-21), s. 20.

geçen zamanlardan oluşmaktadır. Moda, yeme içme, spor ve daha birçok etkinlik internetin sınırsız dünyasından yayılmaktadır. Bu noktada anlatıcının kullandığı: “Hey gidi koca dünya hey, ama şimdi ne kadar küçüldü, bir köy, bir mahalle, her yanına her an ulaştığımız, duvardaki saatler, dünya ayakta, ekranda kızarıp sararan bir dünya, şimdi avucumdasin hey gidi koca dünya”⁵⁶² ifadesi daha anlamlı durmaktadır. Arkasından gelen “gün bitmez, gün başlamaz, gün bir devri daimdir, toplanılsın, düşünölsün, talimatlar, değerdendirilsin, sonra uzanılsın dünyanın dört bir yanına, avucunda bir avuç dünya, bir tık her yan, alınır da, satılır da koca bir dünya”⁵⁶³ cümleleri ile internetin yaşamı ve insanı küresel ölçütler eşliğinde değıştiren yönüne işaret edilmiştir.

2000’ler, farklı özellikleri ile ön plana çıkan z kuşağının doğumuna tanıklık edilen yıllardır. Kuşak olarak x ve y kuşaklarında görölmeyen pek çok davranış örüntüsü z kuşağında görölebilmektedir. Teknolojinin içerisine doğmuş olmaları, sokakta oynamak yerine internet ortamında eş zamanlı oyunları tercih etmeleri, hayatı algılamadan tabletin, telefonun dokunmatik ekranını algılamaları, sınırsız internete sahip olmaları ve tüketime düşkünlükleri z kuşağının öne çıkan özelliklerindedir. Z kuşağı, beğenilme duygusunu siber mekânlarda tatmayı tercih ediyor. Bu yüzden z kuşağı için, beğeni ve takdirin ölçüsü facebook, twitter, instagram ve snapchat gibi sosyal ağlarda “follower”lar, “fav”lar, “like”lar olmaktadır. Onlar için hayat, asıl olarak sosyal ağlarda akmakta, yaşanan gerçek hayat ise sosyal medyadaki hayatın yansıması haline gelmektedir. Böylelikle simölasyon gerçekliğin yeni hali olarak değerdendirilmektedir. Bağlanmak, onlar için sosyal ağa bağlanmak, sürekli online olmakla eşdeğerdendir. Geleneksel hayatta bağlılık, toplumsal ilişkilerde bir değerdendir ifade ederken bağımlılık, z kuşağının “ayırt edici vasfı”⁵⁶⁴ olacaktır. Hayatta karşılaştıkları zorlukların dokunmatik ekranlarda olduğu gibi bir parmak hareketiyle kaybolacağına dair inançları, onların mücadele gücü zayıf bireyler olarak yetişmeleriyle ilişkilendirilebilir. Bu özellikleriyle öne çıkan ve 2000 sonrasındaki yeni insan tipini en iyi tanımlayan z kuşağı olsa gerektir.

⁵⁶² Cemal Şakar, “Kader Ântı”, **İtibar**, a.g.e., s. 15.

⁵⁶³ **A.g.e.**, s. 15.

⁵⁶⁴ Ercan Yıldırım, “Gözetleyen Toplum”, **a.g.e.**, s. 52.

Erdoğan Tokmakçioğlu da *Özgün Delikanlı* öyküsüyle z kuşığı gençlerinden birisini merkeze alarak onların vazgeçilmezleri olarak şunları sıralamaktadır:

“Başlıca uğraşı, ilgi alanı, vazgeçilmezi, olmazsa olmazı ise şu dördlüydü:

Bilgisayar!

Tablet!

İnternet!

Cep telefonu!

Bunlar, her an yatağının başucunda ona bir el uzatmalık mesafedeydi her zaman... dördü de kendi deyimiyle apört vaziyetteydi!..

Sabah kalkar kalkmaz...

Üstünü değiştirir değiştirmez...

Tuvaletten gelir gelmez...”⁵⁶⁵

Yeni insan tipi, gerçek hayattan ve gerçek hayatın kavramlarından oldukça uzaktır. Diğer canlılar, börtü böcek, kıyafet vb. ilgilerinin dışında kalarak onlar için bir anlam ifade etmezler. Bunların internet ortamında deneyimlenmesi daha tercih edilebilir bir seçenektir. Yaşam, sanki toprak, ateş, hava ve sudan müteşekkil evrenin dört ana maddesi gibi bilgisayar, tablet, cep telefonu ve internet üzerine kuruludur. Bunlar olmaksızın yaşam, içi boş, sıkıcı bir anlatıdan ibarettir. 2000’li yılların gelişiyile muhatap olunan yeni insan tipi, gerçekliği tamamen dijital düzleme taşımıştır. Yeni oluşturulan bu gerçeklikte görsellik, geçişlilik başat öğelerdir. Palaton’un mağara benzetmesiyle anlattığı idealar âlemine benzer bir âlem yeni insan tarafından internet, sosyal ağlar ve akıllı cihazlar aracılığıyla oluşturulmuş gibidir. Erdoğan Tokmakçioğlu, *Özgün Delikanlı* öyküsüyle bugünün özgün insan tipine ait ipuçları vermeye devam etmektedir:

“Ne var ki; “kargalar”, “giysiler”, “müzik”, “futbol”, “yurt dışı geziler”, “hayvan sevgisi”, “sebzeler, meyveler” gibi konular Özgün Delikanlı’nın yaşamında hep geri, hep arka planda oldular, hep ikinci, hep sonraki planda kaldılar... ilk planda, ön planda, her zaman, her yerde, tartışmasız hep “bilgisayar”, “İnternet”, “tablet” ve “cep telefonu”ndan oluşan o

⁵⁶⁵ Erdoğan Tokmakçioğlu, “Özgün Delikanlı”, *Türk Dili*, Sayı: 759, Yıl: Mart 2015 (55-61), s. 55.

görkemli dörtlüydü!.. onlar olmaksızın Özgün Delikanlı'ya yaşam anlamsız, boş, sıkıcı, itici, hiç, değersiz, sevimsiz geliyordu!..”⁵⁶⁶

4.3.3 Kentli Birey ve İnanç Problemleri

Köken olarak kanun, yol, itaat, hüküm gibi anlamları verilen din, “insanı hem aşan hem de içine alan bir düzene inanma”⁵⁶⁷dir. Bunun yanı sıra din, “hem bireyi hem de toplumları etkileyen sosyo-kültürel bir kurum, insanın günlük hayatındaki davranışlarına yön veren bir faktör”⁵⁶⁸dir. İnsan ve toplum üzerinde dönüştürücü etkiye sahip olması onu önemli kılmaktadır.

Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse “din, hayatı çepeçevre kuşatan, belirli kural, emir ve yasakları bulunan, bu bağlamda dindarlık perspektifleri sunan, (...) değişik yaşam alanlarında davranış biçimleri öngören öğretiler bütünüdür.”⁵⁶⁹ Bu bütünlük sağlandığında ideal insan ve toplum düzenine ulaşılabilecektir. Aksi takdirde düzenden uzaklaşılacak ve karmaşaya yol açılacaktır.

Dinin insanın gündelik hayatına yansıma ve davranış haline gelme biçimini anlatmak üzere kullanılan inanç ise “dini kapsamakla birlikte onunla sınırlı yahut özdeş olmayan dinamik ve kapsamlı bir insan deneyimi”⁵⁷⁰ olarak adlandırılmaktadır. Ancak çoğu zaman din ve inanç kavramları birbiriyle karıştırılarak eşanlamlıymış gibi kullanılır. Din anlam yönünden daha sınırsız bir alanı imlerken inanç daha dar, daha pratiğe dayalı bir alanı imler. Gündelik yaşamda örüntülerine sıklıkla rastlanan inanç, hem insan hem de grup davranışlarını düzenleyen etkin bir sosyal yaptırım mekanizması olmaktadır.⁵⁷¹

Dinin yansıma biçimi anlamına gelen inanç, toplumsal değişim süreçlerinden en fazla etkilenen alanların başında gelir. Zaman içerisinde “dinin temel özü her

⁵⁶⁶ A.g.e., s. 55.

⁵⁶⁷ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, a.g.e., s. 430.

⁵⁶⁸ Hüseyin Peker, “Suçlularda Dini Davranışlar”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 1990, s. 95.

⁵⁶⁹ Abdulcelil Bilgin, “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme”, **Anemon MŞÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, Yıl: Aralık 2014 (75-84), s. 75.

⁵⁷⁰ Fowler'dan akt. a.g.e., s. 26.

⁵⁷¹ A.g.e., s. 26.

zaman değişmez olarak kalırken onun işlevleri ve yansıma biçimleri farklı olabil[mektedir.]”⁵⁷² Bu noktada toplumsal değişimlerin şiddeti, yoğunluğu ve sürekliliği önem kazanır. Büyük kırılmalar, kültürel şoklar ana yolu temsil eden dinin temel prensipleri üzerinde sınırlı etkiler bırakır. Gündelik yaşam pratikleriyle daha iç içe geçmiş bir görüntü arz eden inanç bu kırılma ve şoklardan daha derin biçimde etkilenecek, insan dine inanmakla birlikte, inanç noktasında zamanla eksiklikler, değişimler, bozulmalar yaşayabilecektir.

19. yüzyılda insanı geleneksel tüm bağlarından koparmayla sonuçlanan sanayileşme süreci; bireyselleşmeyi ortaya çıkardığı kadar, dinin gelenekle olan ilişkisini, bu ilişkilerle oluşan kurumları da parçalamıştır. Şu rahatlıkla söylenebilir ki, bu süreçte din kurumsal ve toplumsallıktan çıkarak bireyin iç dünyasına ait olmaya doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Geçmişte toplumun ve kurumlarının birleştirici gücü olan din, bundan böyle; sanayileşmenin getirisi işbölümü, şehirleşme, farklılaşma, sekülerleşme ve bireyselleşme ile birlikte anılmaya, modern toplumun bireyi önceleyen değer sistemleri, var oluş krizlerine anlam verme ve kimliklerini ifadelendirme aracı olmaya başlamıştır.⁵⁷³

Bugünün modern toplum yapısında dinin de dahil olduğu geleneksel olan tamamen özel alanlara hapsedilmiş durumdadır. Geleneğin belirleyici olduğu dünya, değerler etrafında şekillendirilmiştir. Toplumsal yaşamın derin kırılmalar yaşadığı dönemlerde, bu kırılmalardan en çok zarar gören kurumların başında gelenek gelir. Modern yaşam, mekânsal yapılardan, toplumsal yapılara, üretim biçimlerinden davranış biçimlerine kadar bütün alanlarda geleneğin karşısında konumlanır. İnançın görünüm biçimlerinin mekâna yansımalarında, farklılaşmalar elbette vardır. İnançın, İnsana yansıyan yönlerinde de büyük farklılaşmalar görülmektedir. Gelenek toplum için hafıza ve birikim demektir. Bu bağlamda gelenekten uzaklaşmak, hafızadan ve uzun yılların birikiminden uzaklaşmak anlamına gelir. Modern yaşamın eski yapıları yıkararak oluşturmaya çalıştığı dünyada hafızaya dolayısıyla geleneğe yer yoktur. Çünkü gelenek sürekli geçmişe atıflar ve göndermelerle yürüyen bir karakter gösterir. Yıldırım Türk’ün *Aykırı Adam* öyküsü, geleneğin ve geleneği yansıtan

⁵⁷² Ali Coşkun der. ve çev., **Din, Toplum ve Kültür**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 13.

⁵⁷³ **A.g.e.**, s. 15.

davranış biçimlerinin toplum hayatından yavaşça silinme çabalarına vurgu yapan şu cümleler eşliğinde ilerlemektedir:

“İhtiyaç, kanaatkârlık gibi kavramlar hafızalardan siliniyordu. Gerçek mi yapma mı belli olmayan bir dünyanın eşliğinde, çevresinde ruhunu köleleştirenler, başkalarının gözüne hoş görünebilmek için hayatını harcayanlar gittikçe çoğalıyordu. Belki bir adım atsa her şey daha güzel görünecek, sırtındaki yük birden hafifleyecekti.”⁵⁷⁴

İnanç, insanın manevi dünyasında büyük bir boşluğu doldurur. Gündelik hayatta karşılaşılan bir sembol, bir söz, bir dua, bir davranış inanca dair hatırlatmalar yaparak, manevi açıdan rahatlama sağlayabilmektedir. İnsan, kendisini dindar olarak tanımlamasa bile, inançtan kaynaklanan sebeplerle üzerinde eski yazı olan kitaplara dua kitabı muamelesi gösterebilmektedir. Yine dinin sembollerinden olan mabetlere karşı saygıda kusur etmemektedir. Yücel Balku, *Cevşen* öyküsüyle inancın sembollerinden birisi olan cevşenin rahatlatıcı yönüne işaret eder. Ancak bu rahatlık cevşenin içinde yazılı olanlar dolayısıyla hayal kırıklığına dönüşecektir. Kahramanın cevşenle ilgili düşünceleri öyküye şöyle yansır:

“...öğleden sonraları çay ya da kahve içmek, biraz sakinleşmek veya iş için gittiğim çay bahçelerinde eli yüzü kirli, üst başı perişan çocukların yalvarmayla miyavlama arası bir sesle rica minnet elime tutuşturdukları Cevşen’ül Kebir muskalarını çıkarıyor, deri taklidi kılıflarını özenle yırttıktan sonra okumaya başlıyordum. Keyifli ve rahatlatıcıydı Cevşen okumak.”⁵⁷⁵

Kapitalizm, her ögeyi paraya tahvil eden tarafıyla modern yaşamın en büyük inşacısı durumundadır. Para uğruna, hemen her şey nesneleşerek tüketimin bir parçası olabilmektedir. Mekânsal yapılara kutsal isimler vermek, alışveriş

⁵⁷⁴ Yıldırım Türk, “Aykırı Adam”, **a.g.e.**, s. 39.

⁵⁷⁵ Yücel Balku, “Cevşen”, **a.g.e.**, s. 56.

merkezlerini büyük mabetlerle yan yana getirmek, sema gösterisini herhangi bir işyerinin açılışında kullanmak vb. örneklerle tüketimin, gelenek, inanç gibi kavramları sekülerleştirerek onlar üzerinden kendisine de kutsallık atfetmeye giden bir yol bulduğu söylenebilir. *Cevşen* öyküsü, bu durumu inancın bir sembolü üzerinden özelleştirmiştir. Öykünün kahramanı, üzerinde Arap harfleri bulunan katlanmış bir kâğıdı pek ala kutsal bir metinmiş gibi algılamıştır. Esasında bu durumun inancın saflık ifade eden güvenilir dünyasına zarar veren bir yönü de bulunmaktadır. İncanın güvenli ve rahatlatıcı dünyasına yönelik şüpheler, insanı bir süre sonra rahatsız edecektir. Bu noktada asıl yara alan güvenilir kurum olan inancın kendisidir. Kahramanın yaşadığı hayal kırıklığı öyküde şu cümlelerle anlatılır:

“Her neyse, bir gün bu kadar çok aldığım şeyin içinin boş olduğundan, o çocukları sokaklara Cevşen satsın diye salanların deri kılıfın içine bir parça kağıt katlayıp koyacaklarından şüphelendim ve hafifçe ürpererek, dilimde her ihtimale karşı besmele, birini açtım. O anda kendimden ne kadar utandığımı anlatamam. Kılıfın içindeki sekiz kez katlanmış kağıtta Arap harfleri ile bir sürü şey yazılıydı. Hiç anlamadığım bir yazıya bakmanın sıkıntısı insanların böyle kutsal bir nesnenin bile sahtesini yapacaklarını düşünmüş olmamdan kaynaklanan utanca karıştı.”⁵⁷⁶

Kutsal kitap, inancın en önemli kaynağıdır. Onu okumak, dinlemek ve yazmak dinin önemli bulduğu davranışlarındandır. Tüketimin, her şeyi metalaştırması ve pazar mantığı çerçevesinde her şeye, bir alış, satış fiyatı belirlemesi bugünün yaşanan gerçekliğidir. Kutsal olanı içine alan geleneğin dünyası da metalaşma tehlikesinin kısılcıdadır. Geleneksel anlayışta ücret karşılığında Kur’an okumak daima yerilen bir davranış olmuştur. Ancak modernitenin kent mekânlarını, ev içlerini, insan davranışlarını dönüştürdüğü, kapitalist bir şablona oturttuğu düşünülürse, kutsalların da derecesi meta seviyesine düşürülmüş olur. Mukadder Gemici, *Bilmek ile Bulmak* öyküsüyle Kur’an okumayı paraya çevirenleri gören bir öykü kişinin fevranına dikkatleri çeker:

⁵⁷⁶ A.g.e., s. 56.

“Zehrayla Adnan yerlerine dönmüşler, odada yalnızız. Köftesini de bitiriyor, hiçbir şey bırakmıyor tabakta. Kalan küçük pideyi cebine koyuyor. Boş Pazar çantası sarkıyor sandalyeden. Ayağa kalkıp odanın ortasına geçerken yakama yapışıyor, başkası olsa ödü kopar, o vaziyetteyiz. “Eyüp’te” diyor gözü yaşlı “Parayla Kur’an okuyanları gördüm, kalbim ezildi” göğsüne vuruyor bunu söylerken. “Üç gündür bir şey yemedim, dedim ki Ya Rabbi beni helal rızık kazanan yerden rızıklandır.”⁵⁷⁷

Modern kentlerin geleneği dışlayan yapısı, dini ve dinin yansıma biçimlerini salt özel hayata indirgemıştır. Modernite etkisiyle, mabetler gündelik hayatın merkezi olmaktan çıkmıştır. Geçmişte şehirlerin şekillenmesinde başat öge olan mabet ve etrafındaki uzantıları, modern şehir planlamalarında kendisine neredeyse yer bulamamaktadır. Aynı şekilde inancın sembollerinden bir diğeri olan ezan da apartmanlar, yüksek binalar arasında bir yol bulup kalplere tesir edememektedir. Geleneksel mekân algısında, bir yerin inançlı bir mekân olarak tanımlanması, ezanla mümkün olmaktadır. Geleneğin bu denli önemli kıldığı bir sembol, bugün modern yaşamın kurgusu dolayısıyla kendisini hakkıyla duyuramamaktadır. Hz. Peygamber zamanında Bilal-i Habeşi’ye okutulan ezanın gayrimüslimler üzerinde dahi büyük etkisinin olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle güzel okunan bir ezanın insanı psikolojik olarak rahatlattığı, insana ferahlık verdiği söylenebilir. Ancak modern yaşam, bu rahatlatıcı unsurun da mekânsal yapıların çokluğu, çarpıklığı gibi sebeplerle etkisini oldukça aşağılara çekmiştir. Eda Tezcan’ın *Ağlama Sofia* öyküsünde, “Şimdi tek tesellim ezan sesleri...”⁵⁷⁸ diyen öykü kahramanı, ezanın bireysel ve toplumsal yanını vurgularken, modern yaşamın sıkıntılarından, insanı ezen yapısından kaçış için de bir yol açmış olmaktadır.

İbadet, inancın yansıma biçimlerindedir. Neredeyse bütün dinlerde, inançlarda farklı ibadetler mevcuttur. Müslüman için ibadet yaratıcıya yaklaşma yolunda bir araçtır. Dolayısıyla ibadetin her türü safi inanç ile yaratıcı için yapılıdır. Dinin dünyasında, insan, bir ibadeti yerine getirirken, dünyayı arkasında bırakarak,

⁵⁷⁷ Mukadder Gemici, “Bilmek ile Bulmak”, *Dergâh*, Sayı: 290, Yıl: Nisan 2014 (7-8), s. 7.

⁵⁷⁸ Eda Tezcan, “Ağlama Sofia”, *a.g.e.*, s. 7.

bütün telaşlardan azade olmalıdır. Dünyaya ait olan telaşlar, korkular, maddi beklentiler, insan ve yaratıcı arasındaki iletişim anlamına gelen ibadete gölge düşürerek saflık, temizlik üzerine kurulu yaratılan-yaratıcı ilişkisini zedeleyebilir. Zerrin Şerbetçi'nin *Hediye* öyküsünde dile getirdiği gerçek budur. Öykü kişinin, yergisi, insanın, ibadeti sahici amacından uzaklaştırarak, alışlagelmiş, sıradan davranışlar gibi algılamasına dair, yükselen bir itirazdır. İbadet, sıradan davranışlar gibi algılanacaksa, yücelik, aşkınlık gibi kavramlardan da uzaklaşma kaçınılmaz olacaktır. Öykü kişinin ağzından dökülen “Niyazlarından haz ve huşu uzaklaştı, ibadeti âdete kalbetti, imandan hâsıl olan utanma duygusu yerini bir kaşarlığa bıraktı.”⁵⁷⁹ cümleleri bu itirazı özetler içeriğe sahiptir.

İbadetin ve ibadet sembollerinin görünürlüğü'nün gündelik hayattan çıkarılması, inancın özel hayatta yaşanmasının onaylanması modern yaşamın belirtileridir. Dinin hem bireysel hem de toplumsal yaşamı ilgilendiren yönleri vardır. Dinin anlamlarından birisinin nasihat oluşu, onun toplumsal yönü ile ilgilidir. Toplumsal yaşamın en önemli aktörü olan insan, bir diğerine nasihat eder, tavsiyede bulunur. Geleneksel anlayışta yadırganmayan, hatta teşvik edilen “dinin nasihat oluşu” modern yaşamda yadırganır. Bireysellik modern yaşam alanlarında yüceltildiği için, dine ilişkin tavsiyeyi çoğu insan, dinin yaratıcı ile yaratılan arasındaki özel bağına vurgu yaparak, görmezden ve duymazdan gelir. Suzan Nur Başarslan'ın *Nurettin Efendi'nin Anahtar Bahçesi* öyküsü, modern yaşamın inancı dışlayan tutumunu yansıtmaya açısından önemlidir:

“Yatsı okunur okunmaz yatağıma girip öbür âlemin kapılarını çaldım. İyi de Nurettin Efendi, madem yatsı ezanını duymuşsun, bir ayağın da zaten çukurda, bari namazını da eda et de öyle yatıver mi dediniz. Benim namazım Rabbim içindir, O bilsin ne yapıp ne yapmadığımı, sizi ilgilendirmez desem, kıracağı yok yere, demeyeyim bari.”⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ Zerrin Şerbetçi, “Hediye”, **a.g.e.**, s. 6.

⁵⁸⁰ Suzan Nur Başarslan, “Nurettin Efendi'nin Anahtar Bahçesi”, **a.g.e.**, s. 8.

Öykü kişisi kendisine yapılan inanca yönelik bir tavsiyeye “benim namazım Rabbim içindir” cevabını veriverir. Verilen cevapta, modern yaşamın geleneğe bakıştaki tutumu da gizlidir aslında.

Geleneksel kentin yaşamı “maddi güvence ve bireysel zevk dolu zengin bir yaşam değil, iyilikle dolu, erdemli ve dürüst bir yaşam”⁵⁸¹ olduğu için inancın ve inanca ait sembollerin bireysel yaşama indirgenmesi, modern dünyada inancın sosyal yönünü görmezden gelen bir tavidir. İnancın sadece bireysel bir mesele imiş gibi algılanması ve algılatılmasını da böyle görmek gerekir. Toplumsal yapıdaki dinamiklerin çok çeşitli sebeplerle değişimi bu durumu ortaya çıkarmıştır. Kamil Yeşil’in *Balığın Gözü* öyküsünde modern kentte yazacak konu arayan kahraman, inancın küçük kişisel alanlara hapsolmasını ve zamanla yok oluşa doğru gidişini üzümlerle izlemekte ve ilerleyen zamanlarda, inancın toplumsal yaşamdan bütünüyle soyutlanacağına dair öngörü ve endişelerini paylaşmaktadır. Alıntıda geçen inanca ait sembollerden “ezan sesi”nin, “namaz kılan”ın yok olması gibi ifadeler, bu endişeleri artıran bir unsur olarak görülmelidir:

“Ezan sesi yok. Namaz kılan yok. Şöyle acele acele camiye yetişeyim kaygısı yaşayan bir Allah’ın kuluna şahit olmadım. Görsem, “camiye koşan adam”, diye bir hikâye yazacağım. Şehre koşarak giren adamın öyküsü diyeceğim.

Yok.

Oruç tutan görsem iftarı, sahurunu yazacağım.

Bunlar da yok.

Bunaldım beyim.

Kalemim kurudu.

Küflendi.

Kağıdım buruştu.”⁵⁸²

Ömer Faruk Dönmez’in *Ortaya Karışık* öyküsü, modern hayatın insanların değerlerini ve değer ölçülerini değiştirdiğini, maddi kazançların önde olmak ve kıskanılmak için tek ölçüt olarak gösterildiğini salık veren bir öykü. Öykü

⁵⁸¹ Murray Bookchin, **a.g.e.**, s. 34.

⁵⁸² Kâmil Yeşil, “Balığın Gözü”, **a.g.e.**, s. 20.

penceresinden bakıldığında manevi değerlerin ölçüt olma vasfını çoktan yitirdiği görülecektir. Modernlik, manevi değerleri savunan, bir davaya inananlara iyi gelmemiş, onları doğrudan ayırmıştır. Kentli yaşamda sahip olmanın var olmakla ve değerli olmakla aynı anlamda olduğu aşikârdır. Kentliler bu gerçeği tartışmak şöyle dursun, aksine bu modern yarışta geride kaldıklarında yine kendilerini suçlamaktadır. Bazen inançları, bu modern hayatın gerekliliklerini sorgulatmaya başladığında, bildiklerini zannettikleri inançlarına başvurarak durumu kendilerine izah etmeye çalışırlar. İnançları artık uğruna mücadele edecekleri değerler bütünü olmaktan çıkıp, maddi çıkarlar peşinde koşmalarını mazur gösterecek bir merci haline gelmiştir. Bu durum öyküde şu ifadelerle dile getirilir:

“On sene evvel memuriyete başladım. Tabi beş parasızım. Evim de yok arabam da. Kedi uzanamadığı ciğere pis dermiş ya hani. Hah ha. Arkadaşlar bir şekilde köşeyi dönmeyi başardılar. Nasıl böyle zengin oldunuz dedim. Allah “Yürü ya kulum.” demiş. Kitab’ı açtım baktım; Allah hangi surenin hangi ayetinde “Yürü ya kulum.” buyurmuş, bir türlü bulamadım.”⁵⁸³

Ömer Faruk Dönmez, öyküsünde iş hayatına atılıp modern kente ait ihtiyaçları karşılamak zorunda kaldıklarında, kişilerin gençliklerindeki idealizmi kolaylıkla ve kılıfına uydurarak unutmaya çok hazır olduklarını, Kur’an’daki Musa Peygamber ve kıssasını hatırlatarak irdeler. Kent yaşamı ve gereklilikleri sorgulanmadan uğruna savaşılır hale pek kolay gelmiştir. Anlatıcı, insanların hayata sorgulayarak başladığını ancak modern yaşamın karmaşıklığı ile karşılaşıldığında sorgulamayı bırakıp savaşarak yollarına devam etmelerini savlar. Bu savaş bireyin, başlangıç noktasındaki ideallerine, idealizmine ve adanmışlığına taban tabana zıt durumlar barındırır. Daha önce üzerinde hassasiyetle durduğu pek çok ‘ince’ dini ve manevi meseleler, maddi hesaplar uğruna hiçbir endişe duyulmadan ya da endişeler için bulunan güçlü ya da zayıf kılıflarla geçiştirilmektedir. Kahramanın sorgulaması farklı sorular eşliğinde arttıkça artar:

⁵⁸³ Ömer Faruk Dönmez, “Ortaya Karışık”, a.g.e., s. 23.

“Böyle mi söz vermiştik/ evler aldınız arabalar aldınız zengin oldunuz/ pardon zengin olmakta bir sakınca yok: burjuva oldunuz/ böyle miydi kavliniz/ sabahlara kadar öğrenci evlerinde ne çaylar sigaralar içmiştik/ sistemleri yıkarken kanatlanıp uçmuştuk/ kendimizden geçmiştik/ vay be/ rahat koyuyor musunuz başınızı yastığa/ huzur içinde uyuyor musunuz ha/ ulan çift maaşlılar/ karınız ‘mecburen’ çalışıyor öyle ya/ tabi çocuklarınıza iyi bir gelecek hazırlamalısınız/ kendinizi onlar adına pazarlamalısınız/ bu arada arabanızın modelini yükseltseniz fena olmaz hani/ oh ne âlâ ne âlâ/ birileri sebt gününde balık oluyor diye tutturup/ avlanma yasağını ihlal etmişlerdi de/ maymun olup gitmişlerdi/ anlaşılın sen paranın kokusunu duymuşsun/ minareyi çalmayı kafaya koymuşsun/ saklamak için de evin altını oymuşsun/ vaay kılıfçı abi sen neymişsin/ halılar perdeler bakıcı hizmeti kreş/ grekoromen zorluyorsa sen serbest güreş/ masraf masraf/ hah ha...”⁵⁸⁴

Ortaya Karışık öyküsü, kentli olmak ve kitlelerle bir arada yaşamakla edinilen birçok farkındalığın yine kentin getirdiği zorunluluklar nedeniyle harcandığının ve görmezden gelindiğinin altını çizer. Kentli olmayan ve daha küçük şehirlerde daha az endişeyle ve farkındalıkla yaşayan insanlar büyük olasılıkla başka ülkelerdeki gelişmelerle, örneğin özgürlük mücadeleleriyle, çok az ilgilenecektir. Bir zamanlar uğruna mücadele edilen Afganistan ya da Filistin’de olup bitenlerin bugün modern kentte, modern yaşamlar sürenlerin hayatına etkisi pek azdır. Çünkü geçmişte onları bir araya getiren kutsal bilinen dava düşüncesidir. Ancak davanın eski modern kentin yeni sakinleri hayatlarına direkt müdahalesi olmayan pek çok meseleyle ilgili doğrudan bilgi ve ilgi sahibi olmaya müsaittirler. Mitingler, protestolar, afişler, bildiriler, paneller gibi pek çok uyarıcı kentliyi tüm dünyanın takipçisi ve eylemcisi haline dönüştürür. Kentliler radikal ölçülerde uluslararası olayların lehte ya da aleyhte taraftarı olabilir. İronik bir şekilde, aynı kentli yaşam, sakinlerini bu konularda zamanla duyarsız ve umursamaz hale de getirebilir. Yani kentli insan kentin gündemleri değiştiğinde farklı noktalara kolaylıkla savrulur. Kentin gündemi yoğun ve hızlı olduğundan ve bitip tükenmeyen öncelikler listesi her geçen gün arttığından, bireyler inançları ve hassasiyetleri konusunda zaman içinde büyük

⁵⁸⁴ A.g.e., s. 28.

tutarsızlıklar yaşar. Bundan dolayıdır ki öykü kişisi içinden çıktığı çevreyle ilgili eleştirisinin dozunu yükseltir:

“Bunlar üniversitede okurken Filistin ve Afganistan için sloganlar atan/ aradan geçen on senelik süre zarfında fevkalade yumuşayarak/ işi maçlarda slogan atmaya kadar vardırıran bir gürühtür/ salonumuz klimalı odalarımız ferahdır/ doksanların radikalleri ikibinlerde nasıl liberal oldu adlı oyunumuza hoş geldiniz efendim.”⁵⁸⁵

Ortaya Karışık öyküsüne göre, modern hayat artık kişiyi ve inançlarını tamamen karmakarışık hale getirir. İnançlar ve uygulamalar hem birbiri içine geçmiş hem de birbirini yalanlar olmuştur. Bu karmaşanın ortasında, ne doğru ne yanlış, ne helal ne haram belli değildir. Dinin veya inancın belirlediği doğruların yerini modern yaşamın gerçeklikleri almıştır. Söz konusu gerçeklikler adeta dinin doğrularını esnetecek, dağıtacak ve hatta yok sayacak, unutturacak kadar güçlü bir şekilde insan hayatında yer etmeye başlar. Kentsel gerçeklikler tartışılmaz derecede önemli, doğal ve geçerlidir. İnançlar bağlamında kullanılması gereken bu sıfatlar, yapay ve sonradan hayata dahil olan, süreksizlik ve parçalılık gösteren kentsel gerçeklikler için kullanılır olmuştur. Bu noktadan hareketle öyküde kahraman tarafından yapılan sorgulama şöyle devam edecektir:

“peki hangi dairede oturuyor bu arkadaşlar/ valla hesapta helal dairesinde oturuyorlar/ fakat doğrusu şaibeler var/ çünkü helal dairesi o kadar da geniş değil/ onca malı mülkü nasıl sığdırırlar/ ulan yoksa bunlar/ helal dairesi diye yanlışlıkla kral dairesine taşınmış olmasınlar/mümkündür/ aman neyse ne/ sen de taşınmalısın artık oraya/ gerekli zemin etütleri yapılmıştır/ depreme dayanıklıdır/ hiç etkilenmezsin sarsıntılardan/ zira bu konutlar fay hattında değil pay hattında kurulmuştur/ senin anlayacağın kapağı atan kurtulmuştur/ alt yapı da iyidir hani/ park sorunu falan yoktur/ hassasiyetini dilediğin yere park et örneğin...”⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ A.g.e., s. 28.

⁵⁸⁶ Ömer Faruk Dönmez, “Ortaya Karışık”, a.g.e., s. 23.

Fikri Özçelikçi'nin *Hayat Güzel* öyküsü, bireyin kent ortamında inancını sürdürecektir imkân ve şartlardan uzak kaldığı için mabetle karşılaştığında yaşadığı duygu ve düşüncelerin çok sarsıcı olabileceği fikri üzerine kuruludur. Kent yaşamının çeldiricileri, kişiyi geçmişte huzur bulduğu geleneksel ya da manevi dünyadan ayırmakta ve ona adeta gurbeti yaşatmaktadır. Bu gurbetten kişiyi kurtaracak yegâne şey yine mabetlerin heybetli ve aynı zamanda zarif atmosferleridir. Mabetle karşılaşmanın, bu denli detaylı bir şekilde öyküleştirmesi, kent ve inanç arasındaki karşıtlık ve çözümlenmemiş mücadelenin altını çizer. İnsan bu mücadeleden yorulduğunda kendisine tutamak arayışına çıkar ve nazarını mabetlere çevirir. Yazarın mabedi tasvirindeki “göğün kalbine ilmek at”mak ve “yerleri sarsan pehlivan” gibi benzetmeler kullanması, inancın modern hayat karşısındaki hala güçlü ve arzu edilen yerine işaret olarak değerlendirilebilir. Modern yaşamın insana attığı kancalar vazgeçilmez olduğu kadar acımasızdır da; insan, kendini kaptırdığı bu akıntıdan çoğu zaman kurtulmak arayışını da sürdürür. Bu arayışın çoğu zaman boşuna olduğunu bilmek, kişiyi öfkelenirir ve çaresiz bırakır. Anlatıcının gözünden kahramanın yaşadıkları şu şekilde anlatılır:

“Gözü, bir tepeciğe kurulmuş olan Yıldırım Camii'ne takıldı. Göğe yükselip göğün kalbindeki mavi tülbende bir ilmek atacak kadar görkemli minarelerinin zarafeti ve adım attıkça yerleri sarsan bir pehlivan gibi geniş gövdesiyle, görende heybet uyandırıyordu cami. O da camiyi görünce etkilendi bu görüntüden, sarsıldı.

Bir ince sızı olup indi kalbine bu görüntü ama o kadar öfkeliydi ki, kalbine inen bu birkaç damla sızı, kendine yol bulup akamadı. Kurudu gitti.”⁵⁸⁷

İnsan, inancına sığınağı gibi tutduğunda palazlanacak ve inancından uzaklaştığında kopuk ve yapayalnız kalacaktır. Modern hayat, ruhu ezen bir cenderedir adeta ve büyüdükçe altına girilen yükler, çocukluktaki güçlü manevi

⁵⁸⁷ Fikri Özçelikçi, “Hayat Güzel”, a.g.e., s. 40.

duyguların güvenli limanından uzaklaştırır insanı. Geleneğin dünyasını süsleyen en güzel öğelerden bir tanesi olan servi, sahil-i selametten uzaklaşan insan için ferahlatıcı özelliğiyle öyküdeki yerini alır. Mekânlar, çalışma koşulları insanın manevi açıdan çöküşünü de hazırlayan modern hayatın prangaları hükmündedir. İnsan, olur da kendisini kent mekânlarına hapseden, herhangi bir çıkış da göstermeyen bu prangalardan kurtulduğu takdirde, manevi tatmin de kaçınılmaz olacaktır. Fikri Özçelikçi'nin öyküsünde geleneğin insanı güçlendirdiği modernitenin ise güçsüz bıraktığı savı şöyle verilir:

“Bu öfkeyle ne kadar ilerlediğini fark etmemişti bile. Gözü birden toprağın üstünde zümrüt bir lale gibi yükselen yapıya takıldı. Kalp gibi atıyordu bu zümrüt yapı, zamanın kalbi gibi, yeryüzünün kalbi gibi. Yeşil Cami'ydi bu. Çocukluğunun sığınağı...”

Caminin bahçesi, her zaman bir sığınak olmuştu ona. Ne zaman ruhu bir cenderenin taşları arasında ezilse, buraya gelir ve servi ağaçlarının onu alıp başka iklimlere götüren hışırtısını dinleyerek rahatlardı. Uçması engellenen bir güvercin gibi gelip göklere süzülen bir kartal olarak giderdi hep buradan.”⁵⁸⁸

Modern yaşama, kalabalığı, hiç dinmeyen uğultusu, ulaşımı, trafiği nedeniyle sorun yumağı olarak bakılabilir. Bütün bu sorunlar her zaman kaotik yapısıyla anılan kentte yaşamayı zorlaştırır. Sürekli koşturmaca ve telaş, kent insanının üzerinden hiç eksik olmayan ruh halini yansıtır. Kırın sakin, yavaş ve dingin yaşamı insandan daha az bilinçlilik bekler. Kentin farklılıklar üzerine kurulu yaşamı ise daha fazla bilinçlilik bekleyen, daha düşünsel bir yaşamdır.⁵⁸⁹ Modern yaşamda ilgi ve dikkat dağıtacak o kadar çok mekân ve kişi bulunmaktadır ki, bu noktada ruhen dağılma kaçınılmaz olur, bakışlar anlamsızlaşır, yüz yüze iletişim kesilir. İnsanı öz benliğinden uzaklaştıran, eşya ve tabiatla bağlarını koparan kent yaşamı, geleneğin toplumsal yaşamdaki dinamiklerinden olan tebsessümü dahi insana gereksiz gibi gösterebilir. Bu noktada geleneğin toplum yaşamından ağır ağır çekilişinin etkisi de

⁵⁸⁸ A.g.e., s. 41.

⁵⁸⁹ Georg Simmel, **Bireysellik ve Kültür**, s. 318.

yok sayılamaz. Hal böyle iken geçmişte olduğu gibi referans olma gücünü kaybeden gelenek, artık toplumsal yaşamın itici gücü değildir. Toplumsal yaşamdan öncelikle tebessümü sadaka gören anlayışın izleri silinmiştir. Modernitenin ilkeleri, toplum yaşamına yön veren belirleyici güçtür. Bu yaşamda hem maddi hem de manevi olarak sadaka neredeyse hükmünü yitirmiştir. Kent, bunu hatırlatacak temsil mekânlarından yoksundur. Fuzulî'nin *Şikâyetname*'sinde “*Selam verdim rüşvet değildir deyu almadılar*” diyerek dile getirdiği acı gerçek, 21. yüzyılda farklı bir boyutuyla gerçek olmuştur. Değişen toplumsal yapı, ne tebessümü, ne de sadakayı hatırlayacak, uygulayacak, devam ettirecek sürekliliğe sahiptir. Senem Gezeroğlu'nun *Kaçamak* öyküsü, toplumsal yaşamdan kesitlerle ilerleyerek geleneksel yapının kırılma sürecine şu cümlelerle ışık tutar: “İnsanları izle. Hepsinin. Suratı asık. Bak. Kimse. Hiç kimse gülmüyor fark ettin mi? İstanbul'da. Sokaklarda. Toplu taşıma araçlarında. Kimse gülmüyor. Tebessüm. Sadaka. Kimsenin birbirine verecek sadakası kalmadı.”⁵⁹⁰

The Mahrem Palace öyküsü, adından da anlaşılacağı gibi mekânda sekülerleşmeye yapılan vurgudur. Cemal Şakar, öyküde modernitenin bir anlayış olarak toplumsal yaşama yerleştiğini ve bunun gerek mekânlarıyla gerekse davranışlarla görüldüğünü belirtir. Modernite mekânlarında tek gerçek güç paradır. Kârın katlanarak büyümesi asıl amaç olarak öne çıkar. Bu uğurda geleneksel unsurlar da modernitenin hizmetine sunulabilir. Bir modernite mekânında, inanca vurgu yapmak için “mahrem” sözcüğü ile sarayı hatırlatmak için “palace” sözcüğü bir bütünlük içerisinde birleştirilerek “The Mahrem Palace” ortaya çıkarılmıştır. Geleneğin etkinliğini sürdürdüğü dönemlerde “kadınların mesture olabildikleri böyle tesisler” yoktur. Kişi bu tesislere gelerek hem modernliği, hem de geleneği duyumsayabilecektir. Bu mekânda seküler olanla, seküler olmayan iç içe geçmiştir. Ancak burada sunulan görüntü tamamen modern dünyanın görüntüsüdür. İnanç belirli semboller üzerinden yaşanan bir duyguya dönüştürülmüştür. O semboller olduğu sürece, inanç toplumsal yaşama dahil olmasa da olur düşüncesi hâkimdir. Söylem, eylemin yerine geçerek, kanaatkârlık, aşırıya kaçmama, gösteriş yapmama

⁵⁹⁰ Senem Gezeroğlu, “Kaçamak”, *Hece Öykü*, Sayı: 58, Yıl: Ağustos-Eylül 2013 (64-67), s. 65.

gibi inanca dair kırıntılarının esamesi dahi okunmaz olmuştur. Anlatıcı, gelenek modernlik kıskacında yaşanan bu durumu şu cümlelerle dile getirir:

“Şezlonga uzanıyor.
Serince ikinci rüzgarı, güneş altında kızaran tenleri yalıyor.
Sakallarında biriken son damlalar gıdığına değince gıdıklanıyor.
Ultraviyole güneş gözlüklerini takıyor.
Çantadan akıllı telefonunu alıyor.
Mail. WhatsApp. Facebook, Twitter, SMS.. hiçbir şey yok.
Telefonun kamerasını açıyor. Ufka doğru çeviriyor. Göbeği kadrāja girince canı sıkılıyor. Göbek çapı diyorum kaç şeyi diyorum geçince kalp krizi riski artıyordu.”⁵⁹¹

The Mahrem Palace'ta bir yanda modern araçların, modern davranışların yön verdiği hayat ilerlerken, bir yandan da geleneksel hayat kıyından köşeden modern yaşama dahil edilmeye çalışılır. Ortaya çıkan postmodernizmin geleneği ve modern bir araya getiren eğreti görüntüsüdür. Öyküde otelin isminin dışında geleneği ve inancı temsil etmesi açısından verilen kısık sesli ezan bunun örneğidir. Bu arada sosyal medya vasıtasıyla birey, modernliği hem gerçek mekânda hem de siber mekânda deneyimlemiş olur. Birey, “the mahrem palace” tatili sırasında çektiği fotoğrafları sosyal medyada paylaşarak, “like”lar, “retweet”ler eşliğinde arkadaşlarını da bu duyumsama sürecine eklelemiş olur.

İnancın gündelik hayatta topluma dönük en önemli mesajlarından birisi şüphesiz ezandır. Günde beş vakit mabetlerden yayılan ezan sesi, insanları birliğe çağırır. Geleneğin dünyasında ezan sesi, inananları kendisine icabet etmeye çağırırken, modern hayatta bu durumun “icabet etmesem de olur” düşüncesiyle yer değiştirdiği görülür. Modern hayatın insandan beklentileri çoğaldıkça, insanın iç dünyasına dönmesi zorlaşır. Çünkü dış dünyada dikkatler, hassasiyetler farklılaşmıştır. İnanç, insanın ve toplumun yaşamında eksen kayması yaşamaktadır. Geçmişte merkezi bir noktada bulunan inanç ve inancın unsurları, sembolleri artık merkezden uzakta konumlandırılmıştır. Bireysel ihtiyaçlar, bireysel hazlar daha

⁵⁹¹ Cemal Şakar, “The Mahrem Palace”, **Hece Öykü**, Sayı: 65, Yıl: Ekim-Kasım 2014 (10-12), s. 10-11.

öncelikli olarak ele alınıp değerlendirilmektedir. *Kapıdaki Yüzler* öyküsünde geçen “O esnada Ulu Cami’nin minaresinden bir ses yükseldi semaya, masalardan döndü. Kimse kımıldamadı yerinden, kulaklar döküldü.”⁵⁹² cümleleri, bir inanç sembolünün bugünkü konumunu vermesi açısından önemlidir. Ezan sesinin kimseyi harekete geçirememesinin altında ezanın dışında gelişen süreçler yatmaktadır. Nitekim inanç aynı inanç, ezan aynı ezandır. Lakin inanca muhatap olan insan ve toplum yapısında farklılaşmalar mevcuttur.

İnsan, unutan bir varlıktır. Buna rağmen unutamadıklarını hafızası sayesinde hayat boyu yanında taşır. Böylelikle kendisi için de bir gelenek tesis etmiş olur. Felaketler, acılar, yıkımlar hafızadan kolay silinmeyen gerçeklerdir. Hayat doğrular ve yanlışlardan oluştuğu gibi insanın manevi dünyasında da doğrular ve yanlışlar vardır. Manevi dünyada olumlanmayan davranışlar günah olarak nitelendirilir. Günahlar, inancı önemseyen bir insan için kalbi karartan unsurlardır. Kent yaşamının karmaşası her şeyi yerinden ettiği gibi doğru ve yanlış kavramlarını da yerinden etmiştir. Dış dünyanın değişmesi, manevi değerlerinde yer aldığı iç dünyanın değişmesine zemin hazırlar. Her insanda, doğruyu yanlıştan ayıran bir mekanizma vardır. Ancak bu mekanizmanın ölçütleri değişen dinamiklerin etkisiyle, zaman ve mekâna göre şekillenebilir. Bu durumda, doğruyu yanlıştan, günahı günah olmayandan ayırmak oldukça güçleşir. İnsan için belki de en zor olan, neyin doğru neyin yanlış olabileceğini ayırt edememektir. *Bellek Kürtajı* Gencay Doyran’a ait bir öykü. Öykü kişisi, yaşadıklarının bellekte gün yüzüne çıkması sebebiyle doğruyla yanlış, günahla suç karıştırmaktadır. Hatta ardından giriştiği günahın varlığı, yokluğu sorgulaması, kişinin inanç dünyası açısından daha ağır bir sorgulamadır:

“Okuduğu romanlar, izlediği filmler, ezberlediği şiirler –onda en çok iz bırakanlar dahil- belleğinden silinip gidiyordu. Belleğinden silip atamadığı ve her geçen gün içinde büyüyerek ona acı veren izler ise günahlarıydı. Kafasında uzun zamandır sorguladığı günah ve suç kavramları, onu bir çıkmaza sürüklemişti. Neyin suç, neyin günah

⁵⁹² Yıldırım Türk, “Kapıdaki Yüzler”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015 (42-46), s. 45.

olabileceğine karar veremiyordu. Gerçekten suç ya da günah denen şeyler var mıydı?”⁵⁹³

Geleneği bütün yönleriyle kent hayatının dışına çıkaran modernite, inancı kısıtlı bir erişim alanına hapseder. Modern hayata bir yönüyle katılan kişi, inancını bir kenara koymak durumundadır. İnsanın inancını yaşaması veya yaşatması bağlamında kurgulanmayan modern kent, sakinleriyle arasına aşılmaz duvarlar örmüştür. Gerek toplumsal yaşamın akışkan temposu, gerek iş yaşamının kapitalizme göre düzenlenen zorlukları, inanca ait bir planlamayı geçersiz kılar. Böyle bir hayatın ortasına düşen birey veya bireyler inançla aralarına ister istemez mesafe koymuş olurlar.

Batılılaşma hareketlerinin başladığı 19. yüzyıldan itibaren bireysel ve toplumsal hayatta en çok yara alan kurumların başında din ve inanç gelmektedir. Modernite tüm kurumlarıyla topluma egemen olmaya çalışırken, geleneğin yüzyıllardır oluşturduğu yapı da bir anda gözden düşürülür. Hayatın tüm alanlarında bilinçli bir modernleştirme çabası güdülür. Gelenek ve geleneğin temsil ettikleri, “eski” denilerek hem belleklerden hem de bellek oluşturacak mekânlardan silinir. Bugüne kalan ise özü gitmiş, anlamı eksilmiş kabuk mahiyetinde bir gelenek ve inanç formudur. Kişinin bu formdan sağlıklı beslenebilmesi, geçmişe sağlam bağlarla bağlanabilmesi imkân dışıdır. Böyle bir yapıdan, “kaderi”, “ilahi adaleti” sıklıkla referans gösteren bir inancın doğması beklenmemelidir. Kişi, inancın temel formlarını o kadar umursamazken, detay sayılabilecek bir durumu fazlasıyla önemseyebilmektedir. *Bellek Kürtaji* öyküsü, modern hayatta inancın artık farklı biçimlerde yansımalar yaptığını, zihni bulanmış bireylerin doğruyu yanlıştan ayıramadıklarını, günah, kader, ilahi adalet gibi temel kavramlarda varlık, yokluk tartışması içine girdiklerini şu cümlelerle ifade eder.

⁵⁹³ Gencay Doyran, “Bellek Kürtaji”, **Notos Öykü**, Sayı: 10, Yıl: Haziran Temmuz 2008 (125-127), s. 125.

“Kadere, ilahi adalete inanmaz, bu yüzden ahretlik suçlarını pek takmazdı. Ödeyemeyeceğim hesabım yok benim, diyordu. Yine de ölüm korkusundan tiril tiril titrediği anlar olurdu. Özellikle uyku ile uyanıklık arasındaki tuhaf anlarda, ölüm duygusu ona görülmemiş bir korku hissi veriyordu. Sabah uyandığında ise bu korkudan eser kalmıyordu. Ancak her sabah aklına gelen ilk şey, ayrıldığı nişanlısı Sevgi’ydi. Güne başladığında tattığı ilk duygu, Sevgi’yi başka kadınlarla aldatmasının verdiği pişmanlık duygusuydu. Kendini Sevgi’nin yerine koyup acı çekiyordu.”⁵⁹⁴

Modernitenin ve teknolojinin yarattığı ortamlarda, geleneğin ve inancın sembolü olan yaşlı ve dindar insanlar çoğu zaman varlıklarıyla ilginç resimler sunmaktadırlar. Beş yıldızlı otelin modern ortamında kendine ait ve aşına olduğu hiçbir şey bulamayan yaşlıca başörtülü hanım, geleneğiyle ve inancıyla yine bir teknolojik cihaz sayesinde bağlantı kurabilmiştir. Küçük bir çocuğu kaldırıp yerine oturmak gibi gelenekle ve inançla tutarsız hareketlerine rağmen, kendi yaşantısını ve inançlarını sürdürmeye çalışması, kentli insanın süreksiz ve parçalı inanç dünyasını sergilemektedir.

Gelenek ve modernite hem birbiriyle iç içe hem de tamamen birbirinden uzaktır. Çocuklar ilahi başladığında sanki programlanmışçasına ilahinin havasına uygun davranmaya başlarlar. Bedenler, tamamen modern ortamlarda bazen ve gerektiğinde geleneklerini yaşamaya çalışmaktadırlar denebilir. Aslında ne beş yıldızlı otelin inşa amacı geleneği yaşatmaktır ne de teknolojinin çıkış noktası insanlarla gelenekleri arasında bağ kurmaktır. Ancak zaman içinde değişen şartlar önümüze böyle ilginç tablolar koymaktadır. Artık hem otel hem teknoloji hem de tüm modernizm kullanıcı ne istiyorsa odur. İşte tam da bu nedenle gelenek ve modernitenin birbirine karşıtlığı ve bağlılığı karşılıklı olarak sürmektedir. Mukadder Gemici, *İsteksiz Semazen* öyküsüyle gelenek ve modernite çatışmasını, bugün tüketimin sıklıkla vurgulandığı mekânlar olan beş yıldızlı otel ve orada sergilenen sema gösterisi üzerinden şöyle vermektedir:

⁵⁹⁴ A.g.e., s. 126.

“Arka sıralardan yaşlıca bir hanım başörtüsünü düzelterip öne doğru geldi, küçük bir çocuğu oturduğu sandalyeden kaldırıp kendisi oturdu. Nihayet kendisine göre bir program başlamıştı şu beş yıldızlı otelde. “Mekkeeee, Mekkeeee...” ilahinin sözleri başlamıştı, çocuklar saatin sarkacı gibi hiç sapsmadan aynı hızda ve hizada sağa sola sallanarak ciddiyetle dudaklarını oynatıyorlardı, hiç gülmeden, gülümsemeden ilahiyi söylüyorlardı.”⁵⁹⁵

İnanç ve gelenek insanların statü farkı gözetmeksizin bir arada yaşamalarını, birbirlerini gözetmelerini ve yardımlaşmalarını gerektirirken modern toplumda bu gereklilik çoğu zaman ‘şaşılmaması gereken’ nedenlerle göz ardı edilmektedir. Bu nedenler insanların güvenliği, itibarı, rahatı ve konforu gibi hayatlarımıza sonradan hiç çıkmayacakmış gibi giren ve tartışılmaz yere sahip konulardır. Fakirler artık tekinsiz, korku saçan ve uzak durulması gereken varlıklar olarak rahatça tanımlanabilmektedir. Belki bir gün, iyilik yapmak istendiğinde bu güvenli sitelerden o korkulu insanların yaşadığı yerlere gitmek zorunda kalınabilir. Bu da geleneğin ve inancın o insana zor gelen meşakkatli yüzünü tekrar hatırlatır. İnançlar modern insanın rahatını bozan ve fildişi kulesinden çıkmak zorunda bırakan meseleler haline gelmiştir. Aslında düşünülmeyen ya da ertelendiği ve inanç merkezli bir davranışa yeltenilmediği sürece, her şey –kendi gelir seviyemizde olan diğer güvenilir kimselerle yaşayıp gitmek mesela- ne kolaydır. Modern kentte inançları ya da gelenekleri pratiğe dökmek her gün doğal olarak yapabileceğimiz bir davranış olmaktan çıkmış, eğer çok arzu edilirse ve bazı zorluklar göz önüne alınabilirse başarılılabilecek olan sıkıntılı konular haline gelmiştir. Yardımlaşmak, insanla iç içe olmak gibi çok temel dinsel pratiklerin rahatsızlık veren, sevimsiz ve hatta gereksiz görülmesi işten bile değildir. *Gül ve Diken* öyküsü, M.K.’ye ait bir öykü. Öyküde, mekânsal ayrışmanın fazlasıyla öne çıktığı modern kentlerde, inanca ait unsurların yaşanması ve hayata geçirilmesinde yaşanan zorluklar anlatıcı tarafından şu satırlarla dillendirilmektedir:

“Genç kadın merhamet ile dolan kalbinin sesini dinleyerek o gün, o mübarek gün bir iyilik seferine çıktı.

⁵⁹⁵ Mukadder Gemici, “İsteksiz Semazen”, **Dergâh**, Sayı: 291, Yıl: Mayıs 2014 (5-7), s. 5.

Dinimiz fukaraya yardım edin diyordu. Ama gelin görün ki, oturdukları sitede fakir yoktu. Yan sitede, ötekilerde durum aynı.

Bunda şaşacak bir şey yok. Bu sitelerde hali vakti yerinde olanlar oturuyor. Fakir bulmak mesele. Uzaklara, şehrin kenar mahallelerine gitmek lazım. Oralar korkulu yerler. Allah göstermesin insanın başına neler gelir. Her gün gazetelerde neler okuyoruz.”⁵⁹⁶

Arabalar ve modern hayatı kolaylaştırıp hızlandıran pek çok araç günlük hayat içerisinde, çok önemli olabilecek pek çok meseleye odaklanmayı zorlaştırabilir. Tüm dünya ile kolaylıkla iletişim kurulabilecek telefon ve bilgisayar gibi araçlar eldeyken, etrafta ve yakın çevrede gerçekten neler olduğuna dair en ufak bir fikir yürütülemeyebilir. Öyküdeki kişi arabasıyla yolcu taşırken, camiden okunan salâya zor da olsa kulak verebilmiştir. Ancak arabadaki yolcu kadın şoförün sala için duraklamasına bile anlam veremeyerek ölümü hatırlamak istemez. Bu anlar insanların kendi işlerinden ve bencilliklerinden başını kaldırıp başkalarını görebildiği nadir anlardır çünkü modern hayat ve uğraşları inanca ve geleneğe ait düşünce ve uygulamaların hatırlanmasına ve günlük akışı bozmasına pek müsaade etmez. Bunu başarabilmeniz de kendinizi kötü hissetmekten başka elde edeceğiniz bir şey yoktur. Modern yaşam anlayışına göre, hayat bütün hızı ve yoğunluğuyla akarken durup ölümü düşünmek kişiye mutsuzluktan başka bir şey kazandırmayacaktır ve hiçbir zaman bu gerçek düşüncelerin ‘sırası’ değildir. En az hayat kadar konuşulabilmesi ve düşünülmesi gereken ölüm, artık hayatın çok dışında ve uzak tutulması gereken ve lezzetleri acılaştırılan bir konudur. Modern yaşam inançla ilgili konuları insanların yaşamının bir parçası olmaktan çıkarıp huzur bozan, insanların verimliliklerini ve enerjilerini azaltan gereksiz düşünceler seviyesine indirmiştir. M.K. *Hayat Bizi Dinliyor* öyküsünde de modern kent ortamının ve davranışlarının inanca çok da kapı aralamadığını, bu ortamlarda inancın yaşanabilir olmaktan çıktığını vurgulamaktadır. Bu vurgulama için şunlar söylenir öyküde:

⁵⁹⁶ M.K., “Gül ve Diken”, Sayı: 283, Yıl: Eylül 2013, **Dergâh**, s. 23.

“Arabayı sağa çekip durdu. Yanındaki kadın “Niye durdun?” diye sordu. Başını çevirmeden “Duymuyor musun sala veriliyor” dedi. Kadın şaşkın “Salâ da ne demek?” bu defa başını çevirdi. “Biri ölmüş, cenazesine çağırıyorlar” dedi. Kadının yüzü düştü: “Aman, ölümden bahsetmenin sırası mı şimdi” dedi.⁵⁹⁷

Kentte yaşanan hayat tarzı, inanca ve inancın uygulamalarına göre biçimlenmemiştir. Kentin telaşı körükleyen atmosferi durup düşünmeye fırsat tanımaz. Tefekkürün, düşüncenin olmadığı yerde inancın hayata geçirilmesi zorlaşır. Böylelikle oruç, namaz gibi dinin temelleri kent yaşamının gündeminden çıkmış gibi olur. Yapılan toplumsal araştırmaların verileri, kentte inancın bireyin iç dünyasıyla sınırlandırıldığını göstermektedir. Modern yaşamda, onlarca, yüzlerce uyaran, bilincin bölünmeden inanca yönelmesinin önünde engel teşkil eder. Modern yaşamın yalnızlığı, sıkıntısı, stresi, iş yükü, beklentileri sürekli birey ve inanç arasındadır. Meral Afacan Bayrak, *Gereksiz Mutluluklar* öyküsünde modern yaşam ve inanç ikilemine eğilmektedir. Modern kentte, din, tüm uygulamalarıyla yaşanan bir olgu olmaktan öte, bazı uygulamaların kısmen uygulandığı, bazısının ise hiç uygulanmadığı bir pratiğe dönüşür. Kahramanın ağzından dökülen şu cümleler bir itiraf niteliğindedir: “Oysa mübarek ramazanda üç-dört günden fazla oruç tutamıyordum. Açlık susuzluk bir yana sigarasız, dumansız kalamıyordum. Namaz desen hak getire. Bayram ve Cuma namazları hariç beş vakit huzura durmak meşakkatli.”⁵⁹⁸

Halime Toros, *Son Bakışta Aşk* öyküsüyle gündelik yaşamın sınırlı bir alanına hapsedilen inancın sekülerleştirildiğini vurgulayarak bir tatil mekânının inanç sembolleriyle donatıldığında tatil mekânı olmaktan çıkıp çıkmadığını sorgular. Öyküde geçen “yedi hilalli hizmet verecek adanın erkeklere ayrı, kadınlara ayrı plajları olacakmış.”⁵⁹⁹ cümlesinden hareketle tatil mekânında her şey modern unsurlara göre dizayn edilirken “yıldız” yerine “hilal”, “karma” yerine “erkek-kadın ayrımı” inancın yansımaları olarak göze çarpar. Ancak bu durum

⁵⁹⁷ M.K., “Hayat Bizi Dinliyor”, **a.g.e.**, s. 23.

⁵⁹⁸ Meral Afacan Bayrak, “Gereksiz Mutluluklar”, **İtibar**, Sayı: 16, Yıl: Ocak 2013 (22-24), s. 22.

⁵⁹⁹ Halime Toros, “Son Bakışta Aşk”, **Türk Dili**, Sayı: 747, Yıl: Mart 2014 (12-13), s. 12.

inanç unsurlarının yüceltiildiği düşüncesinden daha çok farklı amaçlar uğruna bu unsurların kullanıldığını akla getirir.

4.3.4 Tüketen Bireyden Tüklenen Bireye: Tüketim Kültürü

İhtiyaçlar hiyerarşisine göre insanın hayatta kalabilmesi için tüketmesi şarttır. Dolayısıyla hayatta kalmaya yetebilecek oranda tüketim için de üretim gereklidir. Tüketim, insanın var oluşuyla başlar. Geçmişte üretim ve üretim ilişkileri toplumlar adına pek çok alanın belirleyicisi iken günümüzde tüketim pek çok alanda belirleyici olmuştur. Batıda aydınlanma dönemi ile birlikte sanayileşmenin başlaması, sanayide teknolojinin kullanılması üretim ilişkilerinde yapısal değişikliklere yol açar.

Baudrillard, *Tüketim Toplumu*'na “bugün tüm çevremizde nesnelere, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçeği var.”⁶⁰⁰ diyerek başlar. Gerçekten de insana ait ne varsa -dil, din, mekân, yeme-içme, giyinme vd.- tamamı tüketme arzusu ile yanıp tutuşanlar için tüketilebilir birer nesne hükmündedir. Tüketim alışkanlıklarının oluşmasında imaj gibi, moda gibi, marka gibi temel ihtiyaçların dışındaki popüler kültür ürünü bileşenler rol oynamaktadır.

Bugün tüketim kültürünün temel dinamiği ve döngüsü, sürekli bir biçimde – gerçekten ihtiyaç olmamasına rağmen- yeni ihtiyaç alanlarının ortaya çıkarılmasına dayanmaktadır. Aslında bu durum da tüketimin kendisinin bizatihi üretilmesi sürecidir. Esasen, tarihsel bir açıdan düşünüldüğünde giderek artan üretkenliğin belirgin bir sonucu olarak “arzular” “istekler”e, istekler de “ihtiyaç”lara dönüşmüş ve mallar farklı kullanımlara sahip hale gelmiştir. Benzer bir şekilde lüks kabul edilen mallar gerekli mallara, gerekli oldukları düşünülen mallar da standart ihtiyaçlara dönüşmüştür.⁶⁰¹

Bugün dünyanın birçok ülkesinde serbest piyasa ekonomisi adı altında kapitalist politikalar hükmünü sürdürmektedir. Kapitalist sistemde üretim ve tüketim

⁶⁰⁰ Jean Baurillard, *Tüketim Toplumu*, s. 15.

⁶⁰¹ Cengiz Yanıklar, Tüketim Kültürü, “Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, Cilt: 34, Yıl: Mayıs 2010 (25-32), s. 26.

ilişkileri, piyasa, para, fiyat, rekabet ve kâr gibi unsurlar ve bütün bir meta mübadelesi araçlarıyla yönlendirilmektedir.⁶⁰² Kapitalist sistem ve tüketim kültürü, insanın ihtiyaçlarının sınırsızlığı noktasında devreye girerek sınırsız olan bu alana vurgu yaparlar. Ardından da ihtiyaçlar yaratılır ancak hiçbir zaman tam olarak karşılanmaz. İhtiyacın kalmaması veya yeni ihtiyaç alanlarının yaratılmaması sistemin kendini inkârı anlamına gelir. İnsanın sadece ürettiğini tükettiği ilkel dönemlerde ihtiyaç fazlası gibi bir durumun ortaya çıkması olanaksızdır. Ancak modern zamanlarda ihtiyaçtan fazlasını üretmek, hatta ihtiyaç için üretmemek daha genel geçer bir durum olarak kabul edilmiştir. Bu kültür, sürekli olarak bireyin dışındaki organize güçler tarafından belirlenen ihtiyaçları yaratan ve bütün bir kitlenin tüketici olmasını gerektiren bir kültürdür.⁶⁰³

Bireyin toplumsal yaşamdaki yerinin, eğitim, meslek gibi unsurların yanı sıra kullandığı araçlara, özellikle de teknolojik araçlara paralel biçimde değişkenlik göstermesi tüketim kültürünün bir yansıması olarak görülmektedir. Bugünün dünyasında teknolojik ürünler, insanların ilgisini en çok çeken ürünler olmalarından dolayı, birer statü göstergesi olarak kitle iletişim araçlarının da kullanılmasıyla pazarlanır. Bu ürünlerin kullanıcıları olan insanların kitle iletişim araçları, bilhassa reklamlar yoluyla iyi birer tüketici haline getirilmeleri şarttır. Çünkü ürünle birlikte toplumsal yaşamdaki statü de satın alınmakta ve satın alınanlar insanlara kartvizit gibi sunulmaktadır. “Şöyle ki, üreticilerin sunduğu ürünler, tüketicilerin zihninde anlamlı simgelere - işaretlenen markalara- dönüşür. Markalar ise bireyin satın alma kimliğini yeniden inşa eden sembol değerlerdir.”⁶⁰⁴ Markaya bakılarak, satın alan veya kullanan kişinin sosyo-ekonomik göstergeleri, toplumdaki statüsü hakkında fikir sahibi olunabilir.

Markalardan müteşekkil bugünün modern kent yaşamında, tüketimin ihtiyaçtan ziyade, psikolojik tatmin aracına dönüştüğü görülmektedir. Bunun sonucu olarak alışkanlık halini almış tüketim, artık ihtiyaç değil, tekrarlardan ibaret bir kültürdür. “Bu haliyle birey açısından tüketim kültürü, ihtiyaçların ne olursa olsun

⁶⁰² A.g.e., s. 26.

⁶⁰³ A.g.e., s. 26.

⁶⁰⁴ Mehmet Şükrü Nar, “Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 37 Yıl: Nisan 2015 (941-954), s. 949.

karşılmasına yönelik psikolojik bir semptomdur: Bir kimlik oluşturma, bir yaşam biçimi daha da önemlisi bir var olma mücadelesidir.”⁶⁰⁵

Tüketim, ihtiyaç için yapılmadığında, farklı psikolojik ihtiyaçların habercisi olabilmektedir. Modern yaşamın karmaşası ve ağır şartları bireyi, birey olmaya, yalnız kalmaya zorlar. Kent ortamında, yaşamla, mekânlarla arasında anlamlı bağlar kuramamak bireyi yalnız ve mutsuz kılmıştır. Bireyin kalabalığın tam orta yerinde toplumsallıktan yoksun kalması, onu toplumun dışına yabancı olarak iter. O, artık duyguları alınmış, anlam arayışını bırakmış, makine düzeninde işleyen bir varlığa dönüşmüştür. Bu durumdaki bireyin kendine farklı tatmin yolları bulması kaçınılmazdır. Bunu da bir anlam arayışındansa otomatikleşme sonucu yapar. Sürekli bir biçimde yeme içme, alışveriş yapma bu durumun göstergeleridir. Ancak bu eylemlerden beklenen mutluluk olsa da, mutluluk sürekli ertelenecek, birey bir sonraki eylemin yeri ve zamanıyla meşgul olacaktır. Birey, olabildiğince tüketmekte ama doymayı veya mutmain olmayı bilmemektedir. Zerrin Şerbetçi'nin *Hediye* öyküsünde kentin gündelik yaşamında, mutlu olmak adına kendini tüketimin kollarına atan bir birey odağa alınmakta ve bu bireyle ilgili şunlar söylenmektedir:

“Zamanı geldi kendisini de unuttu, geçmişini de... Manayı yitirdi, makine oldu... Canımı sürükledi... Millet içkiye verir ya kendini, o da yemeye verdi... Her sıkıldığında ev halkı onu biraz mutlu olabilmek adına tıkanırken buldu... Her üzüldüğünde kendini avm'lere, çarşıya, pazara attı... Garip, ne doyuyor, ne mutmain oluyordu.”⁶⁰⁶

Tüketim olduğu sürece birey var olmakta, modern yaşamı duyumsayabilmekte, mutlu olabilmektedir; tüketim olmadığında ise türlü sıkıntılara, bunalımlara gark olmaktadır. Modern kentler, toplumsal bir tüketim ortamı yaratabilmek adına tasarlanmakta, bunu temsil edecek mekânlar da ona göre inşa edilmektedir. Tüketimin her nesnesi, yine birer tüketim unsuru olan ürünlerin kendisi –teknoloji etkin kitle iletişim araçları- ve reklamlar kanalıyla her mekânı zaten pazar

⁶⁰⁵ A.g.e., s. 949.

⁶⁰⁶ Zerrin Şerbetçi, “Hediye”, a.g.e., s. 6.

alanı gibi olan kent ortamında alınır, satılır, değiştirilir. Sadece daha fazla tüketim amacıyla festivaller, alışveriş günleri düzenlenir. Yaşamı işgal ederek, kentleri büyük bir panayıra çeviren tüketim nesnelere, Ahmet Kekeç'in *Beyaz* öyküsünde dile getirdiği gibi, "masalsı bir sükûnetle hayatımıza sokulan ve bedel ödemediğimiz her şeyin sahte olduğunu bize hatırlatan şu tuhaf şey"⁶⁰⁷lerdir.

Alışveriş merkezleri alışverişten, ihtiyaç gidermekten farklı anlamlara gelebilmekte ve artık sosyalleşme mekânları olarak kullanılmaktadır. Burada bireyler, Baudrillard'a göre "alışveriş, nesnelere flört, aylak gezinti ve bunları birleştirme olanakları"⁶⁰⁸ bulurlar. Bugün, modern kent mekânlarından en sık ziyaret edileni, ne müzeler, ne sergiler, ne de tarihi eserlerdir. Bunların yerine alışveriş merkezleri sosyalleşmenin yegâne mekânsal pratiği olarak sunulurlar. Bir "*birikme ve çokluk*"⁶⁰⁹ göstergesi olarak nesnelere bu merkezlerde üst üste, yan yana konularak düzenlenir ve tüketime hazır hale getirilir. İnsan, bunca albeni ve yönlendirme arasından mutlaka birisini/birkaçını seçecektir. Bu merkezler, aynı zamanda insan algısına yönelik her türlü oyunun yapıldığı yerlerdir. Merkez içerisinde en küçüğünden en büyüğüne kadar ailenin bütün fertlerine yönelik mutlaka bir ihtiyaç yaratılmıştır. Birbirinden farklı mağazalarda, "nesnelere ve ürünler vitrinde görkemli bir sahnelemeyle, kutsayıcı bir gösterişle sunulur."⁶¹⁰ İnsanlar bir an için bile olsa kendi içlerine dönüp herhangi bir sorgulamaya girişmesinler diye görsel, işitsel çeldiriciler mutlaka düşünülmüştür. Her şey Yıldırım Türk'ün *Aykırı Adam* öyküsünde söylediği gibi "ayın" atmosferinde gerçekleşmelidir. Alışveriş merkezlerinde tüketime sunulan "her şeyin imgeler, göstergeler, tüketilebilir maddeler olarak çağrıştırılması, kışkırtılması, düzenlenmesi"⁶¹¹ esastır. Bu merkezlerde her şey daha çok tüketilebilsin diye yapılan düzenlemeler ve insanların tutumları şöyle anlatılır:

⁶⁰⁷ Ahmet Kekeç, "Beyaz", **a.g.e.**, s. 16.

⁶⁰⁸ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu**, s. 18.

⁶⁰⁹ **A.g.e.**, s. 17.

⁶¹⁰ **A.g.e.**, s. 215.

⁶¹¹ **A.g.e.**, s. 251.

“Hayat çok hızlı akıyordu. Ağır adımlarla ayak uyduramıyordu bu ritme. Günlerce reklamı yapılan, büyük alışveriş merkezinin vitrininin önünden geçerken ayakları kendiliğinden içeri girdi. Hepsi özenle seçilmiş kızlar raflar arasında dolaşp duruyordu. Dudaklarına iliştirilmiş tebessümle müşterilerin yüzlerinde gülücükler oluşuyor; içerisi sanki ayın yapan insanlarla doluyordu. O esnada kulakları yırtan bir müzik yükseliyor, herkes birbirinin üstünden sepetlere saldırıyordu.”⁶¹²

Modernite, bütün dikkatlerini şimdiki zamana yoğunlaştırmıştır. Bu sebeple yaşanan “an” kutsallaştırılır. Yaşanılan her ne varsa artık geçmiştedir ve ilgi alanının dışındadır. Moderniteyle büyüyen teknoloji veya teknolojiyle büyüyen modernite için de durum farklı değildir. Hemen her gün yenilenen teknoloji dünyası, bir önceki gün üretilenleri eski kabul etmekte ve dikkatleri bugün, yarın veya belirlenen tarihte gösterimi yapılacak diğer ürünlere yöneltmektedir. Modern yaşamın tüm alanları “beni al” diyen ürünlerin reklamları ile doldurulmuştur. Teknoloji kentin her köşesindeki reklamlarının dışında, ürünleri kanalıyla kendi reklam ve pazarlamasını da yapmaktadır. İnsan, bu ürünü alacak, bu ürünle birlikte sağladığı –görece- prestij ve saygınlığı da almış olacaktır. Bugünün toplumunda insanın, demode olmamak, teknoloji yarışında geri kalmamak uğruna adeta yarış halini alan bu tempoya ayak uydurması çok zordur. Ayak uydurmaya çalıştığında ise, yaşam, içinden çıkılması daha da zor bir labirent halini alacaktır. H. Hümeýra Şahin’in *Acaib-i Alem* öyküsü “yetişilmesi imkansız” teknoloji yarışına tutulan böyle bir öykü kahramanı üzerinden kurgulanır:

“Siyasetin, ekonominin, kültürün, modanın merkezlerinden sayısız haber vardı ekranda. Teknolojinin merkezinden gelen bir başka haber, iki ay önce aldığı telefonunun artık demode olduğunu ilan ediyordu ki, komidinin üzerindeki telefonuna bakarak yetişmesi imkansız bu teknoloji yarışından çekilmeye karar verdi ve başka habere geçti.”⁶¹³

⁶¹² Yıldırım Türk, “Aykırı Adam”, **a.g.e.**, s. 39.

⁶¹³ H. Hümeýra Şahin, “Acaib-i Alem”, **a.g.e.**, s. 159.

Erkan Karagöz'ün *Kılık Değiştirmiş Bir Prens* öyküsünün kahramanı tüketim kültürünün en önemli unsurlarından birisi olan vitrinlere bakarken görülür. Baudrillard'a göre "reklamla birlikte kentsel tüketici pratiklerimizin taşıyıcı odağı olan tüm vitrinler, aynı zamanda tüm bir toplumun, modanın sessiz ve seyirsel mantığının kültürüne günü gününe uyum sağlayarak türdeşleştiği bu "operasyon-uzlaşma"nın, iletişimin ve değer değiş tokuşunun yeridir."⁶¹⁴ Işıltılı ve rengârenk atmosferiyle bakışları, dikkatleri üzerine çekmek için tasarlanmış vitrinlerle sahici olmayan bir sahne yaratılır. Bunlar yapılırken, sinema ve tiyatrodaki olduğu gibi merak unsurunu beslemek adına vitrinlere ilginç metinler de yazılabilmektedir. Vitrinlere merakla bakan veya okuyan içeriye girecek ve alışverişin, tüketimin bir parçası olacaktır. Çünkü orada bulunan ambiyansın tamamı tüketim için yerleştirilmiş bir sahneden ibarettir. Ancak öykü kişisi cebinde parası olmadığı için tüketim kültürüne katılamaz ve sadece vitrinlere bakmakla yetinir. Onun vitrinler karşısındaki bu durumu anlatıcı tarafından şu cümlelerle aktarılır: "Kocaman vitrinlerine büyücek yazılarla "Olay Var" yazılı olan bir mağazanın önünde durdu. Işıldayan camlarda kendini seyretti bir zaman."⁶¹⁵

Geleneksel dönemlerde üretimin öznesi olan insan, modern dünyada tüketimin öznesi konumundadır. Yaşadığı, çalıştığı mekândan başlayarak, giydiği, yediği, içtiği hiçbir şey kendi üretimi değildir. İnsanı, üreten değil de tüketen bir varlık olarak tanımlamak, modernitenin tüm yaşama egemen olmasıyla gerçekleşmiştir. Bütün bu tüketim unsurları arasında, insanın yabancılaşma çekmemesi düşünülemez. Modern yaşam, tüketim kültürünü oluşturan yaşam formunun kendisidir. Bu yaşamın ikame edilmesinde yolunda geleneğin yok sayılması, üretim ilişkilerini kökünden değiştirilmesi boşuna değildir. Cemal Şakar'ın *Fısıltı* öyküsünün kahramanına göre bu ortamda yabancılaşma çekmemek "gaflete düş"mektir. Etrafı saran markalar, eşyalar arasında insan, öz varlığını bulamama sıkıntısıyla baş başa kalmıştır. Ne kadar uzaklaşmaya çalışılırsa çalışılırsa, tüketim bir fısıltıyla da olsa kendisini egemen güç olarak dayatmaktadır. Aynı ürünler, aynı markalar insanları, mekânları aynılaştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Fantastik bir sinema filmi gibi, metalar dünyayı ele geçirmiştir. İnsan, metaların dünyasında olup

⁶¹⁴ Jean Baurillard, **Tüketim Toplumu**, s. 214.

⁶¹⁵ Erkan Karagöz, "Kılık Değiştirmiş Bir Prens", **a.g.e.**, s. 97.

biteni sessizce izleyip tüketime devam ettiğinde kendisi de metanın egemenliğine girmiş olur. Oysa geleneğin tariflediği biçimde, eşya ve tabiatla uyum içerisinde olan insan, üretimin ana unsurudur. Böyle bir insan ne mutlu olmak için, ne de can sıkıntısını gidermek için tüketir. Tüketim toplumunun bireyleri ise sebepli sebepsiz tüketecek ve belki bir gün şu cümleleri sarf edecektir:

“Ben de gaflete düşüyormuşum demek ki: Markaları, eşyaları, mağazaları, tabelaları, billboardları yılan gibi, çıyan gibi, ejderha gibi, semender gibi görmeye başlamıştı; ısırılıyor, etinden koparılıyor, yenip yutuluyordu, her şeyi fırlattı. Bir çığlık, haykırış, tuhaf bir isyan. Boynundaki kredi kartlarından, elindeki belindeki poşetlerden bir anda kurtuldu. Fırladı dışarıya. Hızlıca. Arkasına bakmaksızın.”⁶¹⁶

Aydınlanma düşüncesi insanı ve akılı önceleyerek, kutsal bulunduğu konumdan indirir. Yüceltilecek bir şey varsa o da insan ve akıldır. Dolayısıyla her şeyin merkezinde insan ve akıl olmalıdır. Bu düşünce eşliğinde geleneğin şemsiyesi altında bulunan kutsallar, sıradan varlıklarla aralarında hiçbir hiyerarşi olmaksızın değerlendirilir olmuştur. Bugün yaşanan süreç, tüketim kültürünün gölgesinde kutsal olarak kabul edilenlerin de tüketimin bir parçası olarak pazarlanması sürecidir. Hatta bir metaya kutsallık atfederek, onu tüketimin bir parçası kılmak, onun daha çabuk tüketilmesini sağlamaktadır. Bu meta bazen bir kitap, bazen bir kolye bazen de daha farklı bir şey olabilmektedir. Çoğu zaman tüketim kültürünün bir ucu toplumsallıkta atan nabzı, nelerin tüketime konu edilebileceği noktasında en büyük yardımcıdır. Böylelikle en sıradan bir ürün bile kutsallık örtüsü altında satılabilecek ve her mekânda satışa sunulurken, “çok satan”lardan olabilecektir. Eğer ürün kitap ise, kitap, baskı üstüne baskı yapacak ve insanların elinden düşmemesi sağlanacaktır. Elvan Çubukçu'nun *Eskatalogyanın Ehemmiyetsiz Birkaç Sayfası* öyküsüyle bugünün dünyasında, tüketimin farklı bir yönünü oluşturan “kutsalın tüketimi” ironik bir dille şöyle eleştirilmektedir:

⁶¹⁶ Cemal Şakar, “Fısıltı”, a.g.e., s. 25.

“Bu adamın hemen yanındaki masadaysa, ısrarcı mayasıldan mustarip mutasavvıf muharrir hanım oturuyor ve bir moda dergisine röportaj veriyordu. Boynunda rengârenk taşlardan plastik bir kolye vardı; muharrir hanım tek tek hepsini parmaklarının ucunda yuvarlayarak olağanüstü munis –bu da hastalığının bir etkisi mi bilinmez- bir ses ve ruh tonuyla yazdıklarını anlatıyordu; “Rüzgârdan kaçan limandan da kaçar. Sen sana değer biç ki başkaları biçmesin. Uzatılan eli tutamazsan, uzatılan yüreği hiç tutamazsın. Körüm deme gönül de, kelim deme köprü de, ölüm deme dönüş de, ayna deme suret de, deli deme âşık de, küçümseme Allah de! Nihayetinde dostlar, kırk küp, kırkının da kulpu kırık küp” Kafede bir fırtına, bir alkış tufanı. Tebrikler, öpüşler, flaşlar. Baskı üzerine baskılar.”⁶¹⁷

Toplumsal yaşamda teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, insanların yaşam tarzlarına da etki eder ve değiştirir. Modern yaşam, teknolojiyle birlikte anılan bir yaşam tarzıdır. Bu yeni yaşam tarzında hız ve haz başat öğeleri oluşturmaktadır. Hız ve hazzın öncülüğünde yeme içme alışkanlıkları da değişkenlik göstermeye başlamıştır. Fast food, modern yaşamın hızına ve temposuna uygun düşen bir yeme biçimidir. İnsan, modern yaşamda eviyle işi arasında mekik dokuyacak, oradan oraya koşuşturacaktır. Bunlar olurken bir yerlere yetişme telaşıyla ayaküstü bir şeyler atıştırarak ve açlığını giderecektir. Ve yaşam, bu döngü üzerinde şekillenecektir. Böylece başlayan fast food anlayışı bugün küresel bir gerçeklik haline alarak kendi yaşam tarzını ve kendi neslini inşa etmiştir. Hemen her yerde bulunabilen fast food mekânları, küçükten büyüğe, bu yeme içme biçiminin bağlılarını ağırlamaktadır. Fast food markaları, mekânsal özellikleri ve sundukları ürünlerle aynılık oluşturmakta ve genellikle zincir şeklinde ortaya çıkmaktadırlar.

Mihriban İnan Karatepe, natüralist bir tasvirle –sosyal gerçekleri yansıtırken daha çok toplumdaki çirkinlikler ve olumsuzluklar üzerinde yoğunlaşarak- ele aldığı kentli insanları anlatırken adeta bir doğa gözlemcisi gibi doğada hiç durmadan tüketen ve üreyen zararlı canlılardan bahsetmektedir. Kentli insanların varlığı, yaşayışları, çoğalmaları, hatta yeme içmeleri yazar tarafından mantarlar gibi ilkel canlılara benzetilmek suretiyle eleştirilmiş hatta zehirli mantarlar ifadesiyle

⁶¹⁷ Elvan Çubukçu, “Eskatalogyanın Ehemmiyetsiz Birkaç Sayfası”, **Varlık**, Sayı: 1244(51-56), Yıl: Mayıs 2011, s. 55.

insanların kentlerde doğadaki zararlıların yaşantısından farklı bir yaşantı sürmediği savlanmıştır. Kent insanları hiç durmadan yiyen, tüketen ve etrafına gerek gürültü gerekse yarattığı pek çok diğer kirlilik açısından mutlak surette zarar veren varlıklar olarak görülmektedir. Kentli insanlar kente ve yaşama katkıda bulunmak, onu iyileştirmek ve yüceltmek şöyle dursun, sürekli olarak verdikleri tahriple kenti en ilkel haline büründürmektedirler. Yazara göre kentliler, herhangi bir düşünce ve kültür üretmekten hatta dilini tam anlamıyla kullanmaktan aciz, sadece gündelik ihtiyaçlar peşinde koşan ve bu ihtiyaçları giderecek kadar kelime kullanan insan yığınlarıdır. Bir restorandaki gözlemlerin anlatıldığı *Leo* öyküsünde yazar, kent yaşamından beklentilerini ve gerçeklerle arasındaki uçurumu çok belirgin bir şekilde betimlemiştir. *Leo* öyküsünde bu mekânlardan birisine bir süreliğine ayna tutulmakta ve olup bitenler kamera gibi aktarılmaktadır. Betimlemede yeni yaşam tarzının kodları bazen açık bazen örtülü biçimde verilirken, bunlar arasında insanların “eritilmiş kaşar gibi eridikleri” de gösterilmiş olur. Öykü, insanları, aileleri eriten, özgünlüklerini yok eden sürece karşı eleştirel bir tutum olarak ele alınır. Anlatıcı bu durumu ortamı betimleyen şu cümleleriyle dile getirmiştir:

“Zehirli mantarlar gibi dokuz-on masa doldurmuş, bir dolup boşalıyor, sanki mantarlar sağından solundan ürüyor, sporları havada uçuşuyor, birbirini buluyor, adam kılığında kadın kılığında kimi çocuk kılığında masalara tekrar çöküyor, yiyor, durmadan yiyorlar. Yerken herkes çirkinleşiyor; *bir vejeteryan, bir çocuk menüsü, bir salamlı büyük boy...* Çocuklu ailelerin siparişleri hemen hemen aynı, eritilmiş kaşar gibi eriyor insanlar, dudakları burunlarına değişiyor yerken, kocaman pizza dilimlerini ağızlarına götürüyorlar, aynı sözcükler havalarda uçuşuyor, doyup kalkanlar, acıkıp gelenler arasında, yemek kokuları yol bulup kapı açıldıkça sokağa kaçıyor, çatal-bıçak gürültüsü arasında sözcükler hece hece buharlaşıp kayboluyor; *tı-ka-na-cak-sın yav-rum, ko-la-nı iç, pi-pe-tim yok, yok-sa yok, iç, el-le-rim yağ-lı, ner-de pe-çe-te-ler, pe-çe-te-ler...* *Mit-hat yak-laş-tır-sa-na ba-na doğ-ru şu-nu...* Mit-hat, Ah-met, Mehmet, Sa-met...olur anlamında kafasını sallıyor, avurtları dolu dolu. Dökülen mısır taneleri, erimiş kaşarlı, kayıyor... *ne gü-zel, an-ne bak dö-kül-mü-yor ki pıt-pıt, ka-yı-yor...*”⁶¹⁸

⁶¹⁸ Mihriban İnan Karatepe, “Leo”, *İtibar*, Sayı: 18, Yıl: Mart 2013 (20-21), s. 20.

4.4 KOPUK MEKÂNLAR, İLİŞKİSİZ İNSANLAR

Modernitenin kent planlamasında mekân, belli ihtiyaçlar doğrultusunda bölümlenmekte ve sınıflandırılmaktadır. Ancak bugünün kentlerinde oluşan bölünme ve parçalanma, sosyo-ekonomik bir bölünme ve parçalanmaya işaret etmektedir. Kent içerisinde daha küçük çaplı kentlerin oluşması ve buralara belirli ekonomik güce sahip insanların yerleşmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu da bir tür 19. yüzyıl İngiltere'sine benzer şekilde toplumsal sınıfların birbirinden yalıtılması anlamına gelmektedir. Çünkü “şehir insanlarla doldukça, bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlantılarını yitirmeye başladılar. Daha fazla yabancı vardı ve daha yalıtılmış durumdaydılar.”⁶¹⁹

Süreyya Su, Birikim dergisinde yayımladığı *Postmodern Dönem Semptomları* başlıklı yazısında, bugün, içerisinde yaşanan kentlerin merkezlerini yitirerek geniş çevre yollarıyla birbirine bağlandığını, böylece bölgeler arası hareketliliğin mekânı olduğunu, ancak sağlanan bu hareketliliğin aksine, kentte birbirinden kopuk, birbirine yabancı alanların arttığını, bu yabancılaşma sonucunda, insanların kendi içlerine kapalı yeni topluluk türleri oluşturduklarını, yaşanan toplumsal parçalanmanın, kentte güven ve emniyeti sıfırladığını, kentin sokaklarında, metrolarında her an, her şeyle yüz yüze gelinebileceğini, sokakların artık garantisiz, sosyal güvenceden yoksun insanlara mekân teşkil ettiğini ifade etmektedir.⁶²⁰

Ahmet İnel, kent içinde ayrı kentler oluşturan site tarzı bu tür yapılaşmaların, insanların iradelerine alan bırakmadığını, buralarda belli düzeydeki her ihtiyacın önceden düşünüldüğünü, bu sitelerin, kentlerde sosyal yaşamın bel kemiği olan, özel yaşam alanlarını neredeyse yok ettiğini, bunun da, komşusunu tanımama, her gün karşılaşmaya rağmen birbirine yabancı gibi davranma, kapısına mümkün olduğu kadar fazla kilit takıp, dış dünyanın içeriye girmesini engelleme çalışması anlamına gelen özel yaşamı getirdiğini söyler.⁶²¹

⁶¹⁹Richard Sennet, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, s. 183.

⁶²⁰ Süreyya Su, “Postmodern Dönem Semptomları”, **Birikim**, Sayı: 74, Yıl: Haziran 1995 (22-31), s. 47.

⁶²¹ Ahmet İnel, “Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak”, **Birikim**, Sayı: 123, Yıl: Temmuz 1999 (23-25), s. 24.

Öte yandan kentte yaşanan mekânsal ayrışma, toplumsal ilişkilerin bütününe de yansımıştır. Kentler küçük çaplı kentlere bölünürken, ilişkiler daha yüzeysel ve çetrefil bir hal almıştır. Kentte ilişkilerin bozulması, mekânsal ayrışmanın yanında geleneksel evlerden apartman ve site hayatına geçiş, davranışları değiştiren bir unsur olarak teknolojik aygıtların devreye girişi gibi sebepler gösterilebilir.

Özge Baykan'ın *Baloncukkent* öyküsü, bu tip yalıtılmış ve yalnızlaştırılmış kentli hayatlardan bahseder. Pek çok insanın sınırlı bir alanda birbirine değmeden, paylaşımsız ve doğal olmaktan çok uzak yaşamlar sürdürdüğünün altını çizmektedir. İnsanlar saydam baloncukların içinde özel hayattan yoksun ve her şeyden her an korunmaları yönüyle de doğal ve toplumsal ilişkilerden mahrum hayatlar sürmektedir. Bireylerin özel hayatının sınırlarının kalkması bir anlamda aynılaşıma ve toplumsallaşmayı gerektirir gibi görünse de, kentli yaşamda bunun tam tersi olduğu görülmektedir. Önceden her şey düşünülerek tasarlanmış yaşam alanlarında birey, kendi hayatını idame ettirmesine yönelik gereksinimlerini hazır buldukça etrafına olan ilgi ve ihtiyacı azalmaktadır. Başkaları onun için 'külüne muhtaç' olacağı sıcak ve samimi arkadaşlar değil, benzer hayatlar yaşamaktan başka bir şey yapmayan yabancı kalabalıklardır. Kentin içine yerleştirilmiş bu küçük kentler bireyi daha fazla kendine hapsedmekten ve etrafından koparmaktan başka bir işe yaramaz. Anlatıcının ifadeleriyle "Baloncukkent'in iki yüzü aşan sakini hayatını bu tip saydam baloncukların içinde sürdürüyor. Baloncuklar, yürürken, otururken, çalışırken, uyurken onları soğuktan, sıcaktan, hiddetten, tozdan kirden koruyor."⁶²²

Diğer yandan *Baloncukkent* öyküsü, bu küçük kentlerde yaşayan insanların toplumun diğer kesimlerinden maddi kıstaslar belirlenerek ayrıldığını vurgular. Yeterli maddi gücü olan kişiler bu baloncuklar içine yerleşme hakkı kazanmaktadır. Baloncukları cazip yapan şey insanlara sağladıkları konfordur. Çünkü bu konforla tanıştıktan sonra ondan vazgeçemez ve artık onsuz yaşayamaz hale gelirler. Doğal ve toplumsal olandan kopmak, bireyleri daha dar görüşlü, bencil ve sığ hale getirebildiği için artık var olan düşünme, hayatta kalma yetilerinden pek çoğunu kullanmak zorunda değillerdir. Edinilen konforla birlikte korkunun azalması insanları daha güçlü yapmaz aksine konfora bağımlı ve daha zayıf kılar. Artık dış dünyadan uzakta,

⁶²² Özge Baykan, "Baloncukkent", *Notos Öykü*, Sayı: 26, Yıl: Şubat-Mart 2011 (88-89), s. 88.

kendi küçük ya da aslında gözüne çok büyük görünen sorunlarla hayatını geçirmekte hiçbir beis görmez. Yüzeysellik, kopukluk, bencillik hayatın yeni normları ve normalleri olmaya başlar. Bu kabulleniş bireye daha sonra yeni korkular kazandıracaktır çünkü artık geriye dönüş yoktur, olmamalıdır. Bu nedenle tüm ilgisini bu yeni kapalı hayata ve devamına vermeli, dış dünyayla arasına keskin bir sınır çizmelidir.

İnsanların kentler içindeki bu seçkin küçük yerleşimlere kolaylıkla bağlı ve bağımlı hale getiren konfor, pek çok rahatın başlangıcı olarak görülse de, aslında pek çok yeni bireysel ve sosyal problemin de kaynağı olarak düşünülebilir. Kentli insanı az gören, az düşünen, az endişelenen ve adeta rahattan uyuşmuş varlıklara dönüştürdüğü söylenebilir. Öyküde anlatıldığı şekliyle;

“Girenler kolay kolay çıkamıyor, çünkü baloncukların içi çok konforlu; çıkanlar da kolay kolay giremiyor, çünkü baloncukların içi çok konforlu.

Bizim sakin 144 mükemmel baloncuğunun içine girdi gireli biraz değişti. Kulakları, burnu, gözleri ve kalbi törpüledi. Kalp atışları yerine geldi. Korkuları azaldı. Gündemi de değişti giderek: Konuları, konuştukları balonuna saklandı. Hatta daha ziyade balondan, baloncuklardan konuşmaya başladı. İstiridye içinde bir inci tanesi oluverdi. Kabuklarını sınımsıktı.”⁶²³

Müge İplikçi'nin *Hamlık Her Şeydir* öyküsü, bugün kent meydanlarından ve çarşılarından uzakta, daha dar sınırlar içinde adeta bir fanusta yaşayan milyonları işaret etmektedir. Kentlerin çarşıları ve meydanları, yaşayanların birbirleriyle ilişkilerinin başlaması, gelişmesi ve güçlenmesi adına çok önemlidir. Herkesin ortak bir alanı paylaşması, yan yana ve iç içe yaşama ahlakının ve kültürünün oluşması ve toplumsal hayata katkısı açısından eşsizdir. Ancak sitelerin ve özel yaşam alanlarının artmasıyla artık pek çok kimsenin kendisine ait çarşıları ve meydanları vardır. Herkes bireysel ve toplumsal hayatını farklı çarşı ve meydanlarda merkezileştirir. Birlik ve beraberlik adına bir bölünmeden ve azalmadan bahsetmek kaçınılmazdır.

⁶²³ A.g.e., s. 89.

Çünkü kent toplumu bölünürse, toplumsal yaşamın bağlantılarını kuran dinamikler de, insanları birbirine muhtaç kılan gereklilikler de ortadan kalkar. Özellikle İstanbul gibi metropollerde bunun gibi sayısız site ve özel yaşam alanlarının, kendi toplumlarını yarattığı ve İstanbul'un çarşı meydanlarını gezmenin bu yeni toplumlar için nostaljik ve geleneksel bir eylemden öte çok fazla bir anlam ifade etmediği söylenebilir. Tüm işlerini, alışverişlerini, gezilerini, eğlencelerini kendi dar dairelerinde ve her gün gördüğü ama görüşmediği topluluk içinde yaşayan insanlar için, Eminönü, Fatih, Üsküdar gibi çarşılar, minyatürleri ya da simülasyonları yapılarak ticari amaçlarla tüketilen mekânlardan fazlası olmayabilir. Boğazın güzellikleriyle yarışmak ve boğazın vazgeçilmez çekiciliğini azaltmak için de, kendi içinde küçük Boğaziçiler yaratmaya çalışan pek çok özel yaşam alanının varlığı da hesaba katılırsa, kentli insanlar her geçen gün daha küçük topluluklar halinde ve özellikle kendi hallerinde yaşamaya mahkûm hale gelmektedir. Öyküde geçen şu diyaloglar bu açıdan değerlendirilmelidir:

“Işık, “Sınırlarının içinde seni sana yabancı kılacak küçük kentler var, dikkat et,” diyordu ve kentteki yeni yerleşim alanlarını gösteriyordu ona. “Seni sensiz bırakacaklar, meydanlarına, çarşılarına gelmeyecek insanlar, bilesin...” diyordu.
Kent müstehzi müstehzi gülmüştü bu sözlere o zaman; “Benim denizsuyumu özlerler,” demişti, çok iyi hatırlıyorum.”⁶²⁴

Özge Baykan'ın *Baloncuk* kent öyküsü, insanların hiç rahatsız edilmeden ve konforundan bir şey eksiltmeden yaşayabilmesinin ideal olarak sunulması, site içerisinde yaşayan seçkin kişilerin, duvarların dışındaki korkulu ötekilerden kendilerini ayırdıkları bir yaşam sürmeleri içindir. Güvenliğin diğer bir yönü ise, site içinde de bireyleri önce birbirlerinden korku ve endişeye sevk etmek ve daha sonra bunlardan korumayı vaat etmektir. Tüm bu korku ve endişelerden uzak olmak aslında hayatın kendisinden uzak olup, yaşamla ve insanlarla ilişki ve mücadele gücü açısından zayıflamaktır. Sürekli kendi halinde ve kendi dertleriyle meşgul insanların

⁶²⁴ Müge İplikçi, “Hamlik Her Şeydir”, a.g.e., s. 66.

toplum olmaktan giderek uzaklaşacaklarını söylemek çok zor olmaz. İnsanların toplumsal mesele ve problemlerden tamamen arınıp yalnız kendileriyle ilgilenmeleri, onları aynı zamanda toplumun ilgisinden de uzaklaştırır ve her konuda yapayalnız ve yalıtılmış olarak yaşamak zorunda kalabilirler. Bu zorundalık insanları sayıları günden güne çoğalan kent içinde kentlerde yaşamaya yöneltebilir. Anlatıcının ifadeleriyle Baloncukkentte;

“-Baloncuklar ani patlamaları ve çılgınlıkları filtreleme özelliklerine de sahip. Böylece korkuya ve üzüntüye yol açan fiziksel etmenler geciktiriliyor ve azaltılıyor. İncelikle öğütülen görüntü ve sesler bir fon müziği gibi ölgünleşip pudralaşırken Baloncukkent sakinleri de hiç rahatsız edilmeden kitaplarını açıp okuyabiliyor, istediklerini düşünebiliyor, giyebiliyor ve yiyip içebiliyor.”⁶²⁵

Kentlerin ayrışması, mesafelerin artması, yeni kentlerin ortaya çıkışına zemin hazırlar. Yalıtılmış hayatların hüküm sürdüğü yeni kentlerde insanlar birbirleriyle temas etmeden, resmi ilişkilerle gündelik yaşamlarını doldururlar. Geleneksel yaşamın mahallesi, mahallelisi yoktur bu yeni kentlerde. İlginç isimleriyle öne çıkan yeni kentlerde, yeni yaşam tarzları, yeni ilişki biçimleri kotarılır. *Hamalık Her Şeydir* öyküsünde dile getirildiği şekliyle “amilkent, somkent, elvankent, romanskent, şankent, icatkent vb.”⁶²⁶ bunlardan sadece birkaçıdır. Güzin Aydoğan Yıldırım’ın belirlemesiyle böylesi kentlere taşınanlar “bir yandan, metropolün düzensizliğinden kaçarak kendilerine “düzen satın al[makta]”, öte yandan metropol yaşamından kopmamaktadırlar. Böyle bir yaşam onlara ötekilerle ilişkilerini belirleme özgürlüğü kazandırmaktadır.”⁶²⁷

Hayatın dinamiklerinin değişmesiyle mekânsal kurguda da değişim yaşanır. Hayat artık başka bir kulvarda ilerlemekte, yeni yaşam biçimlerini, yeni tarzları, birikimleri -ki kent mimarisi de bundan azade değildir- sahneleme uğraşındadır. Önceleri kent merkezleri revaçta iken, artık kent merkezlerinden yakın çevreye doğru

⁶²⁵ Özge Baykan, “Baloncukkent”, **a.g.e.**, s. 89.

⁶²⁶ Müge İplikçi, “Hamalık Her Şeydir”, **a.g.e.**, s. 66.

⁶²⁷ Güzin Aydoğan Yıldırım, **a.g.e.**, s. 53.

çıkma/kaçma eğilimi gözlenmektedir. Gerçeklik duygusu, kent mekânlarında çok fazla karşılaşılmak istenmeyen bir duygu halini almıştır. İnsanlık neredeyse gündelik hayatta her şeyin simülasyonu ile yaşamak zorunda kaldığından, siteler ve küçük kentler her türlü konforun sağlandığı, güvenli alanlar ve steril hayatların oluşturulduğu mekânlar olmaktadır. Geçmişin geleneksel yapılarında yaşanan gerçek hayatlar nostalji duygusuyla birlikte hiç yaşanmamış gibi kabul edilir. Oysa geçmişin gözlerden kaçırılan, nostalji denilerek yok sayılan kentleri, hayatları, davranışları bir zamanlar canlı kanlı varlık sahnesinde idiler. Artık mekânlar, davranışlar sahici gelmiyor insanlara. İnsanlar, tehlikeden, tehditten kaçarken asıl büyük tehlikenin yaklaştığının farkına varamıyorlar. *Hamlik Her Şeydir* öyküsü, geçmiş ve şimdi çatışmasını mekânlar, kentler, davranışlar etrafında tartışmaya olanak sağlamaktadır. Anlatıcı tarafından aktarıldığı şekliyle: “Deniz suyu sadece nostaljidir,” diyecekti ona, “insanlar artık havuzlarla bu işi geçiştiriyor; üstelik bir milim katetmeden evlerinden. Tehlike yok, risk yok, virüs yok, tehdit yok... Sen güven vermiyorsun artık onlara...”⁶²⁸

Metropoller sadece mekânsal farklılaşmanın zemini değildir. Bu zemin üzerinde yaşayan insanların ve kent ilişkilerinin niteliğinde de farklılaşmalar görülmüştür. Modern çağın içerisinde onlarca kent barındıran metropoller tesis ettiği ilişki biçimleri yönüyle gelenekten ayrılmıştır. Geleneğin hayat tarzı haline getirdiği ve karşılıklı güven esası üzerine kurulu, yüz yüze ilişkileri, tedirginlik, şüphe ve soğukluk sarmalında eriyip gitmektedir. Şüphesiz bunda yeni mekânsal kurgunun etkileri vardır. Ancak mekânsal kurgu ile birlikte ortaya çıkan yeni yaşama biçimi de ilişkiler üzerinde belirleyicidir. Kentin ilişkileri gerçeklikten, sanallığa doğru bir kayma yaşamaktadır. Tanımanın, bilmenin, samimi olmanın yerini sanallığın güvenli olmayan dünyası almaktadır. Sitelerin, apartmanların mekân kurmanın biricik yolu olarak gösterildiği yaşam tarzında ilişkiler önemsenmeyerek geri plana itilmektedir. Geleneğin savladığı “ev alma komşu al” düşüncesi, tersinden bir okumayla “komşu alma ev al” biçimine getirilmiştir. Kentin caddeleri, meydanları, siteleri, apartmanları birbirini tanımayan kapı komşularıyla doludur.

⁶²⁸ Müge İplikçi, “Hamlik Her Şeydir”, a.g.e., s. 66.

H. Hümeýra Şahin'in *Acaib-i Alem* öyküsünde, gündelik yaşamda gözünü ekrandan alamayan bir kahraman anlatılır. Kahraman büyülü ekranların ışıltısından bir türlü çıkamaz ve kendini, komşularını ilişkilerini, hayatı sadece seyreder. Kent yaşamında kurulan ilişkiler sosyalleşme açısından önemlidir. İnsanlar, Onun için önemli olan Baudrillard'ın dediği gibi insanın "doğruluk" ve "nesnellik" talebine uygun düşen sinema-hakikat, naklen yayın, flaş haber, foto-şok, kanıt-belge vb.'dir⁶²⁹, hayatın kendisi değildir. "O sırada önündeki ekrana düşen flash haber ikonu şursuz bakışlarını yine ele geçirdi. Yeniden ekrana gömüldü."⁶³⁰

Cemal Şakar'ın *Mutfakta Bir Öykü*'sünde ilişkilerin mekânı dijital çağın yansıması olarak gerçek mekânlardan siber mekânlara kaymıştır. Sosyalleşme, internet ortamının tanışma ve buluşma sitelerinde gerçekleşen bir olguya dönüşür. Gerçek kişiler yerine sanal kişiler ve kimlikler tercih edilir. Görsellik algısı, dokunmanın, temas etmenin, yüz yüze olmanın yerini alır. Kişi gerçekliğin pürüzlü yönlerini sanal âlemde düzelterek alıcılara sunar. Sunulanlar, olduğu gibi değil olması gerektiği gibidir. Öykünün kahramanı, modern kent yaşamına her yönüyle ayak uydurmuş, birey kimliği ile öne çıkmış Necla Hanım'dır. "Necla Hanımın masadaki akıllı telefonuna tanışmak-buluşmakla ilgili bir uygulamadan gelen bildirim sesiyle kendine gelir."⁶³¹ ifadesinden bir plaza çalışanı olan kahramanın yüz yüze ilişkilerdense sanal ilişkileri benimsediği görülebilir. Sanal âlemde onlarca seçenek arasında istediğini seçme özgürlüğünü eline geçiren birey, her akşam farklı meslek grubundan birileriyle tanışılıp buluşulur ve sanal gerçeğe dönüştürülür. Necla ve arkadaşı arasındaki şu konuşma milenyumla birlikte yükselen yeni iletişim tarzını anlatması açısından önemlidir:

"-Bu akşamki avukat, sana gelen de bankacı.

Necla kikirdiyor.

-Ben de bankacılardan gidiyorum bu ara. İki akşam önceki de bankacıydı.

Necla'nın telefonuna bildirim geliyor. Arkadaşının hemen dikkatini çekiyor.

-Ben diyor, arkadaşı, artık sadece sanal için kullanıyorum.

⁶²⁹ Jean Baurillard, **Tüketim Toplumu**, s. 27.

⁶³⁰ H. Hümeýra Şahin, "Acaib-i Alem", **a.g.e.**, s. 160.

⁶³¹ Cemal Şakar, "Mutfakta Bir Öykü", **a.g.e.**, s. 19.

Nasıl olsa bir ortamın içindeyiz... Reelden seçmek daha realistçe.
Gülüşüyorlar.”⁶³²

Teknolojik gelişmelerin etki alanı, sadece teknolojiyi ilgilendiren alanlar değildir. Toplumsal alanların tamamı teknolojik gelişmelerle farklılaşmaktadır. Geleneksel ilişki biçimleri birbiri ardına etkisini yitirirken elektronik tabanlı iletişim kanalları olan sosyal medya uygulamaları etkinliğini giderek artırmaktadır. Kemal Sayar, yeni teknolojilerin toplumsal yaşama etkilerini değerlendirdiği yazısında, yeni teknolojilerin son on beş yılda insan hayatına fazlasıyla nüfuz ettiğini ve onu derinden değiştirdiğini; bu değişimin, bilgi edinme biçimi, iş kurma şekilleri, oynanan oyunlar ve iletişim yöntemlerini geçmiş dönemlere göre farklılaştırdığını söyler.⁶³³ İnsanın oturduğu yerden, dünya ile ilişki kurmasını sağlayan internet, sunduğu görece sınırsız özgürlük ortamı dolayısıyla fazlaca rağbet görür. Bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte düşünüldüğünde, toplumsal ilişkilerin artık farklı bir platforma taşındığı görülecektir. Bu platformda farklı kimlikler, farklı profillerle olunmak istenen ideal bir tip yaratılır. Kişinin internetteki serüveni, farklı uyaranlarla büyüdüğü bir dünyaya dönüştürülür. Tarkan Barlas'ın *Öteki Dünyaya Yolculuk* öyküsünde somut, ete kemiğe bürünmüş varlıkların olmadığı, karşılaşmaların yer almadığı siber mekânda dolaşmaya başlayan bir kahramanı gündeme getirir. Kahraman, bilgisayarının başında, “başka dünyalara sihirli bir kapı açan internetin, birbirinden değişik, herkesin kendini, başkalarını anlattığı ya da aldattığı sanal sitelerde dolaşı[r]”⁶³⁴ ve kendisini avutur.

Modern çağda geleneğin örselendiği, bulunduğu konumdan indirildiği bir gerçektir. Toplumsal yaşamda geleneğin yaptırım gücünden mahrum kalma, insana değer anlamında çok şey kaybettirmiştir. Kentin yabancılardan ve ötekilerden müteşekkil yapısı mekânsal zorluklarla birleşince birbirini tanıma mümkün olmamıştır. Böylelikle kent, her türlü davranışın sergilenebildiği bir ahlaki zemin üzerinde yükselir. İlkeler, kurallar, değerler yanlış yapanlar için bir anlam ifade

⁶³² A.g.e., s. 19.

⁶³³ Kemal, Sayar, “Çok Kalabalık Ama Fazla Yalnız Siber Âlemde İnsan”, *Diyanet*, Sayı: 315 Yıl: Mart 2017, s. 8.

⁶³⁴ Tarkan Barlas, “Öteki Dünyaya Yolculuk”, *Varlık*, Sayı: 1120, Yıl: Ocak 2001 (32-35), s. 32.

etmez. Kısa yoldan mesafe alma, köşeyi dönme modern kente ait davranışlar olarak öne çıkar. Geleneğin dünyasında olumlanmadığı için kişinin tekrar etme cesaretini bulamadığı davranışları, kent ortamında herhangi bir yaptırımla karşılaşmaz. Çünkü kimsenin kimseyi tanımadığı, bir daha gör(e)meyeceği bir atmosfer yaratılmıştır kentte. Kırdan iç içe, yüz yüze ilişki kuran insanların birbirlerine yanlış yapmaları beklenemez. Ancak kente gelindiğinde oluşan yapı, insanı değer bilmez, kural tanımaz bir hale koyar. Kentin kaotik yapısı, yalnızlık ve yabancılıkla birleşince kural tanımazlık kaçınılmaz olmaktadır. Böyle bir ortamın betimlendiği Zeynep Hicret'in *Şehirler ve İnsanlar* öyküsünde kentin farklılıklarından yola çıkılarak yaratılan heterojen ortamın iç yüzü anlatıcının şu ifadeleriyle gözler önüne serilmektedir:

“Kimse diğerinin anarşist mi, yankesici mi, gizli örgütten mi, dolandırıcı mı, katil mi, ne olduğunu bilmiyor, bunun için kapılar çalınmıyor, selamlar alınmıyor, ikramlar kabul görmüyordu. Ketenpere buranın en revaçta, en zahmetsiz mesleği olup çıkmış. İnsanlar en yakınlarına bile reva görüyordu bu pis işi. En yüzü temiz dediğiniz adam, bir bakıyorsunuz, dün alığın birini nasıl kekledim, diye yanındakilere normal bir hadiseymiş gibi anlatıyor, üstelik yaptığıyla övünüyordu da. Dinleyenlerin biri de demiyordu ki ‘olmaz böyle şey, hem günah hem ayıp’, hayır, tık yok, gülüyorlar, bir gün kendi başlarına da geleceğini düşünmemeleri ne garip ama düşünemiyorlar işte.”⁶³⁵

Geçmişte evleri, ülkeleri ayıran katı, soğuk ve gerçek duvarlar, yerini sanal duvarlara bırakmıştır. Herkesin özelini kamuya açtığı, sınırlarını ifşa ettiği, görsellerini paylaştığı sanal bir duvarı var artık. İnsanlarla bir araya gelip bir şeyler anlatmaktansa sanal duvara yazmak, sanal duvarda yayınlamak daha kolay ve zahmetsiz bir eylem olarak göze çarpmaktadır. Böylece sınırlar, mesafeler hızlıca aşıldığı için insanın sosyalliği, diğer insanlarla etkileşimi önemsiz bir ayrıntıya indirgenir. Yalnızlaşan bireylerin, kendini daha çok siber mekânlara vermeleri ise gündelik yaşamda kurulmayan, düşünülmeyen ilişki biçimlerinin ortamın sağladığı

⁶³⁵ Zeynep Hicret, “Şehirler ve İnsanlar”, a.g.e., s. 138.

özgürlük duygusuyla yaşanabilmesine olanak vermektedir. En nihayetinde sanal duvarlar, siber mekânlar kendi bağı ve yalnızlarını yetiştirir. Toplumsal hayatta iki, üç kelimeye indirgenen iletişim, sanal duvarlarda uzar da uzar. Tülay Kale'nin *Quartiere Inferno Via Male* öyküsü bu anlamda sanallık gerçeklik sarkacında gerçeklik tarafında durmaktadır. Öykü, insana hakikat adına bir şey vadetmeyen sanal dünyanın gerçek dünyaya tercih edilemeyeceğini şu sözlerle aktarır: “Şimdi herkesin sanal duvarları. Senin de var, ara ara girip bakıyorum tıpkı senin gerçekliğine ve bir de sanal gerçekliğine baktığım gibi. Çok sosyal bir varlıktın sen. Yakınlık her şey demekken sosyal medyada, fiziksel ve düşünsel yakınlık hiçbir şey demektir.”⁶³⁶

Guy Debord, bu çağın “tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur...”⁶³⁷ der. Sanallık veya sanallığın yaratımı olan dünyada görsellik her şey demektir. İnsan neredeyse beş duyunun diğer dördünü de görselliğe, görmeye yüklemiş durumda olduğu için bugün işitme, tatma, dokunma, koklama eylemlerinin tamamı gözle ilgili eylemlermiş gibi bir algı oluşturulmaktadır. Gerçek dünya, neredeyse duyu organları kullanılmadan keşfedilir hale gelmiştir. Gerçek dünyanın yerini, onun görselleri aldığı anda, insanlar kopyaya, asıl gibi muamele etmeye başlarlar. Tülay Kale'nin Godard'tan alıntıladığı gibi “sinema kadınlardan daha çok sevilir” ve böylece imaj, görsel asılın yerini almış olur. Sanal dünya, sanılan dünyadır. Sınırlı olan, sınırları olan gerçeklik dünyasının yanında, sanal dünya, sınırsızlık vaadiyle yer alır. İnsanın –mı gibi yapmasından bir farkı olmayan bu durum öyküde şöyle ifade edilir:

“Her şeyin görselleştiği ve görerek algılandığı bu çağda Godard'ın lafı geldi aklıma, biz sinemayı kadınlardan daha çok sevdik, diyordu. Sen de o dünyayı seviyor ve o dünyada mutluymuş gibi oluyordun. Ölümle yüz göz olan sıradan insan evladı için sanal gerçeklik bir sınırsızlık ya da bir denklik duygusu veriyor olmalıydı.”⁶³⁸

⁶³⁶ Tülay Kale, “Quartiere Inferno Via Male”, **a.g.e.**, s. 173.

⁶³⁷ Guy Debord, **a.g.e.**, s. 33.

⁶³⁸ Tülay Kale, “Quartiere Inferno Via Male”, **a.g.e.**, s. 173.

İletişimin, internet marifetiyle farklı mecralara kayması ilişkileri de yeniden tanımlama ihtiyacını ortaya koyar. Muhatapla karşı karşıya olmadan, göz kontağı kurmadan gerçekleştirilen iletişim, bugün konforlu iletişim olarak gösterilmektedir. Duygu ve düşünce belirtisi jestler, mimikler ikonlara yenilerek tamamen kaybolma tehlikesiyle yüz yüzedir. Evde, okulda, işte gerekli olan yazma eylemine dudak büken insanlar sıra kısa mesaja geldiğinde yorulmak nedir bilmezler. Parmaklar akıllı ekranlar üzerinde adeta dans etmektedir. Ortaya çıkan gerçek, iletişimin ve ilişkinin sanallaştığı, kabuk ve öz değiştirdiğidir. *Quartiere Inferno Via Male* öyküsü, hayatları çepeçevre saran sanal dünyanın yavaş yavaş gerçeklik olarak algılanmaya başlandığını vurgular:

“Düşündüklerini birkaç saniye de olsa muhatabı olduğu gözlere bakmadan seslerle ifade eden mesajlar bu anların konforlu iletişim biçimiydi. İlkçağ insanları resimlerle anlaşma yoluna gitmişler, sonrasında yazının icadıyla bunu taşla dökmüşlerdi. Bizim de kısa mesajlarımız vardı. Bu mesajların sonuna eklenen duygusal ikonlar iletişimimizin konforunu ne de güzel dile getirirdi öyle. Gülümseme varsa her şey yolunda demektir. Ne kadar da yazmaya meraklıydı bu asrın insanı şaşılacak şeydi doğrusu.”⁶³⁹

İnternet ağının en yoğun kullanılan mecraları sosyal medya uygulamalarıdır. Toplumsal ilişkiler de artık sosyal medya üzerinden tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Hiç şüphe yoktur ki modern yaşamın ikame edilmesinde teknoloji ve teknolojik aygıtlar başat unsurdur. Bugün küçükten büyüğe herkes, cebinde küçük bir dünya ile dolaşarak, çeşitli ağlara bağlanmaktadır. Bu ağlarda günlerini gecelerini geçiren birey, “...kimin nerede olduğunu, nereleri gezdiğini, hangi mağazaya gittiğini, ne yiyip içtiğini, kimlerle oturup kalktığını adeta vecd halinde kimi zaman kızarak kimi zaman zevkle izler.”⁶⁴⁰ Siber mekânın insandan yalıtılmış koridorlarında kişi, “öfkelerini, sevincini, sevgisini “dokunmadan”, temas

⁶³⁹ A.g.e., s. 172.

⁶⁴⁰ Ercan Yıldırım, “Gözetleyen Toplum”, a.g.e., s. 55.

etmeden, yakınlaşmadan uzaktan uzağa platonik biçimde tatmin etme”⁶⁴¹ yoluna gider. Meral Afacan Bayrak’ın *Gereksiz Mutluluklar* öyküsü, sosyal medyanın dönüştürdüğü, bozduğu toplumsal ilişkilere gelenek açısından bakmayı dener. Bu bakma denemesinde insani olana küçük de olsa bir yer verilir. Geçmişte, sahip olunanların, sahip olamayanları rahatsız etmemesi için gizlenen durumların, bugün sosyal medyada hoyratça paylaşılması, kamuya mal edilmesi gelenek ve modernite çatışması tezini besler ve öyküde şöyle karşılığını bulur:

“Hep böyle midir bilmem ama, ne zaman bazı insanlar mutlu aile fotoğraflarını internet ortamında paylaşırlar içim burkulur. Bakalım herkesi böyle güzel büyük ailesi var mı? Herkese nasip etmiş mi Allah? İnsan bir kere düşünür, ben bu fotoğrafı paylaşınca ailesi olmayan biri üzülür mü?”⁶⁴²

Modern yaşam, iletişim kanallarının sayısını mümkün olduğunca fazlaştırmıştır. Özellikle internetin insana sağladığı sınırsız iletişim imkânı bunda en büyük pay sahibidir. Ancak iletişim kanallarının çoğalması insanlar arasındaki ilişkiyi artırmamış, insanı bilgisayar, tablet ve akıllı cihazlarla tek yönlü bir ilişki biçimine maruz bırakmıştır. Yüz yüze ilişkilerin ve sözün sıcaklığı, yerini internet ortamındaki sosyal medya platformlarına bırakmış gibidir. Artık konuşmanın, haber almanın, beğenmenin, beğenmemenin bilinen yön ve yöntemleri tuzla buz olmuştur. Sosyal medyada kalplemek, oklamak, beğenilerde bulunmak iletişim yeni trendi olarak ön plana çıkmış olur. Osman Cihangir’in *Üç Kuruşluk Dünya* öyküsünde bu durumu örneklenir: “Güven abi, hiçbir şey olmamış gibi adamın yanına oturdu, telefonunu çıkardı, tivitırı açtı, birkaç tiviti kalpledi, bir kaçını okladı, feyste beğenilerde bulundu...”⁶⁴³

Milenyumla birlikte değişen ve gelişen iletişim olanakları, iletişimin dilini de küresel olarak aynılaştırmıştır. Çalışma mekânlarının aynılaşması, dil ve iletişimi de

⁶⁴¹ A.g.e., s. 55.

⁶⁴² Meral Afacan Bayrak, “Gereksiz Mutluluklar”, a.g.e., s. 22.

⁶⁴³ Osman Cihangir, “Üç Kuruşluk Dünya”, *Post Öykü*, Sayı: 15, Yıl: Mart-Nisan 2017(18-26), s. 19.

aynılaştırmıştır. Bugünün çalışma alanları olarak öne çıkan yüksek katlı plazalar, kendi dil ve iletişimini, ilişki biçimini oluşturmuştur. İngilizce kökenli pek çok sözcükle harmanlanan ve plaza dili olarak adlandırılan dil, buralarda iletişimi sağlamak üzere kullanılmaktadır. Gelineen noktada plaza dilinin yeni bir iletişim ve ilişki biçimi ortaya koyduğu muhakkaktır. Kenan Biberici'nin *Proaktif İş İnsanı Ekrem'in Dedlayını* öyküsü bu yeni iletişim ve ilişki biçimini şöyle dile getirir: “Bayi toplantılarımı, piknik şöenlerimi, dernek gecelerimi, oralarda aksiyon almaları sinerjili minerjili menecmint, proaktivite, vin vin hikayelerini iyi kıyırdı. İsmine tescilli bızınıs haikularını, taşraya çıktığı pazarlama turlarının akşam sofralarında, son duble yüzünden cümleyi bağlayamadığında keşfetti.”⁶⁴⁴

Kentte her yerin kalabalıklaşması, binalarla dolması, insanı, birden çok merkezle muhatap etmiştir. Ayrıca büyümeye bağlı olarak kentin belli işlevlere göre bölümlenmesi, çalışma ve yaşama mekânlarının ayrılması, kent içi toplu ulaşımı zorunlu kılar. Bugün metropol olarak nitelendirilerek sınırları belirsiz, birbiri içine geçmiş birçok merkezi barındıran yerleşimlere ulaşmak toplu ulaşım kullanılsa dahi çeşitli nedenlerle oldukça zahmetlidir. Yolculukların uzaması sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Uzun yolculukların sıkıcı atmosferi telefon, ipod, mp3 çalar gibi teknoloji ürünü aletlerle kırılmaya çalışılır. Ancak kişi telefonla uğraşırken, kendisini iletişime kapatır, dünya ile ilişkisini keser. Etrafla ilişki kurmaktansa müzik dinleyerek veya film izleyerek vaktini geçirir. İnsanların evde, işte zaten sürekli bağlantı halinde oldukları akıllı aygıtlar, yolculukta da onları yalnız bırakmaz. Kişinin kendi içine dönmesi, yalnız kalması kent hayatında türlü engellerle karşılaştığı için mümkün olmaz. Böylelikle toplumsallık akıllı cihazlar eliyle engellenmiş olur. Zaten birey merkezli olan kent yapısı, bireyler arasındaki ilişkilere de aşılmaz duvarlar örür. Necip Tosun, *Sur Nefesi* öyküsünde kentin kaotik ortamını betimleyerek insanın, kendi hakikatine ulaşma yolunda modern yaşamın çeşitli enstrümanlarla tahkim edilen yapısını bir problem alanı olarak gösterir:

⁶⁴⁴ Kenan Biberici, “Proaktif İş İnsanı Ekrem'in Dedlayını”, *Post Öykü*, Sayı: 15, Yıl: Mart-Nisan 2017(44-48), s. 45.

“Etrafta bol bol araba kornaları. Nihayet otobüs geliyor. Biniyorum. İçi tikiş tikiş dolu. Ve bir yığın koku. Ten kokusu, çeşit çeşit parfüm kokusu. Gözlüklü gözlüksüz, genç ihtiyar sallana sallana gidiyorlar. Nefes almak için pencereyi açıyorum. Hayır, olmuyor. Dışarıdan bile boğucu bir hava geliyor. Herkes bana bakıyor, anlamsız gözlerle. Başımı cama dayıyorum. Sıkıyorum kendimi, sıkılıyorum. İlk duraktan bu yana hiç inen yok. Sanki herkes aynı yerde biniyor aynı yerde iniyor. Birbirlerine yapışarak, tutunarak yaşıyorlar. Otobüsteki yolcuların çoğu cep telefonunda bir şeyler dinliyor. Sanki çingiraklarıyla yürüyor insanlar. Evlerindeki, işyerlerindeki bilgisayarları, televizyonları, müzik sesleri yetmiyor. Yolculuklarında da yanlarına seslerini alıyorlar. Kendilerini bir an yalnız bırakmamak için, kendilerini duymamak için.”⁶⁴⁵

Kır yaşamı, yatay mimarisiyle kentin sıkışık, dikey mimarisinden ayrılır. Kente yeni gelen bir seyyar satıcının gözünden anlatılan Köksal Alver’in *Bu Başka Hesap* öyküsü, kır-kent ikilemi üzerine oturur. Anlatıcı, kentin gittikçe yükselen mekânlarına hayretle bakar ve pencerelerin kapalı oluşunu ilişkisizlik bağlamında değerlendirir. Herhangi bir olayda, müdahale etmek yerine seyirci olarak bir kitle hazır vaziyette beklemektedir. Herkesin bir diğerini yabancı gibi gördüğü kent yaşamında, karşılıksız davranış beklemek beyhudedir. Bu hengâmede sağlıklı, çıkarsız, yüz yüze iletişim kurulması mümkün değildir. Kırdan gelerek kente sonradan katılanlara, kentin ve kentlinin soğukluğu tuhaf gelecek ve kendisini yabancı gibi hissedecektir. Bunlar geleneksel yaşamda, olması mümkün olmayan davranışlardır. Geleneğin bakış açısında insan hayatın en önemli varlığı olarak kabul edilmekte ve ona göre muamele edilmektedir. Ancak öyküde geleneksel yaşamı temsil eden kıra ve kırın ilişkilerine karşı konumlanmış kent ilişkileri eleştiriler eşliğinde şöyle anlatılır:

“...ben görmedim birbirinin üstüne abanmış göklere kafa tutan binalar, görmedim bu kadar çok açılmayan pencere kapı, görmedim seyretmeye meraklı bu kadar adam, duymadım bu türlü konuşmalar, bir başka diyara düştüm ben belli, yabancısıyım bu türlü debelenen ama el uzatılmayan adamların bu bakışların bu gülüşlerin bu sözlerin, el atmak istiyorum ama bilmiyorum ne yapacağımı, hem engelliyorlar baksanıza, durun diyorlar dokunmayın belki zarar veririz, ambulans denen bir şey geçiyor herkesin

⁶⁴⁵ Necip Tosun, “Sur Nefesi”, *İtibar*, Sayı: 55, Yıl: Nisan 2016 (19-22), s. 22.

sözlerinde bilmiyorum, doktor diyorlar bilmiyorum, acil diyorlar bilmiyorum.”⁶⁴⁶

İnsan ve ilişkileri bugünün dünyasında daha önceki hiçbir dönemde olmadığı kadar çelişkiler barındırmaktadır. Kent ortamı, birbiri arasında uçurum derecesinde farklılık olan hayatların zeminidir. Her türlü imkânın sunulduğu rezidanslar, lüks siteler, imkânsızlıktan dökülen gecekonducularla yan yanalık gösterebilmektedir. Bir tarafta açlıktan ölen insanların olduğu mekânlar, bir tarafta beş yıldızlı tatillerde açık büfelere saldıran insanlar. Bunlar arasında insan ve insana ait gerçeklikler, kitle iletişim araçlarıyla görseelliğin, gösterinin bir parçası olarak sunulur. Yani başımızda patlayan bombalar, ölen insanlar pek az kişinin ilgi ve dikkatini çeker. Bu sebeple ölümler, savaşlar sürerken insanın zevki ve sefası da sürer. İnsanların duyarsızlığı o derece artmıştır ki, plajda bir ölüm olayı yaşanmakta, ölümün üstüne bir örtü çekilerek eğlence kaldığı yerden devam etmektedir. Modern yaşamın sloganı “show must go on”dur, yani eğlence ne olursa olsun sürmelidir. Ölümler, açlıklar, savaşlar gösteri sonucunda sıradanlaştırılmıştır. Hayatın olağan akışının böyle olması gerektiği zihinlere işlenmiştir. Geleneksel yapının belki de en güçlü yönü ilişkileriyken modernite ilişkileri sıfır noktasına indirmiştir. Kişi, tek kişilik âleminde sınırsızca tüketecek, diğerleriyle resmi ilişkiler dışında ilişki kurmayacaktır. Köksal Alver’in *Bu Başka Hesap* öyküsü, bugünün insan ve ilişkiler gerçekliğini yaşanan zıtlıklarla birlikte dile getirmektedir. Öykü düzleminde savaş, ölüm, açlık gibi yaşanan gerçekliklerin sürekli gösterimi ile önemsizleştirilerek, insanın bunlara adeta körlükle bakması olması gerekenmiş gibi gösterilir:

“Bilmiyorum dedi genç, ben yeni döndüm tatilden. Tatilden yeni döndüm ve görmedim orada ölümler, güpegündüz yere yığılmalar. Evet vardı belki ölecekmiş gibi yemeler dağ gibi kahvaltı sofralarından, akıllara durgunluk, gönle ve göze hoşnutluk veren o binbir çeşit yemeklerden, görülmemiş ülkelerin tadılmamış tatlılarından, yazın kavuruculuğuna inat yalanan, kaşıklanan dondurmalarından. Geçirmeler vardı, şişmiş karınların nasıl indirileceğini ve yeniden nasıl doldurulacağını merak edenler vardı

⁶⁴⁶ Köksal Alver, “Bu Başka Hesap”, a.g.e., s. 27.

tabi. Ha bir de ölümler vardı elbette televizyonlarda, dizilerde, haberlerde. Koltukta izlenen ölümler. Bombalar vardı, komşu bir ülkenin başına inen bombalar ve bombaların kustuğu ölümler vardı. Ama koltuktaydık sonunda, sehpa içkiler, mezeler, cüzdanlarımızda birçok bankanın verdiği ve en çok taksit yapılan kredi kartları. Elimizde kumanda. Olmuyordu tabi, içimiz kaldırmıyordu. Şimdi güneşin pırıl pırıl olduğu bu cennet ülkede başka, uzak cehennemlere bakıp daralmalar, bunalmalar. Olmuyordu. Onun için yoktu böyle yığılmalar. Görmedim böyle gülerken ve cep telefonu sağı sola emirler yağdırırken yere çakılmalar.”⁶⁴⁷

Guy Debord, *Gösteri Toplumu*'nda hüküm süren yaşamı bütün biçimleriyle bir gösteri olarak nitelendirmiştir.⁶⁴⁸ Gösteri ve görsellik kent mekânlarının vazgeçilmezidir. İnsan, zaman ve mekân gösterinin bir parçası ise bu gösteriyi izleyen seyirciler elbette olacaktır. Ancak içinde bulunulan zaman diliminin her eylemi ve durumu görmeye indirgemesi, eylemleri ve durumları görsellikle değerlendirmesi seyretmeyi başlı başına bir iş haline getirmiştir. Kent yaşamı her an her şeyi izleyen, gözleyen seyircilerle doludur. Olup biten hiçbir şey seyirci için önemsizdir, önemli olan seyretme eyleminin kendisidir. Tuncay Günaydın'ın Seyirci öyküsü seyir toplumunun hal-i pür melalini şu cümlelerle özetler: “Bir ömrü seyrederek geçiren toplulukların yaşadığı bir çağa denk gelmek de yazgıdır. Seyreden insanlardan seyreden kalabalıklara dönüşen bir tür esirlik bu. Bir tür ahir zaman köleliği. Çoğu zaman dikkat kesildiğini sanan, ama çoğunlukla seyirci olmaktan öteye gidemeyen yanılığlar bütünü olmuş durumda hayatlar.”⁶⁴⁹

Kent, kalabalığı ve buna bağlı olarak yaşanan olayların çeşitliliği ile gündemdedir. Kazalar ve hastalıklar dolayısıyla, siren sesleri kentin doğal seslerinden birisi olmuştur. Zira bunca kalabalığın kazalara zemin oluşturmaması düşünülemez. Bugün kentte yaşanan ortam, görsellik üzerinden tanımlanabilir. Kentte oluşabilecek her durum, insanlara görsel açıdan malzeme oluşturmaktadır. İnsani durumlarda bile hemen herkes sinema seyircisi gibi pozisyon almakta, son teknoloji aygıtlarına başvurup çeşitli sebeplerle olanı biteni kayıt altına almaktadır.

⁶⁴⁷ A.g.e., s. 28.

⁶⁴⁸ Guy Debord, a.g.e., s. 35.

⁶⁴⁹ Tuncay Günaydın, “Seyirci”, *Post Öykü*, Sayı: 5, Yıl: Temmuz- Ağustos 2015(30-33), s. 30.

İnsan unsuru, bu olaylar arasında önemsiz olmayan bir figüre dönüşmüştür. Yardım etmek, hayat kurtarmak ikinci plana itilmiştir. Bütün bunlar, toplumsal ilişkilerdeki önceliklerin değiştiği gerçeğinin göstergesidir. İnsanlar kendi aralarında sürekli ilişkilerin bozulmaya yüz tuttuğundan, kimsenin kimseye yardım etmediğinden dem vururken, oluşabilecek ilk olayda teknolojik cihazlarına sarılıp olayı görselleştirmek kaygısına düşerler. *Bu Başka Hesap* öyküsünde toplumsal ilişkilerin görselliğe kurban edilişi, çelişkiler üzerinden şu alıntıyla aktarılır:

“Kalabalığın kara bulutlar gibi ağırlaştığını, ağır ağır büyüdüğünü gördüm. İnsanların bir halka yaparak konuşma kervanına katılmalarına baktım.

Sürekli konuşuyorlardı. Kuşlar uçup duruyordu tepelerinde, kelimededen, cümleden olma kuşlar. Cep telefonları vardı hepsinin. Sürekli konuşuyorlardı. Bir olayı cep telefonunun kamerasına kaydediyordu. Belki bir televizyona yüksek bir fiyata satmayı düşünüyordu, belki arkadaşına göndermeyi.

Konuşuluyordu adamın başında, ama el atılmıyordu.”⁶⁵⁰

Kentte yaşanan mekânsal ayrışma ister istemez kentli davranışlarına da etki edecektir. Kimsenin birbirini tanımadığı ortamı imleyen kent, ilişkileri de geleneksel bağlamından koparmıştır. Teknolojik imkânlar ulaşımı inanılmaz şekilde kolay ve hızlı hale getirirken, insanlar arasındaki mesafeler hiç kapanmayacak bir uzaklık halini almıştır. Kalabalıklar içinde hayat süren insanlar giderek daha da yalnızlaşmaktadır. Elde, cepte sürekli bulunan akıllı aletlerin de yardımıyla susmak yeni ilişki ve iletişim biçiminin adı olmaktadır. Evde aile bireyleri, işyerinde, yeme içme mekânlarında arkadaşlar gittikçe birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Sibel Eraslan’ın *Hotel California* öyküsünde değişen ilişki biçimleri ve değişmeyen yalnızlığı şu cümlelerle anlatılıyor:

⁶⁵⁰ A.g.e., s. 28.

“Her şey kopuk kopuk bu kentte. Herkesin sırtı birbirine dönük. Zaman, keskin bir bıçak gibi hızla ortadan ikiye kesip biçiyor her anlık akışında, herkesi... Tüm gidiş gelişlerimde biraz daha parçalanarak, biraz daha kopup ayrılarak küçültsem de kendimi. Her saat biraz daha batsam içime doğru... Yine de bitmiyorum işte tam olarak. Bitemiyorum. Susa susa. Geri çekile çekile. Kaçına kaçına. İtina ede ede. Kibar mesafeler boyunca uzaklaşarak ve yalnızlaşarak... Buharlaşıncaya kadar belki, gıdım gıdım bir parçalanış. Patlamış bir vitrayın rengârenk, bıçkın parçaları gibiyiz bu şehirde hepimiz... Yalnızız ileriye doğru.”⁶⁵¹

Kent, mekâna etki ettiği gibi mekânda yaşanan ilişkilere de etki eder. İnsan, mekân ve zamanın etkisiyle değişir, dönüşür. Toplumsal ilişkiler modern kentte hiç olmadığı kadar farklılaşmıştır. Aile kurumu, temelinden sarsılmaktadır. Geleneksel yaşantıda el üstünde tutulan büyükler, modern yaşantıda ya evlerinde yalnızlığa mahkûm edilmekte ya da huzur bulsunlar diyerek huzurevlerine gönderilmektedir. Telaşlı yanıyla insani olanı görmezden gelen, dışlayan bir yaşantının hüküm sürdüğü kentlerde, iletişimin en asgarisi ile idare edilmektedir. Gelenek, az da olsa hayatta kalan ihtiyar nineler, dedeler eliyle yaşatılmaktadır. Sahici tavırlar, insana önem verme gibi değerler, geleneksel ilişki biçimlerinde öne çıkarılır. Ahmet Özdemir’in *Geçmiş Zamanın Hikayesi*’nde insan, ister istemez geçmiş zaman, şimdiki zaman kıyasına girer. Çünkü hem ikili, hem de toplumsal ilişkiler geçmiş zamanda daha sağlam bir zemin üzerinde boy atıp gelişmiştir. Bugün, bir diğerine, bir tebessümün bile çok görüldüğü anlayış, modern yaşantının insana armağanıdır. Öyküdeki anlatıcı tarafından geçmiş ve şimdinin davranış modelleri şu cümlelerle karşılaştırılır: “Oğulları huzurlu muydu bilemem ama Halime Nine gerçekten huzurluydu be evlat. Her sabah penceresinin kenarına oturup tespah çekerdi. Gelen geçene gülümserdi. Ama sokaktan geçenlerin herhalde çok aceleleri vardı ki ona bir tebessüm edecek vakti bile bulamazlardı.”⁶⁵²

Kentleşme olgusu, kentleri ve insanları değiştirmiştir. Kentlerin olabildiğince büyümeleri mekânsal ve ilişkiler anlamında mesafeleri artırmıştır. Bugün insanların çok büyük bir bölümü kentleri mesken tutmuşlardır. Kent ev duygusuna, samimi

⁶⁵¹ Sibel Eraslan, “Hotel California”, *İtibar*, Sayı: 41, Yıl: Şubat 2015 (20-22), s. 22.

⁶⁵² Ahmet Özdemir, “Geçmiş Zamanın Hikâyesi”, *Türk Dili*, Sayı: 598, Yıl: Ekim 2001 (500-501), s. 501.

ilişkilere yabancı olan mekânın adıdır. Geleneksel yaşamın devam ettiği zamanlarda hayatlarını büyük evlerde geçiren insanlar, kentlerin hormonlu bir şekilde büyümesiyle hem evlerini hem de ilişkilerini terk ederek, kentin kutu gibi konutlarına sığınmak zorunda kaldılar. Ebeveyn ise ne kent ortamının soğukluğuna alışabilmiş, ne de çocuklarının yanına sığabilmiştir. Toplumsal ilişkilerin biçimi ve niteliği, aile içi ilişkilerden başlayarak değişir. Kamil Yeşil'in *Kendisi Kalarak* öyküsü, kentlerde bir türlü kendisi kalamayan ve geleneksel yaşamın simgesi olan ev metaforuyla küçülen ilişkiler için şu cümleleri sarf eder: "Üç oda bir salon nelerine yetmiyor. Bir odalık hayat onlarınki. İnsan üç odalı bir evi neden ister. Hayat bir odaya sığmaz da ondan. Artık o zamanlar geçti. Çocuklar için ayrı, misafir için ayrı, kendileri için ayrı bir odaya ihtiyaç kalmadı. Ne misafir var ne çocuklar."⁶⁵³

⁶⁵³ Kâmil Yeşil, "Kendisi Kalarak", **a.g.e.**, s. 50.

SONUÇ

Michel Foucault içinde bulunduğumuz dönemi “mekân dönemi” olarak adlandırmaktadır. İnsan için olmazsa olmaz bir vasata, yani var oluşa karşılık gelen mekân, zamanın üzerine düşülmüş belirteçlerdir. İnsanın hangi zamanda, ne yaptığı mekân eliyle tespit edilir.

Barınaktan eve, köyden kasabaya ve şehre mekânı yapan insandır. Mekânı insanın yaptığı doğrudur ancak sarkacın diğer tarafında bir yönüyle mekân da insanı yapar. Mekâna ait hususiyetler insan davranışlarını etkiler. İnsan, mekân duygusundan bağımsız olarak kendini tarif edemez. Zaman üzerindeki eylemler, mekânla tamamlanır.

İnsan, toplum, medeniyet mekânı biçimlendirir, bu biçimlendirmede insan ve toplum tarafından vücuda getirilen medeniyetin yansımaları mekânda görünür kılınır. Bir toplumu, bir medeniyeti en iyi anlatan şehirleridir. Şehirlerin oluşturulma biçiminden, medeniyetin insanı ve evreni anlama biçimine bir yol bulunabilir.

Tüm dünyada, aydınlanma öncesine kadar dünyayı ve mekânı algılama şekilleri neredeyse farklılık göstermemekteydi. Aydınlanma ile birlikte Tanrı ile insanın konumunu değiştiren ve sürekli değişimle anılan bir dünya doğmuş oldu. Geleneksel dünyanın her şeyi olması gerektiği yere koyan ve o oranda değer veren anlayışı yerle bir edildi. Geleneksel dünyanın kendi medeniyet perspektifi ışığında yüzyıllardır oluşturduğu kent ve toplum düşüncesi, aydınlanma sonrası Batı’da ortaya çıkan sanayileşme dönemiyle büyük bir kırılmaya uğradı. Tanrı ile insanın konumunu, önem sırasını değiştiren modernist tavır, bu dönemde insanı, inancı, ilişkileri kendi tek tipçi, seri üretim tarzından hareketle yeniden tanımladı.

Modern kentler, her şeyin merkezine insanı koyan bir anlayışın ürünüdür. Modern dünyada üretim ilişkileri başkalaşmıştır. Geleneksel dünyada üreten ve

ürettikleriyle yetinen insan tipi gitmiş, yerine kendini üretmekten çok tüketimle tanımlayan insanı tipi gelmiştir. Bu süreç insanın üretime yabancılaştığı kaotik bir dönemin habercisi olmuştur. Daha çok iktisadi alanı ilgilendiren bir mesele gibi görünmesine rağmen üretim ilişkilerindeki farklılık yeni bir hayat tarzının da başlangıcı olmuştur.

Türkiye’de sosyal değişimin tarihine bakıldığında, Tanzimat dönemi önemli bir noktayı işaret eder. Bu dönemde, Batı merkezli bir çağdaşlaşma projesinin kendi aydınlarımız, sanatçılarımız eliyle topluma benimsetilmesi çabalarına tanıklık edilir. Sosyal değişimin sanata, edebiyata yansıyan yüzünde, sanat ve edebiyatın yenilikleri benimsetme yolunda araç olarak kullanılması gündemdedir. Türk edebiyatına henüz o dönemde giren edebi türler, bir başka yenilik mecraı olan gazetelerle halka tanıtılır. Sanat, görüntüde bir imkânlar dünyası olan modernliği, onun getirdiği bunalımları, açmazları anlama ve anlamlandırma yolundaki çabalardan biri olarak kullanılır. Hikâyenin –short story anlamında-, romanın, tiyatronun, denemenin, makalenin edebi âlemimize girişine, sosyal değişimin ifade vasıtalarına etkisi gözüyle bakılmalıdır.

Hikâye esasında Türk edebiyatında tahkiye geleneğine yaslanması bakımından destan, masal, efsane gibi eski ve köklü bir türdür. Yenilik çabaları ile ve toplumsal değişimin hikâyeye yansımaları, 1796/97 yılında yazılan *Muhayyelat-ı Aziz Efendi*, 1870 yılında yazılmaya başlanan *Letaif-i Rivayat* ve 1871 yılında yazılan *Müsameretname* adlı ilk eserlerde kısmi de olsa görülür. Ardından gelen *Küçük Şeyler* (1892) örneği bu çabayı daha vurgulu hale getirir.

İlk örneklerde türle ilgili bazı noktalarda henüz her şey netleşmemiştir. Anlatıya bağlı her tür için hikâyeye sözcüğünün kullanılmasından kaynaklı karmaşa uzunca bir süre devam eder. Ayrıca teknik bakımdan Batıya yaklaşılmaya rağmen içerik bakımından eskide kalma ikilemi ilk örneklerin bir sorunu olarak gösterilebilir. Teknik anlamda Batı’daki örneklerine -short story- en çok benzeyen *Küçük Şeyler*’dir. Bu eserle batılı anlamda (kısa) hikâyeye önemli ölçüde yaklaşılmış olur.

Daha *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* 1796/97 hikâyesinde, o güne kadar pek konu edilmeyen şehre ait dikkatlerin, değişimlerin ipuçları verilir. Diğer örneklerde de

hikâyenin şehri, kendisine mekân olarak seçtiği ve bu şehrin de çoğunlukla İstanbul olduğu görülür.

Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati topluluklarının hikâyelerinde de şehir ve İstanbul gerçeği değişmez. Milli Edebiyat döneminde Ömer Seyfettin hikâyenin mekânını Balkan coğrafyasına doğru götürür. Cumhuriyet döneminde ise köy, bilinçli bir tercihle bazı öykülere mekân olarak seçilir.

Burada hikâyeye mekân olarak genellikle şehrin seçilmesi, şehrin tüm unsurlarıyla hikâyede boy göstereceği anlamına gelmez. Çoğu örnekte, seçilen mekânın bir dekor olmanın ötesine geçmediği, mekândaki değişime, değişimin kahramanlar üzerindeki etkisine girilmediği gözlenir.

1950’li yıllar sosyal değişimin yoğun yaşandığı yıllardır. Bu yoğunluğun arka planında küresel ve yerel ölçekte olup biten birtakım gelişmelerin payı vardır. Neredeyse otuz yıl arayla yaşanan iki dünya savaşı, toplu ölümler, savaşın yıkıcı etkileri, ekonomik bunalımlar ve sosyal alandaki bazı etkenler dünya genelini etkileyen bazı gelişmelerdir. Türkiye’de ise uzun yıllardır süren tek parti döneminin biterek Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi, bu vesileyle birçok alanda yapılan kalkınma hamleleri, tarımda makineleşme, köyden kentlere doğru yoğun göç hareketinin başlaması gibi gelişmeler birçok alanda değişimin tetikleyicisi olmuştur.

1950’lerde köyden kente göçün o zamana kadar görülmemiş bir hıza ulaşması, kentlerin yapısını, işleyişini değiştirmiştir. Göçle birlikte ne kent eski kent, ne de göç eden insan eski insandır. Bu bağlamda kentleşme ve kentlileşme olguları tartışılmaya başlanır. Kentlerde olup bitenlerin edebiyata, hikâyeye, romana ve diğer türlere yansımama olasılığı yoktur. Hikâyenin öyküleşmesi için de aynı süreci beklemek gerekecektir. Hikâyenin öyküleşmesi sürecinde Sait Faik önemli bir noktada durmaktadır. 1930’larda başladığı öykü serüveniyle Sait Faik, kentin küçük, önemsiz insanlarını odağına alan, olaya dayanmayan, şiirle hikâyenin iç içe geçtiği bir anlatım imkânı geliştirir. Bu anlayışla küçük, basit şeyleri öyküleyerek zengin bir kent portresi sunar.

Bu gelişmelerin yaşandığı 1950’li yıllarda kent, kentleşme, kentlileşme izlekleri hikâyeciler için önemli bir beslenme kaynağı olur. Öykü için problem alanı

olan kentin ve insanın değişen yüzü eş zamanlı olarak hikâye edilir. İnsanın değişen yüzünde ise inanç, değerler ve ilişkiler gizlidir. Mekân özü itibariyle değiştiren dönüştüren bir figürdür. Eski Alman şehirlerinden Hansa'nın şehir girişine asılan “*kent havası özgür kılar*” sözü, kentin değiştiren/dönüştüren karakterini örnekleme açısından önemlidir.

İnsan, inancıyla, ilişkileriyle, yaşadığı mekânla insandır. Toplumsal yapıyı oluşturan katmanlardaki en küçük değişiklik elbette ki insanı, inancını, ilişkilerini ve yaşadığı mekânı etkileyecektir. 1950 sonrasının değişen ortamında kent havasını alarak özgürleşen, birey olma sürecine giren insanın kent karşısındaki durumu öykülere konu edilir. İnanç, inançsızlık, çaresizlik, bunalım, yabancılaşma duyguları kentle ilişkilendirilerek verilir.

1960 ve 1970'lerde kentleşme hızının katlanarak devam etmesi, insan ve toplumun hayatında karmaşaya yol açar. Kentlerin kaotik ortamı öyküde karşılığını çok çabuk bulacaktır. Bireyin bunalımları, cinsellik, kuralların sorgulanması, yalnızlık, hiçlik duygusu, entelektüel krizler bu dönem öykülerinin temel izlekleri olarak belirir.

Askeri bir müdahalenin yaşandığı 1980'ler, bu müdahalenin gölgesinde geçer. İhtilal dönemindeki baskı, şiddet, yasaklar, depolitizasyon ve despotizm süreci, bireysel hak ihlalleri, karamsarlık öykülerde kendisine yer bulur. Ancak ihtilalin de etkisiyle hayatın diğer alanlarında yaşanan durgunluk öyküde de yaşanır.

Durgunluk döneminden çıkış için 1990'ları beklemek gerekecektir. 1990'lardaki görece özgürlük ortamı öykücüler için de bir çıkış kapısı olarak aralanır. Bu çıkış kapılarından birisi ve belki de en önemlisi hiç şüphesiz dergilerdir. Çünkü dergi, bir dönemin duygu ve düşünce dünyasını canlı bir biçimde yansıtması açısından önemli bir kaynaktır. Denilebilir ki hayatın ve edebiyatın dinamizmi kitaplar yerine dergilerle daha etkili biçimde aktarılır. Dergilerin nicelik bakımından artışı, yazsalar bile kendilerine yazma mecrayı bulamayan genç öykücüler için bulunmaz bir imkândır. Baskı döneminde kapanan dergilerin yavaş yavaş açılması, genç isimlerin bu dergilere öykülerini göndermesi bu alandaki hareketliliği artırır. Ardından hem öykü dergileri hem de öyküye yer veren dergiler yurdun dört bir

köşesinden ses vermeye başlarlar. Özellikle 90'ların ikinci yarısından sonra öykü en ilgi çeken türlerden birisi haline gelir. Genç öykücülerin sayısındaki artış öyküdeki canlılığı belirginleştirir. Farklı arayışlar, farklı dergiler etrafında toplanan genç öykücüler tarafından öykünün imkânları çerçevesinde dile getirilir. Dikkat çekici bir diğer durum ise pek çok öykücünün gelişim sürecinin önce dergi sonra öykü kitabı şeklinde bir sıra izlemesidir. Önce dergilere gönderilip yayımlanan öyküler daha sonra yazarları tarafından kitaplaştırılmıştır.

21. yüzyıla adım attığımız 2000'ler radikal dönüşümlerin dönemidir. Pek çok alanda önceki dönemlerle kıyaslanmayacak değişimler görülür. Dergi ve öykü dünyasında 90'ların ikinci yarısında başlayan canlanma 2000'li yıllarda da devam eder. Öykü türü özelinde dergiler öykü türünün gelişimine büyük katkılar sunarlar. Bu anlamda öykü türünün nabızı dergilerde atmaktadır denilebilir. İnternetin de kullanılmasıyla dergiler açısından daha geniş okuyucu kitlesine seslenebilme olanağı ortaya çıkmış olur.

2000 sonrasındaki Türk öykücülüğüne dergiler üzerinden bakma olanağı sunan bu çalışmada **Dergâh (1990-)**, **Hece Öykü (2004-)**, **İtibar (2011-)**, **Karabatak (2012-)**, **Post Öykü (2014-)**, **Türk Dili (1951-)**, **Varlık (1933)**, **Adam Öykü (1995-2005)** ve **Notos Öykü (2006)** dergileri esas alınmıştır. Bu dergilerden bazıları, sadece öykü dergisi olmasıyla, bazıları da öyküye sıklıkla yer vermesi dolayısıyla incelenmek üzere seçilmiş dergilerdir. Bununla birlikte, bu dergilerin seçilmesinde Türkiye gerçeğinden hareket edilerek, iki farklı dünya görüşünün temsilcileri olmalarının payı büyüktür. Böylelikle aynı sorunsalı iki farklı görüş çerçevesinde değerlendirme imkânı elde edilmiştir.

2000'ler, bilgi ve iletişimde teknoloji kaynaklı dönüşümün yaşanması dolayısıyla dikkat çekicidir. 2000 ve sonrası insanın inancıyla, ilişkileriyle, mekânlarıyla farklılaşmasında kritik bir eşiktir. Dolayısıyla bu dönem, yeni bir insan tipolojisiyle karşı karşıya olunduğu ve bu tipolojinin yaşanan değişim dönüşüm ortamında ortaya çıktığı ve bunun insan, inanç, kent ilişkileri bağlamında öykülere yansdığı gerçeğinden hareketle seçilmiştir.

Milenyumdaki toplumsal değişimin hızı gerçekten baş döndürücüdür. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler ilgili, ilgisiz birçok alana da sirayet etmiştir. Bilginin dünya genelinde çok hızlı çevrimi, özellikle iletişim araçlarındaki çeşitliliğin artması, sadece radyo ve televizyon tecrübesi olan insanı, tanımı gerçekten zor bir durumla karşı karşıya bırakır. Bu dönemde, yeni bir insanla ve birbirinden karmaşık yeni ilişki biçimleriyle karşılaşılır.

Türkiye'nin modernleşme süreci, birbiri içine geçmiş birçok dinamiğin etkisiyle sosyo–mekânsal değişmelerin de sürecidir. Ev ve konaktan apartmana, apartmandan siteye, siteden uydu kentlere, cam binalara, rezidanslara geçiş bu dinamikler eşliğinde değerlendirilmelidir. Çünkü değişen salt mekân değil, insan ve insana ait gerçekliklerdir.

2000 sonrasında, kentteki insan, apartman, cam bina, gökdelen, rezidans, güvenli site, avm sayısı gibi değişkenlere bakıldığında, önceki dönemlerle kıyas kabul etmeyen sonuçlarla karşı karşıya olduğu anlaşılır. Aynı şekilde insanda ve kentte yaşanan değişimlerle inancın gündelik hayatın pratiklerine olan etkisinde bir azalmanın yaşandığı, ilişkilerin resmileştiği, yüz yüzelikten çıkıp sanallaştığı yapılan birçok araştırmanın verileriyle doğrulanmıştır. Bütün bu sonuçlar bizi insanın önceki dönemlerden farklı bir yerde, farklı bir anlayışla konumlandığı gerçeğine götürür.

2000 sonrasında öyküsünde, yeni insana dair dikkat çekici birçok noktaya temas edildiği görülür. Yüzyıllar boyu geleneğin gölgesi altında inancıyla, ilişkileriyle sakin, dingin bir hayat yaşayan insan modernite ile şekillendirilen kent ortamında farklılaşır. Modernite sınırları keskin hatlarla belirlenmiş bir mekân anlayışını, bir hayat tarzını insana dayatır. Bugün bu mekân anlayışı, dünya nüfusunun çoğunluğu metropollerde yaşadığı için evrensel bir gerçeklik halini almıştır.

Modern anlamda var olma süreci, geleneğin biçimlendirdiği yaşamdan ayrılığın farkına varıldığından bu yana, insanın aklını çelmektedir. Yüzyıllar boyu değişmeden korunan ve yaşanan geleneksel unsurlar bozulmaya başlarken, modernleşme, özgürlüğü, macerayı, yaratıcılığı, özne olmayı, ilerlemeyi, yeni bir yaşamı, mutluluğu vaat eder.

İnsanın değişimi, insanı yapan unsurların da değişimidir. İnanç bu unsurların belki de en baş aktörüdür. İncanın farklılaşması, zayıflaması, gündemden düşmesi bağlamında dünyeviliğe olan vurgusuyla sekülerleşme kavramı önemli bir yer tutar. Sekülerleşme, modernite ile etkinliği artan ve özellikle sanayileşme dönemi toplumlarının dini dokudan uzaklaştırılması çerçevesinde ele alınan bir kavramdır. 2000 sonrası öykülerinin bazı kahramanları belirgin biçimde dünyevileşmeyi yaşayan ve bundan zevk alan kişilerdir. Elbette bu kahramanlar yaşanan bir gerçekliğin yansıması olarak vardrlar. İnsan inancı, mekânları ve ilişkileriyle bir bütünlük içindedir. Bu bütünlükte değiştirici ve dönüştürücü güç insandır. Ancak insan dönüşü yine kendisine olacak şekilde zaman ve mekân faktörlerine bağlı olarak değişimi üzerinde en çok hissedendir. 2000 sonrası insanının mekân anlayışı ve mekânları değişmiştir. Değişimin en büyük etkisi şüphesiz yine insanın, inancına ve ilişkilerine yöneliktir. Yaşanan zamanlar, vakit geçirilen mekânlar dünyeviliğin farklı yönlerini tamamlayıcı unsurlarla bezenmiştir. Böylesi çeldiricilerle dolu bir karmaşık atmosferde insanın geleneksel dünya ile olan bağı mutlak surette zayıflamaya yüz tutar. Öykü kahramanlarının eylemleri üzerinden zamanın izleri okunabilmektedir. Gelenekle ve değerlerle bağını koparmış kahramanlar kent mekânlarında –apartman katları, siteler, rezidanslar, cam binalar, gökdelenler- yabancılaşmayı, yalnızlığı ve bunalımı yaşamaktadırlar. Yaşama ve çalışma mekânı olarak seçilen yerler modern yaşamın başat mekânlarıdır. Bu durum Japon yönetmen Akira Kurosawa'nın *Dersu Uzala* filminde geçen “–insan bir kutuda nasıl oturabilir ki?” sorusu, bugünün insanının yaşam formunu temsil eden, yaşama ve çalışmanın iç içe geçtiği 1+1 veya 1+0 dairelerde –özellikle ev değildir- gelenekle bağ kurmak, apartman veya site hayatında birincil, yüz yüze ilişkiler geliştirmek nasıl mümkün olabilecektir sorusunu akla getirir.

Modern hayat bütün enstrümanlarıyla geleneğin karşısında yerini alır ve yeni bir hayat teklifiyle insanın yanındaymış izlenimini uyandırır. İnsana çeşitli ambalajlarla sunulan metropolleşme, tüketim kültürü, sekülerleşme, teknolojik devrim gibi eşlikçilerle küresel bir hastalık halinde ilerlemektedir. Gelenek, insanı, hakikati içkin olan kendi öz varlığına davet ederken, modern hayat an'a yaptığı vurguyla bu daveti engelleyen duvarlar inşa eder. Duvarların görünümleri farklı olsa

da ortak noktası, insanı, eşya ve tabiatla kurduğu/kurabileceği sahici ilişkilerden uzağa düşürmektir. Modern kentlerin karnaval havasını andıran ortamı, insanı, bu değerlerin tamamına yabancılaştırır. Eşya ve tabiat ile sahici ilişkiler kuran insan, kuralsızlığın, yabancılaşmanın, bunalımın derin kuyularına düşmeyecek, kendini değersiz hissetmeyecek ve inanç problemi yaşamayacaktır.

Kent ilişkileri denilince akla, öncelikle insanın kendisiyle, eşiyile, çocuklarıyla ardından çevre ve toplumla kurduğu ilişkiler ağı gelmelidir. Modernleşme süreci bu ilişkiler ağını da kökünden sarsmıştır. İnternetin yaygınlaşmasıyla sosyal ağlar ilişkilerin yeni mekânları olarak öne çıkarlar. Birçok insan siber mekânda sosyal ağları kullanarak yeni arkadaş, eş, çevre edinme deneyimini yaşar. İnsanın kendine, topluma yabancılaşması, toplumsal normları genel geçer normlar olarak görmemesi, bizi, bu sarsılmanın nedenlerinin modernleşme sürecinden bağımsız düşünülemediği noktasına götürür.

Sonuç olarak pek çok öykücü 2000 sonrasında kente ait dikkatler ışığında kentleşme, kentlileşme sorunsalına eğilir. Bu sorunsal çerçevesinde insana, inanca ve ilişkilerine de sıklıkla yer verilir. Nicelik itibariyle bu sorunsalın muhafazakâr kimliği öne çıkan ve *Dergâh*, *Hece Öykü*, *İtibar*, *Karabatak*, *Post Öykü* gibi dergilerde yazan öykücüler tarafından daha sık gündeme getirildiği, yaşanan gerçekliğin kendisini öyküde bir şekilde var kıldığı söylenebilir. Sol düşüncenin öncelikleri etrafında bir yayın çizgisi geliştiren ve devam ettiren *Varlık*, *Adam Öykü*, *Notos Öykü* dergilerinde ise bu sorunsalın daha az dile getirildiği göze çarpar. Ancak insan, inanç ve kent ilişkileri bağlamında öykülerde dile getirilen gerçekliklerin daha çok şikâyet noktasında yoğunlaştığı da ortak bir nokta olarak göze çarpmaktadır.

Bu çalışmanın öykü özelinde edebiyatın, insan, inanç ve ilişkiler özelinde sosyoloji ve psikolojinin, kente bakan yönüyle mimarının kesişim noktasında bulunması açısından önem arz ettiği düşüncesindeyiz. Birden çok disiplinin işin içine girmesi, olaylara o disiplinlerin gözlüğüyle, ilkeleriyle bakma olanağını bize sunar. Bu ve benzeri çalışmaların sayısındaki artış edebiyatı, edebi eserleri farklı disiplinlerle birlikte karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirebilme imkânı vermesi açısından önemlidir. Ayrıca *Dergâh*, *Hece Öykü*, *İtibar*, *Karabatak*, *Post Öykü*, *Türk Dili*, *Varlık*, *Adam Öykü*, *Notos Öykü* dergilerinin 2000 sonrasındaki tüm öykü

varlığının taranması ve insan, inanç ve kent ilişkileri bağlamında ele alınması çalışmanın önemli bir başka yönüdür. 2000 sonrasının öyküsüne bir de insan, inanç ve kent ilişkileri bağlamında bakmanın bundan sonraki çalışmalara farklı bir alan açacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Abacı, Tahir: “Sevgilim İnternet”, **Adam Öykü**, Sayı: 48, Yıl: Eylül-Ekim 2003, s. 44-48.
- Ahmet Cevizci: **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Akça, Mehmet Muharrem: “Can Sıkıcı Bir Öykü”, **Hece Öykü**, Sayı: 72 Yıl: Aralık 2015-Ocak 2016, s. 171-173.
- Alay, Okan: “Yaşama Yakın”, **Hece Öykü**, Sayı: 28 Yıl: Ağustos-Eylül 2008, s. 134-138.
- Alsaç, Üstün: **Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Altan, Mehtap: “Def”, **İtibar**, Sayı: 57 Yıl: Haziran 2016, s. 26-28.
- Altuğ, Fatih: “A”: “1950 Kuşağı” Öyküsünün İlk Harfi, **Adam Öykü**, Sayı:42 Yıl: Eylül-Ekim 2002, s. 100-113.

- Alver, Köksal: “Bu Başka Hesap”, **Hece Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Şubat-Mart-2006, s. 26-29.
- Alver, Köksal: “Her Siteye Bir Dede”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014, s. 24-28.
- Alver, Köksal: “Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, **İdeal Kent Dergisi**, Sayı: 2, Adamor Yayın, Ankara, 2010, s. 116-139.
- Alver, Köksal: “Öyküde Mekân, Mekânda Öykü”, **Hece Öykü**, Sayı: 17, Yıl: Ekim-Kasım 2006, s. 37-42.
- Alver, Köksal: **Steril Hayatlar**, Hece Yayınları, Ankara, 2010.
- Andı, M. Fatih: **Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri: Mustafa Sami Efendi ve Avrupa Risalesi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Andı, M. Fatih: “Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek: Modern Kent ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt’ın Şiiri”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Bahar 2013, s. 79-92.
- Aral, İnci: “Şeyler ve Düşler”, **Adam Öykü**, Sayı: 31, Yıl: Kasım-Aralık 2000, s. 53-58.

- Aral, İnci: **Anlar, İzler, Tutkular**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004.
- Arendt, Hannah: **Geçmişle Gelecek Arasında**, çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Aristoteles: **Politika**, çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 2. Bsk., İstanbul, 1983.
- Armağan, Mustafa: **Gelenek**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- Arslan, Mustafa: “Postmodern Çağda Medya ve Yeni Kimlikler”, **Diyanet**, Sayı: 296 Yıl: Ağustos 2015, s. 12-16.
- Arslaner, Dilek: “Kırmızıya Çalan Koltuk”, **Hece Öykü**, Sayı: 143, Yıl: Nisan-Mayıs 2006, s. 35-37.
- Asaf, Özdemir: **Dünya Kaçtı Gözüme**, Yuvarlak Masa Yayınları, İstanbul, 1955.
- Aslıpek, Özlem: “Anne Olmak”, **Dergâh**, Sayı: 291, Yıl: Mayıs 2014, s. 8.
- Aydın, Dicle-Uysal, Mehmet: “Kent Dokusu, Dinî Mekân ve Sosyal İletişim Bağlamında Bir Stüdyo Deneyimi”, **1. Ulusal Cami Mimarisi**

Sempozyumu, İstanbul, 2-5 Ekim 2012,
s. 351-360.

Aytaç, Ömer:

“Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel
Coğrafyası”, **Fırat Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, Yıl:
2007, s. 199-226.

Bachelard, Gaston:

Mekânın Poetikası, çev.: A.
Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul,
2013.

Baday, Ömür Nihal:

Modern Kent Mekanlarında Mahallenin
Konumu, **Selçuk Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek
Lisans Tezi**, Konya, 2011.

Bal, Hüseyin:

Kent Sosyolojisi, Turhan Kitabevi,
Ankara, 1999.

Barak, Burhan:

“Yaz Geldi mi”, **Dergâh**, Sayı: 293, Yıl:
Temmuz 2014, s. 5-6.

Baran, Murat:

“Avrupa’da Gelişen Modernlik Ve
Modernleşme Anlayışları ve Bu
Anlayışların Türkiye’ye Yansımalarına
Tarihi, Sosyolojik Açıdan Bir Bakış”,
Turkish Studies, Volume 8/11, Fall
2013, s. 55-79.

Barbarosoğlu, Nalan:

“Yağmur Temizliği”, **Hece Öykü**, Sayı:
1, Yıl: Şubat-Mart 2004, s. 34-40.

- Barlas, Tarkan: “Öteki Dünyaya Yolculuk”, **Varlık**, Sayı: 1120, Yıl: Ocak 2001, s. 32-35.
- Barthes, Roland: **Anlatuların Yapısal Çözümlemesine Giriş**, çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Başarslan, Suzan Nur: “Nurettin Efendi’nin Anahtar Bahçesi”, **Dergâh**, Sayı: 297, Yıl: Kasım 2014, s. 7-8.
- Batar, Emine: “Çelişki”, **İtibar**, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016, s. 23-24.
- Batı, Uğur: “Kentin Postmodernitesi: Postmodern Tüketim Kültürü Işığında Hedonik Bir Biçim Olarak Kent Tasarımı”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Güncesi**, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: Ocak 2008, s. 1-18.
- Baudelaire, Charles: **Modern Hayatın Ressamı**, çev.: Ali Berktaş, İletişim Yayınları, 7. Bsk., İstanbul, 2013.
- Baudrillard, Jean: **Simülakrlar ve Simülasyon**, çev.: Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Baudrillard, Jean: **Tam Ekran**, çev.: Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

- Baudrillard, Jean: **Tüketim Toplumu**, çev.: Hazal Deliçaylı, Ayrıntı Yayınları, 3. Bsk., İstanbul, 2008.
- Bauman, Zygmunt: **Modernlik ve Müphemlik**, çev.: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bayazıt, Erdem: **Şiirler**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- Baykan, Özge: “Baloncuk Kent”, **Notos Öykü**, Sayı: 26, Yıl: Şubat-Mart 2011, s. 88-89.
- Bayrak, Meral Afacan: “Gereksiz Mutluluklar”, **İtibar**, Sayı: 16, Yıl: Ocak 2013, s. 22-24.
- Bayzat, Özlem: “El”, **Dergâh**, Sayı: 286, Yıl: Aralık 2013, s. 8-9.
- Bear, Ayten Coşkunoglu: “Kayısı Ağacı”, **Türk Dili**, Sayı: 597, Yıl: Eylül 2001, s. 289-291.
- Begeç, Hasan: “Yükseklik, Yüksek Olma ve Yüksek Yapıların Gelişimi”, **Ege Mimarlık**, Sayı: 67, Yıl: Ekim 2008, s. 10-15.
- Begel, Egon Ernest: “Kentlerin Doğuşu”, **Cogito**, çev.: Özden Arıkan, Sayı: 8, Yıl: Yaz 1996.

- Benjamin, Walter: **Pasajlar**, çev.: Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2002.
- Berger, Peter L.: **Dinin Sosyal Gerçekliği**, çev.: Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993.
- Berger, Peter L.: “Dini Kurumlar”, çev.: Adil Çiftçi, **D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: IX, Yıl: 1995, s. 425-465.
- Berger, Peter L.: **Kutsal Şemsiye**, çev.: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000.
- Berman, Marshall: **Katı olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, 16. Bsk., İstanbul, 2013.
- Biberici, Kenan: “Proaktif İş İnsanı Ekrem’in Dedlayını”, **Post Öykü**, Sayı: 15, Yıl: Mart-Nisan 2017, s. 44-48.
- Bilgin, Abdulcelil: “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”, **Anemon MŞÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, Yıl: Aralık 2014, s.75-84.
- Bloch, Marc: **Feodal Toplum**, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

- Bookchin, Murray: **Kentsiz Kentleşme**, çev.: Burak Özyakın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bozkurt, Nejat: **Sanat ve Estetik Kuramları**, Sarmal Yayınevi, 2. Bsk., İstanbul, 1995.
- Bumin, Kürşat: **Demokrasi Arayışında Kent**, İz Yayınları, İstanbul, 1998.
- Bumin, Tülin: **Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza**, Yapı Kredi Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2010.
- Burcu, Ebru: “Ömer Seyfettin’den ‘Millî Benliğe Dönüş’ Çağrısı: Primo Türk Çocuğu”, **Bilig**, Sayı: 30, Yıl: Yaz 2004, s. 141-149.
- Camus, Albert: **Defterler 1**, çev.: Ümit Moran Altan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2002.
- Can, Bilal: “Kapitalist Evrede Mekân ve Mekânın Anlamının İncitilmesi”, **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı I**, Kütahya, 2015, s. 123-132.
- Certau, Michel De: **Gündelik Hayatın Keşfi- I**, çev.: Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2008.

- Chittick, William: **S. Hüseyin Nasr'ın Temel Düşünceleri**, çev. Nurullah Koltaş, İnsan Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2012.
- Cihangir, Osman: “Üç Kuruşluk Dünya”, **Post Öykü**, Sayı: 15, Yıl: Mart-Nisan 2017, s. 18-26.
- Coşkun, Ali: **Din, Toplum ve Kültür**, der. ve çev.: İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Coşkun, Sezai: “Modern Kent ve Yabancılaşma Bağlamında Erdem Bayazıt'ın Şiiri”, **Turkish Studies**, Volume 4/8, Fall 2009. s. 917-948.
- Çalışkan, Sevdâ: “Kısa Öykü Tekniği”, **Çağdaş Türk Dili**, Sayı: 77-78, Yıl: Temmuz-Ağustos 1994, s. 38-45.
- Çetin, Halis: “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, **Doğu Batı**, Sayı: 25, Yıl: Kasım, Aralık, Ocak 2003-2004, s. 13.
- Çizgen, Nevval: **Kent ve Kültür**, Say Yayınları, İstanbul, 1994.
- Çubukçu, Elvan: “Eskatalogyanın Ehemmiyetsiz Birkaç Sayfası”, **Varlık**, Sayı: 1244, Yıl: Mayıs 2011, s. 51-56.

- Çubukçu, İbrahim Agâh: “Kültürümüzde Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 30, Sayı:1, Yıl: 1988, s. 131-141.
- Debord, Guy: **Gösteri Toplumu**, çev.: Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Dellaoğlu, Besim F.: “Kent Özeninin Evidir”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, Yayına Hazırlayan: Firdevs Gümüšoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001.
- Demir, Ayşe: **Mekânın Hikâyesi-Hikâyenin Mekânı**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Devrim, Jan: “Güzel Bir Bahçe”, **Hece Öykü**, Sayı: 2, Yıl: Nisan-Mayıs 2004, s. 38-42.
- Dinçer, Yüksel: **Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması**, Sivil toplum İçin Kent, Siyaset ve Demokrasi Semineri, Demokrasi Kitaplığı, Vadi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Dirlikyapan, Jale Özata: **Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı**, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- Divleli, Melek Kutlu: “Geçmişten Günümüze Cami Mimarisinde Etkin Güç Olarak Dönemsel Aktörler”, **1. Ulusal Cami**

- Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012, s. 105-114.
- Doğan, Erkan: **Kentlileşen Efendiler**, Ortak Yayınları, İstanbul, 1980.
- Doğan, M. Buğra: “Modern Bir Aşk Masalı”, **Dergâh**, Sayı: 279, Yıl: Mayıs 2013, s. 5-7.
- Doyran, Gencay: “Bellek Kürtağı”, **Notos Öykü**, Sayı: 10, Yıl: Haziran Temmuz 2008, s. 125-127.
- Dönmez, Ömer Faruk: “Ortaya Karışık”, **Hece Öykü**, Sayı: 30, Yıl: Aralık 2007-Ocak 2008, s. 22-30.
- Durman, Gülçin: “Maradona”, **Dergâh**, Sayı: 274, Yıl: Aralık 2012, s. 5-8.
- Durmaz, Gül: “Türk Edebiyatında Hikâye Dergileri Üzerine Bir İnceleme (1927-2010)”, **M.S.G.S.Ü Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2012.
- Elçi, Handan İnci: **Roman ve Mekân: Türk Romanında Ev**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.
- Eraslan, Sibel: “Hotel California”, **İtibar**, Sayı: 41, Yıl: Şubat 2015, s. 20-22.
- Erdentuğ, Nermin: **Sosyal Adalet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

- Ergül, Hakan: “Kupa Kızı”, **Notos Öykü**, Sayı: 24, Yıl: Ekim-Kasım 2010, s. 78-81.
- Erkan, Rüstem: **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2002.
- Ersoy, Mehmet Akif: **Safahat**, haz. : M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Ertuğrul, Aykut: “Yok Kimse Yok”, **İtibar**, Sayı: 19, Yıl: Nisan 2013, s. 20-21.
- Ertuş, Ayşe: “Ayla Kutlu’nun Öykülerinde Mekân”, **Turkish Studies**, Volume 9/3, Winter 2014, s. 695-714.
- Ertürk, Hasan: **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1997.
- Evcı, Görkem: “Kafes”, **Dergâh**, Sayı: 250, Yıl: Aralık 2010, s. 5-7.
- Freyer, Hans: **Sosyolojiye Giriş**, çev.: Nermin Abadan, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963.
- Gasset, Ortega Y.: **İnsan ve Herkes**, çev.: Neyire Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gemici, Mukadder: “İsteksiz Semazen”, **Dergâh**, Sayı: 291 Yıl: Mayıs 2014, s. 5-7.

- Gemici, Mukadder: “Bilmek ile Bulmak”, **Dergâh**, Sayı: 290
Yıl: Nisan 2014, s. 7-8.
- Gemili, Volkan: “Akademik Âlemde Bir Yazarın Hiçlik
Paradoksları”, **Dergâh**, Sayı: 297, Yıl:
Kasım 2014, s. 5-7.
- Gezeroğlu, Senem: “Kaçamak”, **Hece Öykü**, Sayı: 58, Yıl:
Ağustos-Eylül 2013, s. 64-67.
- Giddens, Anthony: **Modernite ve Bireysel Kimlik**, çev.:
Ümit Tatlıcan, Say Yayıncılık, İstanbul,
2010.
- Giddens, Anthony: “Elimizden Kaçıp Giden Dünya, çev.:
Osman Akınhay, Alfa Yayınları,
İstanbul, 2000.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, Yay. Haz.: Hüseyin Özel,
Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara,
2000.
- Gideon, Sjoberg: “Preindustrial City” **Sanayi Öncesi
Kenti**, çev.: Bülent Duru, Ayten Alkan,
20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları,
Ankara, 2002.
- Gimpel, Jean: **Ortaçağda Endüstri Devrimi**, çev.:
Nazım Özüaydın, Tübitak Yayınları,
Ankara, 1997.

- Gordon, Marshall: **Sosyoloji Sözlüğü**, çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Göçgün, Önder: **Ziya Paşa**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Göka, Şenol: **İnsan ve Mekân**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001.
- Göregenli, Melek: **Çevre Psikolojisi İnsan Mekân İlişkileri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Gül, Fikri: “Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce hayatındaki Yansımaları”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 18, Yıl: 2014, s. 27-32.
- Gümüş, Semih: **Öykünün Kedi Gözü**, Can Yayınları, İstanbul, 2012.
- Günaydın, Tuncay: “Seyirci”, **Post Öykü**, Sayı: 5, Yıl: Temmuz- Ağustos 2015, s. 30-33.
- Gündüzöz, İlker: “Bir Senaryo Çerçevesinde Metropol Belediye Kavramı ve Fayda/Maliyet Analizi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, Yıl: Ocak 2012, s. 43-70.

- Gürbilek, Nurdan: **Vitrinde Yaşamak**, Metis Yayınları, 8. Bsk., İstanbul, 2016.
- Gürdamur, Emin: “Allah’ın Yazıları”, **Hece Öykü**, Sayı: 74, Yıl: Nisan-Mayıs 2016, s. 140-143.
- Habermas, Jürgen: “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, çev.: Güleğül Naliş, **Postmodernizm**, Haz.: Necmi Zeka, K1Y1 Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 1994.
- Harmancı, Abdullah: “Kanatsız Kapılar”, **Hece Öykü**, Sayı: 75, Yıl: Haziran-Temmuz 2016, s. 13-17.
- Harmancı, Mehmet: “Kargaşadan Kavramsala Kısa Öykü”, **Konya Öykü Günleri I: TYB Konya Öykü Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Ed.: Mehmet Harmancı, Konya, 2004.
- Harvey, David: **Sosyal Adalet ve Şehir**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Hatt, Paul-Reis, Albert J.: **Kentsel Yerleşimlerin Tarihi**, çev.: Bülent Duru, Ayten Alkan, 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları, Ankara, 2002.
- Helle, Hans Jürgen: “Kentlileşmiş İnsan”, çev.: Zeynep Aygen, **Cogito**, Sayı: 8, İstanbul, 1996.
- Hicret, Zeynep: “Ağaçtaki Adam”, **Hece Öykü**, Sayı: 33, Yıl: Haziran Temmuz 2009, s. 148-151.

- Hicret, Zeynep: “Şehirler ve İnsanlar, **Hece Öykü**, Sayı: 36, Yıl: Aralık 2009-Ocak 2010, s. 136-139.
- Huot, J. L.- Thalmann, J. P.- Valbelle, D.: **Kentlerin Doğuşu**, çev.: Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Isparta, İsmail: “Güvercinler”, **İtibar**, Sayı: 22 Yıl: Temmuz 2013, s. 18-19.
- Işık, Ali: “Unutulan”, **Hece Öykü**, Sayı: 54, Yıl: Aralık 2012-Ocak 2013, s. 61-65.
- İbn-i Haldun: **Mukaddime**, çev.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988.
- İleri, Selim: “Türk Öykücülüğünün Ana Çizgileri”, **Türk Dili Dergisi**, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 286, Yıl: Temmuz 1975, s. 2-29.
- İnsel, Ahmet: “Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak”, **Birikim**, Sayı: 123, Yıl: Temmuz 1999, s. 23-25.
- İplikçi, Müge: “Hamlık Her Şeydir”, **Notos Öykü**, Sayı: 8, Yıl: Şubat-Mart 2008, s. 62-67.
- İpşiroğlu, Zehra: “Duvarlar ve Cüceler”, **Adam Öykü**, Sayı: 51, Yıl: Mart-Nisan 2004, s. 76-80.

- İşbir, Eyüp G.: **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi**, AİTİA Yayını, Ankara, 1982.
- K, M.: “Gül ve Diken”, **Dergâh**, Sayı: 283, Yıl: Eylül 2013, s. 23.
- K, M.: “Hayat Bizi Dinliyor”, **Dergâh**, Sayı: 271, Yıl: Eylül 2012, s. 23.
- Kahraman, Ahmet: **Dinler Tarihi**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kale, Tülay: “Quartiere Inferno Via Male”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015, s. 172-175.
- Kaplan, Mehmet: **Şiir Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981.
- Karabulut, Özcan: “Çağımızın Öyküsüne Bakış”, <http://www.dergi.havuz.de/001-OCAK-SUBAT-2009/ozcan-karabulut.html>, Erişim Tarihi: 17.07.2015.
- Karabulut, Özcan: “Öykü Dergilerinden Öykü Günlerine Öykünün Yaşamımızdaki Yeri”, **Adam Öykü**, Sayı: 46, Yıl: Mayıs-Haziran 2003, s. 98-108.

- Karacan, Ahmet: “Yeni Yüzüm”, **Hece Öykü**, Sayı: 72, Yıl: Aralık 2015, s. 159-162.
- Karagöz, Erkan: “Kılık Değiştirmiş Bir Prens”, **Notos Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Aralık 2008-Ocak 2009, s. 97-100.
- Karagülle, Ayşegül Elif- Çaycı, Berk: “Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma”, **TOJDAC**, January 2014 Volume: 4, Issue:1, s. 1-9.
- Karataş, Temel: “Müşteri Memnuniyeti”, **Hece Öykü**, Sayı: 16, Yıl: Ağustos-Eylül 2006, s. 38-39.
- Karatepe, Mihriban İnan: “Leo”, **İtibar**, Sayı: 18, Yıl: Mart 2013, s. 20-21.
- Karatepe, Mihriban İnan: “Allah Canımı Alsa da Kurtulsam”, **İtibar**, Sayı: 12, Yıl: Eylül 2012, s. 21-22.
- Kaya, Erol: **Kentleşme ve Kentlileşme**, İlke Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kekeç, Ahmet: “Beyaz”, **İtibar**, Sayı: 3, Yıl: Aralık 2011, s. 15-16.
- Keleş, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, T.D.K Yayınları, Ankara, 1980.

- Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- Kıray, Mübeccel B.: **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.
- Kızılçelik, Sezgin ve Erjem, Yaşar: **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Atilla Kitabevi 2. Bsk., Ankara, 1994.
- Kızılçelik, Sezgin: “Postmodernizm: “Modernizm Projesine” Bir Başkaldırı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 30, Yıl: Eylül-Ekim 1994, s. 86-96.
- Kirazoğlu, Mahmut Sami: “Cami Mimarisinde Anlatım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012, s. 29-41.
- Koca, Osman: “Karı da Karı Ha”, **Hece Öykü**, Sayı: 34, Yıl: Ağustos-Eylül 2009, s. 130-135.
- Kocabıçak, Gülben: “Tomris Uyar’ın “*Gülümsemeyi Unutma*” Öyküsünde Cinsiyetlenmiş Kentsel Mekânlar”, **TÜCAUM VIII**, Coğrafya Kongresi Bildirisi, Ankara, 2014, s. 371-375.
- Kocaman, Nurcan: “Düğme”, **Dergâh**, Sayı: 311, Yıl: Ocak 2016, s. 7-8.

- Koçak, Hüseyin: “Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi II**, 2011, s. 259-269.
- Koçak, Mesut: “Mavi Bir Gök Dilemiştin Oysa Sen”, **Dergâh**, Sayı: 239, Yıl: Ocak 2010, s. 5-8.
- Korkmaz, Ramazan: **Romanda Mekânın Poetiği**, Edebiyat ve Dil Yazıları, der.: S. Eker, A. Külahlıoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.
- Krech, David- Crutchfield, Richard S.: **Sosyal Psikoloji**, çev.: Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Kurt, Merve Koçak: “Mayıs’ın Sardunya Kırmızısı”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014, s. 36-39.
- Kurtuluş, Hatice: “Mimarlığın Sosyolojisine Dair Bir Tartışma İçin Üç Başlık”, <http://www.mekanar.com/tr/yazi-arşiv-2009/makale/mimarlığın-sosyolojisine-dair-bir-tartışma-için-üç-başlık-hatice-kurtuluş.html>, Erişim Tarihi: 08.12.2016.
- Kut, Serhat: “Sibermekanın Gerçekliği”, <https://www.academia.edu/389859/Siber>

- mekanın_Gercekliği, Erişim Tarihi: 08.09.2017., Erişim Tarihi: 08.03.2017.
- Kutlu, Mustafa: **Vatan Yahut İnternet**, Dergâh Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2016.
- Kurter, Hikmet: “Ölü Leylek”, **Türk Dili**, Sayı: 118, Yıl: Ocak-Şubat 2007, s. 85-86.
- Lefebvre, Henri: **Mekânın Üretimi**, çev.: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Lekesiz, Ömer: “Öykücülüğümüzde Dönemler”, **Hece Dergisi**, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı Sayı: 46-47, Yıl: Ekim-Kasım 2000, s. 18-26.
- M.F.Ö: “Mecburen”, <http://www.sarkisarki.com/mazhar-fuat-ozkan-mfo-mecburen>
Erişim Tarihi: 10.02.2017.
- May, Rollo: **Kendini Arayan İnsan**, çev.: Ayşen Karpat, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Menteşe, Oya Batum: “Edebiyat Nedir?”, **Littera Edebiyat Yazıları**, cilt 22, Yıl: Mayıs 2008, s. 49-56.
- Meriç, Nevin: **Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen**

- Kentte Dinî Hayat**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Mumford, Lewis: **Tarih Boyunca Kent -Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği-**, çev.: Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Nar, Mehmet Şükrü: “Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 37, Yıl: Nisan 2015, s. 941-954.
- Narlı, Mehmet: “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 7, Yıl: Mayıs 2002, s. 91-106.
- Narlı, Mehmet: **Şiir ve Mekân: Cumhuriyet dönemi (1920-1950) Türk şiirinde şiir-mekân ilişkisi**, Hece Yayınları, Ankara, 2007.
- Narlı, Mehmet: “Zaman Kaybolmaz” Mekânlaşarak Yaşamak, **Türk Dili**, Sayı: 747, Yıl: Mart 2014, s. 77-80.
- Nasr, Seyid Hüseyin: **İslâm- İdealler ve Gerçekler**, çev.: Ahmet Özel, İstanbul 1985.
- Nasr, Seyyid Hüseyin: **Bilgi ve Kutsal**, çev.: Yusuf Yazar, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.

- Nurata, Betül: “İnsansız Bir Uçak Kadar Yalnızdım Düşümde”, **İtibar**, Sayı: 44, Yıl: Mayıs 2015, s. 30-31.
- Okan, Oya-Ertürk Recep: “Geçmişten Geleceğe Türk Kenti”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt:3, Sayı:9, Yıl:2004, s. 193-203.
- Okay, Adil: “Küreselleşme Kısacasında Kentler”, **Özgür Haber**, 13.07.2005.
- Okay, Orhan: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.
- Okay, Orhan: **Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.
- Oktay, Ahmet: **Metropol ve İmgelem**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.
- Oktay, Tarkan: “Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri”, **Strategic Public Management Journal (SPMJ)**, Issue No: 4, November 2016, pp. 49-71.
- Ökten, Saadettin: **Bir Şehir Kurmak**, haz.: Aynur Can, Mahmut Doğan, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.

- Ökten, Sadettin:“ “Cami Üzerine Genel Düşünceler”, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, İstanbul, 2-5 Ekim 2012, s. 143-148.
- Öndeş, Gündüz: **Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği**, İ.T.Ü Matbaası, İstanbul, 1972.
- Önel, Ahmet: “Bibliyografya”, **Varlık**, Sayı: 1172, Yıl: Mayıs 2005, s. 32-36.
- Önertoy, Olcay: “Cumhuriyet Döneminde Öykü”, **Çağdaş Türk Edebiyatı**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1998.
- Örgen, Ertan: **Kahramanmaraş Öykü Günleri**, haz.: Duran Boz, Erdoğan Aydoğan, Öncü Basımevi, Ankara, 2010.
- Özarkıçça, Barlas: “Mavi Yosun Apartmanı”, **Varlık**, Sayı: 1147, Yıl: Nisan 2003, s. 57-62.
- Özbek, Setenay: “Çizginin Ötesinde”, **Adam Öykü**, Sayı: 48, Yıl: Eylül-Ekim 2003, s. 152-155.
- Özçelikçi, Fikri: “Hayat Güzel”, **Hece Öykü**, Sayı: 58, Yıl: Ağustos-Eylül 2013, s. 37-42.
- Özdemir, Ahmet: “Geçmiş Zamanın Hikâyesi”, **Türk Dili**, Sayı: 598, Yıl: Ekim 2001, s. 500-501.

- Özdenören, Rasim: **Ruhun Malzemeleri**, İz Yayınları, İstanbul, 1997.
- Özel, Sevgi: “Islığımı Geri Ver”, **Adam Öykü**, Sayı: 55, Yıl: Kasım-Aralık 2004, s. 64-69.
- Özer, İnan: **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2004.
- Özgül, M. Kayahan: “Hikâyenin Romanı”, **Hece Dergisi**, Sayı: 46-47, Yıl: Ekim-Kasım 2000, s. 31-39.
- Özsaray, Yunus Emre: “Postmodern Büyü”, **İtibar**, Sayı: 47, Yıl: Ağustos 2015, s. 31-33.
- Peker, Hüseyin: “Suçlularda Dini Davranışlar”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 1990, s. 93-123.
- Ramazanoğlu, Yıldız: “Film Seyreden Kadınlar”, **İtibar**, Sayı: 37, Yıl: Ekim 2014, s. 20-22.
- Randall, William L.: **Bizi ‘Biz’ Yapan Hikâyeler**, çev.: Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Robbins, Kevin: **İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası**, çev.: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

- Sancak, Jale: “Bıçkın Melek ve Küçük, Önemsiz Bir Kayboluş”, **Adam Öykü**, Sayı: 34, Yıl: Mayıs-Haziran 2001, s. 102-107.
- Sarı, Ahmet: “Odradek”, **Hece Öykü**, Sayı: 28, Yıl: Ağustos-Eylül 2008, s. 71-72.
- Sartre, Jean Paul: **Varoluşçuluk**, çev.: Asım Bezirci, Say Yayınları, 12. Bsk., İstanbul, 1996.
- Sencer, Yakut: **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.
- Sennet, Richard: **Gözün Vicdanı**, çev.: S. Sertabiboğlu, C. Kurultay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Sennet, Richard: **Kamusal İnsanın Çöküşü**, çev.: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 4. Bsk., İstanbul 2013.
- Sennet, Richard: **Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Şehir**, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 4. Bsk., İstanbul, 2011.
- Sevinç, Akın: “Durup Dururken”, **Varlık**, Sayı: 1130, Yıl: Kasım 2011, s. 36-38.
- Sezal, İhsan: **Kentleşme**, Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul, 1992.

- Shils, Edward: “Gelenek”, çev.: Hüsamettin Arslan, **Doğu Batı**, Sayı: 25, Yıl: Kasım, Aralık, Ocak 2003-2004, s. 101-129.
- Simmel, Georg: **Bireysellik ve Kültür**, çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Simmel, Georg: **Modern Kültürde Çatışma**, çev.: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Solak, Ömer: **Türk Öykücülüğü İncelemeleri I**, Tablet Kitabevi, Konya, 2009.
- Sönmez, Bülent: **Modern Batı Düşüncesi Hıristiyanlık ve Din Algısı**, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Su, Hüseyin: “Kendini Arayan Ben’in Öyküleri”, **Hece**, Sayı: 97, Yıl: Ocak 2005, s. 440-445.
- Su, Süreyya: “Postmodern Dönem Semptomları”, **Birikim**, Sayı: 74, Yıl: Haziran 1995, s. 46-49.
- Suğur, Serap, Suğur, Nadir: “Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş”, **Çağdaş Yaşam, Çağdaş İnsan**, der.: Gürhan Can, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s. 17-30.

- Suher, Hande: “Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları”, **Türkiye’de Kentleşme**, ed.: Suher, Giritlioğlu, Erkut, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 1995.
- Süngü, Güray: “Yağmacılar”, **İtibar**, Sayı: 52, Yıl: Ocak 2016, s. 42.
- Süngü, Güray: “Ne Yaptığımı Biliyorsun”, **Hece Öykü**, Sayı: 38, Yıl: Nisan-Mayıs 2010, s. 15-21.
- Şahin, H. Hümeyra: “Acaib-i Âlem”, **Hece Öykü**, Sayı: 55, Yıl: Şubat-Mart-2013, s. 159-161.
- Şahin, H. Hümeyra: “Para Kokusu”, **Hece Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Şubat-Mart-2006, s. 137-139.
- Şahin, Veysel: “Ferit Edgü’nün “Yolcu” Adlı Küçürek Öyküsünde Yurtsuzluk İtkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2/2, Yıl: Haziran 2014, s. 234-242.
- Şakar, Cemal: “İhtilaç”, **Hece Öykü**, Sayı: 1, Yıl: Şubat-Mart 2004, s. 30-33.
- Şakar, Cemal: “İslamcı Öykünün Gelenek ve Modernite Arasındaki Salınımı”, **Post Öykü**, Sayı: 31, Yıl: Kasım-Aralık 2016, s. 38-48.

- Şakar, Cemal: “Kılıç”, **İtibar**, Sayı: 12, Yıl: Eylül 2012, s. 11-12.
- Şakar, Cemal: “The Mahrem Palace”, **Hece Öykü**, Sayı: 65, Yıl: Ekim-Kasım 2014, s. 10-12.
- Şakar, Cemal: “Bir Tıp”, **İtibar**, Sayı: 11, Yıl: Ağustos 2012, s. 14-16.
- Şakar, Cemal: “Kader Ânı”, **İtibar**, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016, s. 14-15.
- Şakar, Cemal: “Mutfakta Bir Öykü”, **İtibar**, Sayı: 52, Yıl: Ocak 2016, s. 18-20.
- Şakar, Cemal: “Fısıltı”, **Türk Dili**, Sayı: 751, Yıl: Temmuz 2014, s. 23-25.
- Şerbetçi, Zerrin: “Hediye”, **Dergâh**, Sayı: 296, Yıl: Ekim 2014, s. 5-7.
- Şevki, Abdullah: “Girememek”, **Hece Öykü**, Sayı: 22, Yıl: Ağustos-Eylül 2007, s. 29-36.
- Talu, Nilüfer: “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 2, Yıl: 2010, s.141-171.

- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Bsk., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **Beş Şehir**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- Tatlıoğlu, Kasım: “Kentleşme Sürecinde Değer Yargılarında ve İnsan İlişkilerinde Görülen Değişmelerin Suç Ve Şiddet Bağlamında Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)”, **Geçmişten Günümüze Canik**, Canik Belediyesi Yayınları, Samsun, 2015.
- Taş, Murat: “Dünya Boş Değilmiş”, **Hece Öykü**, Sayı: 61, Yıl: Nisan Mayıs 2014, s. 46-47.
- TDK, Türkçe Sözlük: TDK Yayınları, Ankara, 1988.
- Teber, Serol: **İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş**, Papirüs Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tezcan, Eda: “Ağlama Sofia”, **Dergâh**, Sayı: 286, Yıl: Aralık 2013, s. 5-7.
- Tezcan, Eda: “Mümin Bey Apartmanı”, **Dergâh**, Sayı: 295, Yıl: Eylül 2014, s. 5-7.

- Tezcan, Eda: “Sütlü Kahve”, **Dergâh**, Sayı: 299, Yıl: Ocak 2015, s. 5-6.
- Tiken, Servet: “Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Erzurum, 2011.
- Tofler, Alvin: **Üçüncü Dalga**, çev.: Ali Seden, Altın Kitaplar, İstanbul, 1996.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan: “Özgün Delikanlı”, **Türk Dili**, Sayı: 759, Yıl: Mart 2015, s. 55-61.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç: **Sanat Nedir?**, çev.: Buradan Dural, Şule Yayınları, İstanbul, 1992.
- Toros, Halime: “Ab-ı Hayat”, **Türk Dili**, Sayı: 735, Yıl: Mart 2013, s. 16-22.
- Toros, Halime: “Son Bakışta Aşk”, **Türk Dili**, Sayı: 747, Yıl: Mart 2014, s. 12-13.
- Tosun, Necip: **Günümüz Öyküsü**, Dedalus Kitap, İstanbul, 2015.
- Tosun, Necip: “Gogol’un Palto’sundan Çıkmak Ya da Palto’yu Çalmak”, <http://tosunnecip.blogcu.com/gogol-un-palto-sundan-cikmak-ya-da-palto-yu->

calmak/11249645, Erişim Tarihi:
05.07.2015.

Tosun, Necip: “1970’ten Günümüze Türk öykücülüğü”,
[http://tosunnecip.blogcu.com/1970-ten-
gunumuze-turk-oykuculugu/1673356](http://tosunnecip.blogcu.com/1970-ten-gunumuze-turk-oykuculugu/1673356),
Erişim Tarihi: 05.07.2015.

Tosun, Necip: “Hayata Düşmek”, **İtibar**, Sayı: 48, Yıl:
Eylül 2015, s. 20-23.

Tosun, Necip: **Modern Öykü Kuramı**, Hece Yayınları,
Ankara, 2011.

Tosun, Necip: “Sur Nefesi”, **İtibar**, Sayı: 55, Yıl:
Nisan 2016, s. 19-22.

Tosun, Necip: “Türk Öykücülüğünün Serüveni-1”,
<http://tosunnecip.blogcu.com/turkoykuculugunun-seruveni-1/2519836>, Erişim
Tarihi: 01.07.2015.

Tosun, Necip: “Türk Öykücülüğünün Serüveni-2”,
[http://tosunnecip.blogcu.com/turk-
oykuculugunun-seruveni-2/2519854](http://tosunnecip.blogcu.com/turk-oykuculugunun-seruveni-2/2519854),
Erişim Tarihi: 02.07.2015.

Tural, Sadık K.: **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**,
Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,
1988.

- Turner, Bryan S.: **Max Weber ve İslam**, çev.: Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1991.
- Tümer, Günay: “Din”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt: 9, Ankara, 1994, s. 312-320.
- Türk, Yıldırım: “Aykırı Adam”, **Hece Öykü**, Sayı: 74, Yıl: Nisan-Mayıs 2016, s. 37-40.
- Türk, Yıldırım: “Kapıdaki Yüzler”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015, s. 42-46.
- Türk, Yıldırım: “Taşrada Son Kalem”, **Hece Öykü**, Sayı: 67, Yıl: Şubat-Mart 2015, s. 38-40.
- Tüzer, İbrahim: “İkinci Yeni Şiirinde Bir Yaşam Alanı Olarak Kent Algısı”, **TÜBAR**, XXIX, Yıl: 2011 Bahar, s. 403-420.
- Uçurum, Mustafa: “Türkiye Edebiyat Dergileri Atlası”, **İtibar**, Sayı: 55, Yıl: Nisan 2016, s. 78.
- Urry, John: **Mekanları Tüketmek**, çev.: Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 2015.
- Vercors, Jean Bruller: **İnsan ve İnsanlar**, çev.: S. Eyuboğlu, A. Erhat, V. Günyol, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998.

- Vergin, Nur: “Sosyal Değişme ve Dinsellikteki Artış”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 29/30, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Yanıklar, Cengiz: “Tüketim Kültürü, “Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt: 34, Yıl: Mayıs 2010, s. 25-32.
- Yalçınkaya, Cengiz: “Modern Zaman Yarası”, **Hece Öykü**, Sayı: 66, Yıl: Aralık 2014-Ocak 2015, s. 162-167.
- Yazıcı, Hüseyin: “Hikâye”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt: 17, Ankara, 1998, s. 479-485.
- Yeşil, Kamil: “Balığın Gözü”, **Hece Öykü**, Sayı: 75, Yıl: Haziran-Temmuz 2016, s. 18-22.
- Yeşil, Kamil: “Kendisi Kalarak”, **Türk Dili**, Sayı: 736, Yıl: Nisan 2013, s. 50-53.
- Yıldırım, Ercan: “Gözetleyen Toplum”, **İtibar**, Sayı: 53, Yıl: Şubat 2016, s. 52-57.
- Yıldırım, Ercan: **Modern Türk’ün Hikâyesi: Türk Modernleşmesi Bağlamında Türk Hikâyesi**, Elips Yayınları, İstanbul, 2011.

- Yıldırım, Güzin Aydoğan: “1980 Sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme Kavramları”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2006.
- Yıldırım, Mustafa: “Kent(li)leşme ve Din: Kocaeli Örneği”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 15, Yıl: Ocak-Haziran 2014, s.209-232.
- Yıldız, Handan Acar: “—”, **Hece Öykü**, Sayı: 70, Yıl: Ağustos-Eylül 2015, s. 28-30.
- Yıldız, Handan Acar: “Kuş Kabri”, **Hece Öykü**, Sayı: 64, Yıl: Ağustos-Eylül 2014, s. 29-35.
- Yıldız, Handan Acar: “Yazı Tura Mesafesinde İki Kadın”, **Post Öykü**, Sayı: 13, Yıl: Kasım-Aralık 2016, s. 9-13.
- Yılmaz, Yılmaz: “Üşüdüğüm Şehir”, **Karabatak**, Sayı: 11, Yıl: Kasım-Aralık 2013, s. 88-90.
- Yörükan, Ayda: **Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri**, İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1968.
- Zijderveld, Anton C.: **Soyut Toplum**, çev.: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985.